MEG WAITE CLAYTON

ULTIMUL TREN SPRE LONDRA

virtual-project.eu

LITERA

Blue MOON

MEG WAITE CLAYTON

ULTIMUL TREN SPRE LONDRA

Original: *The Last Train To London* (2019)

Traducere din limba engleză şi note:
MIHAELA MAGDALENA DUMITRU

virtual-project.eu

LITERA®

— 2020 —

PENTRU NICK
şi în amintirea lui Michael Litfin
(1945-2008),
care i-a povestit fiului meu despre
Kindertransport,
acesta relatându-mi la rândul lui.

Pentru Truus Wijsmuller-Meijer
(1896-1978)
şi copiii pe care i-a salvat.

Îmi amintesc: s-a întâmplat ieri, sau în urmă cu o eternitate…
Iar acum, băieţelul de atunci se întoarce către mine. „Spune-mi”, zice el, „ce ai făcut cu anii mei, ce ai făcut cu viaţa ta?”… O persoană cu integritate şi curaj poate face o diferenţă, diferenţa dintre viaţă şi moarte.

Elie Wiesel,
din discursul de acceptare a Premiului Nobel pentru Pace, ţinut la Oslo, pe 10 decembrie 1986

Nota autoarei

După anexarea de către Germania a Austriei independente în martie 1938 şi violenţele din noiembrie în Noaptea de cristal – aşa-numita Kristallnacht –, a demarat o extraordinară încercare de a transporta zece mii de copii în Marea Britanie, la adăpost. Deşi ficţiune, romanul se bazează pe efortul de a organiza Kindertransport din Viena, operaţiune condusă de Geertruida Wijsmuller-Meijer din Amsterdam, care începuse să salveze grupuri mici de copii încă din 1933. Pentru copii, ea a fost Tanti Truus.

— PARTEA I —
TIMPURILE DINAINTE, DECEMBRIE 1936

La graniță

Fulgii mari îndulceau priveliştea de dincolo de geamul trenului – un castel pe un deal înzăpezit, care apărea fantomatic prin aerul încărcat de zăpadă. Se auzea controlorul care striga:

— Bad Bentheim; aici este Bad Bentheim, Germania. Pasagerii care continuă drumul spre Olanda trebuie să arate documentele.

Geertruida Wijsmuller – o olandeză cu bărbie, nas şi frunte puternice, gura mare şi ochii cenuşii, ca de caşmir – a sărutat pruncul pe care îl ţinea în poală. L-a sărutat a doua oară, rămânând cu buzele lipite de fruntea moale. Apoi l-a dat surorii lui şi a scos kippa de pe capul celuilalt frate, care abia învăţase să meargă.

— *Es ist in Ordnung. Es wird nicht lange dauern. Dein Gott wird dir dieses eine Mal vergeben,* a răspuns Truus la obiecţiile copiilor, în limba lor. Este în regulă. Nu o dau jos decât pentru câteva momente. Dumnezeul vostru ne va ierta de data asta.

Când trenul a oprit cu o sforţare, băieţelul a sărit la geam, strigând:

— Mama!

Truus l-a mângâiat pe păr, privind în aceeaşi direcţie, dincolo de geamul înzăpezit şi a văzut nemţi aşteptând în şiruri ordonate pe peron, în ciuda furtunii, un hamal cu un cărucior încărcat cu bagaje, un bărbat adus de spate cărând un panou cu o reclamă la o croitorie. Da, iat-o pe femeia pe care a văzut-o băiatul – o femeie subţirică, purtând un palton închis la culoare şi o eşarfă, stând în picioare lângă un vânzător de cârnaţi, cu spatele la tren. Băiatul a strigat-o din nou.

— Maaa-maaa!

Femeia s-a întors, luând alene o muşcătură din cârnatul unsuros, în timp ce privirile i s-au ridicat spre tabelul de afişaj cu lamele. Băiatul s-a încovoiat. Nu era mama lui, desigur.

Truus l-a tras pe băiat spre ea, şoptindu-i „Gata, gata, gata”, neputând să îi facă promisiuni ce nu puteau fi respectate.

Uşile vagonului s-au deschis cu un huruit neaşteptat şi un şuierat. Un grănicer nazist de pe peron a întins mâna ca să ajute o pasageră ce cobora, o nemţoaică însărcinată, care i-a acceptat ajutorul cu o mână înmănuşată. Truus a desfăcut nasturii din perle ai mănuşilor ei de zi, din piele galbenă şi le-a lărgit manşetele festonate, cu margini delicate, negre. Şi-a scos mănuşile, pielea agăţându-se în inelul cu un singur rubin, cuibărit între alte două inele, apoi, cu mâini care abia începeau să se umple de pete şi să se rideze, a şters lacrimile băiatului.

Le-a netezit copiilor părul şi hainele, adresându-se din nou fiecăruia pe nume, dar făcând totul repede, uitându-se pe furiş la şirul tot mai mic de pasageri.

— În regulă, a zis ea, ştergând saliva de la gura celui mic în timp ce ultimii pasageri coborau din tren. Mergeţi să vă spălaţi pe mâini, aşa cum am repetat.

Grănicerul nazist urca deja scările.

— Mergeţi, grăbiţi-vă acum, dar spălaţi-vă pe îndelete, a spus Truus calmă. Apoi i s-a adresat fetei: Ţine-i pe fraţii tăi la toaletă, iubita mea.

— Până când îţi pui din nou mănuşile, Tanti Truus, a zis fata.

Era important ca Truus să nu pară că îi ascunde pe copii, dar nici nu îi voia prea aproape în timpul acestei negocieri. *Aşadar, ne fixăm privirile nu pe ceea ce se vede, ci pe ceea ce este invizibil,* şi-a zis ea, ducând fără să îşi dea seama rubinul la buze, ca pentru un sărut.

Şi-a deschis poşeta, una mai delicată decât cea pe care ar fi ales-o dacă ar fi ştiut că se va întoarce la Amsterdam însoţită de trei copii. A scotocit înăuntrul ei, scoţându-şi inelele, în vreme ce copiii, aflaţi acum în spatele ei, se îndepărtau de-a lungul culoarului.

În faţa ei a apărut grănicerul. Era un bărbat tânăr, dar nu atât de tânăr încât să nu fie căsătorit, să nu aibă copii.

— Vize? Aveţi vize pentru părăsirea teritoriului

Germaniei? s-a adresat el lui Truus, singurul adult rămas în vagon.

Truus a continuat să caute prin geantă, ca şi cum încerca să scoată documentele cerute.

— Copiii pot fi greu de stăpânit, nu-i aşa? a replicat ea afectuoasă, pipăind singurul paşaport, olandez, pe care îl avea în geantă. Aveţi copii, domnule ofiţer?

Grănicerul i-a adresat o umbră de zâmbet neregulamentar.

— Soţia mea aşteaptă să nască primul nostru copil, poate chiar în ziua de Crăciun.

— Cât de norocoşi sunteţi! a spus Truus, zâmbind la gândul norocului ei, în timp ce grănicerul întorcea privirea spre sunetul apei care curgea într-o chiuvetă şi sporovăiala veselă, de cinteze, a copiilor.

A lăsat gândul să îl pătrundă: în curând va avea un bebeluş ca micul Alexi, care va creşte până va ajunge ca Israel sau draga de Sara.

Truus mângâia rubinul – care sclipea cald – al singurului inel pe care îl purta acum.

— Aveţi ceva special pentru soţie pentru a marca fericita ocazie, sunt sigură.

— Ceva special? a repetat nazistul, reîntorcându-şi atenţia spre ea.

— Un dar frumos pe care să îl poarte în fiecare zi, ca să îşi amintească de acest frumos moment. Tatăl meu i-a dat mamei acest inel în ziua în care m-am născut eu, a zis ea, scoţându-şi inelul.

Degetele ei palide şi ferme i-au întins inelul cu rubin, împreună cu paşaportul.

El a aruncat o privire încărcată de scepticism către inel, apoi a luat numai paşaportul, l-a examinat şi a aruncat încă o privire spre capătul vagonului.

— Aceştia sunt copiii dumitale?

Copiii olandezi puteau fi înscrişi pe paşaportul părinţilor, dar pe al ei nu era scris nimic.

A învârtit rubinul pentru a prinde o rază de lumină, spunând:

— Sunt mai de preţ decât orice altceva copiii.

Băiatul întâlneşte o fată

Stephan a ieşit în grabă printre uşi şi a coborât scările acoperite de zăpadă, cu ghiozdanul lovindu-se ritmic de sacoul de şcoală în timp ce alerga spre Burgtheater. În dreptul papetăriei, s-a oprit brusc: maşina de scris era încă acolo, în vitrină. Şi-a împins ochelarii mai sus pe nas, a pus degetele pe geamul vitrinei şi s-a prefăcut că scrie.

A alergat mai departe, croindu-şi drum printre mulţimile din Christkindlmarkt[1] şi aromele de *glühwein*[2] şi de turtă dulce, spunând „Scuze, mă iertaţi” şi ţinându-şi capul în jos, pentru a nu fi recunoscut. Familia lui era una bună: averea venea din fabrica de ciocolată înfiinţată cu propriul capital, iar conturile deţinute la banca Rothschild erau mereu pe plus. Dacă ajungea la urechile tatălui său că a mai dărâmat o bătrânică pe stradă, maşina de scris ar rămâne aproape de bradul împodobit cu luminiţe de aici, din Rathausplatz, în loc să se găsească sub cel din galeria de iarnă de acasă.

A făcut semn cu mâna bătrânului care ţinea chioşcul de ziare.

— Bună ziua, Herr Kline!

— Unde îţi este paltonul, domnule Stephan? a strigat bătrânul după el.

Stephan a privit în jos – îşi uitase paltonul la şcoală din nou –, dar nu a încetinit decât atunci când a ajuns în Ringstrasse, unde un protest ad-hoc al naziştilor blocase drumul. S-a ascuns în spatele unui chioşc acoperit cu afişe şi a coborât scările din metal care zăngăneau, spre întunericul lumii din măruntaiele Vienei, pentru a ieşi apoi la lumină pe partea străzii dinspre Burgtheater. A intrat în goană pe uşile teatrului, coborând câte două trepte o dată, către frizeria aflată la subsol.

— Domnule Neuman, ce surpriză plăcută! a zis Herr Perger, ridicând sprâncenele cărunte deasupra ochelarilor rotunzi şi negri, ca ai lui Stephan, dar nu la fel de stropiţi de

[1] Târgul de Crăciun.

[2] Vin fiert (în limba germană în original).

fulgi de nea.

Frizerul stătea aplecat şi aduna ultimele fire de păr din ziua aceea într-un făraş.

— Dar nu te-am…

— Luaţi-mi doar vârfurile. Au trecut câteva săptămâni.

Herr Perger s-a îndreptat de spate şi a aruncat părul într-un coş de gunoi, apoi a aşezat mătura şi făraşul lângă un violoncel rezemat de perete.

— Ei bine, presupun că învăţătura nu se aşază la fel de bine într-o minte bătrână ca într-una tânără, a cedat el afectuos, arătând cu bărbia către scaunul de frizer. Sau poate nu se aşază la fel de bine în mintea unui tânăr care are bani de cheltuit?

Stephan a lăsat ghiozdanul să îi cadă, câteva pagini ale noii sale piese risipindu-se pe podea, dar nu conta, pentru că Herr Perger ştia că scrie piese de teatru. Şi-a scos sacoul, s-a aşezat pe scaun şi şi-a scos ochelarii. Lumea s-a înceţoşat, violoncelul şi mătura transformându-se într-un cuplu de dansatori, iar chipul său în oglindă, deasupra cravatei, în chipul oricui. S-a cutremurat când Herr Perger a înfăşurat pelerina în jurul lui; Stephan ura tunsorile.

— Am auzit că ar putea începe repetiţiile pentru o nouă piesă, a spus el.

— Una de Stefan Zweig?

— A, da, eşti mare admirator al lui Herr Zweig. Cum de am uitat?

Otto Perger îl tachina pe Stephan, dar cu prietenie, căci Herr Perger ştia toate secretele despre dramaturgi şi vedete şi teatru. Prietenii lui Stephan habar nu aveau de unde afla el ultimele ştiri; credeau că ştie vreo persoană importantă.

— Mama lui Herr Zweig locuieşte încă aici, în Viena, a spus Stephan.

— Dar el rareori îşi anunţă revenirile de la Londra. Cu riscul de a te dezamăgi, Stephan, această nouă piesă este scrisă de Csokor. Se cheamă *3 Noiembrie 1918,* este despre sfârşitul Imperiului Austro-Ungar. S-a tot vorbit şi zvonit că nu se va pune niciodată în scenă. Mă tem că Herr

Csokor trăieşte cu valizele la uşă. Mi s-a spus că proiectul va merge mai departe, dar anunţurile vor include declaraţia că dramaturgul nu încearcă să aducă vreo jignire nici uneia dintre naţiunile fostului imperiu german. Un pic dintr-asta, un pic din cealaltă, orice este necesar pentru a supravieţui.

Tatăl lui Stephan ar fi obiectat că aceasta este Austria, nu Germania; lovitura de stat nazistă fusese reprimată aici cu mulţi ani în urmă. Dar lui Stephan nu îi păsa de politică. Stephan nu dorea să ştie decât cine va juca rolul principal.

— Ai vrea să ghiceşti? i-a sugerat Herr Perger, iar Stephan s-a întors pe scaun spre el. Te pricepi bine la asta, după câte îmi amintesc.

Stephan a ţinut ochii închişi, cutremurându-se din nou fără să vrea, deşi, din fericire, nu îi căzuse pe faţă niciun fir de păr.

— Werner Krauss? şi-a dat el cu părerea.

— Iată-te! a zis Herr Perger, cu un entuziasm care l-a surprins.

Herr Perger a întors scaunul înapoi către oglindă, permiţându-i lui Stephan să vadă cu uimire – ca prin ceaţă, în lipsa ochelarilor – că frizerul nu îi confirma presupunerea, ci se adresa unei fete care ieşea ca o floarea-soarelui suprarealistă dindărătul unui grătar ornamental din perete, mai jos de reflexia sa din oglindă. Fata s-a oprit în faţa lui, cu ochelari murdari, codiţe blonde şi sâni abia înmuguriţi.

— Ah, Žofie-Helene, mama va pierde toată noaptea ca să îţi spele rochia, a spus Herr Perger.

— Nu ai pus corect întrebarea, Grandpapa Otto – sunt *doi* actori în rolurile principale masculine, a zis fata voioasă, vocea oprindu-i-se undeva înăuntrul lui Stephan, ca primul si bemol major al piesei *Ave Maria* de Schubert, vocea ei şi sunetul liric al numelui ei, Žofie-Helene şi apropierea sânilor ei.

— Este lemniscata lui Bernoulli, a spus ea, pipăind talismanul de aur de la gât. O ecuaţie: pătratul sumei dintre x^2 şi y^2 este egal cu dublul produsului dintre a^2 şi diferenţa pătratelor lui x şi y.

— Ăăă… s-a bâlbâit Stephan, roşu de ruşine că fusese

surprins uitându-se la sânii ei, chiar dacă ea nu îşi dăduse seama ce făcea.

— Papa mi l-a dat, a zis ea. Şi lui îi plăcea matematica.

Herr Perger a desfăcut pelerina, i-a întins lui Stephan ochelarii şi a refuzat cu o mişcare din mână moneda din cupru-nichel pe care i-o oferise Stephan, spunând că de data aceasta nu costă nimic. Stephan a îndesat paginile scenariului înapoi în ghiozdan, nevrând ca fata să îi vadă piesa de teatru, sau că are o piesă de teatru sau că îşi imaginează că poate scrie ceva care să merite să fie citit. S-a oprit uimit: *Podeaua era perfect curata?*

— Stephan, aceasta este nepoata mea, a spus Otto Perger, cu foarfeca încă în mână şi mătura şi făraşul neatinse, tot lângă violoncel. Žofie, Stephan aici de faţă este la fel de interesat de teatru ca tine, deşi are mai multă grijă de părul lui decât tine.

— Mă bucur să te cunosc, Stephan, a spus fata. Dar de ce ai venit să te tunzi dacă nu aveai nevoie de o tunsoare?

— *Žofie-Helene,* a certat-o Herr Perger.

— Spionam de dincolo de grătar. Nu aveai nevoie de o tunsoare, şi de aceea Grandpapa Otto s-a prefăcut numai că te tunde. Dar stai, nu îmi spune! Lasă-mă să deduc!

A privit în jurul camerei, la violoncel şi la cuierul pentru haine, apoi la bunicul ei şi înapoi la Stephan. Privirile i s-au oprit asupra ghiozdanului.

— Eşti actor! Iar Grandpapa ştie totul despre acest teatru.

— Cred că vei descoperi, *Engelchen*[3]*,* că Stephan este scriitor, a spus Otto Perger. Şi trebuie să ştii că cei mai mari scriitori fac cele mai stranii lucruri numai de dragul experienţei.

Žofie-Helene l-a privit pe Stephan cu interes crescut.

— Chiar aşa?

— Eu… Voi primi o maşină de scris de Crăciun, a spus Stephan. Sper să fiu scriitor.

— Se fac maşini de scris speciale?

— Cum, speciale?

[3] Îngeraş (în limba germană în original).

— Nu ţi se pare ciudat să fii stângaci?

Stephan se gândea încă la mâinile lui, încurcat, în vreme ce fata deschidea grătarul de unde ieşise şi se târa pe coate şi genunchi înapoi în interiorul zidului. După o clipă, a scos din nou capul:

— Haide odată, Stephan! Repetiţiile aproape s-au terminat, a spus ea. Nu te deranjează să te murdăreşti puţin pe manşetele pătate cu cerneală, nu? De dragul experienţei?

Rubine sau sticlă colorată

Un nasture din sidef a căzut de la manşeta festonată a mănuşii când, cu pruncul în braţe, s-a întins să îl prindă pe băiat; era atât de fascinat de imensul tavan din fontă al domului gării din Amsterdam, încât aproape că era să cadă din tren.

— Truus! a strigat-o soţul ei.

Apoi l-a luat în braţe pe băiat şi l-a aşezat pe peron. Le-a ajutat pe fată şi pe Truus, cu pruncul în braţe.

Ajunsă pe peron, Truus a acceptat îmbrăţişarea soţului ei, lucru rareori văzut în public.

— Geertruida, a spus el, oare nu putea Frau Freier…

— Te rog, nu mă certa acum, Joop. Ce s-a făcut s-a făcut şi sunt sigură că soţia acelui grănicer tânăr şi simpatic care ne-a trecut graniţa are mai multă nevoie de rubinul mamei mele decât avem noi. Unde îţi este spiritul Crăciunului?

— Doamne Dumnezeule, nu îmi spune că ai riscat mituind un nazist cu sticlă colorată?

Ea l-a sărutat pe obraz.

— Cum nici tu nu ai văzut diferenţa, mă îndoiesc că ei îşi vor da seama prea curând.

Joop a râs fără să vrea, apoi a luat copilaşul, ţinându-l stângace, dar gângurind – un bărbat care iubea copiii, dar nu avea niciunul, în ciuda anilor de încercări. Truus şi-a băgat în buzunare mâinile care nu mai erau încălzite de trupul copilului şi a dat de cutia de chibrituri de care mai că uitase. Ciudat individ, doctorul întâlnit în vagon, cel care i-l dăduse.

— Dumnezeu te-a trimis, fără îndoială, zisese el cu o privire duioasă spre copii.

Întotdeauna ducea cu el o piatră norocoasă, spusese el, iar acum voia să i-o dea ei.

— Ca să vă apere pe tine şi pe copii, a insistat el, deschizând cutiuţa pentru a-i arăta o piatră teşită, cu aspect învechi şi banal. La înmormântările evreieşti, nu se duc flori, ci pietre, a zis el, ceea ce, dintr-un motiv sau altul,

făcea piatra de nerefuzat.

O va recupera de la ea când va avea nevoie de norocul lui, a asigurat-o el. Dar coborâse la Bad Bentheim, înainte ca trenul să traverseze graniţa germană spre Olanda, iar acum Truus era la Amsterdam cu copiii, zicându-şi că trebuie să fie ceva adevărat în legătură cu puterea acestei pietre urâte de a aduce noroc.

— Acum, omuleţule, i-a spus Joop pruncului, trebuie să creşti şi să faci lucruri măreţe, ca să merite riscul pe care şi l-a asumat mireasa mea cea nesăbuită.

Dacă îl deranja această salvare neplănuită, nu avea de gând să spună mai multe decât atunci când erau planificate excursiile ei menite să scoată copii din Germania. A depus un sărut pe fruntea copilului.

— Am un taxi care aşteaptă, a zis el.

— Un taxi? Ai primit o mărire de salariu de la bancă în timp ce am fost plecată?

O glumă duioasă; Joop era bancherul cel mai responsabil, cumpătat până în măduva oaselor, deşi unul care încă o numea pe cea care era nevasta lui de două decenii mireasa lui.

— Drumul din staţia de tramvai până la casa unchiului lor ar fi dificil, chiar şi fără zăpada aceasta, a zis el, iar doctorul Groenveld nu vrea ca nepoţii prietenului său să ajungă la el cu degerături.

Prietenul doctorului Groenveld. Aşa se explica totul, şi-a zis Truus în timp ce ieşeau din gară şi pătrundeau în dantelăria de omăt a ramurilor copacilor, cărările înnegrite de paşi şi gheaţa albă a canalelor. Acesta era modul în care Comitetul pentru Interesele Speciale ale Evreilor îşi oferea cel mai des ajutorul: pentru nepoţi şi nepoate ale cetăţenilor olandezi; prieteni de-ai prietenilor, copiii prietenilor unor parteneri de faceri. Aşa că, deseori, relaţiile întâmplătoare hotărau destine.

VIENA INDEPENDENTĂ

CASA NATALĂ A LUI HITLER, ACUM MUZEU

Relaţiile între Austria şi Germania rămân încordate, în ciuda acordului din vară

de KÄTHE PERGER

BRAUNAU-AM-INN, AUSTRIA, 20 decembrie 1936 – Proprietarul casei în care s-a născut Hitler a deschis publicului două dintre camere, sub formă de muzeu. Autorităţile austriece din Linz au permis expunerea publică, cu condiţia să fie primiţi numai cetăţeni germani, nu şi austrieci. În eventualitatea în care se va descoperi că li se permite accesul în muzeu austriecilor sau devine un loc de demonstraţii naziste, muzeul va fi închis. Deschiderea muzeului este posibilă datorită Acordului Austro-German din 11 iulie, de a ajuta naţiunile noastre să revină la „relaţii normale şi prietenoase”. Prin acest acord, Germania a recunoscut deplina suveranitate a Austriei şi s-a obligat să considere ordinea noastră politică o problemă internă, asupra căreia nu va exercita nici un fel de influenţă - o concesie făcută de Hitler, care obiectează împotriva încarcerării de către guvernul nostru a membrilor Partidului Nazist Austriac.

Lumânări la răsărit

Žofie-Helene se apropia cu emoţie de gardul viu acoperit de zăpadă şi de porţile de fier înalte ale palatului de pe Ringstrasse. A dus o mână la fularul roz ecosez pe care i-l dăduse Grandmère de Crăciun, moale ca atingerea mamei ei. Casa aceasta era mai mare decât tot blocul unde locuia ea şi mult mai bogat ornamentată. Patru etaje înalte, cu coloane – parterul, cu uşi şi ferestre arcuite; cele de deasupra, cu uşi dreptunghiulare mari, din sticlă, care dădeau spre balcoane cu balustrade din piatră –, se terminau cu un al cincilea etaj, de dimensiuni mai modeste, împodobit cu statui care păreau că susţin acoperişul din plăci de ardezie, sau că păzesc servitorii care locuiau cu siguranţă acolo, sus. Nu putea fi cu adevărat casa cuiva, şi cu atât mai puţin a lui Stephan. Dar, înainte de a face cale întoarsă, un portar cu palton şi joben a ieşit dintr-o gheretă pentru a-i deschide porţile, iar uşile cioplite de la intrare s-au dat în lături şi Stephan a coborât în goană treptele neatinse de zăpadă, ca şi cum ar fi fost miezul verii.

— Uite! Am scris o piesă nouă! a zis el, întinzându-i manuscrisul. Am scris-o la maşina de scris pe care am primit-o de Crăciun!

Portarul a zâmbit cu căldură.

— Domnule Stephan, poate doreşti să îţi inviţi musafira înăuntru?

Interiorul conacului era şi mai impresionant, cu candelabre şi podele din marmură cu modele geometrice complicate, o scară imperială şi cele mai neobişnuite opere de artă peste tot: trunchiuri de mesteacăn toamna, cu o perspectivă anormală; un sat de la malul mării, urcând pe coasta unui deal, neverosimil de mic şi de vesel; un portret bizar al unei doamne care semăna mult cu Stephan, cu aceiaşi ochi arzători, cu nasul lui drept şi lung, buzele lui roşii şi o abia perceptibilă despicătură în bărbie. Părul femeii din pictură era pieptănat pe spate, iar obrajii păreau

juliţi şi de un roşu aprins, în acelaşi timp îngrijorători şi eleganţi, mai mult frumuseţe şi îmbujorare decât rană, deşi Žofie nu se putea opri să se gândească la o rană. Suita nr. 1 pentru violoncel a lui Bach se revărsa dintr-un salon mare, unde oaspeţii sporovăiau în dreptul unui pian, capacul său graţios acoperit cu foiţă de aur fiind ridicat pentru a expune vederii o teatrală pasăre albă cu o trompetă în gheare pictată chiar acolo, pe faţeta sa interioară.

— Nimeni altcineva nu a citit-o încă, a spus Stephan şoptit. Niciun cuvânt.

Žofie şi-a coborât privirile spre manuscrisul pe care el i-l întindea din nou. Oare voia să îl citească chiar acum?

Portarul – Rolf, aşa îl numise Stephan – i-a reamintit:

— Prietena dumitale a avut un Crăciun fericit, domnule Stephan?

Stephan, ignorând imboldul, i-a spus lui Žofie:

— Am aşteptat o vecie să te întorci acasă.

— Da, Stephan, Grandmère este bine şi am petrecut un Crăciun minunat în Cehoslovacia. Mulţumesc de întrebare, a spus Žofie-Helene, cuvinte recompensate cu un zâmbet de aprobare de către Rolf, care i-a luat paltonul şi fularul cel nou.

A citit în grabă, numai prima pagină.

— Începe minunat, Stephan, a zis ea.

— Aşa crezi?

— Voi citi totul diseară, îţi promit, dar, dacă insişti să îţi cunosc familia, nu pot duce un manuscris cu mine.

Stephan a aruncat o privire în salonul de muzică, apoi a luat manuscrisul şi a urcat scările în goană. Mâna sa trecea peste suprafaţa unei statui la fiecare cotitură până când a trecut de al doilea etaj, unde uşile unei biblioteci erau deschise, lăsând să se vadă mai multe cărţi decât îşi imaginase vreodată Žofie că ar putea deţine cineva.

O femeie elegantă, cu pieptul plat, aflată în salon, spunea:

— Hitler arde cărţi – pe toate cele interesante, aş putea să spun.

Femeia semăna cu Stephan şi cu portretul cu obrajii juliţi, deşi părul negru era despărţit pe mijloc şi îi atârna pe spate în bucle largi.

— Pigmeul acela abject îi numeşte pe Picasso şi Van Gogh incompetenţi şi şarlatani.

Ţinea mâna la un colier de perle care şerpuia o dată în jurul gâtului ei, la fel cum făcea colierul mamei lui Žofie, apoi se înfăşură şi a doua oară, până la nivelul taliei ei, sfere atât de desăvârşite, încât cu siguranţă dacă s-ar rupe vreodată şiragul, ele s-ar rostogoli la infinit.

— „Nu este misiunea artei să se bălăcească în mizerie de dragul mizeriei”, zice el – de parcă ar şti care este misiunea artei. Şi totuşi *eu sunt* cea isterică?

— Nu isterică, i-a răspuns un bărbat. Este cuvântul tău, Lisl.

Lisl. Trebuie să fie, aşadar, mătuşa lui Stephan. Stephan îi adora pe mătuşa şi pe soţul ei, unchiul Michael.

— Al lui Freud, de fapt, scumpule, a replicat Lisl, graţioasă.

— Numai moderniştii sunt cei care îl provoacă pe Hitler, a spus unchiul Michael. Kokoschka…

— Care, desigur, a primit locul de la Academia de Arte Frumoase despre care Hitler crede că ar fi trebuit să fie al lui, l-a întrerupt Lisl.

Desenele lui Hitler fuseseră considerate atât de slabe, încât nici nu i se permisese să dea examenul oficial, le-a spus ea. A fost lăsat să doarmă într-un adăpost, să mănânce la o bucătărie pentru săraci, să îşi vândă picturile magazinelor care aveau nevoie de ceva cu care să umple ramele goale.

În timp ce micul cerc râdea de povestirea ei, la celălalt capăt al holului o uşă a glisat şi s-a deschis. Un lift! Un băiat, nu cu mult mai înalt decât un copil de doi anişori, a sărit dintr-un frumos scaun cu rotile (nu al lui, evident), cu braţe minunat împodobite, şezut şi spătar din ratan, cercurile concentrice ale mânerelor sale din bronz şi ale roţilor perfect proporţionate. Băiatul a înaintat de-a lungul holului de la intrare, târând un iepuraş de pluş pe podea, în

urma lui.

— Ia te uită! Tu trebuie să fii Walter, a spus Žofie. Dar cine este prietenul tău iepuraş?

— El este Peter, a spus fratele lui Stephan. Peter Iepuraşul.

Žofie regreta că îşi cheltuise toţi banii primiţi de Crăciun; ar fi putut cumpăra un Peter îmbrăcat în hăinuţă albastră, ca acesta, pentru surioara ei, Jojo.

— Acela care stă lângă pianul meu este tata, a spus băieţelul.

— Pianul tău? a întrebat Žofie. Cânţi la pian?

— Nu foarte bine, a zis băiatul.

— Dar la pianul *acela?*

Băiatul s-a uitat spre pian.

— Da, desigur.

Stephan a coborât în salturi în acelaşi moment în care Žofie a observat tortul aniversar din salon, scânteind de lumânările aprinse în zorii zilei şi lăsate să ardă toată ziua, câţiva centimetri pe oră, după obiceiul din Austria. Lângă el se afla cea mai minunată tavă cu bomboane de ciocolată din câte văzuse ea vreodată, unele din ciocolată cu lapte, altele din ciocolată neagră, de diferite forme, dar toate decorate cu numele lui Stephan.

— Stephan, este ziua ta de naştere?

Şaisprezece lumânări pentru anii împliniţi şi una care să îi poarte noroc.

— De ce nu mi-ai spus?

Stephan a ciufulit părul lui Walter în timp ce piesa de violoncel se apropia de final.

— Eu! Eu vreau să o fac! a exclamat Walter şi s-a repezit spre tatăl lor, care a tras un scaun lângă Victrola.

— Iar acum Zweig a fugit în Anglia, iar Strauss compune pentru Führer, spunea mătuşa lor Lisl.

Cuvintele i-au atras atenţia lui Stephan. Žofie-Helene nu credea în eroi, dar l-a lăsat pe Stephan să o tragă în salon, ca să audă mai bine conversaţia.

— Tu trebuie să fii Žofie-Helene! a exclamat mătuşa. Stephan, ai omis să îmi spui cât de frumoasă este prietena

ta.

A scos câteva agrafe din cocul lui Žofie, iar părul fetei s-a revărsat ca o cascadă.

— Da, este mult mai bine.

— Dacă aş avea un păr ca al tău, nici eu nu l-aş tăia, indiferent ce zice moda. Îmi pare rău că mama lui Stephan nu este aici să te întâmpine, dar am promis să îi spun totul despre tine, aşa că trebuie să îmi povesteşti.

— Mă bucur foarte mult să vă cunosc, Frau Wirth, a spus Žofie. Dar, vă rog, continuaţi-vă discuţia despre Herr Zweig, altfel Stephan nu mi-o va ierta niciodată.

Lisl Wirth a râs, o elipsă caldă, un clinchet de clopoţel, cu bărbia întoarsă spre tavanul incredibil de înalt.

— V-o prezint pe fiica lui Käthe Perger, editorul ziarului *Viena Independentă.* Apoi, întorcându-se spre Žofie, a spus: Žofie-Helene, aceasta este Berta Zuckerkandl, jurnalistă, ca mama ta. Apoi, către ceilalţi: Mama ei, care, trebuie să spun, are mai mult curaj decât Zweig sau Strauss.

— Zău aşa, Lisl, a obiectat soţul ei, vorbeşti de parcă Hitler s-ar afla la graniţă. Vorbeşti de parcă Zweig ar trăi în exil, când el se află în oraş chiar în acest moment.

— Stefan Zweig este aici? a întrebat Stephan.

— Era la Café Central în urmă cu mai puţin de treizeci de minute, perora, a spus unchiul său Michael.

Lisl i-a privit pe nepotul ei şi pe mica lui prietenă zbughind-o spre uşile de la intrare, în timp ce Michael întreba de ce abandonase Zweig Austria.

— Nici măcar nu este evreu, a spus Michael. Nu unul practicant.

— Vorbeşte soţul meu ne-evreu, l-a dojenit Lisl cu duioşie.

— Însurat cu cea mai frumoasă evreică din toată Viena, a spus el.

Lisl l-a privit pe Rolf care îl oprise pe Stephan ca să îi întindă paltonul ponosit al fetei. Žofie-Helene a părut atât de surprinsă când Stephan i-a ţinut paltonul, încât Lisl aproape că a izbucnit în râs. Stephan a inspirat pe furiş

mirosul părului fetei cât timp era întoarsă cu spatele la el, făcând-o pe Lisl să se întrebe dacă Michael îi adulmecase vreodată părul astfel pe vremea când o curta. Pe atunci avea numai cu un an mai mult decât avea Stephan acum.

— Dragostea tânără este superbă, nu-i aşa? a zis ea către soţul ei.

— Este îndrăgostită de nepotul tău? a întrebat Michael. Nu ştiu dacă l-aş încuraja să se încurce cu fiica unui jurnalist care incită la violenţă.

— Pe care dintre părinţii ei îl suspectezi că incită mulţimile, dragule? a întrebat Lisl. Pe tatăl ei, despre care ni s-a spus că s-a sinucis într-un hotel din Berlin în iunie ’34, întâmplător în aceeaşi noapte în care au murit atâţia dintre oponenţii lui Hitler? Sau pe mama ei, care, văduvă însărcinată fiind, a dus mai departe munca soţului ei?

A privit cum Stephan şi Žofie dispar dincolo de uşă, sărmanul Rolf alergând în urma ei, fluturând fularul uitat al fetei – un fular ecosez, de un roz nemaipomenit de frumos.

— Ei bine, nu ştiu dacă fata este îndrăgostită de Stephan, a zis Lisl, dar cu siguranţă el este topit după ea.

— Ah, *mein Engelchen* cu admiratorii ei: dramaturgul şi nătărăul! îi spunea Otto Perger clientului său.

Nu o văzuse pe nepoata lui de dinainte de Crăciun, dar acum o auzeau coborând scările la capătul holului, sporovăind cu tânărul Stephan Neuman şi cu celălalt băiat.

— Sper că îl preferă pe nătărău, a replicat bărbatul, lăsând un bacşiş generos lui Otto, ca întotdeauna. Noi, scriitorii, nu ne pricepem deloc la dragoste.

— Mă tem că *este* puţin îndrăgostită de scriitor, a spus Otto, deşi nu sunt sigur dacă îşi dă seama.

S-a oprit, vrând să îl întârzie pe clientul său destul de mult ca să i-l poată prezenta pe Stephan, dar omul avea un şofer care îl aştepta, iar copiii întârziau, aşa cum fac copiii de obicei.

— Mă bucur că v-a plăcut vizita la mama dumneavoastră, a spus el.

Bărbatul a plecat grăbit, trecând pe lângă copii în hol. Urcase la jumătatea scărilor când a întors capul şi a întrebat:

— Care dintre voi este scriitorul?

Stephan, care râdea la ceva ce spusese Žofie, nici nu a părut să audă, dar celălalt băiat a arătat spre Stephan.

— Succes, băiete! Avem nevoie de scriitori talentaţi mai mult decât oricând.

A dispărut apoi, iar copiii au intrat ca o revărsare în frizerie, Žofie anunţând că era ziua de naştere a lui Stephan.

— Toate cele bune de ziua ta, domnule Neuman! a spus Otto, în timp ce o îmbrăţişa pe nepoata lui. Copilul acesta semăna atât de mult cu tatăl ei, încât Otto îl auzea pe fiul lui în graba vocii ei; îl vedea pe Christof în neglijenţa ei faţă de lentilele pătate ale ochelarilor. Chiar şi mirosul ei era acelaşi – migdale, lapte şi lumina soarelui.

— Acela era Herr Zweig, a spus prietenul lor.

— Unde, Dieter? a întrebat Stephan.

— Domnule Stephan, ce ai făcut cât timp a fost plecată Žofie? a întrebat Otto.

Dieter a continuat, răspunzându-i lui Stephan.

— A stat chiar alături de noi la Café Central înainte să ajungă Stephan acolo – era Zweig. Cu Paula Wesseley şi Liane Haid, care arăta foarte bătrână.

Otto a ezitat, căci, în mod ciudat, inima nu îi dădea ghes să recunoască faptul că neghiobul ăsta avea dreptate.

— Mă tem că Herr Zweig avea un avion de prins, Stephan.

— Acela *era* el?

Ochii negri ai lui Stephan erau atât de cuprinşi de dezamăgire, încât, cu părul ridicat în creştet, în ciuda tuturor eforturilor lui Otto, părea un copilaş. Otto ar fi vrut să îl asigure că va avea o altă şansă de a-şi întâlni eroul, dar părea improbabil. Nu vorbiseră – sau nu vorbise decât Zweig, în timp ce Otto ascultase – decât despre Londra, punându-şi întrebarea dacă se va dovedi destul de departe ca să nu ajungă Hitler acolo. Herr Zweig ştia cum murise fiul lui Otto, Christof; ştia că Otto înţelege cât de firavă poate fi o graniţă.

— Sper din tot sufletul că vei urma sfatul lui Herr Zweig, Stephan, a spus Otto. A spus că avem nevoie de scriitori talentaţi ca tine, mai mult decât oricând.

Ceea ce era totuşi ceva: marele scriitor îl încurajase pe Stephan, chiar dacă băiatul nu auzise.

Omul din umbră

Adolf Eichmann l-a însoţit pe Obersturmführer Wisliceny, noul său şef gras, în inspecţia departamentului pentru evrei Sicherheitsdienst, sfârşind într-un final la biroul său, lângă care stătea Tier, cel mai frumos câine din rasa lui din tot Berlinul – un ciobănesc german cu spate curbat.

— Dumnezeule mare, este atât de încremenit, că ai zice că este împăiat, a zis Wisliceny.

— Tier este dresat bine, a răspuns Eichmann. Am scăpa de evrei şi ne-am ocupa de chestiuni mai importante dacă restul Germaniei ar avea jumătate din disciplina lui.

— Dresaţi de cine? a întrebat Wisliceny, ocupând scaunul lui Eichmann şi impunându-şi autoritatea rangului superior.

Eichmann s-a aşezat pe scaunul vizitatorului şi a pocnit din degete o dată, încetişor, chemându-l pe Tier lângă el. Îl asigurase pe Wisliceny că „frânghiile” care leagă Departamentul SD II/112 sunt curate, dar de fapt erau subţiri şi fragile de parcă ar fi fost roase de Tier. Îşi desfăşurau activitatea în trei camere micuţe ale Palatului Hohenzollern, în vreme ce Gestapoului, care se bucura de propriul birou evreiesc şi mult mai multe resurse, îi făcea plăcere să îi submineze. Eichmann aflase pe propria spinare însă că obiecţiunile făceau cel mai rău celui care le exprima.

— Lucrarea ta despre „Problema evreiască”, Eichmann, este interesantă, a spus Wisliceny. Ideea aceasta că evreii pot fi determinaţi să părăsească Germania numai dacă distrugem baza economică pe care o au aici, în Reich. Dar de ce să îi silim să emigreze în Africa sau America de Sud, şi nu în alte state europene? Ce ne pasă nouă unde se duc, din moment ce scăpăm de ei?

Eichmann a răspuns politicos:

— Cred că nu ne-ar conveni să vedem experienţa lor pusă la dispoziţia unor ţări mai dezvoltate, care ar putea profita de ea în detrimentul nostru.

Wisliceny a mijit ochii mici, de prusac.

— Îţi imaginezi că noi, germanii, nu ne putem descurca mai bine decât nişte străini ajutaţi de evreii de care noi vrem să scăpăm?

— Nu, nu, a protestat Eichmann, punând o mână pe capul lui Tier. Nu asta am vrut să spun.

— Iar Palestina, pe care tu o incluzi printre ţările înapoiate, este teritoriu britanic.

Eichmann, văzând că discuţia degenerează, l-a întrebat pe Wisliceny care este opinia lui în această chestiune, supunându-se unei îndelungate revărsări de prostii şi laude de sine susţinute de o completă absenţă a cunoştinţelor de orice fel. A ascultat aşa cum făcea de obicei, punând la dosar informaţii pentru viitor şi păstrând pentru sine propriile avantaje. Aceasta era treaba lui, să asculte şi să dea din cap în timp ce alţii vorbeau, lucru la care se pricepea de minune. De multe ori renunţa la uniformă în favoarea hainelor civile, pentru a se putea infiltra şi a observa mai de aproape grupurile sioniste din Berlin. Adunase laolaltă o grupare de informatori. Culegea informaţii din presa evreiască. Scria rapoarte despre organizaţia Agudath Israel. Păstra dosare secrete cu denunţuri. Ordona arestări. Ajuta la interogatoriile Gestapoului. Încercase chiar să înveţe ebraica pentru a-şi îndeplini mai bine slujba, deşi planul se dusese de râpă, iar acum toţi cei din Berlin auziseră de nebunia lui – de propunerea de a-i plăti unui rabin trei mărci germane pe oră pentru a-l învăţa, când ar fi putut foarte uşor să îl aresteze pe evreu şi să îl ţină închis, ca să îl mediteze gratuit.

Vera era sigură că o eroare grosolană era singurul motiv pentru care i se dăduse acestui prusac incompetent locul de şef al Departamentului pentru Evrei care ar fi trebuit să fie al lui Eichmann, lăsându-i lui promovarea la gradul de sergent tehnic ca premiu de consolare şi aceleaşi îndatoriri, dar pe care acum era nevoit să le îndeplinească cu mai puţini oameni, mulţumită epurării din partid. Dar Eichmann ştia că nu acesta era motivul pentru care i se refuzase promovarea. Cine şi-ar fi imaginat că devenind specialist în

probleme sioniste va fi mult prea valoros ca expert pentru a i se permite să fie „distras” de responsabilităţi de ordin administrativ? Mai bine să fii câinele unui prusac cu diplomă de teolog, un râs hidos şi specializare în absolut nimic, dacă vrei să urci scările ierarhiei naziste.

Abia după ce Wisliceny a plecat acasă, iar Eichmann şi-a făcut curat pe birou, i-a permis lui Tier să se mişte.

— Ce băiat bun! a spus el, mângâind urechile ascuţite ale câinelui şi întârziind cu mâna pe partea dinăuntru, roz şi catifelată. Să ne distrăm un pic? Meritǎm un pic de distracţie după toată şarada asta, aşa-i?

Tier şi-a scuturat urechile, apoi a ridicat botul ascuţit, aşteptând cu nerăbdare ca Vera, înainte de a face sex. Astăzi aniversau doi ani de la căsătorie. Îl va aştepta în micul lor apartament de pe Onkel-Herse-Strasse, împreună cu fiul lor, a cărui naştere Eichmann a fost nevoit să o raporteze la departamentul SS de resort, la fel cum trebuise să raporteze şi căsătoria, după ce dovedise anterior că Vera avea origini impecabile, ariene. Ar fi trebuit să se ducă direct acasă, unde îl aşteptau ochii mari ai Verei, sprâncenele ei frumoase şi chipul rotund, hotărât şi trupul voluptos, mult mai îmbietor decât femeile cu forme ascuţite la modă acum.

Dar a luat-o pe drumul mai lung, cu Tier ascultător la călcâi. A traversat râul şi a pătruns în ghetoul evreiesc, traversând alene o stradă, apoi alta, doar pentru a se desfăta cu felul în care, în ciuda purtării impecabile a lui Tier, copiii se împrăştiau care-ncotro la vederea lui.

Ciocolată la micul dejun

Truus a coborât ziarul şi a privit peste masa îngustă, la care luau micul dejun.

— Alice Salomon a fost exilată din Germania, a spus ea, cuvintele scăpându-i de emoţia ştirii. Cum pot face naziştii aşa ceva? Un pionier recunoscut pe plan internaţional în domeniul sănătăţii publice, care nu reprezintă o ameninţare pentru nimeni? Este bolnavă şi bătrână şi nici nu este om politic.

Joop a aşezat *hagelslag*-ul pe farfurie, un fulg de ciocolată căzând de pe bucata de pâine, în timp ce un altul i-a rămas neobservat în colţul gurii.

— Este evreică?

Truus a privit pe fereastra de la etajul al treilea, peste florile de pe pervaz, către Nassaukade şi canal, pod şi Raampoort. Doctoriţa Salomon era creştină. O creştină devotată, probabil dintr-o familie ca a lui Truus, de creştini bogaţi care preţuiau darurile Domnului şi care împărţiseră cu ceilalţi acele daruri luând la ei copii belgieni în timpul Marelui Război. Dar a-i spune lui Joop că nemţii exilaseră o creştină nu ar face decât să îl alarmeze, iar Truus nu voia să îi dea motive să o întrebe în legătură cu planurile ei pentru ziua aceea. Sperase să treacă în Germania pentru a se întâlni cu Recha Freier şi a discuta ce se mai putea face pentru a-i ajuta pe copiii evrei din Berlin, exmatriculaţi acum din şcolile publice, dar nu primise niciun răspuns la mesajul ei. Totuşi, aranjase deja să împrumute sedanul doamnei Kramarsky. Putea cel puţin să mai dea o fugă peste graniţă, la ferma Weber.

— Se pare că are obârşie îndepărtată evreiască, a spus ea, ceea ce avea avantajul de a fi adevărat.

Dar, chiar şi aşa, privirea i-a alunecat către tapetul înflorat şi perdelele care trebuiau spălate, în încăperea aceasta în care luau micul dejun de când se căsătoriseră. Se îndoia însă că obârşia lui Alice Salomon explica de ce fusese alungată de ţara natală.

— Geertruida, a dat să zică Joop, iar Truus s-a pregătit pentru ce urma.

Numele ei – fie Geertruida, fie Truus – i se păruse întotdeauna masiv şi deloc remarcabil până să-l întâlnească pe Joop, dar în gura lui părea destul de plăcut. Cu toate acestea, rareori îi spunea pe numele ei întreg.

Ceea ce face o căsătorie să funcţioneze este o stare de atentă precauţie, îi spusese mama ei în dimineaţa nunţii şi cine era Truus să desfidă sfatul mamei ei, dezvăluind că acest mic tic al lui Joop – că îi folosea numele complet atunci când voia să o convingă să renunţe la calea de acţiune aleasă – o punea în alertă?

A luat şervetul şi s-a aplecat peste masă, ştergând urmele de ciocolată de la gura lui Joop. Gata: iată-l revenit la identitatea sa nepresărată cu ciocolată, de casier-şef şi director la banca De Javasche, pe care o avea când se logodiseră.

— Mâine îţi fac *broodje kroket* la micul dejun, a spus ea, înainte ca Joop să se lanseze în întrebări despre planurile ei pentru restul zilei.

Chifteaua din carne tocată ragu, prăjită în ulei şi servită într-o chiflă moale era preferata lui; simpla ei menţionare îi îmbunătăţea starea de spirit şi îi distrăgea atenţia de la altceva.

Cretă pe pantofii ei

Stephan privea din prag cum Žofie şterge jumătate din demonstraţia matematică ce acoperea o tablă întreagă. Alarmat, profesorul a apucat să spună:

— Kurt…

Însă tânărul aflat cu ei nu a făcut decât să îşi bage mâinile nonşalant în buzunarele pantalonilor din in şi să dea din cap în direcţia lui Žofie. Stephan se simţea oarecum ca doctorul din *Obsedatul,* personajul lui Zweig căruia i se aprind atât de tare călcâiele după o femeie care refuză să se culce cu el, încât începe să o urmărească. Dar Stephan nu o urmărea pe Žofie. Ea îi propusese să o ia de la universitate, fără să conteze că era vară şi nu mai era nimeni altcineva în sala de clasă.

Žofie a scăpat buretele şi, fără să îşi dea seama că are cretă pe pantof, a început să umple din nou tabla cu simboluri. Stephan a scos un jurnal din ghiozdan şi a notat: *Scapă buretele pe pantof şi nici nu observă.*

Žofie-Helene l-a remarcat numai după ce a terminat ecuaţia. A zâmbit – ca femeia din *Obsedatul,* care a aruncat un zâmbet spre celălalt capăt al sălii de bal, în rochia ei galbenă.

— Are noimă? a zis Žofie către bărbatul în vârstă. Apoi, către cel mai tânăr: Îţi explic mâine dacă nu are, domnule profesor Gödel.

Žofie i-a întins creta lui Gödel şi s-a dus spre Stephan, uitând acum de cei doi bărbaţi.

— Extraordinar. Şi câţi ani ziceai că are? a întrebat cel mai în vârstă dintre ei.

— Numai cincisprezece, a răspuns Gödel.

Paradoxul mincinosului

Stephan s-a adăpostit de ploaie în clădirea Fabricii de ciocolată Neuman, pe strada Schulhof, nr. 2, urmat de Žofie. A condus-o pe o scară abruptă din lemn, către subsolul cavernos, pantofii lor uzi lăsând urme nevăzute în întunericul de piatră rece, în timp ce sunetul vocilor ciocolatierilor de la etaj se pierdea.

— Mmmmmm… ciocolată, a zis ea, netemându-se defel.

Cum îşi putuse imagina că o persoană atât de deşteaptă ca Žofie s-ar teme de ceva şi că ar avea scuza să o ia de mână, aşa cum făcea Dieter de fiecare dată când repetau piesa cea nouă? Creta se scursese de pe pantofii ei în goana prin ploaie, dar Stephan tot nu putea să uite toate acele simboluri pe care fata le scrisese pe tablă, o matematică pentru care lui îi lipsea chiar şi alfabetul.

A tras de şnurul unui bec din tavan. Umbrele stivelor de lăzi au ţâşnit în cuburi şi unghiuri pe pereţii din piatră, inegali, ai cavernei. Simpla prezenţă aici făcea să i se rostogolească prin minte cuvinte, deşi rareori mai scria aici, acum, că avea o maşină de scris acasă. A deschis o ladă cu o rangă atârnată în cârligul stâlpului din dreptul ultimei trepte şi a desfăcut unul dintre sacii de iută dinăuntru: boabe de cacao cu un miros atât de familiar, încât adesea îl făcea să dorească orice, dar nu ciocolată, aşa cum fiul unui scriitor s-ar sătura de citit, oricât de imposibil i se părea lui acest lucru.

— Sper că *ai* de gând să îmi oferi să gust, a spus Žofie-Helene.

— Din boabe? Nu se pot mânca, Žofie. Poate doar dacă mori de foame.

Părea atât de dezamăgită, încât şi-a înghiţit cuvintele cu care voia să o impresioneze, despre cum seamănă fabricarea ciocolatei cu coordonarea unui balet, topirea şi răcirea şi amestecarea până ce se aliniază toate cristalele ca să creeze extaz pe limbă. Extaz. Nu credea că ar putea folosi cuvântul de faţă cu Žofie, decât dacă l-ar pune într-o

piesă.

Dădu o fugă sus, ca să ia o mână de trufe, iar la întoarcere Žofie nu se mai vedea nicăieri.

— Žofie?

Vocea ei s-a auzit de sub scări.

— Aici ar trebui să păstraţi boabele. Temperatura este mai constantă la adâncimi mai mari, nu datorită gradientului geotermic de la asemenea adâncimi, ci datorită efectului izolator al pietrei.

A aruncat o privire spre hainele lui frumoase – menite să o impresioneze –, dar a apucat lanterna din cui şi s-a băgat sub scară, apoi a coborât treptele metalice, către pivniţa de mai jos. Nici urmă de Žofie. S-a strecurat în tunelul scund, acoperit cu nisip, de la celălalt capăt al încăperii, cu lanterna luminând tocurile pantofilor pe care îi purta Žofie, picioarele ei îndoite de la genunchi, fundul acoperit de fustă. Fata a rămas o clipă la capătul tunelului, iar fusta i s-a ridicat din cauza mişcării, astfel încât, timp de o clipită, înainte să tragă de ea în jos, i-a văzut pielea palidă a părţii interioare a genunchilor şi a coapsei.

S-a aplecat din nou în gura tunelului, chipul ivindu-i-se în cerul de lumină.

— Este un termen nou, gradientul geotermic, a spus ea. Nu este nicio problemă dacă nu îl cunoşti. Nu mulţi oameni îl ştiu.

— Încăperea de sus este mai uscată, ceea ce este mai bine pentru boabele de cacao, i-a explicat când a ajuns lângă ea. În plus, este mai uşor de adus şi de luat lucruri de acolo.

Pasajul de aici se formase natural, spre deosebire de cel din ciment de sub Ringstrasse, lângă Burgtheater. Părea că se termină într-un morman de pietre la o depărtare de câţiva metri, dar nu era adevărat. Aşa se întâmpla în această lume subterană, labirintul culoarelor vechi şi al catacombelor care se întindeau sub Viena: trebuia să cauţi şi sigur găseai o cale de a înainta. Umiditatea scăzută din această parte a subsolului era în parte motivul pentru care străbunicul lui cumpărase clădirea Fabricii de ciocolată

Neuman. Venise la Viena sărac pe când avea şaisprezece ani, vârsta lui Stephan de acum, să locuiască în podul unui bloc fără lift, în mahalaua Leopoldstadt. A început afacerea cu ciocolată când avea douăzeci şi trei de ani şi a cumpărat clădirea aceasta pentru a se extinde, în timp ce el locuia încă în acelaşi pod, înainte de a construi palatul de pe Ringstrasse, unde locuia acum familia lui Stephan.

— Aş fi putut aştepta cât timp le explicai profesorilor rezolvarea ecuaţiei, a zis Stephan.

— Demonstraţia? Profesorul Gödel nu are nevoie să i-o explic eu. El a demonstrat teoremele de incompletitudine care au transformat domeniile logicii şi matematicii, pe când avea numai câţiva ani mai mult decât avem noi acum, Stephan – fără să folosească măcar formalizări numerice sau simbolice. Ţi-ar plăcea demonstraţiile lui. A folosit paradoxul lui Russell şi paradoxul mincinosului pentru a arăta că în orice sistem formal potrivit pentru teoria numerelor există o formulă care nu se poate dovedi, dar nici infirma.

Stephan a scos jurnalul din ghiozdan şi a scris: *Paradoxul mincinosului.*

— Această propoziţie este falsă, a spus ea. Propoziţia trebuie să fie adevărată sau falsă, corect? Dar, dacă este adevărată, atunci, după cum spune ea însăşi, este falsă. Dacă este falsă, atunci este adevărată. Aşa că trebuie să fie atât falsă, cât şi adevărată. Paradoxul lui Russell este şi mai interesant: mulţimea tuturor mulţimilor care nu se conţin ca element este element al ei înşişi sau nu? Vezi unde bat?

Stephan a stins lanterna, ca să ascundă cât de puţin vedea. Spera că Papa avea o carte de matematică, unde ar putea găsi o explicaţie pentru tot ce spune Žofie; aşa ar înţelege.

— Nici măcar nu văd unde eşti acum! a zis Žofie.

El însă ştia unde era ea. Ştia după sunetul vocii că la distanţă de numai un braţ se afla capul ei, că, dacă s-ar apleca, ar putea să îşi lipească buzele de ale ei.

— Stephan, mai eşti acolo? a întrebat ea cu o umbră de teamă pe care şi el o simţea uneori în această lume

subterană întunecată, unde te puteai pierde şi nimeni nu ar mai fi auzit nimic de tine.

— Simt mirosul ciocolatei, chiar şi aici, a spus ea.

A pipăit trufele din buzunar şi a scos una.

— Deschide gura şi scoate limba şi vei putea să o şi guşti, i-a cerut ei.

— Dar nu se poate.

— Se poate.

A auzit plescăitul buzelor ei, i-a simţit prospeţimea respiraţiei. A pus o mână pe braţul ei, ca un punct de reper, sau poate ca să o sărute.

Ea a chicotit, un sunet de porumbiţă atât de necaracteristic.

— Ţine gura deschisă, a zis el încet, în timp ce mâna îi înainta încet, până ce a simţit pe degete căldura respiraţiei ei şi i-a depus trufa pe limbă. Las-o acolo, i-a şoptit el. Ţine-o în gură, fă-o să dureze, gustă-i fiecare clipă.

Voia să o ia de mână, dar cum iei de mână pe cineva care ţi-a devenit cel mai bun prieten atât de repede, fără să primejduieşti prietenia? Şi-a băgat mâinile în buzunare, iar ele au dat acolo de alte trufe. Le-a pipăit, apoi a luat una şi a pus-o pe limbă, nedorind ciocolata în sine, ci experienţa comună – întunericul din jurul lor şi picuratul apei deasupra lor, ploaia care se scurgea printr-un grătar şi curgea în jos, spre canal şi râu şi mare, în vreme ce înceata topire a ciocolatei le încălzea limba.

— Este în acelaşi timp adevărat şi fals că o pot gusta, a spus ea. Paradoxul ciocolatei!

S-a aplecat în faţă, gândindu-se că ar putea risca să o sărute, iar dacă ea se opunea, se putea preface să se lovise de ea în întuneric. Dar un animal (aproape sigur era un şobolan) a trecut în goană pe lângă ei, iar el a aprins lanterna, din reflex.

— Nu spune nimănui că te-am adus aici, a spus el. Dacă află că am făcut-o din nou, mă vor încuia în cameră pentru tot restul zilelor, de frica infractorilor şi a unei prăbuşiri. Dar este grozav, nu crezi? Unele dintre tunelurile astea sunt doar pentru drenarea apei de ploaie şi pe ele trebuie să le

eviţi când sunt furtuni, altele colectează apa menajeră, iar pe acelea le evit întotdeauna. Dar sunt încăperi întregi aici. Cripte pline de oase vechi. Coloane care ar putea data, eu ştiu, de pe vremea romanilor chiar. Este o reţea subterană care a fost folosită de mulţi, de la spioni şi criminali la oamenii cartierului şi călugăriţe. Este locul meu secret. Nici pe prietenii mei nu îi aduc aici.

— Deci nu suntem prieteni? a întrebat Žofie-Helene.

— Nu suntem… ce?

— Nu îţi aduci nici prietenii aici, dar m-ai adus pe mine, aşadar, logic vorbind, nu îţi sunt prietenă.

Stephan a râs înveselit.

— Nu am întâlnit pe nimeni care să fie în acelaşi timp atât de genial din punct de vedere tehnic şi să greşească atât de abisal. Oricum, nu te-am adus eu, singură l-ai găsit.

— Deci suntem prieteni pentru că nu tu m-ai adus aici?

— Desigur că suntem prieteni, prostănaco!

Paradoxul prieteniei. În acelaşi timp îi era prietenă şi nu îi era.

— Tunelurile acestea duc la Burgtheater? a întrebat ea. I-am putea face o surpriză lui Grandpapa. Sau… ştiu! Putem ajunge la biroul mamei? Este lângă Sfântul Rupert, la fel ca apartamentul nostru. Merg până acolo tunelurile?

Stephan prefera să urmeze aceleaşi drumuri aici, jos, ca să nu se rătăcească, dar drumul până la Sfântul Rupert şi apartamentul ei îl ştia. De fapt, identificase câteva rute diferite în săptămânile de când terminase şcoala, nu că ar fi fost ca doctorul din *Obsedatul,* nu că ar fi urmărit-o. Putea să o ducă pe drumul lung, pe lângă criptele de sub Catedrala Sfântul Ştefan, şi să traverseze cele trei etaje foarte adânci, care odată fuseseră o mănăstire. O putea duce pe sub Judenplatz, rămăşiţele unei şcoli talmudice de acum câteva secole. Ar putea chiar să o conducă prin interiorul vechilor grajduri. Oare ar îngrozi-o vederea craniilor de cai? Cunoscând-o pe Žofie, ar fi mai degrabă fascinată. Va păstra grajdurile pentru sine, cel puţin deocamdată.

— În regulă, a spus el. Pe aici.

— Jocul a pornit! a exclamat ea.

— Am vrut să îţi spun că am terminat *Semnul celor patru,* a zis el. O aduc mâine.

— Dar eu nu am terminat *Kaleidoscop.*

— Nu trebuie să mi-o înapoiezi. Poţi să o păstrezi. Pentru totdeauna, adică. Dar remarcând reticenţa ei, a adăugat: Mai am un exemplar, deşi nu avea; doar că îi plăcea să ştie că unul dintre cele două volume se va afla în mâinile lui Žofie, sau măcar pe raftul ei cu cărţi, lângă care citea înainte de culcare. Aveam deja cartea când am primit-o de la mătuşa Lisl, de ziua mea, a minţit el. Aş vrea să o păstrezi tu.

— Eu nu am alt exemplar din *Semnul celor patru.*

El a râs.

— Ţi-l înapoiez, promit.

A încercuit grămada de prundiş îndărătul căreia se afla o scară metalică făcută de om, care urca în spirală către culoarul de lângă tavan, în centrul căruia se afla o gură de acces de formă octogonală, făcută din opt triunghiuri metalice ale căror vârfuri se întâlneau în centru şi pe care le puteai deschide împingând de aici, de jos, sau trăgând de sus, din stradă. Au depăşit scara şi au mai mers preţ de câteva minute, apoi au coborât pe nişte trepte metalice, către un pasaj arcuit şi larg, făcut din blocuri de piatră bine îmbinate. Un râu curgea de-a lungul unei poteci îngrădite cu o traversă şi luminate de un bec industrial închis într-o cuşcă ţintuită de tavan, care arunca pe ziduri umbrele lor supradimensionate.

— Secţiunea aceasta datează de pe vremea când au direcţional cursul râului prin subteran, pentru a lărgi oraşul, a zis el stingând lanterna. A ajutat şi la prevenirea îmbolnăvirilor de holeră.

Pasajul se termina brusc, apa curgând mai departe printr-o arcadă mai scundă, precum cea de lângă Burgtheater, unde erai nevoit să înoţi prin ape murdare pentru a-ţi continua drumul. Dar aici erau scări ce duceau la un culoar metalic deasupra apei, unde erau atârnate de balustradă o coardă de sfoară şi un colac de salvare, în caz

de nevoie. Au traversat, au coborât şi au revenit pe partea cealaltă, pentru ca mai apoi să pătrundă într-un alt tunel, mai îngust şi mai uscat. Stephan a aprins din nou lanterna, luminând un morman de piatră.

— Aici s-a mai prăbuşit o parte din tunel, poate în timpul războiului, la fel cum s-a întâmplat lângă micul tunel care duce la pivniţa unde păstrăm sacii cu cacao, a zis el, conducând-o printr-o deschizătură între piatra prăbuşită şi zidul tunelului.

Imediat după ce au trecut, lumina a căzut pe o poartă încuiată. Dincolo de ea, într-un talmeş-balmeş: sicrie şi oase de om care păreau aranjate după părţi ale corpului şi o stivă atent construită numai din cranii.

Cea mai voluminoasă maşină de scris

Stephan o conducea pe Žofie-Helene prin subterane de vreun sfert de oră când au ajuns la o scară circulară care ducea la o altă gură de canal octogonală, de lângă biroul mamei ei. Exista o ieşire mai apropiată, chiar pe stradă, în faţa blocului ei, dar nu erau decât trepte de metal care duceau către un grătar al canalului de scurgere, prea greu ca să îl poată ridica. A urcat la nivelul străzii şi i-a întins o mână ca să o ajute, dându-i apoi drumul cu părere de rău. A închis triunghiurile cu o lovitură de picior şi a urmat-o după colţ, către biroul de la ziar al mamei ei, unde se afla un bărbat care bătea la cea mai voluminoasă maşină de scris pe care a văzut-o vreodată.

— Este un Linotype, i-a explicat Žofie. Este automată, ca un fel de maşinărie de-a lui Rube Goldberg[4]. Tipăreşte un întreg număr de ziar.

— Este greu de învăţat? l-a întrebat Stephan pe tipograf, imaginându-se dactilografiind o piesă de teatru cu ajutorul ei.

Pentru a face copii ale textelor sale, el folosea hârtie indigo şi apăsa cu putere pe taste, dar pentru că nu putea face mai mult de câteva copii în felul acesta, trebuia să scrie piese cu o distribuţie mică sau să dactilografieze textul de mai multe ori.

— Ştiu deja să bat la maşină.

— Este impresionant cât de multe lucruri ştii, Stephan, a spus Žofie-Helene.

— Câte ştiu *eu?*

— Despre subterane. Despre fabricarea ciocolatei. Despre teatru şi dactilografiere. Şi nu te fereşti să le spui. Când vorbesc eu, oamenii se uită la mine de parcă aş fi o creatură ciudată. Dar tu eşti la fel ca profesorul Gödel. Şi el îmi spune câteodată că greşesc.

— Am spus eu că ai greşit?

---

[4] Desenator şi autor de benzi desenate, celebru pentru caricaturile în care a ilustrat maşinării complicate ce execută sarcini simple.

— În legătură cu mâncatul boabelor de cacao. Şi despre caverne, a zis ea. Uneori spun lucruri greşite numai ca să văd cine va remarca. De cele mai multe ori, nimeni nu observă.

În biroul redactorului-şef, o fetiţă chiar mai mică decât Walter colora la o masă, în timp ce o femeie care trebuia să fie mama lui Žofie vorbea la telefon.

— Jojojojojojo, mi-ai făcut un desen splendid? a întrebat Žofie, ridicând-o în braţe pe sora ei şi învârtind-o în aer într-o izbucnire de râsete care l-au făcut pe Stephan să îşi dorească să se învârtă şi el, cu toate că nu îi prea plăcea să danseze.

Mama ei i-a arătat ridicând un deget că era pe cale să termine convorbirea, spunând în acelaşi timp în receptor:

— Da, sigur că Hitler nu va fi încântat, dar nici *eu* nu sunt încântată de încercările lui de a-l obliga pe Schuschnigg[5] să ridice interdicţia pusă Partidului Nazist Austriac. Şi pentru că părerea mea nu îl opreşte pe el din demersurile lui, sunt convinsă că nici eu nu ar trebui să permit acestei situaţii să mă oprească de la a publica articolul.

A terminat convorbirea şi a pus receptorul în furcă, spunând deja:

— Of, Žofie, rochia ta! Iarăşi?

— Mama, acesta este prietenul meu, Stephan Neuman, a spus Žofie. Am venit de la fabrica de ciocolată a tatălui lui prin...

Stephan i-a aruncat o privire.

— Tatăl lui face cea mai bună ciocolată, a spus Žofie.

— Ah, eşti *acel* Neuman, a spus Käthe Perger. Sper că ne-ai adus câteva din bomboanele voastre de ciocolată!

Stephan şi-a şters mâinile pe marginea cămăşii, după care a scos din buzunar ultimele două trufe şi i le-a întins. Ah, fir-ar, aveau lipite pe ele scame din buzunar.

— Doamne, glumeam doar! a spus Käthe Perger şi, înainte ca el să apuce să-şi tragă mâna, a băgat o

[5] Kurt Schuschnigg, politician fascist, cancelar al Statului Federal al Austriei din 1934 până la anexarea Austriei, în 1938.

bomboană în gură.

Stephan a cules scamele de pe cealaltă şi i-a întins-o surorii lui Žofie.

— Žofie-Helene, a spus Käthe Perger, cred că te-ai întrecut pe tine însăţi în isteţime, alegându-ţi un prieten care nu numai că are în buzunare bomboane de ciocolată, dar se pare că îi place să îşi spele rufele la fel de mult cum îţi place şi ţie.

Stephan s-a uitat în jos, la hainele lui murdare. Tatăl lui avea să-l omoare.

După plecarea lui Stephan, Žofie i-a spus mamei:

— Este numai un prieten, dar unu este întotdeauna mai mare decât zero, chiar dacă zero este mai interesant din punct de vedere matematic.

Surioara ei i-a întins o carte, iar Žofie s-a aşezat şi a tras-o în poala ei. A întors prima pagină şi a citit:

— Pentru Sherlock Holmes, ea este întotdeauna *femeia.*

— Nu sunt sigură că Johanna este pregătită pentru *Scandal în Boemia,* a spus mama.

Žofie iubea povestirea aceasta, mai ales partea unde regele îşi exprimă regretul că Irene Adler nu este la acelaşi nivel cu el, iar Holmes este de acord că femeia se află la un alt nivel, numai că regele vrea să spună că domnişoara Adler îi este inferioară, pe când Sherlock Holmes spune că îi este net superioară. Lui Žofie îi plăcea şi finalul, în care Irene îi înfrânge pe toţi, iar Sherlock Holmes refuză inelul de smarald în formă de şarpe pe care i-l oferă regele, dar acceptă fotografia cu domnişoara Adler, ca amintire a zilei în care a fost înfrânt de isteţimea unei femei.

— Este stângaci, a zis Žofie. Stephan este stângaci. Crezi că este o senzaţie ciudată? L-am întrebat odată, dar nu mi-a răspuns.

Mama a râs, un balon de sunet ca un zero frumos în centrul unei linii care tinde către infinit în ambele direcţii, atât spre plus, cât şi spre minus.

— Nu ştiu, Žofie-Helene, a zis ea. Ţie ţi se pare ciudat să fii atât de bună la matematică?

Žofie-Helene s-a gândit o clipă.

— Nu chiar.

— S-ar putea ca altora să li se pară diferit, a zis mama, dar aşa eşti tu, aşa ai fost dintotdeauna. Cred că la fel simte şi prietenul tău.

Žofie a sărutat-o pe Jojo pe creştet.

— Vrei să cântăm, Jojo? a întrebat-o ea.

Şi a început să cânte, Jojo i s-a alăturat şi ea, urmată de mama: „Luna a răsărit; stelele aurii lucesc pe cer luminoase şi senine”.

VIENA INDEPENDENTĂ

LEGE NAZISTĂ ÎMPOTRIVA EVREILOR „NU DIN URĂ”

Comisarul pentru Justiţie: Legile s-au născut din dragoste
faţă de poporul german
de KÄTHE PERGER

WÜRZBURG, GERMANIA, 26 iunie 1937 – Comisarul german pentru Justiţie, Hans Frank, vorbind astăzi în faţa unei adunări a Naţional-Socialiştilor de aici, a insistat asupra faptului că legile de la Nürnberg au fost create „pentru apărarea rasei noastre, nu din ură faţă de evrei, ci pentru că iubim poporul german”.

„Lumea ne critică atitudinea faţă de evrei şi o consideră prea dură”, a spus Frank. „Dar lumea nu şi-a făcut niciodată griji în legătură cu toţi acei germani cinstiţi care au fost alungaţi din casele şi căminele lor de către evrei în trecut.”

Legile, intrate în vigoare la 15 septembrie 1935, revocă cetăţenia germană evreilor şi le interzice să se căsătorească cu persoane de „sânge german sau înrudit cu neamul german”. Un „evreu” este definit ca o persoană care are trei sau patru bunici evrei. Mii de nemţi convertiţi la alte religii, printre care şi călugăriţe şi preoţi romano-catolici, sunt consideraţi evrei.

Odată cu trecerea legilor de la Nürnberg, evreilor germani li s-a luat dreptul de a primi tratament medical în spitalele municipale, ofiţerii evrei au fost eliminaţi din armată, studenţilor de la universitate li s-a interzis să mai dea examenul de doctorat. Restricţiile au fost ridicate în vederea pregătirii Jocurilor Olimpice de anul trecut, ţinute la Garmisch-Partenkirchen iarna, iar în vară la Berlin. Dar de atunci Reichul şi-a reluat eforturile de

„arienizare”, concediind muncitorii evrei şi transferând companiile deţinute de evrei în mâinile unor ne-evrei la preţuri de nimica, ba chiar fără acordarea nici unei compensaţii...

Căutarea

Ghiveciul galben era la locul lui, aşezat drept pe prispa înzăpezită a familiei Weber. Cu toate acestea, Truus s-a apropiat precaută de poartă, în Mercedesul doamnei Kramarsky, pentru a se asigura, aşa cum făcea întotdeauna, că ghiveciul nu fusese cumva răsturnat în semn de avertisment, numai pentru a fi îndreptat de un nazist binevoitor. Erau bătrâni, aşa îi spuseseră soţii Weber când îi întâlnise pentru prima dată; viitorul lor era scurt, dar, cu ajutorul lor, acei copii s-ar putea putea bucura de un viitor lung. Truus a deschis poarta, a intrat cu maşina şi a închis-o în spatele ei, bucuroasă că îşi luase paltonul de iarnă şi fusta lungă. A schimbat în viteza întâi şi a traversat câmpul, îndreptându-se către cărarea din pădure.

Trecuse bine de miezul zilei când a văzut primul licăr concludent de mişcare, un foşnet care putea fi făcut de o căprioară, dar care a devenit, când a oprit maşina, un copil care fugea în zigzag printre copaci. Nici acum Truus nu putea înţelege cum supravieţuiau copiii în aceste păduri şi prin mlaştini zile şi nopţi la rând, fără să aibă în buzunare decât bilete de tren folosite, câteva mărci germane dacă aveau noroc şi bucăţele de pâine date de mamele lor atât de disperate, încât erau în stare să îşi urce copiii în trenuri care mergeau către frontiera Germaniei fără nici cea mai firavă urmă de speranţă – copii care supravieţuiau adesea numai pentru ca mai apoi să fie arestaţi de nemţi sau trimişi înapoi de patrula grănicerilor olandezi.

— Nu te teme! Am venit să te ajut, i s-a adresat Truus cu blândeţe, căutând din ochi locul unde se ascunsese copilul.

Se mişca încet, vorbindu-i.

— Sunt Tanti Truus şi am venit să te ajut să treci în Olanda, aşa cum ţi-a spus mama să faci.

Truus nu înţelegea bine de ce aveau încredere în ea copiii şi nici măcar dacă aveau într-adevăr. Uneori credea că îi permiteau să se apropie pentru că erau pur şi simplu epuizaţi.

— Eu sunt Tanti Truus, a repetat ea. Pe tine cum te cheamă?

Fetiţa, în vârstă de vreo cincisprezece ani, o studia.

— Vrei să te ajut să treci graniţa? i-a propus Truus, blândă.

Un băiat ceva mai mic a scos capul dintr-un tufiş, apoi un altul. Cei trei nu păreau fraţi, dar nu puteai fi niciodată sigur.

Fata şi-a întors capul dinspre ceilalţi spre Truus.

— Poţi să ne iei pe toţi?

— Da, sigur.

Când ceilalţi doi i-au întors privirile fetei fără nicio obiecţie, fata a scos un fluierat puternic. Un alt copil a scos capul din ascunzătoare. Şi un altul. Cerule, erau unsprezece copii, unul dintre ei abia un prunc, pentru numele lui Dumnezeu! Ei bine, maşina va fi plină. Truus nu ştia dacă doamnele vor găsi paturi la noapte pentru unsprezece copii, dar va lăsa grija aceasta în sarcina lui Dumnezeu.

Maşina a înaintat greu prin pădure, îndreptându-se înapoi spre ferma Weber, cu copiii aşezaţi unul peste altul sau pe podea. Erau atât de tăcuţi, nefiresc de liniştiţi pentru copii de orice vârstă, şi cu atât mai mult pentru nişte copii aflaţi la vârstă preadolescentă, cum erau cei mai mulţi. Tăcuţi şi posomorâţi, la fel ca acei copii pe care îi luaseră la ei părinţii lui Truus în timpul războiului.

Truus avea numai optsprezece ani când războiul ajunsese în pragul casei lor din Duivendrecht, tocmai la timpul când ar fi trebuit să întâmpine peţitori. Olanda rămăsese neutră, dar tot s-a declarat stare de asediu, iar armata a fost mobilizată, băieţii trimişi toţi să protejeze zone esenţiale pentru apărarea naţională, printre care nu se număra şi prispa casei lui Truus. Ea a rămas acasă, să le citească micilor refugiaţi, care sosiseră atât de slabi şi de înfometaţi, încât voise să le dea lor farfuria ei şi totuşi în acelaşi timp voia să mănânce ea singură totul, ca să nu ajungă atât de slabă. O înfuriaseră pe Truus şi o îndureraseră în egală măsură acei copii a căror reticenţă o

întrista atât de mult pe mami. Acei copii care o forţaseră pe Truus să devină şi ea mamă, dacă era să fie cinstită, şi să încerce să o tragă pe mama ei de sub cuvertura înăbuşitoare a tristeţii tăcute a copiilor. Apoi, în dimineaţa primei zăpezi din iarna aceea, grea şi timpurie, Truus se trezise şi văzuse copacii încărcaţi cu zăpadă, balustradele podurilor estompate de zăpadă, cărările albe imaculate în puternic contrast cu apele întunecate ale canalului. I-a trezit în tăcere pe copii şi le-a arătat priveliştea, i-a îmbrăcat, mulţumită în dimineaţa aceea pentru vocile lor tainice chiar şi atunci când vorbeau. S-au strecurat afară şi, la lumina lunii hibernale reflectate pe stratul de omăt, au construit un om de zăpadă. Asta a fost tot. Doar un om de zăpadă din trei bulgări murdari, aşezaţi unul peste celălalt, cu pietre în loc de ochi şi ramuri în loc de braţe, şi fără gură, de parcă ar fi vrut să construiască creatura după imaginea lor tăcută. Mami, cu ceaiul de dimineaţă în mână, se uitase pe fereastră tocmai când terminau. Era ceea ce făcea în fiecare dimineaţă – felul ei de a vedea ce îi pregătea Domnul, aşa îi plăcea să zică. Dar în dimineaţa aceea a fost surprinsă şi încântată să vadă copiii afară, chiar dacă nu zâmbeau, chiar dacă nu scoteau niciun zgomot. Truus a arătat spre ea, îndemnându-i pe copii să îi facă semn cu mâna. Chiar în acel moment, unul dintre băieţi a aruncat un bulgăre spre fereastră, a făcut ţăndări geamul şi cumva a spart tăcerea. Copiii au râs şi au tot râs, iar chipul surprins al mamei s-a destins şi el într-un râs. A fost cel mai frumos sunet pe care Truus l-a auzit toată viaţa, chiar dacă i-a lăsat un sentiment de ruşine. Cum de-a dorit vreodată altceva decât râsul acestor copii? Cum de-a dorit ceva numai pentru ea?

Truus a oprit brusc berlina doamnei Kramarsky. Pe pământul din faţa prispei familiei Weber, ghiveciul galben zăcea răsturnat într-o parte, împrăştiind pământ pe potecă. A dat maşina înapoi încetişor şi a început să caute o ieşire spre graniţă prin pădure, spunând din nou rugăciunea pe care o spunea întotdeauna, mulţumindu-i lui Dumnezeu pentru familia Weber şi pentru tot ce făcuseră pentru copiii

Germaniei şi rugându-L să îi apere pe cei doi bătrâni soţi curajoşi.

Klara Van Lange

Ajunsă la casa Groenveld de pe Jan Luijkenstraat, Truus – epuizată de orele în care căutase o ieşire prin pădure, ca mai apoi să traverseze ferma Weber în miezul nopţii cu luminile maşinii stinse şi rezervorul aproape gol – i-a dat pe cei unsprezece copii în grija voluntarelor. Klara Van Lange, stând la masa cu telefonul într-una dintre fustele acelea noi şi înfiorătoare care lăsau să se vadă pulpa piciorului, a acoperit receptorul cu mâna şi a şoptit către Truus:

— Spitalul evreiesc de pe Nieuwe Keizersgracht, a zis ea adăugând în receptor: Da, ştim că unsprezece copii sunt mulţi, dar nu este decât pentru o noapte, două, până le găsim familii care să… Întreabă dacă au făcut *baie,* dacă au păduchi, a continuat ea, aruncând o privire îngrijorată către Truus. Sigur că nu au păduchi!

Truus a controlat părul copiilor şi l-a tras deoparte pe cel mai mare dintre băieţi.

— Aveţi un pieptăn pentru păduchi, doamnă Groenveld? a şoptit ea. Dar sigur că aveţi, doar soţul dumneavoastră este doctor.

— Da, putem trimite pe cineva care să aibă grijă de bebeluş, a spus Klara în receptor. Mă pot duce eu, i-a spus lui Truus, mişcându-şi numai buzele.

Oricât de mult i-ar fi plăcut lui Truus să-i însoţească chiar ea pe copii, nu trebuia să îl lase singur la noapte pe Joop; îi era recunoscătoare pentru ofertă.

— Iar acum, cui i-ar plăcea o baie caldă? i-a întrebat Truus pe copii. Apoi, adresându-se doamnelor: Doamnă Groenveld, puteţi lua fetele mai mici dumneavoastră, împreună cu domnişoara Hackman? Apoi i s-a adresat fetei mai mari: Dacă îţi pregătim o baie, te descurci singură?

Fata a răspuns:

— Pot să te ajut să îl curăţ pe Benjamin de păduchi, Tanti Truus.

Truus, ducând o mână blândă la chipul fetei, a spus:

— Dacă mi-aş putea alege o fiică, draga mea, ar fi dulce

ca tine. Ai la dispoziţie numai pentru tine o baie bună şi relaxantă, iar eu încerc să îţi fac rost de nişte sare de baie.

Către Klara, care tocmai închisese telefonul, a zis:

— Doamnă Van Lange, poţi să faci rost de câteva sendvişuri cu brânză?

— Da, i-am convins pe cei de la Spitalul evreiesc să îi accepte, deşi copiii nu au documente; cu plăcere, doamnă Wijsmuller, a răspuns Klara crispată, amintindu-i lui Truus de ea însăşi când era tânără, numai că mult mai puţin frumoasă.

Klara nu avea nevoie să îşi dezvelească pulpele după această nouă modă inexplicabilă pentru a atrage atenţia bărbaţilor. Doamne sfinte, dacă nu se aşază cu grijă, i se vor vedea genunchii.

— Sigur că i-ai convins, Klara. Nici chiar prim-ministrul nu ţi-ar putea refuza ceva, a zis Truus, gândindu-se că ar trebui să încerce puterea de convingere a Klarei pe prim-ministrul Colijn, înainte ca, aşa cum prevedeau colportorii de zvonuri, guvernul olandez să interzică străinilor să se stabilească aici, nu închizând propriu-zis graniţa, ci dând de înţeles nemţilor lipsiţi de mijloace materiale care încercau să părăsească Reichul că Olanda putea fi o cale de trecere, dar nu destinaţia lor finală.

Prin fereastră, în întuneric

Eichmann a pus deoparte raportul pe care îl alcătuia, pentru care Hagen, noul lui şef, îşi va asuma meritele, dacă era să aibă vreun merit – încă unul dintre aspiranţii care patinează pe lacul solid al experienţei lui Eichmann. A deschis geamul trenului şi a inspirat adânc aerul autumnal care se făcea simţit în trecătoarea dintre Italia şi Austria, cu stomacul atât de gol în urma traversării Mediteranei dinspre Orientul Mijlociu spre Brindisi pe vasul *Palestina,* încât medicul de bord încercase să îl debarce în Rhodos. Întreaga deplasare fusese un eşec: o întreagă lună de călătorie, pentru ca britanicii să le permită o şedere de numai douăzeci şi patru de ore în Haifa, iar autorităţile de la Cairo să refuze vizele pentru Palestina. Douăsprezece zile lungi la Cairo era tot ce le aduseseră străduinţele lor.

— Evreii se trag pe sfoară unii pe alţii, a spus Hagen. Aceasta este rădăcina haosului financiar al Palestinei.

— Ar fi mai eficient dacă am expune particularităţi, domnule, a răspuns Eichmann. Patruzeci de bancheri evrei în Ierusalim.

— Patruzeci de bancheri evrei escroci, a căzut de acord Hagen. Desigur, alţi cincizeci de mii de evrei ar emigra anual cu profitul pe care Polkes crede că ar trebui să le permitem să îl ia.

Evreul Polkes, singura legătură adevărată pe care o stabiliseră în călătoria lor, le sugerase că, dacă Germania voia cu adevărat să scape de evrei, ar trebui să le permită să ia cu ei o mie de lire sterline pentru a emigra în Palestina. Aşa se exprimase, „o mie de lire sterline”, de parcă marca germană nu merita nici măcar menţionată.

Eichmann a mâzgălit în raport: *Scopul nostru nu este să permitem transferul capitalului evreiesc în afara Reichului, ci mai degrabă să îi determinăm pe evreii lipsiţi de mijloace să emigreze.*

Vârful creionului s-a rupt, neputând suporta presiunea gândurilor sale zorite. A scos briceagul, gândindu-se la

mama sa vitregă, rece şi cumpătată, ale cărei rude din Viena se căsătoriseră cu evrei bogaţi, de genul celor care nu ar fi deloc dispuşi să îşi părăsească ţara fără bogăţiile obţinute prin mijloace necinstite.

— Am crescut aici, în Linz, i-a spus Eichmann lui Hagen, în vreme ce trenul termina un urcuş lung, iar priveliştea se desfăşura printre copaci, către întreaga Austrie.

Frigul de pe chipul lui acum era frigul pe care îl simţea când alerga cu prietenul lui, Mischa Sebba, prin păduri ca aceasta, golul acesta, cel al propriilor sale mâini când părinţii îşi înlănţuiseră degetele cu cele ale fraţilor săi mai mici şi traversaseră peronul gării din Lintz, când familia se reîntregise aici, după acel an petrecut despărţiţi. Avea opt ani pe atunci, apoi zece când vocea blândă a mamei sale a lăsat locul mamei vitrege, care le citea din Biblie în înghesuitul apartament din Bischof Strasse, numărul 3. Erau patru ani de când nu mai fusese acasă, patru ani de când vizitase ultima oară mormântul mamei.

— Am petrecut zile întregi traversând ţinuturi ca acesta călare, i-a spus lui Hagen.

Călărea cel mai adesea cu Mischa, care îl învăţase cum să găsească urmele de căprioare, cum să scoată tot felul de sunete de păsări, cum să îşi pună un prezervativ, cu mult înainte ca Eichmann să se gândească la faptul că ideea de a-şi băga penisul înăuntrul unei fete ar fi altfel decât rizibilă. Auzea încă în urechi dispreţul din vocea lui Mischa la auzul numelui dat trupei de cercetaşi a lui Eichmann, Wandervögel: *Grifon? Este o specie de pasăre care a dispărut înainte să se nască bunicii noştri, un vultur care se hrănea cu carnea morţilor.* Mischa fusese invidios, desigur – neputând să petreacă alături de băieţii mai mari weekenduri întregi făcând drumeţii îmbrăcaţi în uniformele lor şi purtând în mâini steaguri, fiindcă el era evreu.

Eichmann a început să ascută un vârf nou creionului.

— Sunt un călăreţ pasionat, a zis el. Am învăţat să vânez în păduri ca acestea împreună cu cel mai bun prieten al meu, Friedrich von Schmidt. Mama lui era contesă, iar tatăl erou de război.

Friedrich îl invitase să se înscrie în Asociaţia Tinerilor Veterani Austro-Germani şi împreună participaseră la antrenamentul paramilitar. Dar el şi Mischa rămăseseră prieteni mai buni chiar şi după ce Eichmann se înscrisese în Partid – pe 1 aprilie 1932; membrul cu numărul 899.895. Rămăsese apropiat de Mischa, deşi aflaţi pe poziţii din ce în ce mai contradictorii, până când Austria a închis Casele naziştilor, iar Compania Vacuum Oil l-a concediat, nu din alte motive decât afilierea sa politică. A fost nevoit atunci să îşi împacheteze uniforma şi ghetele şi să traverseze graniţa dintre Austria şi Germania, către adăpostul oferit de Passau.

— Nu avem de gând să finanţăm Palestina cu capital german, a zis Hagen, nici măcar cu capitalul evreilor din Germania.

Eichmann a întors capul de la priveliştea de afară către raportul său şi a scris: *Întrucât mai sus menţionata emigrare a unui număr de 50.000 de evrei anual ar întări în mare parte iudaismul în Palestina, acest plan nu poate fi un subiect de discuţie.*

Autoportret

Žofie-Helene, împreună cu Stephan şi mătuşa lui, Lisl, stăteau în faţa primului tablou din încăperea expoziţiei din Clădirea Secesiunii, *Autoportret al unui artist degenerat.* Îi dădea un sentiment de nelinişte – atât pictura, cât şi titlul.

— Ce crezi, Žofie-Helene? a întrebat Lisl Wirth.

— Eu nu mă pricep deloc la pictură, a zis Žofie.

— Nu trebuie să te pricepi la artă ca să ai o opinie despre ea, a asigurat-o Lisl. Spune-ne numai ce vezi.

— Ei bine, faţa este ciudată – atâtea culori, deşi sunt frumoase şi se combină oarecum unele cu altele, ca să dea senzaţia de piele, a zis Žofie nesigură. Nasul este mare, iar bărbia este prea lungă, ca şi cum şi-ar picta reflexia într-o oglindă care distorsionează.

Lisl a spus:

— Atâţia pictori au devenit aproape analitici în abstractizarea lor. Picasso. Mondrian. Kokoschka este mai emoţional, mai intuitiv.

— De ce îşi zice degenerat?

— Este ironic, Žofe, a spus Stephan. Aşa îi numeşte Hitler pe artiştii ca el.

Žofe, nu Žofie. Îi plăcea când Stephan îi zicea aşa, la fel cum sora ei îi zicea ŽoŽo.

Au trecut la portretul unei femei ale cărei chip şi păr negru formau un triunghi aproape perfect. Ochii femeii erau de mărimi diferite, faţa ei era bălţată cu pete roşii şi negre, iar felul în care îşi ţinea degetele era înfricoşător.

— Este destul de urâtă, dar într-un fel este şi frumoasă, a zis Žofie.

— Da, chiar aşa, a spus Lisl.

— Seamănă cu portretul de la intrarea casei tale, Stephan, a zis Žofie-Helene. Femeia cu obrajii juliţi.

— Da, şi acela tot un Kokoschka este, a spus Lisl.

— Dar acela este portretul dumneavoastră, a spus Žofie-Helene. Şi este mai frumos.

Lisl a râs cu râsul ei misterios, gâdilător, şi a pus o mână

pe umărul lui Žofie. Papa obişnuia să îşi pună mâna pe umărul ei câteodată. Žofie a rămas locului, tânjind ca atingerea să dureze în eternitate şi dorind să fi avut un portret al lui Papa făcut de acest Oskar Kokoschka. Avea fotografii, dar fotografiile erau mai puţin adevărate decât aceste picturi, deşi erau mai realiste.

Picioare goale în zăpadă

Truus şi Klara Van Lange stăteau de cealaltă parte a unei mese de scris dezordonate, din biroul domnului Tenkink de la Haga, împreună cu domnul Van Vliet, de la Ministerul de Justiţie. Tenkink avea pe birou o autorizaţie care le permitea copiilor din pădurea Weber să rămână în Olanda – redactată de Truus şi căreia nu îi lipsea decât semnătura domnului Tenkink. Cu cât poţi aranja ca un lucru să fie înghiţit mai uşor, cu atât mai probabil este că va fi înghiţit în cele din urmă – asta descoperise Truus.

— Copii evrei? a întrebat Tenkink.

— Avem case în care să îi plasăm, a răspuns Truus, nebăgând în seamă privirea Klarei Van Lange.

Klara avea un mai mare respect decât Truus pentru adevărul absolut, dar era foarte tânără şi nici nu era măritată de mult timp.

— Este o situaţie dificilă, eu înţeleg, doamnă Wijsmuller, a spus Tenkink. Dar jumătate dintre olandezi sunt simpatizanţi nazişti, iar noi, ceilalţi, pur şi simplu nu vrem să fim groapa de gunoi la care sunt aruncaţi evreii.

Domnul Van Vliet a dat să zică:

— Guvernul vrea să îi facă pe plac lui Hitler…

— Da, l-a întrerupt domnul Tenkink, iar răpirea de copii dintr-o ţară vecină nu este un lucru care se face între buni vecini.

Truus l-a atins pe Van Vliet pe umăr; Tenkink era genul de bărbat care reacţionează mai bine la femei. Foarte mulţi bărbaţi erau la fel, chiar şi cei mai buni dintre ei. Regreta acum că nu îi aduseseră cu ele pe copii – era mult mai greu să spui nu buclelor negre şi ochilor plini de speranţă decât să spui nu imaginii unui copil, ba chiar şi a unsprezece copii. Dar i se păruse o cruzime să îi scoată din pat pe sărmanii copii epuizaţi şi să îi târască în lunga călătorie cu trenul de la Amsterdam la Haga, numai pentru a-i înfăţişa unui om care ar trebui să fie capabil să ia decizia corectă, care întotdeauna putuse fi convins să o facă.

Truus i s-a adresat lui Tenkink:

— Regina Wilhelmina este înţelegătoare faţă de suferinţa germanilor care vor să se pună la adăpost de furia lui Hitler.

— Chiar şi familia regală… a început Tenkink. Trebuie să înţelegeţi magnitudinea acestei probleme evreieşti. Dacă Hitler îşi duce la îndeplinire ameninţarea de a anexa Austria…

— Cancelarul Schuschnigg i-a aruncat pe naziştii austrieci în spatele gratiilor, domnule Tenkink, a spus Truus, şi nu există pe lume oraş a cărui prosperitate să depindă mai mult de evrei decât Viena. Mai toţi doctorii, avocaţii şi finanţiştii vienezi şi jumătate dintre jurnalişti sunt evrei numai prin naştere, dacă nu şi practicanţi. Vă puteţi imagina o lovitură de stat care să izbutească împotriva banilor Austriei *şi* a presei sale?

— Doamnă Wijsmuller, nu spun nu, a replicat Tenkink. Tot ce doresc să remarc este că ar fi mai uşor dacă cei mici ar fi creştini.

— Sunt sigură că doamna Wijsmuller va ţine cont de asta data viitoare când va scoate copii dintr-o ţară care i-a făcut deja dispăruţi pe părinţii lor, a spus Klara.

Truus şi-a reprimat un zâmbet şi a întins mâna după o fotografie înrămată, sprijinită de mormanele de dosare de pe biroul domnului Tenkink: un Tenkink mai tânăr, cu o soţie blândă, doi fii şi o fetiţă, cu obrăjori dolofani. Surprinzătoarea promptitudine a Klarei era, în parte, motivul pentru care Truus îi ceruse să o însoţească în această vizită.

— Ce familie minunată! a zis Truus.

S-a lăsat pe spate în scaun, încercând să nu îi arate domnului Tenkink asul din mânecă, în timp ce îi asculta solilocviul de tată mândru, pe care, în definitiv, ea îl provocase. Răbdarea era una dintre puţinele virtuţi cu care putea să se mândrească.

I-a înapoiat fotografia lui Tenkink, care a zâmbit binevoitor.

— Unul dintre copiii nemţi este un bebeluş, mai mic chiar decât este fiica dumitale în fotografia aceasta, domnule

Tenkink, a spus Truus, alegând „nemţi” în loc de „evrei”, abătându-i atenţia de la aspectul care îl tulbura cel mai mult şi alegând să îi atragă atenţia către acest lucru cât încă mai ţinea în mână fotografia propriului copil. Nu s-ar îmblânzi până şi cea mai rece inimă când este vorba despre un bebeluş?

Tenkink a întors privirea de la fotografie la autorizaţia de pe birou, apoi spre Truus.

— Băiat sau fetiţă?

— Cum preferi, domnule Tenkink? Oricum nu îşi dă nimeni seama, când sunt înfofoliţi bine şi prezentaţi spre admiraţia presei.

Tenkink, clătinând din cap, a semnat autorizaţia, zicând:

— Doamnă Wijsmuller, când naziştii vor invada Olanda, sper că vei garanta pentru mine. Se pare că poţi convinge pe oricine să facă aşa cum doreşti.

— Ferească-ne bunul Dumnezeu! a spus Truus. Dar în atare situaţie, va garanta El pentru dumneata. Mulţumesc. Sunt atâţia copii care au nevoie de ajutorul nostru.

— Ei bine, a zis domnul Tenkink, dacă asta este tot…

— Înţeleg că este imposibil, l-a întrerupt Truus, dar am veşti din Alpii germani despre treizeci de orfani siliţi să îşi părăsească paturile şi să iasă în drum, de un grup de SS-işti.

— Doamnă Wijsmuller…

— Treizeci de copii în pijamale, stând în picioarele goale într-un strat gros de zăpadă, în timp ce SS-ul dădea foc orfelinatului.

Tenkink a oftat.

— Ce s-a întâmplat cu „numai unsprezece”? Aruncând o privire către fotografia de familie, a spus: Iar aceştia treizeci sunt toţi evrei, presupun? Intenţionaţi să salvaţi toţi copiii evrei din Reich?

— Sunt cazaţi în Germania, la familii ne-evreieşti, a spus Truus. Nu trebuie să vă spun eu ce le fac naziştii chiar şi creştinilor care încalcă ordinul împotriva ajutorului dat evreilor.

— Cu tot respectul, doamnă Wijsmuller, ordinul împotriva

ajutorării evreilor nu prevede nicio excepţie pentru o femeie din Olanda care traversează graniţa ca să…

Truus s-a uitat cu subînţeles la fotografia de familie.

— Chiar dacă aş putea să ajut, a zis Tenkink, se spune că vom da o lege de închidere a frontierelor în câteva săptămâni, poate chiar zile. Având în vedere această informaţie, nu văd cum…

Truus i-a înmânat un dosar maroniu legat cu un cordon verde, conţinând toate informaţiile pe care le-ar dori, deja adunate şi îndosariate, mai uşor de digerat. Tenkink, clătinând din cap, a spus:

— Bine, bine. Voi vedea dacă pot să îi accept temporar. Numai până li se găsesc case în afara Olandei. Este bine înţeles? Au familii în alte părţi, în Anglia sau în Statele Unite?

— Da, desigur, domnule Tenkink, a răspuns Truus. Doar de asta se găsesc acum cu picioarele goale în zăpadă, în faţa unui orfelinat evreiesc în flăcări.

Expoziţia ruşinii

Lisl Wirth stătea lângă soţul ei în faţa exponatelor din *Entartete Kunst,* la Institutul German de Arheologie din München, lucrări cubiste şi futuriste şi expresioniste scoase din muzeele Germaniei pentru că nu atingeau „standardele" artistice ale Führerului, apoi expuse aici alături de preţul lor, astfel încât să provoace ridiculizarea lor de către vizitatori. Orice om cu o urmă de simţ artistic putea să vadă, prin comparaţie, că cealaltă expoziţie din München, Marea expoziţie a artei germane, găzduită de noua Haus der Deutschen Kunst a lui Hitler, era alcătuită numai din peisaje incompetente şi nuduri plicticoase. Chiar aşa, cum putea cineva să încerce să treacă nişte nuduri atât de monotone drept „marea" artă germană? Iar *cea de aici* era „arta degenerată"? Acest Paul Klee era splendid în simplitatea lui – liniile zimţate ale feţei pescarului, şerpuirea graţioasă a braţelor curbate, alungirea fermecătoare a undiţei deasupra unui albastru divers şi melancolic ca marea. O făceau să se gândească la Stephan, dar nu ştia de ce. Nu credea că nepotul ei pescuise vreodată.

— Îţi place? l-a întrebat pe Michael, surprinsă ea însăşi.

Până în ultimele câteva săptămâni, ar fi fost convinsă că îi place, chiar şi numai pentru că îi plăcea ei.

— Cel de Klee, *Pescarul,* a zis ea, trebuind să identifice tabloul despre care vorbea, deoarece picturile erau amestecate, o lipsă de respect şi mai strigătoare la cer din pricina cuvintelor de pe pereţi, care le înconjurau: *Nebunia devine metodă.*

Confruntată cu tăcerea lui Michael, Lisl şi-a concentrat atenţia asupra cuvintelor.

În spatele ei au izbucnit râsete, conformismul la aşteptări al minţilor înguste.

A coborât vocea şi i-a spus lui Michael:

— Credeam că Goebbels este un admirator al moderniştilor.

Michael s-a uitat în jur neliniştit.

— Asta a fost înainte ca Hitler să ţină micul său discurs despre arta degenerată care a subminat cultura germană, Lis. Înainte de a-i împinge în faţă pe Wolfgang Wilirich şi Walter Hansen.

Doi denunţători – artişti rataţi, dar desăvârşiţi denunţători – însărcinaţi cu a alege care opere de artă trebuie aplaudate şi care denigrate.

— Expoziţia aceasta a fost ideea lui Goebbels, a spus Michael, iar din punct de vedere politic, a fost o idee isteaţă.

Lisl s-a întors de la Klee spre Michael. Oare când devenise o persoană care apreciază şiretenia politică în dauna expresiei artistice?

Chiar şi Gustav şi Therese Bloch-Bauer aveau o atitudine blazată în legătură cu asaltul nazist împotriva culturii, fiind toţi prea prinşi de familiile lor şi de propriile lor vieţi pentru a vedea norii negri ai politicii care se adunau la graniţa dintre Germania şi Austria. Toată lumea credea că Hitler era o modă germană trecătoare, că în Austria nu se putea petrece aşa ceva, că Austria depăşise criza asasinării cancelarului Dollfuss şi a încercării naziste de a da o lovitură de stat în urmă cu trei ani şi că vor depăşi şi acest moment şi, oricum, oamenii aveau afaceri de făcut şi copii de crescut, petreceri de organizat, portrete pentru care să pozeze şi opere de artă pe care să le cumpere.

Lisl s-a prefăcut interesată de o altă pictură, o altă sculptură, până ce a ajuns într-o cu totul altă încăpere decât soţul ei, admirând un autoportret de Van Gogh, picturi de Chagall şi Picasso şi Gauguin şi un întreg perete dedicat, deloc măgulitor, dadaiştilor. Abia când a ajuns în încăperea pe care mai târziu o va considera „încăperea evreilor”, şi-a simţit situaţia precară. Pe un perete scria „Revelaţii ale sufletului rasial al evreului”. Lui Lisl, picturile i s-au părut extraordinare; spera că ceea ce revelau ele dezvăluia ceva despre propriul ei suflet.

Dar era o evreică şi rătăcea singură prin mijlocul unei adunări neprietenoase în Germania.

Era ridicolă, această frică subită. München se afla la mică

distanţă de graniţă. În mai puţin de o oră, putea fi înapoi în Austria.

Cu toate acestea, a plecat înapoi, în căutarea lui Michael.

L-a remarcat stând în faţa unui Otto Dix care înfăţişa o femeie însărcinată, cu burta şi sânii atât de distorsionaţi, încât Lisl s-a simţit aproape uşurată că nu putea avea copii. Chipul lui Michael însă, chibzuind la portret, era plin de duioşie. Spusese întotdeauna că nu are nevoie de un moştenitor, că Walter putea prelua afacerea cu ciocolată a familiei ei, iar Stephan, banca familiei lui – oricum, banca supravieţuise numai datorită banilor din familia ei, chiar dacă Lisl nu ar recunoaşte-o niciodată. Michael era un om mândru, dintr-o familie mândră, care ajunsese să cunoască zile negre, la fel ca mulţi alţii, în urma prăbuşirii pieţelor financiare, iar Lisl nu ar face nimic care să pericliteze mândria soţului ei, cum nici el nu i-ar face ei. Îl simţea pe Stephan ca pe un fiu, aşa spusese întotdeauna, la fel şi pe Walter. Dar chiar şi înainte de această clipă, de această revelaţie, Lisl simţise că se stricase ceva în relaţia lor, că Michael era din ce în ce mai puţin pasionat de educaţia universitară şi de şarmul intelectual despre care spusese mereu că îl făcuseră să se îndrăgostească de ea.

L-a întrebat ceva pe un necunoscut, astfel încât Michael să o audă şi să aibă timp să se adune. După aceea, s-a dus spre el, l-a luat de braţ şi i-a spus, ca să întrerupă tăcerea:

— Am putea cumpăra acel Klee.

Dar nu aveau să-l cumpere, nici de aici şi nici de altundeva, iar asta, nu numai din cauza preţului scandalos de mare.

În lungul cheiului

Cerul mohorât amenința cu mai multă ninsoare, o împrospătare bine-venită pentru stratul murdar de pe alei și canalele mătuite de gheața plină de zgârieturi. Plimbându-se împreună cu Joop, Truus a depășit trei bărci captive în canalul Herengracht, care înghețase atât de bine, încât întregul Amsterdam zumzăia de zvonul că s-ar putea organiza turul Elfstedentocht pentru prima dată după 1933. Lângă podul aflat peste drum de apartamentul lor se afla un grup restrâns de adulți opriți în mijlocul canalului, cu copiii patinând în jurul lor sau doar alunecând pe gheață încălțați în ghetuțe. Era partea preferată din zi a lui Truus – când ea și Joop mergeau spre casă așa cum făceau pe vremea când Joop o curta, când era proaspăt absolventă a Școlii de Comerț și abia începuse slujba la banca unde lucra el.

— Nu spun nu, Truus, zicea Joop. Nu îți interzic. Știi că nu ți-aș interzice nimic din ce este important pentru tine.

Truus și-a băgat mâinile mai adânc în buzunarele paltonului. Intenția lui Joop nu era să pornească o ceartă sau să o înjosească; era doar felul neatent în care vorbeau chiar și bărbații buni, ca el, fără nicio intenție rea, bărbați care ajunseseră la maturitate într-o perioadă când femeile nu își câștigaseră încă dreptul de a vota – când numai bărbații cu avere aveau de fapt acest drept.

Au privit un băiețel de numai câțiva ani, abia urcat pe patine, care aproape și-a răsturnat sora.

— Nici eu nu ți-aș interzice ceva care ar fi important pentru tine, Joop, a spus Truus.

El a râs din toată inima, și-a pus mâinile înmănușate peste coatele ei și le-a tras în jos, scoțându-i mâinile din buzunare, ca să le prindă într-ale sale.

— Bine, merit asta, a zis el. Ar fi trebuit menționat în jurămintele de nuntă: să iubesc, să cinstesc și să nu îmi treacă prin minte că aș putea să îți interzic ceva, indiferent dacă este important sau nu.

— Nu crezi că este important să salvezi treizeci de orfani lăsaţi de nazişti să stea în zăpadă, îmbrăcaţi în pijamale?

— Nici asta nu am vrut să spun, a zis el cu blândeţe. Ştii că nu am vrut să spun asta. Dar gândeşte-te puţin. Situaţia în Germania pare că se înrăutăţeşte şi îmi fac griji pentru tine.

Truus a rămas lângă el, privindu-i pe patinatori, pe sora care îşi ajuta acum frăţiorul să se ridice de pe gheaţă.

— Dacă ai de gând să te duci, a spus Joop, aş prefera să o faci înainte ca situaţia să se înrăutăţească.

— Aştept ca domnul Tenkink să aranjeze vizele de intrare, Joop. Spuneai că ai să îmi spui ceva?

— Da, am primit un telefon foarte ciudat la birou în această după-amiază. Domnul Vander Waal – îl ştii – unul dintre clienţii săi este convins că ai ceva de valoare care îi aparţine. Ceva ce i-ai adus din Germania…

— Ceva ce i-am adus *eu?* De ce aş aduce ceva de peste graniţă pentru o persoană care îmi este complet străină?

S-a încruntat, simţind că o înghionteşte ceva în timp ce privea spre micii patinatori, al căror tată li se alăturase, luându-l de mână pe băiat.

— Îmi limitez preţioasa încărcătură la copii; îţi jur, Joop.

— Asta am zis şi eu, a spus Joop. L-am asigurat că tu nu ai avut nimic de-a face cu acea poveste.

Pe gheaţă, sora l-a apucat pe frăţiorul ei de cealaltă mână. El a spus ceva ce a făcut micuţa familie să râdă, iar cei trei au pornit-o patinând spre pod şi pe sub el, tatăl strigând către ceilalţi adulţi că se vor revedea în curând. Truus şi-a întors privirile atunci, printre copacii goi, către cerul sterp. De câte ori urmărise câte un grup de părinţi ieşiţi la plimbare cu cei mici, care stăteau de vorbă în vreme ce copiii se învârteau în jurul lor? Însă niciodată împreună cu Joop. Era singura părticică din ea pe care o ascunsese chiar şi de soţul ei. După a treia sarcină pierdută, ea şi Joop se răsuciseră în tăcere, Truus îndreptându-se către acţiunile Asociaţiei pentru drepturile femeii şi cetăţenie egală, către acţiunile caritabile şi ajutorarea copiilor ca aceia pe care părinţii ei îi primiseră în

casa lor.

S-a auzit fluieratul unui tren. Truus a rămas cu privirile pierdute dincolo de canal, mâinile-i ancorate într-ale lui Joop, întrebându-se dacă el venea vreodată aici singur ca să privească acele familii. Ştia că el îşi doreşte un copil, la fel cum dorea şi ea, poate chiar mai mult. Dar îşi ascunsese atât de bine durerea, iar el o ascunsese pe a lui, încât să nu o aducă în atenţia altora, într-un asemenea moment. Iar acum, după ani de evitare a subiectului absenţei unui copil, devenise un obicei la care nu puteau renunţa. Truus, oricât şi-ar fi dorit, nu putea să ridice mâna, să-i atingă obrazul lui Joop şi să-l întrebe: „Vii vreodată aici ca să priveşti copiii, Joop? Te uiţi la părinţi? Te gândeşti că am putea încerca încă o dată, înainte de a fi prea târziu?” Aşa că a rămas tăcută lângă el, privindu-i pe patinatorii care tăiau gheaţa, pe părinţii care sporovăiau, în vreme ce bărcile de pe canal, îngheţate pe loc, sugerau un viitor care se afla dincolo de o iarnă îndelungată.

Diamante, nu sticlă colorată

După ce Joop a plecat la birou în dimineaţa următoare, Truus a căutat în străfundurile şifonierului şi a scos de acolo cutia de chibrituri pe care i-o dăduse bărbatul din tren – trecuse oare deja un an? A desfăcut-o deasupra mesei şi a scos bucata de prundiş urâtă, în formă de disc, înţepenită în cutie. A frecat-o cu degetul mare până ce au început să se desprindă din ea bucăţele mici de piatră.

A dus pietricelele la bucătărie, le-a aşezat cu grijă într-un castron şi l-a umplut cu apă. A spălat pietrele cu degetele goale, până ce apa a devenit tulbure. Le-a scos din castron şi şi le-a pus în palma udă.

Era adevărat, prin urmare: nu suntem niciodată mai uşor de păcălit decât atunci când suntem noi înşine în curs de a-i păcăli pe alţii.

A telefonat la biroul domnului Vander Waal.

— Domnule Vander Waal, a zis ea, se pare că vă datorez scuze. Soţul meu a greşit. Am, într-adevăr, ceva ce aparţine doctorului Brisker al dumitale.

Era poate o duzină de diamante în „piatra norocoasă” – destul ca să poţi începe o viaţă nouă. Acest doctor Brisker îi transferase ei, conştient fiind, riscul de a trece această avere secretă peste graniţă, învăluind-o într-o semnificaţie destul de credibilă ca ea să nu arunce totul într-un coş de gunoi. Pusese în pericol vieţile a trei copii numai pentru a scoate din Germania această avere. Iar ea se dovedise o proastă.

Motorsturmführer

Conferinţa Judentagung ţinută la Berlin de-a lungul unei zile întregi şi găzduită de SD a fost un triumf pentru Eichmann. Dannecker şi Hagen au vorbit primii, Dannecker despre nevoia de permanentă supraveghere a evreilor, iar Hagen despre complicaţiile născute de o Palestină independentă care ar căuta să le asigure drepturi. Când Eichmann s-a urcat pe podium, s-a simţit liber, aşa cum se simţise când era tânăr şi traversa Austria pe motocicletă, el şi prietenii lui apărându-i pe oratorii naziști aflaţi în vizită, împotriva mulţimilor care aruncau în ei cu sticle de bere şi mâncare stricată – iar ei lăsând în urmă forumurile sparte până la ultima sticlă de bere şi ultima oglindă. Călătoria către Palestina, deşi un eşec, îl ajutase să îşi definitiveze expertiza în privinţa problemei evreieşti. Acum era unul dintre vorbitori, iar mulţimea venită la Judentagung îl aclama.

— Adevăratul spirit al Germaniei rezidă în Volk[6], în ţărani şi în peisajul natural, în sângele şi ţărâna patriei noastre nepătate, le-a zis el. Acum înfruntăm ameninţarea unei conspiraţii evreieşti pe care numai eu ştiu cum să o înfrâng.

Mulţimea a explodat aprobatoare când le-a vorbit despre armele şi forţa aviatică pe care le adunase Haganah[7]-ul palestinian, despre evreii străini care se dau drept angajaţi ai unor organizaţii internaţionale şi care fac trafic de informaţii ce vor fi folosite împotriva Reichului, despre o vastă conspiraţie antigermană condusă de Alliance Israélite Universelle, pentru care fabrica de margarină Unilever de aici acţiona drept paravan.

— Modul de rezolvare a problemei evreieşti nu este adoptarea de legi care restrâng activitatea evreilor din Germania, şi nici chiar brutalităţile de stradă, a strigat el peste vuietul mulţimii. Ceea ce trebuie să facem este să îi

[6] Poporul german, mai ales în ideologia nazistă.

[7] Aripa militară clandestină a conducerii evreiești în timpul administrației britanice a Palestinei, între 1920 și 1948.

identificăm pe evreii din Reich până la ultima persoană. Să facem liste de nume. Să identificăm posibilităţile de a le permite emigrarea din Germania către ţări mai mici. Şi – lucrul cel mai important – să îi deposedăm de bogăţii, astfel încât, având a alege între a rămâne în sărăcie lucie şi a pleca, *să aleagă* să plece.

Alegeri

Întunericul unei dimineţi de iarnă domnea încă dincolo de fereastra-ghilotină când Truus s-a aşezat la masă pentru a lua micul dejun cu Joop. A ridicat o pagină a ziarului odată cu prima îmbucătură din *uitsmijter,* felia de pâine prăjită cu ou, şuncă şi caşcaval încă fierbinte.

— Sfinte Dumnezeule, au făcut-o, Joop, a spus ea.

Joop a zâmbit strengăreşte peste masa îngustă.

— Au ridicat tivul chiar mai mult? Ştiu că preferi fustele lungi, dar ai cei mai adorabili genunchi din tot Amsterdamul.

Truus a azvârlit cu o bucăţică de pâine spre el. Joop prins-o şi a aruncat-o în gură, apoi şi-a întors atenţia către propria farfurie, savurându-şi micul dejun într-un fel pe care Truus îl admira, dar nu îl putea stăpâni nici chiar atunci când veştile erau bune.

— Guvernul nostru a dat legea care interzice imigraţia dinspre Reich, a spus ea.

Joop a pus jos felia de *uitsmijter,* acordându-i lui Truus toată atenţia.

— Ştiai că o vor face, Truus. A trecut, cât, un an de când guvernul a „protejat” mai toate profesiile pe care le-ar fi putut face un străin pentru a se întreţine aici.

— Am crezut că suntem mai buni. Să ne închidem graniţele de tot?

Joop a luat prima pagină a ziarului şi a citit articolul, lăsând-o pe Truus pradă gândurilor ei acuzatoare. Ar fi trebuit să încerce mai mult să îl grăbească pe domnul Tenkink în cazul celor treizeci de orfani. Treizeci. Prea mulţi ca să îi poată trece peste graniţă drept ai ei, cu un paşaport pe care nu era trecut niciun copil, dar ar fi trebuit să încerce.

— Putem încă să le oferim un refugiu celor aflaţi în pericol, a zis Joop, returnându-i ziarul.

— Celor care pot *dovedi* că le este pusă în primejdie integritatea *fizică.* Oare ce evreu din Germania nu este în

pericol? Dar ce dovadă de primejduire a integrităţii fizice poate avea înainte de a fi ridicat de naziști şi deportat, când ar fi deja prea târziu?

Truus şi-a întors privirea spre ziar, gândindu-se deja la orarul trenurilor spre Haga. Nu putea schimba legea, un lucru decis de guvern, dar oare Tenkink putea fi convins să îndoaie regulile?

— Geertruida… a zis Joop.

Geertruida. Da, a coborât din nou ziarul. S-a uitat la părul lui Joop, care încărunţea la tâmple, la bărbia puternică, la urechea stângă puţin mai mare decât cea dreaptă, sau poate doar mai ciulită; chiar şi după toţi aceşti ani, Truus nu se putea decide care era adevărul.

— Geertruida, a repetat Joop, prezentându-şi solemn convingerea, te-ai gândit vreodată să iei acasă pe câţiva dintre copiii aceştia, aşa cum au făcut părinţii tăi în timpul Marelui Război?

— Să locuiască cu noi? a întrebat ea precaută.

El a încuviinţat din cap.

— Dar sunt orfani, Joop. Nu au părinţi cărora să le fie înapoiaţi.

Joop a încuviinţat din nou, privind-o în ochi. Ea a văzut în firava mijire a ochilor lui palizi acea subită încercare de a-şi ascunde sentimentele, că şi el se oprea pe malul canalului pentru a-i privi pe copii la joacă, pentru a-i privi pe părinţi.

S-a întins peste masă şi l-a apucat de mână, încercând să se agaţe de un copleşitor sentiment de speranţă. Joop se simţea atât de jenat când ea se emoţiona.

— Avem un dormitor în plus, a spus ea.

El a strâns din buze, scoţându-şi în evidenţă bărbia fermă.

— Oricum m-am gândit că ar trebui să ne mutăm într-un loc mai mare.

Truus a coborât privirile spre ziar, la titlul referitor la noua lege a emigraţiei.

— Într-un apartament mai mare? a întrebat ea.

— Ne permitem o casă.

În strânsoarea mâinii lui, a înţeles că asta dorea ea şi

asta dorea şi el. Un alt fel de familie. O familie pe care o alegi, mai degrabă decât cea pe care ţi-o dă Dumnezeu. Copii pe care alegi să îi iubeşti.

— Ţi-ar fi dificil să te descurci când eu sunt plecată, a spus Truus.

Joop s-a dat un pic în spate, strânsoarea mâinii lui a slăbit, iar degetele au urmărit linia inelelor pe care le purta: verigheta de aur care marca cununia lor; rubinul care era real, nu una dintre imitaţiile din sticlă colorată pe care le comandase pentru a le folosi ca mită la scurtă vreme după ce începuse să treacă copii peste graniţă; inelele împletite pe care i le dăruise prima dată când rămăsese însărcinată, pentru a sărbători începutul familiei pe care credeau că o vor avea.

— Nu, a zis Joop. Nu, mi-ar fi imposibil să mă descurc dacă nu ai fi aici, Truus, dar cu această nouă lege, oricum nu vei mai aduce pe nimeni din Germania.

Truus privea spre Nassaukade şi spre canal, spre pod, Raampoort, toate încă întunecate. De cealaltă parte a canalului, la o altă fereastră luminată de la etajul al treilea, un tată se apleca spre un copil care stătea pe pat. Amsterdamul abia se trezea. Era pustiu acum, dar în curând se va anima de copii care îşi duc cărţile de şcoală în braţe, bărbaţi ca Joop care se duc spre serviciu, femei ca ea, care se îndreaptă spre piaţă, sau împing cărucioare, sau se plimbă în grupuri, chiar şi într-o dimineaţă rece ca aceasta.

Matematica muzicii

— Ce facem aici? i-a şoptit Žofie-Helene lui Stephan.

Abia ieşiseră dintr-un hol mirosind a tămâie în mijlocul unui şir de adulţi care coborau o scară, aşteptând să pătrundă în Hofburgkapelle. Žofie făcuse exact cum indicase Stephan, deşi refuzase să îi explice de ce: purta haine frumoase şi se întâlnise cu el la statuia lui Hercule din Heldenplatz.

— Stăm la rând pentru împărtăşanie cu cei care coboară din lojele de sus, a spus Stephan.

— Dar eu nu sunt catolică.

— Nici eu.

Žofie l-a urmat în interiorul capelei, care era surprinzător de îngustă şi de simplă, având în vedere că era o capelă regală – o încăpere care urca şi tot urca într-un stil gotic, încercuită de balcoane din care cântau o orchestră şi un cor, dar totul zugrăvit în alb. Chiar şi geamul ferestrei din spatele altarului era colorat numai în partea superioară, îngrozitor de dezechilibrat. A primit o bucăţică scârboasă de pâine şi o înghiţitură de vin acru, şoptindu-i lui Stephan, pe care îl urma la înapoiere dinspre altar:

— A fost greu de digerat.

Stephan a zâmbit.

— Te pomeneşti că la biserica ta se serveşte tort Sacher?

Oamenii care stătuseră la rând alături de ei urcau din nou scările, dar Stephan a rămas într-o poziţie ciudată, la marginea capelei, iar Žofie a aşteptat lângă el. La sfârşitul împărtăşaniei, a condus-o către două scaune libere din spate. În timp ce aşteptau să se termine liturghia, a notat în jurnalul său: *Împărtăşania = greu de digerat.*

Fără un motiv pe care Žofie să îl poată înţelege, majoritatea celor prezenţi au rămas aşezaţi chiar şi după ce s-a terminat liturghia, deşi preotul plecase. Şi-a îndreptat atenţia către tavan şi bolta cu ogive, fără picturi, în care greutatea acoperişului era preluată de pilonii aflaţi la încrucişarea grinzilor, iar presiunea se transmite către

zidurile exterioare. Să fi fost cu oricine altcineva decât Stephan, nu ar fi suportat să stea într-o capelă, fără să facă nimic, dar tot ce făcea Stephan avea un rost.

— Ştii de ce nu se prăbuşeşte acest tavan? i-a şoptit ea.

Stephan i-a dus o mână la gură, apoi i-a luat ochelarii, i-a şters pe eşarfa de la gâtul ei şi i-a pus înapoi pe nas. A zâmbit şi a atins simbolul infinitului de pe lănţişorul ei.

— De fapt, nu a fost un dar de la Papa, a şoptit ea. Era un ac de cravată pe care îl purta la şcoală. Grandpapa l-a transformat într-un lănţişor pentru mine după ce Papa a murit.

Şiruri de băieţi în uniforme de marinari alb-albastre au început să intre, aliniindu-se în faţa altarului. După un moment de tăcere, o singură voce frumoasă s-a ridicat dinspre galeria corului, prima notă înaltă a liedului „Ave Maria” a lui Schubert venind dinspre un băiat rămas în urmă. În vocea pură a băiatului abandonat, notele picurau ritmic coborând şi urcând, apoi coborând din nou, revenind la nota din deschidere şi aşezându-se într-un loc dinăuntrul lui Žofie despre care nici nu ştia că există. După aceea, vocii frumoase a băiatului i-a răspuns un întreg cor de voci frumoase de băieţi, care s-au ridicat şi mai sus, trimiţând ecouri dinspre pereţii simpli, de piatră, ai tavanului boltit, înconjurând-o din toate părţile, împreunându-se în mintea ei cu o ecuaţie la care meditase întreaga săptămână, ca şi cum ar fi făcut parte din acelaşi rai. A stat locului, lăsându-şi mintea să umple spaţiile goale dintre numerele şi simbolurile dinăuntrul ei, apoi a rămas aşezată în zgomotul oamenilor care plecau, până ce numai ea şi Stephan se mai aflau aşezaţi unul lângă altul, în capela pustie, cel mai ticsit loc în care fusese vreodată.

Kipferl *şi ciocolată fierbinte vieneză*

În Michaelerplatz, în faţa palatului şi a Hofburgkapelle, aerul era limpede, luminos şi rece şi peste tot erau foi volante şi postere aruncate din camioane, care declarau, Ja!” şi „Alături de Schuschnigg, pentru o Austrie liberă!” sau „Votează DA” în plebiscitul cerut de cancelarul Schuschnigg pentru a hotărî dacă Austria să rămână independentă faţă de Germania. Crucile Frontului Naţional din Austria – partidul cancelarului – erau pictate pe zidurile clădirilor şi pe trotuare în alb. Mulţimile de pe stradă şi grupurile de tineri scandau „Heil Schuschnigg!”, „Heil libertate!” şi „Roşu-alb-roşu până la moarte!”, în timp ce alţii scandau „Heil Hitler!”

Žofie a încercat să îi ignore. A încercat să se agaţe de matematica şi muzica ce se amestecau încă în capul ei în vreme ce traversa Herrengasse alături de Stephan, spre Café Central. Dacă mulţimile care scandau îl supărau pe Stephan, nu a spus nimic, dar de fapt nu mai spusese nimic de când începuse muzica în capelă. Žofie presupunea că muzica îl purtase în lumea lui de cuvinte, aşa cum pe ea o dusese în lumea ei de numere şi simboluri. Presupunea că de asta deveniseră atât de buni prieteni, deşi Stephan îi cunoştea pe ceilalţi de mult mai multă vreme decât o cunoştea pe Žofie – deoarece scrisul lui semăna cu matematica ei într-un mod pe care îl înţelegeau amândoi, chiar dacă părea a nu avea nicio logică.

Intrau prin uşile de sticlă de la Café Central când Stephan a vorbit într-un final, cu ochii uscaţi acum, deşi fuseseră umezi când se aflau în capelă, ceea ce, gândea ea, l-ar fi făcut să se ruşineze în faţa găştii de la cafenea.

— Imaginează-ţi, Žofie, dacă aş putea scrie aşa, a zis el.

Dincolo de vitrina cu produse de patiserie, la capătul îndepărtat al cafenelei, prietenii lor stăteau în jurul a două mese alăturate, trase lângă standul cu ziare, deja adunaţi şi aşteptându-l pe Stephan.

— Dar tu scrii teatru, nu muzică, a spus Žofie.

A împuns-o uşurel în umăr, aşa cum începuse să facă în ultima vreme, doar în joacă. Žofie înţelegea, dar chiar şi aşa, îi plăcea atingerea lui.

— Să fii atât de extraordinar de genială şi de corectă din punct de vedere tehnic – şi totuşi să greşeşti atât de abisal, a zis el. Nu e vorba despre muzică, prostănaco. O piesă care să impresioneze oamenii aşa cum o face muzica.

— Dar…

Dar sigur că poţi, Stephan.

Žofie nu ştia de ce se înfrânase şi nu spusese cuvintele cu voce tare, la fel cum nu ştia de ce se înfrânase şi nu îl luase de mână pe Stephan în capelă. Ar fi putut să i-o spună acolo, în liniştea aşternută în urma muzicii, aşa cum îi spusese şi despre lănţişorul ei. Sau poate că nu. Te simţi intimidat când îţi dai seama că ştii pe cineva despre care crezi că într-o bună zi va crea o asemenea magie, numai să continue să înşiruie cuvinte, să creeze poveşti şi să îi ajute pe ceilalţi să înţeleagă cum să le transforme în ceva real. Se simţea intimidată când se gândea că într-o bună zi piesele lui se vor juca la Burgtheater, cuvintele lui vor fi rostite în faţa unui public care va râde sau va plânge, iar la final se va ridica şi va aplauda, aşa cum făcea publicul numai la cele mai bune piese, cele care te ridică dintr-o lume şi te duc într-alta, care, în mod neverosimil, nici măcar nu există. Sau există, dar numai în imaginaţia privitorilor şi numai pentru cele câteva ore petrecute în întuneric. Paradoxul teatrului: în acelaşi timp este şi nu este real.

★

Stephan voia să îl roage pe Dieter să se mute pe ultimul scaun, ca să poată sta lângă Žofie, să fie alături de ea şi de muzica corală şi de sentimentul, de speranţa pe care le născuse cumva muzica pe care o ascultaseră împreună. Dacă nu ar fi venit cu el la lectura scenariului scris de el, şi-ar fi luat jurnalul şi s-ar fi dus direct de la capelă la Café Landtmann, sau chiar la Griensteidl, unde nu l-ar întrerupe nimeni; şi-ar fi implântat degetele în cuvinte, pentru a îmbunătăţi una dintre piesele sale sau pentru a începe una

nouă. Dar Dieter s-a ridicat şi a ţinut scaunul pentru Žofie, iar până la urmă piesa lui Stephan era motivul întâlnirii; toată lumea trebuia să îl poată auzi peste zgomotul cafenelei – masa din stânga cufundată într-o discuţie aprinsă despre un număr al ziarului *Neue Freie Presse,* pe care îl citea uneori mătuşa Lisl, jucătorii de şah din dreapta certându-se şi ei, întreaga cafenea zumzăind de speculaţii despre un eventual război cu Germania şi când ar începe el. Aşa că Stephan s-a aşezat pe locul lui obişnuit şi a comandat *kaffee mit schlag*[8] şi un ştrudel cu mere, apoi l-a rugat discret pe chelner să îi aducă lui Žofie – care spusese că nu îi este foame – un *kipferl*[9] şi o ciocolată fierbinte vieneză, care pentru ea era o extravaganţă, spre deosebire de Stephan şi ceilalţi prieteni ai lui.

[8] Cafea cu frișcă (în limba germană în original).
[9] Croasant vienez.

O parolă bâjbâită

Troleele aşteptau goale, la fel ca şinele de tren de sub podul care ducea către gara Hamburg, la fel de pustii ca şi gara însăşi la această oră a dimineţii. Pe drumul dinspre han, Truus şi Klara Van Lange întâlniseră un singur soldat, un tânăr sergent care întoarse capul după Klara. Constituia o dificultate, Truus ştia, faptul că atrăgea mereu atenţia, că era atât de greu de uitat. Dar chiar şi cele mai mari dificultăţi puteau fi transformate în avantaje. Şi aveau de luat treizeci de orfani, mult mai mulţi decât ar fi putut să treacă Truus peste graniţă de una singură.

— Te vei descurca de minune, îţi promit, a asigurat-o Truus pe Klara când treceau pe sub imensa svastică lipită pe faţada urâtă a gării.

Ce era oare partea de sticlă din vârf? Era atât de murdară, că nu îţi puteai da seama. Au coborât scările mizerabile către un peron la fel de murdar, au şters o bancă cu batista şi şi-au aşezat genţile cu lucruri de noapte lângă ele, în loc să le aşeze pe peronul mult mai murdar.

— Acum, iată ce aş vrea să faci, a zis Truus. Îl vezi pe soldatul care va supraveghea îmbarcarea vagonului nostru? Arată-i biletul şi întreabă-l în olandeză dacă aici trebuie să te urci. Te-ai putea arăta surprinsă că nu eşti la clasa întâi? Dar nu exagera. Nu vrem să te mute într-un vagon mai bun şi să am grijă de treizeci de copii singură. Dacă nu ştie olandeza, prefă-te că vorbeşti prost germana, dar destul de bine ca să îl faci să se simtă atrăgător. Înţelegi?

Klara părea neîncrezătoare.

— Nu avem documente pentru copii?

— Avem, dar ar fi mai bine dacă nu ni s-ar pune prea multe întrebări.

Vizele de intrare în Olanda erau adevărate, mulţumită domnului Tenkink. Vizele de ieşire din Germania puteau să nu fie la fel de adevărate. Truus prefera să creadă că sunt.

— Ţi-am spus, o să te descurci de minune, a asigurat-o Truus, dar ar fi mai uşor de data asta să vorbeşti în limba ta

maternă.

De data asta, care putea fi şi ultima; Tenkink le făcuse cumva rost de aceste vize de intrare, dar cu noua lege – cu graniţa închisă – nu aveau să mai fie eliberate altele. Poate că Joop avea dreptate. Poate că cel mai bun lucru acum ar fi fost să ia câţiva dintre copii în îngrijire, să le ofere un cămin.

— Frica are efecte ciudate, chiar şi asupra celor mai bune minţi, i-a spus Klarei.

După o vreme, s-a apropiat un lucrător feroviar. S-a oprit în faţa lor, un bărbat în vârstă, cu un chip care te punea în încurcătură, rotund, alb-păstos şi parcă format din cocoloaşe. Frica Klarei se simţea palpabil în nemişcarea ei perfectă, instinctul animalic de a se face una cu mediul, dar, în fond, nu era ceva nefiresc. Toată lumea în Germania se temea în zilele acestea.

— Aşteptaţi un pachet? a întrebat agentul.

— Un colet, da, a răspuns Truus încet.

— Trenul întârzie aproximativ o oră, a spus omul.

Truus i-a mulţumit că le-a anunţat şi a promis să aştepte. Klara i-a şoptit în timp ce omul se îndepărta, cu cel mai discret zâmbet:

— Domnul Om de zăpadă.

Truus a clipit pentru a alunga imaginea părinţilor ei din Duivendrecht, chipul mamei la fereastră în vreme ce bulgărele aruncat de băieţelul refugiat aluneca pe geam, iar mama râdea de copiii care râdeau afară, lângă omul de zăpadă pe care Truus îi ajutase să îl facă. Domnul Om de zăpadă. Lucrătorul de la căile ferate arăta ca un om de zăpadă, iar porecla părea să i se potrivească. Spunea multe şi despre Klara Van Lange. Se temea, dar nu într-atât încât să nu se poată folosi de umor pentru a face faţă situaţiei.

— Nu ai vrea să scapi de emoţii şi să răspunzi omului când va reveni, Klara? a întrebat Truus. El va întreba dacă aşteptăm un pachet, iar noi trebuie să răspundem aşa: „Da, un colet”.

— Da, un colet, a repetat Klara.

După o vreme, s-a apropiat un alt agent. Truus l-a

aşteptat să se apropie destul de mult ca să îi zărească faţa sub şapcă. Nu era Domnul Om de zăpadă.

— Aşteptaţi un pachet? a întrebat el.

Truus, după o atingere scurtă şi involuntară a rubinului de sub mănuşă, i-a făcut semn din cap Klarei.

— Da, un pachet, a răspuns Klara.

— Un *colet,* a zis Truus.

Omul a aruncat priviri neliniştite în jurul gării, dar postura i-a rămas neschimbată. Ar fi fost greu pentru oricine îi observa de la distanţă să îi detecteze starea de alarmă.

— Un *colet,* da, a repetat Truus.

Truus ar fi rostit o rugăciune în gând, dar nu îşi permitea să se lase distrasă.

Clopotele din Hamburg au început să sune de şase.

— Mă tem că haosul din Austria a făcut imposibilă livrarea coletelor în această dimineaţă, a zis agentul feroviar în cele din urmă, peste sunetul clopotelor.

— Imposibilă. Înţeleg, a zis Truus.

Oare omul anula transportul din cauza încurcăturii Klarei, sau acesta era adevărul?

Truus a aşteptat răbdătoare în timp ce o privea din nou pe Klara, care zâmbea frumos. Chipul i s-a luminat un pic.

— Vom reveni mâine, atunci, a spus Truus, nepunând o întrebare – nu voia să invite un nu categoric –, ci ridicând un pic vocea la final, o recunoaştere a faptului că înţelegea situaţia grea în care se afla, că este cât se poate de *normal* ca o parolă bâjbâită să îl facă atât de nesigur.

— Prietena mea nu a fost niciodată în Hamburg, a zis ea. Îi pot arăta oraşul şi revenim mâine.

În timp ce Truus şi Klara se apropiau de treptele care duceau la ieşirea din gară, cineva a luat bagajul Klarei.

— Lăsaţi-mă să vă ajut, a zis el, speriindu-le pe amândouă. A luat şi bagajul lui Truus, şoptind: Bărbatul din dreapta, din capul scărilor, v-a urmărit de la han. Cel mai bine ar fi să ieşiţi prin partea stângă şi să cotiţi pe după clădire.

Le-a returnat genţile când au ajuns în capul scărilor, iar el

a ieşit grăbit prin dreapta. Truus l-a urmat cu privirea şi l-a văzut trecând pe lângă un bărbat care i se părea cunoscut, un bărbat de la han, care o abordase în legătură cu introducerea pe furiş în Olanda a unor monede de aur – o capcană întinsă de Gestapo pe care ştia că trebuia să o evite. Cu toate acestea, şi-a verificat buzunarele, amintindu-şi de doctorul Brisker, care îi dăduse „piatra lui norocoasă”. Şi el pretindea că o ajută.

Scriind printre rânduri

Stephan a acoperit-o cu pătura pe Mutti, întinsă în şezlongul de lângă şemineu, în timp ce mătuşa Lisl, care venise la ei în dimineaţa aceea fără unchiul Michael, din nou, a ajustat volumul aparatului de radio. Draperiile erau trase, aruncând o umbră peste rafturile cu cărţi care se ridicau până la tavanul înalt al celui de-al treilea etaj, neîntrerupte decât de balustrada care înconjura nivelul superior al bibliotecii, de scările şi barele din cupru pe care se căţăra Stephan cu mare plăcere chiar înainte de a fi învăţat să citească. Presupunea că draperiile trase erau cauza tulburării, de parcă era ceva sinistru în a asculta radioul laolaltă cu întreaga Vienă într-o dimineaţă luminoasă de iarnă.

Încerca să recitească „Incident pe lacul Geneva", o poveste de Stefan Zweig despre un soldat rus găsit gol-puşcă pe o plută de către un pescar italian, o poveste despre care Papa spunea că se referă la dispariţia valorilor omeneşti sub conducerea unora ca Hitler. Era însă greu să se concentreze cu radioul mergând, rezultatul plebiscitului pentru o „Austrie creştină independentă" fiind programat să fie dat publicităţii abia peste două zile, dar Hitler îl numea deja o fraudă pe care Germania nu o va recunoaşte. „Lügenpresse", aşa numea Hitler presa din Austria care nu mai relata nimic altceva. Presă mincinoasă.

— De parcă nebunul ăla nu ar fi el însuşi mincinosul, a spus Papa în direcţia radioului, în timp ce Helga, care tocmai intra aducând micul dejun, s-a împiedicat de scaunul cu rotile gol al lui Mutti şi mai că a scăpat tava din argint. Cum a convins Hitler întreaga Germanie că minciunile lui sunt adevărul, iar adevărul este o minciună?

— Aici, domnule, pe birou? l-a întrebat Helga pe Papa, nesigură.

— Peter, i-a şoptit Walter iepuraşului său, vom lua micul dejun în bibliotecă!

Micul dejun în bibliotecă, chiar mai îngrijorător decât

draperiile trase. De multe ori mama lui cerea micul dejun în camera ei în zilele când nu se simţea bine, dar să fie *toţi* serviţi aici? Şi numai pâine neagră şi gem şi ouă fierte, fără cârnaţi, sau pateu de gâscă, fără măcar să aibă de ales între *kornspitz* sau pâine *semmel,* ca să nu mai vorbim despre cornuri pentru micul dejun.

Stephan a luat o bucată de pâine şi a uns-o cu unt şi gem din belşug, ca să mascheze gustul de secară. După ce a mâncat tot ce a putut înghiţi, pentru a o mulţumi pe Mutti, a spus:

— Ei bine, îmi iau maşina de scris şi mă duc în…

— Poţi să scrii în bibliotecă, i-a zis Papa.

— Dar biroul este ocupat cu micul dejun…

— Poţi să foloseşti secreterul din alcov.

Îi era imposibil să scrie dacă nu era singur chiar şi în condiţii obişnuite, iar micul dejun luat în bibliotecă, pe fundalul ameninţărilor pe care Hitler le profera la adresa ţării lor, era departe de normalitate. În Germania, Goebbels susţinea că Austria întreagă se răscula, iar austriecii le cereau germanilor să intervină, să reinstaureze ordinea. Dar străzile care se vedeau pe după draperiile trase de la ferestrele casei lor aflate în centrul Vienei erau liniştite. O rebeliune în tăcere, şi-a zis Stephan. Žofie-Helene ar găsi un paradox isteţ cu care să o eticheteze.

Trebuia să se întâlnească cu ea în faţa teatrului, în seara aceea; avea o surpriză pentru el. Cu siguranţă până atunci va fi lăsat să plece. Chiar tatăl lui spusese că nu era nicio revoltă în Viena, că totul nu era decât o minciună inventată de Hitler pentru a justifica trimiterea de soldaţi într-o ţară străină.

Micul dejun a lăsat locul prânzului, din nou luat pe o tavă în birou. Toţi, în afară de Walter, stăteau aplecaţi spre radio, de parcă ar fi putut stăvili revărsarea de veşti proaste. Walter, exprimând aceeaşi plictiseală pe care o simţea şi Stephan, învârtea globul tatălui lor din ce în ce mai tare. Nimeni nu l-a mustrat.

Stephan a deschis capacul secreterului din alcov şi a aşezat maşina de scris pe el. A băgat o foaie albă de scris

în car, imaginându-şi o scenă asemănătoare cu cea reflectată în oglinda de deasupra biroului: un foc arde într-o bibliotecă ridicată pe două etaje, cu cărţi şi balustrade şi scări, dar cu draperiile deschise. În vârful uneia dintre scări a pus o tânără cu ochelari murdari, care caută o carte de Sherlock Holmes. A început să dactilografieze pagina de titlu – PARADOXUL...

— Nu acum, dragule, a spus Mutti. Nu mai auzim.

A continuat, scriind MINCINOSULUI şi sperând că mustrarea îi era adresată lui Walter şi globului.

— Stephan, a zis Papa. Şi tu, Walter.

Stephan a abandonat fără tragere de inimă maşina de scris şi a ales o carte de pe raftul pentru copii, apoi l-a tras pe Walter în braţele sale. A citit cu voce joasă *Incredibilele aventuri ale profesorului Branestawn,* haioasele ghinioane ale profesorului uituc care inventează capcane pentru hoţi şi maşinării care fac clătite. Dar Walter nu avea stare, iar Stephan s-a plictisit repede să îi citească în engleză. Mătuşa Lisl îi adusese această carte din ultima ei călătorie la Londra, deoarece Papa voia ca el şi Walter să îşi îmbunătăţească cunoştinţele de engleză.

— Aş putea să îl duc pe Walter în parc, s-a oferit el, dar Papa i-a făcut semn să tacă.

★

Stephan a aruncat o privire spre ceas când Helga a intrat în bibliotecă aducând o cină uşoară. Ar trebui să o sune pe Žofie-Helene, să îi spună că nu se putea întâlni cu ea, dar mai avea totuşi timp. A înfulecat câteva înghiţituri – pe fondul ştirii că Hitler îi cerea cancelarului Schuschnigg să cedeze toată puterea naziştilor, ori să înfrunte o invazie –, apoi s-a aşezat din nou la maşina sa de scris. Putea să scrie în timp ce ei mâncau. Vedea scena în minte: o fată cu ochelari murdari care ia o farfurie cu mâncare dintre vasele de pe birou şi se aşază lângă foc, aşa cum stătea acum mătuşa Lisl; tatăl său punând mâncare pe o farfurie pentru mama, înainte de a se servi şi el. Va păstra draperiile trase, în cele din urmă.

Ţac, ţac, ţac. A încercat să bată încetişor – *de Stephan*

Neuman –, dar clopoţelul carului de scris lovea în vocile de la radio.

— Stephan, a zis Mutti.

— Lasă-l să ducă afurisenia aia în altă cameră, Ruchele! a zis tatăl său, luându-l prin surprindere pe Stephan, care era sigur că nu îl auzise niciodată pe tata vorbind atât de sever cu Mutti toată viaţa sa.

— Herman! a făcut mătuşa Lisl.

Mutti a spus cu blândeţe:

— Cred că tu ai fost cel care a insistat ca băieţii să rămână în bibliotecă, Herman.

Când apăruseră oare fălcile acelea pe chipul tatălui său? Şi ridurile de la ochi şi gură şi scobiturile adânci de pe frunte? Mutti era bolnavă de când şi-o amintea Stephan, dar degradarea fizică a tatălui său era ceva nou şi alarmant.

— Stephan, poţi folosi biroul meu, a spus Papa. Dar rămâi în casă. Nu o sili pe mama să îşi facă griji şi pentru tine, peste toate cele. Ia-l şi pe Walter cu tine.

— Eu şi Peter vrem să stăm cu Mutti, scânci Walter.

— La dracu'! a făcut tatăl lui.

Altă surpriză – Papa era un gentleman, iar un gentleman nu vorbeşte aşa. Walter s-a căţărat pe şezlong şi s-a ghemuit lângă Mutti.

— Du-te, Stephan! Du-te! a zis Papa.

Stephan şi-a luat maşina de scris grea şi a trecut în grabă pe lângă scaunul cu rotile al mamei înainte ca Papa să se răzgândească. A instalat maşina de scris în biroul tatălui său de lângă bibliotecă şi s-a reapucat de lucru, dându-şi seama abia când a scos din car pagina de titlu că nu adusese cu sine mai multă hârtie. A privit prin geamul uşii balconului timp de un minut, către aceeaşi privelişte care se vedea din dormitorul său aflat mai sus cu un etaj, prin ramurile copacului, spre stradă. A rulat din nou foaia de hârtie în maşina de scris şi a început să scrie pe verso. Nu voia să rişte să fie din nou reţinut în bibliotecă.

Când a ajuns la capătul foii, a rulat-o din nou până sus şi a început să scrie în spaţiile dintre rânduri, ascultând acum

vocile din bibliotecă. Da, părinţii săi şi Lisl erau prinşi într-un dialog înfocat.

A deschis cu grijă uşa, s-a strecurat pe balcon, închizând uşa în spatele său, şi s-a căţărat pe o ramură a copacului. În loc să urce spre acoperiş, aşa cum făcea de obicei – noaptea târziu, ca să admire Viena la lumina lunii –, a coborât, sărind de pe ultima ramură până la pământ, lângă ghereta paznicului şi uşile de la intrare. A rămas pe loc. Unde era Rolf? Nu păzea nimeni uşa? Dar nu avea nicio importanţă. În seara aceasta nu aveau musafiri.

S-a oprit însă ca să arunce o privire pe geamul cămăruţei din ghereta care îi servea lui Rolf drept casă. Era prea întuneric ca să vadă dacă era cineva acasă. Strada era cufundată într-o linişte stranie, umbra lui aruncată de lumina aurie a felinarelor stradale din fier forjat neobişnuit de tulburătoare în timp ce se grăbea.

Teoria haosului

Stephan a urmărit-o cu neliniște pe Žofie-Helene, care deschidea ușa laterală a Burgtheater-ului cu cheia pe care o șterpelise din buzunarul paltonului bunicului ei.

— Nu ar trebui să fim aici, a spus Dieter.

— Stephan o să vadă fragmente din propria piesă jucată pe o scenă adevărată, a insistat Žofie-Helene, conducându-i pe hol, spre interiorul teatrului. La fel ca eroul lui, Stefan Zweig.

— O să dăm de belea dacă suntem prinși, a insistat Dieter.

— Credeam că îți plac belelele, Dieter, a zis Žofie-Helene.

Fata și-a aruncat paltonul și fularul pe un scaun de pe ultimul rând, apoi a dispărut în holul mare fără nicio explicație.

Stephan a șoptit către prietenul său:

— Credeam că îți plac belelele, Dieter.

— Numai belelele cu fete.

— Nu ai avut parte de belele cu fetele, Dieterrotzni.

— Chiar așa să fie? Dacă vrei să săruți o fată, o faci pur și simplu, Stephan. Să știi că *tu* ești mucosul.

O lumină a licărit pe scenă, speriindu-l pe Stephan. Și-a coborât și mai mult vocea și a spus:

— Nu poți să săruți o fată, așa, pur și simplu.

— Ele vor să o faci. Vor un bărbat care are inițiativă. Vor să le faci complimente și să le săruți.

Žofie-Helene apăru pe scenă. Cum ajunsese acolo?

— Întrebarea care se pune acum este despre hemoglobină, a zis ea, recitând o replică din noua lui piesă. Fără îndoială, înțelegi importanța acestei descoperiri ale mele?

Cum Stephan și Dieter rămăseseră pe intervalul dintre scaune, uitându-se la ea, le-a zis:

— Haide, Deet. Nu ți-ai memorat replicile?

Dieter a ezitat, dar și-a scuturat paltonul de pe umeri, a înaintat pe culoar și s-a urcat pe scenă. A declamat:

— Este interesant, fără îndoială, dar…

— *Chimic* este interesant, fără îndoială, Deet, l-a corectat Stephan. Nu poţi să reţii o replică simplă?

Îşi îndrepta nervozitatea spre Dieter, deşi în realitate era posibil să fi fost mai degrabă supărat pe Žofie. Dar cum să fie supărat pe o fată care voia să îi facă darul de a-şi vedea opera jucată pe scena de la Burgtheater!

— Este acelaşi lucru, a zis Dieter.

— Este un omagiu adus lui Sherlock Holmes, Deet, i-a spus Žofie-Helene. Nu funcţionează ca un omagiu dacă nu spui cuvintele exacte.

Stephan s-a apropiat mergând de-a lungul culoarului, presupunând că ar trebui să ia loc lângă scenă. Nu asta fac regizorii?

— Sherlock Holmes este bărbat, a zis Dieter. Eu tot nu înţeleg cum îţi arăţi preţuirea printr-un detectiv fată?

— Este mai interesant cu un detectiv feminin pentru că este ceva neaşteptat, a zis Žofie-Helene. Şi, oricum, eu am citit toate povestirile cu Sherlock Holmes, iar tu nu ai citit nici măcar una.

Dieter a întins mâna şi a atins-o pe obraz.

— Asta pentru că eşti mult mai deşteaptă decât Stephan şi decât mine, ba chiar şi mai frumoasă, mica mea *mausebär,* a spus el, folosind porecla din primul act al piesei lui Stephan.

Stephan se aştepta ca Žofie-Helene să râdă de Dieter, dar ea a roşit şi s-a uitat spre Stephan, apoi a coborât privirile către podeaua scenei. Nu ar fi trebuit să îi dea lui Dieter rolul lui Selig, partenerul Zeldei, jucată de Žofie-Helene, dar Dieter era singurul care avea aroganţa necesară ca să îi iasă bine. Stephan încercase să pună laolaltă o femeie detectiv de genul lui Sherlock Holmes, Zelda, şi un personaj de tipul doctorului din povestirea *Obsedatul* al lui Zweig, un băiat obsedat de o fată care nu este interesată de el. Însă nu înţelegea bine *Obsedatul,* iar când îl întrebase pe Papa de ce credea femeia că doctorul o poate ajuta în legătură cu un copil pe care nu îl voia, tatăl său îi răspunsese aspru: „Tu eşti un bărbat de onoare,

Stephan. Nu te vei afla niciodată în situaţia de a avea un copil pe care nu ar trebui să îl ai.”

Dieter a ridicat bărbia lui Žofie cu un deget şi a sărutat-o pe buze. Ea a primit sărutul cu stângăcie, apoi s-a topit cumva în braţele lui Dieter.

Stephan s-a întors cu spatele la ei, prefăcându-se că îşi alege un scaun pe care să se aşeze şi murmurând:

— Este o poveste poliţistă, nu una de iubire, idiotule.

S-a aşezat şi a privit spre ei. Din fericire, nu se mai sărutau, deşi Žofie era îmbujorată.

— Žofe, a zis el, începe de la locul unde spui ce idiot este Dieter.

— Ce idiot este Selig? a întrebat Žofie.

— Nu asta am spus? Dacă toată lumea repetă ce spun eu, nu vom reuşi niciodată să ajungem la capătul scenariului.

★

Repetaseră două scene, iar orologiile Vienei tocmai sunaseră ora şapte când Žofie a auzit ceva. Claxoane de automobile? Ovaţii în faţa teatrului? Aşa sunau: sunetele înfundate ale unei mulţimi care ovaţionează şi automobile care claxonează. S-a uitat de pe scenă spre Stephan. Da, auzise şi el.

Şi-au luat toţi trei paltoanele şi s-au grăbit spre intrarea teatrului, în vreme ce tărăboiul creştea. Când au deschis uşile dinspre interior, zgomotul i-a copleşit. Viena viermuia de cămăşi brune înarmate, bărbaţi cu svastica pe banderolă, tineri agăţaţi de camioane pe care era pictată svastica şi care se îndreptau spre Ringstrasse, trecând prin faţa universităţii şi a primăriei, prin faţa lor, ieşiţi din clădirea teatrului. Nu era însă o revoltă. Erau veseli. Strigau „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!”[10] şi „Heil Hitler, Sieg Heil!”[11] şi „Juden verrecken!” *Moarte evreilor.*

Žofie a cercetat mulţimea în căutarea mamei, în timp ce

[10] Un popor, un imperiu, un conducător (în limba germană în original), unul dintre cele mai des repetate sloganuri politice ale naziștilor.

[11] Trăiască conducătorul, trăiască victoria! (în limba germană în original), salutul nazist.

ei trei se retrăgeau încet în umbra ferită de la intrarea teatrului. Probabil din acest motiv venise Grandpapa să stea cu Jojo şi cu ea în seara aceasta, în timp ce mama era plecată, dar ce era, în definitiv? De unde apăruseră toate? Camioanele pictate. Svasticile lipite pe stâlpii felinarelor. Banderolele. Mulţimile. Nu se puteau materializa din neant. Zero plus zero plus zero la infinit dă tot zero.

În josul străzii, câţiva băieţi au început să picteze pe o vitrină svastici, o tigvă şi oase încrucişate şi cuvântul „Juden”.

— Uite, Stephan, a zis Dieter, sunt Helmut şi Frank de la şcoală! Să mergem!

— Trebuie să o ducem pe Žofie-Helene acasă, Deet, a spus Stephan.

Dieter a privit-o pe Žofie cu speranţă şi emoţie în ochi, ca atunci când Jojo făcuse febră mare şi o tot striga pe Žofie „Papa”, deşi îl cunoştea pe Papa numai din fotografii şi poveşti, Papa murind înainte ca Jojo să se nască.

— O duc eu acasă, Deet. Te găsesc mai târziu, a insistat Stephan.

Ea şi Stephan s-au retras şi mai departe în întuneric, în timp ce Dieter a coborât în grabă treptele teatrului, către o bandă de nazişti care se repezeau la un bătrân ieşit din magazin pentru a-şi apăra vitrina. Un tânăr în cămaşă brună a început să îl batjocorească pe bătrân, iar ceilalţi i s-au alăturat. Unul l-a lovit pe sărmanul om în stomac cu pumnul, iar el s-a încovoiat.

— Dumnezeule! a făcut Stephan. Trebuie să îl ajutăm.

Omul dispăruse deja sub ploaia cămăşilor brune. Žofie a întors capul spre câţiva bărbaţi care ridicau un steag nazist deasupra Parlamentului austriac, nefiind nimeni de faţă ca să îi oprească: nici poliţia, nici armata, nici măcar bunii cetăţeni ai Vienei. Nu cumva *aceştia* erau bunii cetăţeni ai Vienei? Toţi cei care îşi strigau susţinerea faţă de Hitler, aceşti băieţi care, nu mai târziu de Crăciun, se uitau în vitrină la trenul miniatural?

— Nu putem ajunge acasă pe străzi, a zis ea.

Haos. Era unicul lucru pe care nu îl putea prevedea nici

măcar matematica.

Cu foarfecele pe care le-a găsit în frizeria lui Grandpapa fără să aprindă lumina, Žofie a desfăcut grătarul de sub oglindă. L-a condus pe Stephan prin conductele pe care le traversaseră în ziua în care s-au întâlnit prima oară, către o deschizătură ce dădea spre subsol şi pe care o descoperise mai târziu, dar pe unde nu intrase niciodată, temându-se să nu se rătăcească singură.

— Ooof, a făcut ea, dându-şi drumul în întunericul cavernos, mult mai jos decât îşi imaginase.

Stephan a coborât şi el, iar Žofie a bâjbâit orbeşte după el, simţind un tremur de alinare când degetele au atins mâneca lui. I-a luat mâna într-ale lui. Din nou, alinare, dar şi ceva mai mult.

— Acum, încotro? a zis ea.

— Nu ştii?

— Nu am fost în subterane decât cu tine.

— Nici eu nu am fost în partea asta, a spus Stephan. Ei bine, înapoi în clădirea teatrului nu putem merge, cel puţin fără o scară.

Au înaintat cu grijă, înconjuraţi de prelingerea apei şi de zgomotul creaturilor care goneau pe lângă ei în întunericul înspăimântător. Žofie încerca să nu se gândească la golanii şi criminalii despre care îi spusese Stephan. Ce variantă avea? La suprafaţă, golanii şi criminalii preluaseră controlul asupra străzilor.

Zgomotele mulţimii se auzeau de departe, dar Stephan distingea încă claxoanele automobilelor şi strigătele de „Heil Hitler” repetate din nou şi din nou, în timp ce ieşeau din subterane prin gura de canal octogonală de lângă apartamentul în care locuia Žofie, Stephan ridicând un singur triunghi doar cât să arunce o privire şi să vadă dacă străduţa laterală este sigură.

La intrarea clădirii, Žofie a deschis cu cheia.

— Ai grijă cum mergi spre casă, da? i-a zis ea lui Stephan şi l-a sărutat pe obraz, apoi a dispărut înăuntru, lăsându-l nemişcat în atingerea rece a braţului ochelarilor pe pielea

lui, în căldura obrazului şi umezeala moale a buzelor.

Pe mucosul de Dieter îl sărutase însă drept pe buze. Nu, Dieter o sărutase pe ea.

La o fereastră de la etaj, silueta unui bărbat dindărătul perdelelor subţiri a ridicat braţele şi le-a înfăşurat în jurul umbrei zvelte care era Žofie-Helene, sosită acasă la tatăl ei. Numai că tatăl lui Žofie era mort. Stephan i-a urmărit cu atenţie, identificând corpul scund şi rotunjor care era Otto Perger, cele două umbre înlănţuindu-se într-o îmbrăţişare de dragoste şi uşurare. Nu ar fi trebuit să privească; Stephan o ştia bine. Ar fi trebuit să întoarcă spatele şi să se strecoare înapoi în subteran, să se îndrepte spre casă. Dar a rămas pe loc, privind umbrele bunicului şi nepoatei care s-au despărţit şi au început să vorbească, privind cum Žofie s-a ridicat pe vârfuri ca să sărute obrazul bunicului, pielea ei atingându-se de cea a bunicului.

A dispărut din dreptul ferestrei, dar umbra i-a reapărut o clipă mai târziu, ţinând în mână ceva. Slab, primele acorduri ale Suitei nr. 1 pentru violoncel a lui Bach s-au prelins unindu-se cu claxoanele şi ovaţiile îndepărtate, cu viitorul necunoscut al ceea ce urma să devină Viena după noaptea aceasta. Stephan a continuat să privească, imaginându-şi cum ar fi să strângă în braţe trupul firav al lui Žofie, să îi simtă apăsarea sânilor, să o sărute pe buze, pe gât, la baza gâtului, unde lănţişorul pe care nu i-l dăruise cu adevărat tatăl ei îi atingea pielea dezvelită.

Carnete de bal goale

Barul îmbrăcat în stejar lustruit al hanului din Hamburg era invadat de SS-işti bine stropiţi cu bere. Truus puse o mână peste cea a Klarei, peste masă. Degetele sărmanei fete tremurau. Şniţelul stătea neatins pe farfuria din faţa ei.

— Este înfricoşător, ştiu, a zis Truus pe un ton liniştitor, scăzut, astfel încât să nu o audă decât Klara. Dar germanii nu vor permite plecarea decât a unui singur tren la ora cinci dimineaţa, aşa că nimeni nu îi va vedea pe copii, iar astăzi nu s-a putut.

— Pentru că am spus „pachet” în loc de „colet”.

— În situaţiile astea, nu merg lucrurile ceas mereu, a şoptit Truus.

— Problema este că… domnul Van Lange îşi face griji pentru mine, a zis Klara. Şi nu putem rămâne aici aşteptând la nesfârşit, mai ales dacă… Crezi că este adevărat? Oamenii de aici par că creadă că Hitler va invada Austria în această noapte, sau poate a făcut-o deja.

Truus a ridicat furculiţa şi a luat o gură din bucata de şniţel, gândindu-se că o invazie a Austriei ar explica de ce nu era niciun tren pentru ei. Probabil că toate trenurile transportau trupe.

— Nu asta este grija noastră în seara asta, a zis ea. Grija noastră sunt cei treizeci de orfani germani.

Au mâncat în tăcere câteva clipe, înainte de a se apropia de ele unul dintre SS-işti, care şi-a lovit călcâiele scurt şi s-a aplecat atât de mult, încât aproape că a atins farfuria lui Truus cu capul.

— Eu sunt Curd Jiirgens, a zis el, cu o voce dezlânată.

Cântecul care se auzea era un semn de rău augur: „Of, domnişoară Klara, te-am văzut dansând”. Truus l-a măsurat din ochi. Nu le-a spus numele lor.

— Mutti, a zis el, adresându-se lui Truus, pot să o invit pe fiica dumitale la dans?

Truus l-a privit de sus în jos. A răspuns ferm, dar politicos.

— Nu, nu poţi.

În încăpere nu s-a mai auzit decât muzica, toţi se întorseseră pentru a asculta.

Hangiul s-a grăbit către masa lor, luând farfuria doamnei Van Lange, deşi abia dacă fusese atinsă şi zicând:

— Sunteţi pregătite să fiţi conduse în cameră, doamnelor?

Anschluss

Când Stephan a ieşit din subterane printr-unul dintre chioşcurile de pe stradă, nazişti din batalioanele de asalt îi înlocuiseră pe gardienii din faţa clădirii guvernului, iar mulţimea era şi mai agresivă. Rămânând la umbra clădirilor, şi-a croit drum spre palatul regal şi s-a adăpostit printre arcadele din Michaelerplatz, unde era agăţat un steag pe clădirea Loos Haus, pe care se putea citi: „Cei de-un sânge fac parte dintr-un Reich unit!” De acolo a ajuns acasă pe străduţe lăturalnice, pentru a găsi draperiile încă trase la ferestre, casa cufundată în întuneric şi nici urmă de Rolf.

S-a strecurat înapoi în palat, închizând cu grijă uşa în spatele lui, apoi a urcat pe furiş scara, sperând să intre neobservat, ca şi cum în tot acest timp se aflase în biroul tatălui său de lângă bibliotecă. I-a ascultat dincolo de uşa bibliotecii pe Papa şi pe Mutti certându-se pe fundalul monoton al radioului. Walter era adormit în braţele mamei, iar iepuraşul lui pe podea.

— Trebuie să îl iei pe Walter şi să pleci la gară, spunea mama insistent. Lisl a făcut deja rost de bilete, cu siguranţă. Îl trimit pe Stephan după voi.

— Exageraţi amândouă, şi tu, şi Lisl, i-a răspuns tatăl lui. Cine îşi imaginează soră-mea că i-ar putea face vreun rău? Este căsătorită cu un membru al uneia dintre cele mai importante familii din Viena. Iar dacă eu plec, cine va mai conduce Fabrica de ciocolată Neuman? Până în zori, preşedintele Miklas va reinstaura ordinea, iar tu nu poţi rămâne singură aici, Ruche…

Lisl a intrat în fugă pe uşa cea mare şi a urcat scările, trecând în grabă pe lângă Stephan şi pătrunzând în bibliotecă tocmai când Mutti spunea că Helga va avea grijă de ea şi că va veni şi ea când se va simţi mai întremată.

— Nu fi proastă, Ruchele, a zis mătuşa.

Stephan, ignorând zarva care se revărsa dinspre uşa pe care o lăsase deschisă, a încercat să se strecoare înăuntru

în spatele ei.

— Stephan, slavă Domnului! a exclamat Mutti, iar Papa i-a cerut să îi spună unde fusese.

— Trenul de unsprezece şi un sfert către Praga, a spus mătuşa Lisl, era plin deja la ora nouă – se vânduseră toate biletele înainte să ajung la gară. Iar în seara asta nu mai este nici un alt tren. Oricum, de îndată ce s-au îmbarcat în tren, golanii aceia îngrozitori au început să îi scoată pe toţi evreii care aveau un loc.

Pendula cea mare a bătut o singură dată, pentru jumătatea de oră sau poate ora unu noaptea. Radioul îşi continua murmurul, reluând o cuvântare pe care o ţinuse mai devreme în acea seară cancelarul Schuschnigg, spunând că Reichul german îi dăduse un ultimatum, pretinzând să fie numit un cancelar ales de ei, altfel trupele nemţeşti vor trece graniţa.

— Am ordonat armatei, pentru că nici în ceasul acesta solemn nu vrem să vărsăm sânge german, ca în cazul în care invazia este pusă în practică, să se retragă fără a opune rezistenţă şi să aştepte deciziile pe care le vom lua în următoarele câteva ore, spunea cancelarul. În acest ceas mă despart de poporul austriac cu un cuvânt de bun-rămas exprimat din adâncul sufletului: Dumnezeu să apere Austria!

Cancelarul demisionase, predând guvernul în mâinile naziştilor? Austria nu avea de gând să se apere măcar?

Vocile de la parter i-au luat prin surprindere. Stephan l-a ajutat pe Papa să o pună pe Mutti repede în scaunul ei cu rotile, ţinându-l pe Walter, încă adormit, în braţe, iar Papa a împins-o către uşa bibliotecii. Va fi mai la adăpost la etajele superioare.

Băieţi şi bărbaţi tineri roiau deja prin palat, ecoul vocilor auzindu-se din holul de la intrare.

Papa a împins-o pe Mutti înapoi în bibliotecă şi a pus zăvorul.

De dedesubt veneau zgomote de bufnituri şi prăbuşiri ale obiectelor de mobilier răsturnate, clinchetul de cristal spart, nu doar un pahar sau o vază, ci poate toate cristalele,

argintăria şi porţelanurile pe care Helga le întinsese pe masă, în caz că vor dori o cină adevărată. Au urmat râsete stridente. Cineva a cântat la pian, neaşteptat de frumos. *Sonata lunii,* de Beethoven. Naziştii strigau unul la altul, comentând când despre o tabacheră, când despre un sfeşnic, când despre statuile din jurul sălii de bal. Unii au început să scandeze „Hei-rup! Hei-rup”, urmat de o bufnitură grea, care nu putea fi decât una dintre marile statui de marmură dărâmate pe podeaua sălii de bal. Invadatorii ovaţionau iar şi iar, câţiva urcând acum cu paşi grei scara principală către etajele superioare, către dormitoarele unde, credea Stephan, sperau să găsească familia.

Ceva s-a prăbuşit deasupra lor, urmat de alte râsete. Portofelul lui Papa era, probabil, pe măsuţa de toaletă. Bijuteriile lui Mutti ar putea fi tot acolo. Nu era clar dacă invadatorii luau lucruri sau se bucurau numai să se afle în somptuoasa locuinţă în care intrarea le fusese întotdeauna interzisă de către portar. Unde era Rolf, pentru numele lui Dumnezeu?

Sărmana Helga, aflată la etajul servitorilor, trebuia să fie îngrozită. Oare aceşti huligani ar face rău servitorilor?

Mânerul sferic al uşii bibliotecii a zdrăngănit. Nimeni nu s-a mişcat. A zdrăngănit din nou. Doar radioul a continuat murmurul său grăitor.

Pianul s-a auzit din salonul de muzică, un do major – o notă despre care Stephan credea că seamănă cu lumina lunii pe lacul Lucerna dacă aceasta ar putea fi auzită, acum prevestitoare de rău.

— Cine este înăuntru? V-aţi încuiat înăuntru? s-a auzit o voce.

Părea să fie Dieter, dar Stephan nu putea crede asta, chiar nu putea. De uşă s-a izbit violent trupul cuiva, apoi încă o dată, urmat de râsete şi îmbrânceli, apoi o altă bufnitură în uşă, în timp ce alte voci cereau unuia şi apoi altuia să se dea la o parte, ca să poată sparge uşa.

— Statuia aia, a zis unul. Am putea să o folosim ca să forţăm uşa.

O învălmăşeală de vorbe şi picioare târşâite a fost urmată de râsete. Statuia era din marmură. La fel ca aceea pe care o răsturnaseră în sala de bal, cântărea peste două sute de kilograme. Žofie calculase asta. Un alt corp s-a izbit de uşa bibliotecii.

— Ce ziceţi despre masa asta? a zis cineva.

Stephan a ascultat, ca şi cum ascultând cu atenţie i-ar fi putut opri. Colecţia de bibelouri din argint a mamei sale a zdrăngănit pe podea. Radioul murmura încă, iar pianul tot cânta.

Stephan s-a apropiat de uşă, trupul său fiind o altă barieră în calea lor. Mama sa a scuturat din cap, încercând să îl descurajeze, dar nimeni nu s-a mişcat şi nimeni nu a scos un cuvânt.

Crainicul de la radio a solicitat atenţie pentru un anunţ important: Preşedintele Miklas cedase. Maiorul Klausner anunţa „cu profundă emoţie, la ceas festiv, că Austria este liberă, că Austria este naţional-socialistă”.

Ovaţii zgomotoase au răsunat în stradă.

Din faţa intrării în casă, cineva a fluierat cu putere.

Băiatul a cărui voce semăna cu cea a lui Dieter a strigat chiar din faţa uşii:

— Peste balustradă!

Sunetul scos de ceva care s-a făcut ţăndări în holul din marmură a fost întâmpinat cu chiote şi o goană nebună în jos, pe scări. Uşa de la intrare a fost închisă cu o izbitură, lăsându-i să asculte sunetele înfundate care veneau de afară, murmurul discret al radioului şi *Sonata lunii* pe care cineva o cânta încă la pian. Ultimele două note lungi şi grave ale primei părţi au răsunat, urmate de un moment de tăcere. Câţiva ultimi paşi s-au grăbit să traverseze holul. Uşa s-a deschis, dar nu s-a mai închis. Plecase oare?

Înainte ca tăcerea dinăuntru să aibă timp să se aştearnă, iar vocea de la radio să lase loc unui marş militar german, Stephan a deschis uşa bibliotecii şi a aruncat o privire. Peste tot era haos, dar pianistul nu se vedea nicăieri.

S-a strecurat în jos pe scări, împleticindu-se la ultimele trepte. A tras zăvorul uşilor de la intrare. S-a sprijinit cu

spatele de ele, simţind inima cum îi bubuie ca un oaspete frenetic care izbeşte în poartă cu inelul de metal.

Holul de la intrare şi scara imperială erau acoperite de obiecte sparte şi lovite: mobilă şi cristaluri, picturi şi sculpturi, gingaşe cupe din argint pentru flori şi zaharniţe, zornăitoare pentru copii, vase de apă, degetare şi dopuri pentru sticle şi lucruri care nu aveau niciun rost, acum distruse. Împrăştiate printre toate acestea, erau fotografii şi hârtii şi scrisori călcate în picioare, care vor fi, în tot dezastrul lăsat în urmă de invadatori, imaginea care va aduce lacrimi în ochii lui Mutti. Doar pianul părea nevătămat, pianistul dându-şi chiar osteneala să lase capacul peste claviatură, lucru pe care Stephan îl uita adesea. Apropiindu-se de el, a dat peste o altă harababură de foi risipite. Cu faţa în sus printre ele, călcată în picioare atât de mult că abia se mai vedea scrisul, era o pagină pe care se vedea scris numai un titlu: PARADOXUL MINCINOSULUI.

— PARTEA A II-A —
TIMPURILE DE LA MIJLOC,
MARTIE 1938

După refuzul de a dansa

Truus cerceta întunericul de dincolo de camera de oaspeţi de la micuţul han din Hamburg în clipa când Klara Van Lange, trezită de vocile care se auzeau, sau poate nedormind toată noaptea, a întrebat ce era zgomotul acela.

— Băieţii de la bar stau pe acoperişul drept de sub fereastra noastră şi cântă.

— La ora patru dimineaţa?

— Cred că vor să îţi cânte o serenadă, draga mea.

Truus a lăsat să cadă perdeaua şi s-a băgat la loc în pat.

După câteva minute, a sunat ceasul deşteptător. Cele două femei s-au trezit şi, fără să aprindă lumina, dată fiind prezenţa băieţilor de afară, şi-au dat jos hainele de noapte şi au început să se îmbrace. Truus a simţit-o pe Klara privind-o cum îşi încheia ultimele copci ale corsetului şi alegea un ciorap. O tulbura să se ştie privită pe jumătate goală, chiar şi în întuneric. Dinăuntru. De afară.

— Ce este, Klara? a întrebat ea, cu un ciorap în mână.

Klara Van Lange şi-a întors privirile spre fereastră.

— Crezi că am face asta dacă am avea copii?

Truus şi-a tras ciorapul peste degete şi apoi pe călcâi, trecându-l peste pulpă şi genunchi, către coapsă, prinzându-l între cele două fâşii încolăcite care formau inelul ei din mijloc, dar fără a se deşira. A prins cu grijă ciorapul în timp ce băieţii de afară renunţau şi plecau. În câteva clipe Truus va aprinde lumina, sau poate Klara.

— Eşti încă foarte tânără, draga mea, a zis Truus uşurel. Încă ai timp.

Alegeri

Troleibuzele din faţa gării Hamburg erau la fel de tăcute ca în dimineaţa anterioară, şinele de sub ele, la fel de pustii. Truus şi Klara Van Lange au pătruns din nou printre uşile de sub svastica aceea înfiorătoare, au coborât aceleaşi scări murdare către acelaşi peron murdar, au şters aceeaşi bancă cu o batistă curată, singurul lucru curat pe care îl avea Truus în dimineaţa aceasta – nu prevăzuse întârzierea şi nu luase destule lucruri cu ea. Din nou, şi-au aşezat genţile lângă ele şi au aşteptat. Nu se crăpase încă de ziuă.

Domnul Om de zăpadă s-a apropiat şi, fără să se întoarcă sau să se oprească, le-a şoptit:

— Trenul are o întârziere de treizeci de minute, dar coletul dumneavoastră va ajunge înainte de plecare.

Chiar în clipa când trenul s-a auzit, în sfârşit, apropiindu-se, două îngrijitoare – o femeie în vârstă cu părul cărunt şi una mai tânără, cu un copilaş în braţe – au apărut conducând un cârd de copii pe aceleaşi scări pe care coborâseră Truus şi Klara.

Truus a rugat-o pe îngrijitoarea mai tânără să îi prezinte pe copii, în timp ce femeia căruntă le-a bifat numele pe o listă şi apoi i-a înmânat documentele Klarei. Cu o mângâiere caldă pentru fiecare copil – atingerea era atât de importantă în stabilirea încrederii –, Truus le-a zis că îi pot spune „Tanti Truus”.

După ce au fost bifaţi toţi cei treizeci, însoţitoarea cea tânără a aruncat o privire neliniştită către cea mai în vârstă şi a spus:

— Adele Weiss.

I-a dat copilul pe care îl purta în braţe lui Truus şi s-a îndepărtat în grabă, copilul lăsat în urmă strigând „Mama! Mama!” şi începând să hohotească.

— Şi documentele ei? a întrebat Klara, către însoţitoarea mai în vârstă.

Truus gângurea către fetiţă pentru a o linişti, în timp ce

trenul s-a oprit cu un şuierat.

— Nu putem lua un copil fără documente, i-a şoptit Klara.

Truus a făcut un semn din cap în direcţia însoţitorului de tren nazist care tocmai cobora din tren pe peron.

— Doamnă Van Lange, cred că acesta este momentul tău. Voi avea destul ajutor la urcarea copiilor în tren.

Cu o privire nesigură către copilul din braţele lui Truus, Klara şi-a scos biletul şi s-a apropiat de nazist, ale cărui priviri s-au oprit la gambele frumoase ale Klarei şi la gleznele care se vedeau pe sub fusta scurtă.

— *Entschuldigen Sie, bitte,* i s-a adresat ea. *Sprechen Sie Niederländisch?*[12]

Însoţitorul de tren arăta de parcă Elena din Troia ar fi părăsit o bancă dintr-o gară pentru a sta de vorbă cu el.

Cu micuţa Adele Weiss pe şold, Truus a luat de mână un alt copil şi s-a apropiat de vagonul trenului, nazistul aruncând o privire în treacăt înainte de a-şi reîntoarce atenţia către Klara Van Lange. Truus s-a urcat în tren, iar însoţitoarea a început să îi ajute pe copii să urce la ea.

— Mulţumesc, a zis însoţitoarea în vârstă. Aceste alegeri pe care trebuie să le facem…

— Aţi pus în pericol vieţile a treizeci de copii – copii care nu au părinţi – de dragul unuia a cărui mamă îl iubeşte, în mod vădit, a spus Truus. Grăbiţi-vă acum, să îi urcăm pe toţi în tren.

Pe când ajuta ultimul copil să urce la Truus, femeia a şoptit:

— O nedreptăţiţi pe sora mea, Frau Wijsmuller. Aţi vrea să rişte viaţa fiicei ei odată cu propria viaţă?

Cu toţi copiii în trenul care părăsea gara, Klara Van Lange a început să plângă.

— Nu încă, draga mea, i-a zis Truus. Mai este şi inspecţia de la graniţă.

Truus s-a gândit să îi spună că este prea tânără şi frumoasă, prea greu de dat uitării, ca să i se mai ceară să facă acest lucru, dar, cu toate că erau destui voluntari care

[12] Mă scuzaţi, vă rog. Vorbiţi olandeza? (în limba germană în original).

să îi ajute pe cei refugiaţi în Olanda, cei dispuşi să treacă graniţa erau o specie mult mai rară.

— Te-aş sfătui să te înveţi cu asta, deşi eu nu am făcut-o niciodată, a zis ea. Mă întreb dacă te poţi obişnui.

I-a întins-o pe micuţa Adele Weiss sărmanei Klara.

— Ţine copilul! Te va ajuta să te simţi mai bine; este genul de copil care poate face asta. Ceilalţi copii şedeau pe scaune într-o linişte miraculoasă. Presupunea că tăcerea lor se datora şocului. Tatăl meu spunea că a fi curajos nu înseamnă să nu îţi fie frică, a continuat ea, ci mai degrabă să mergi înainte în ciuda fricii.

Ziua de curăţenie

Stephan a privit afară, spre dimineaţa vineză cenuşie, printr-o deschizătură între draperiile închise ale bibliotecii. O femeie înfofolită vindea steaguri cu svastici, o alta oferea baloane mari cu svastica, iar pe panourile cu „Ja” pentru plebiscit erau deja pictate svastici uriaşe. Bărbaţi urcaţi pe scări atârnau acelaşi simbol de stâlpii de iluminat. Alţii lipeau pe indicatoarele din staţiile de troleibuz semne cu „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer”. Semne cu acelaşi slogan acopereau troleibuzele, pe care se lăfăiau şi afişe gigantice cu figura lui Hitler. Chiar în faţa porţilor palatului se opri un camion cu platformă deschisă, pe care era pictată o svastică.

— Papa! a spus Stephan, alarmat.

Oare veneau iarăşi după ei?

Tatăl său, care îi dădea lui Mutti o doză din medicamentul ei, nu a remarcat alarma din vocea lui Stephan. Nici măcar nu şi-a ridicat privirile de la Mutti, învelită în pături pe şezlongul de lângă foc, cu Walter cuibărit lângă ea împreună cu Peter Iepuraşul, ca de obicei, ca şi cum ştia, deşi nimeni nu o spunea, că mâine ea s-ar putea să nu mai fie aici. Toţi cinci – mătuşa Lisl era încă alături de ei – au ascultat ştirile la radio în vreme ce în restul casei servitorii restabileau ordinea.

Stephan şi-a luat inima în dinţi şi a privit din nou afară. Un şofer sărise din camion şi descărca maldăre de banderole cu svastica. Se adunau mulţimi de oameni care le luau şi le puneau pe braţ.

Era uluitor cât de bine organizat era totul, câte steaguri şi bidoane de vopsea şi banderole şi baloane – baloane! – existau în Viena aparent fără să fi sosit în mod special, pentru a sărbători acest moment pe care germanii voiau ca lumea să îl considere o revoltă născută spontan din interiorul Austriei.

Pe trotuarul din faţa porţii şi pe strada pe care Stephan o traversa în fiecare zi a vieţii sale, oameni aflaţi în genunchi

ştergeau sloganurile electorale pentru plebiscit. Nu doar bărbaţi, ci şi femei şi copii, bătrâni, părinţi şi profesori, rabini. Erau înconjuraţi de SS-işti, Gestapo, nazişti şi poliţia locală – mulţi ridicându-şi cracii pantalonilor ca să nu se ude cât supravegheau munca –, în timp ce privitorii le aruncau vorbe batjocoritoare.

— Herr Kline are o sută de ani şi toată viaţa nu a făcut decât să dea bineţe tuturor şi să îi lase pe cei care nu îşi permiteau să cumpere ziarul să îl citească la standul lui, a spus Stephan încet.

Papa a aşezat sticluţa cu medicamente şi paharul cu apă lângă micul dejun de care Mutti abia dacă se atinsese.

— Fac din Viena un loc „potrivit” pentru Hitler, fiule. Dacă ai fi fost acasă…

— Nu, Herman, l-a certat Mutti. Nu face asta! Este vina mea, că nu mă simt bine. Dacă aş fi sănătoasă, am fi plecat cu multe săptămâni în urmă.

— Oricum nu aş putea pleca, Ruche, a zis Papa blând. Ştii că nu este vina ta. Nu pot părăsi fabrica. Nu am vrut să spun decât…

— Nu sunt proastă, Herman, l-a întrerupt Mutti. Dacă vrei să te foloseşti de scuza fabricii ca să mă scuteşti de vină, fie, dar să nu îndrăzneşti să îl învinovăţeşti pe Stephan. Am fi vândut fabrica şi am fi plecat dacă eu mă simţeam bine.

Walter şi-a îngropat faţa în Peter Iepuraşul. Papa s-a aşezat lângă ei, pe marginea şezlongului şi l-a sărutat pe Walter pe frunte, dar Walter nu s-a oprit din plâns.

Stephan s-a întors către fereastră, către imaginea înfiorătoare. Părinţii lui nu se certau aşa.

— Toată Viena iubeşte Ciocolata Neuman, a zis Papa. Golanii de azi-noapte nu ştiau cine suntem. Uite, în dimineaţa asta nu ne deranjează nimeni.

La radio, Joseph Goebbels citea o proclamaţie din partea lui Hitler. „Eu, unul, ca Führer, voi fi mulţumit să reintru în Austria, ţara mea natală, ca german şi cetăţean liber. Lumea trebuie să vadă că germanii din Austria au fost cuprinşi de o bucurie plină de emoţie odată cu sosirea fraţilor eliberatori, care le-au venit în ajutor în ceasul greu.”

— Trebuie să trimitem copiii la şcoală, a spus Mutti cu o asemenea stăpânire de sine, încât l-a alarmat pe Stephan, dându-şi seama că voia să nu îl sperie. În Anglia, cred.

Clasorul cu cartele

Un clasor circular imens, plin de cartele perforate, domina biroul Departamentului SD II/112 din Palatul Hohenzollern din Berlin. Prin întreg palatul erau împrăştiate ziare austriece, cărţi, rapoarte anuale, ghiduri şi dosare de personal, pe care câţiva bărbaţi le consultau în timp ce completau informaţii pe nişte cartele colorate. Un aghiotant cu experienţă cerceta notiţele personale pe care Eichmann le strânsese de la contactele pe care le cultiva, în timp ce un al doilea aghiotant stătea pe un scaun de pian şi insera cartelele completate în clasorul aranjat alfabetic. La intrarea lui Eichmann, cu Tier la călcâi, s-au ridicat cu toţii, salutându-l cu „Heil Hitler, Untersturmführer Eichmann”. Fusese din nou promovat, la gradul de sublocotenent şi, chiar dacă nu era încă şef de departament, i se încredinţase cel puţin responsabilitatea aceasta: să strângă orice date care ar fi necesare pentru a provoca emigrarea evreilor din Reich. Opinia sa, că cea mai bună soluţie la problema evreiască era să scape Germania de şobolani, era în sfârşit luată în considerare.

A ales câteva numere din diverse publicaţii şi a citit la întâmplare numele autorilor articolelor aghiotantului care organiza clasorul. La auzul unui nume, aghiotantul învârtea clasorul până când localiza cartela corespunzătoare, apoi citea cu voce tare – evrei sau iubitori de evrei, de fiecare dată.

— Käthe Perger, a citit Eichmann numele unui scriitor din numărul din ziua anterioară al ziarului *Viena Independentă,* atenţia fiindu-i atrasă de mizeria ostentativ antinazistă de pe prima pagină.

Aghiotantul a învârtit clasorul, a extras o cartelă şi a citit „Käthe Perge. Editor la *Viena Independentă.* Simpatii antinaziste. Fără asocieri comuniste. Îl susţine pe cancelarul austriac Schuschnigg.”

— Fostul cancelar, a zis Eichmann. Numele Käthe Perger ascunde poate un ziarist bărbat, care se piteşte în spatele

scrisului infect al unei femei?

Pe bărbaţi îi puteau trimite la Dachau, dar locurile de detenţie pentru femei erau puţine.

— Informaţiile sunt destul de precise, a zis aghiotantul. Soţul decedat. Două fiice, cincisprezece şi trei ani. Cea de cincisprezece ani se pare că este un copil-minune în matematică. Şi nu este evreică.

— Copilul-minune?

— Käthe Perger. Este din Cehoslovacia, iar părinţii au fost creştini. Fermieri. Tatăl mort, dar mama încă trăieşte. Volk-ul. Sângele Reichului.

— Soţul mort era evreu? a sugerat el.

— Tot creştin, fiu de frizer – jurnalist, la fel ca nevastă-sa. A murit în vara lui 1934.

— La Viena?

— Întâmplător se afla la Berlin la momentul acela.

— Înţeleg, a zis Eichmann.

Soţul era unul dintre acei jurnalişti supărători care nu supravieţuiseră Epurării lui Rohm. Una dintre sinucideri.

Aghiotantul a chicotit.

— În acest caz, călătorie sprâncenată, a zis Eichmann. Această Käthe Perger va fi problema altcuiva; nu vom avea de arestat o mamă. Sarcina noastră sunt evreii.

— Veţi lua catalogul când plecaţi la Viena? a întrebat aghiotantul.

— Lista de persoane pe care o facem pe baza lui. La Linz, sper eu, a răspuns Eichmann.

Problemele pe care nu le anticipezi

Truus o legăna uşurel pe micuţa Adele Weiss adormită în braţele ei, în vreme ce negocia cu un gardian SS-ist în gara de la graniţă, gândindu-se că i-ar fi prins bine acum „piatra” norocoasă a doctorului. În spatele ei, Klara Van Lange făcea tot ce putea să îi ţină aliniaţi pe cei treizeci de copii, aşteptând să se îmbarce în trenul care părăsea Germania şi mergea spre Olanda.

— Dar vă repet, Frau Wijsmuller, insista gardianul, nu există niciun copil trecut pe paşaport. Un copil olandez poate călători împreună cu mama sa fără documente separate, da, dar copilul trebuie să fie trecut pe paşaportul părintelui.

— Domnule, nu am avut timp să îmi schimb paşaportul.

Îşi dorea să fi găsit un călător înţelegător, al cărui paşaport avea înscrişi copii, şi să fi putut aranja o adopţie pe perioadă scurtă la graniţă. Se gândea că trebuia să încheie discuţia cu omul acesta înainte să se trezească copilul şi să plângă după mama la Truus în braţe.

— Nu vedeţi că are…

Ochii mei, era gata să spună Truus, dar copilul dormea, acest copil negricios, cu faţă minionă, care nu aducea deloc cu Truus.

— Ah, iat-o pe Mutti şi pe frumoasa ei fiică! a spus cineva, vocea atrăgându-i atenţia lui Truus şi a gardianului.

Era soldatul de la han – Curd Jiirgens, care ceruse să danseze cu Klara. Gardianul a salutat, iar Truus a strâns mai tare la piept copilul. Acest Jiirgens avea să spună că nu exista niciun copil la han. Doamne, ce rău ar fi făcut un singur dans?

— Eram sigur că v-am recunoscut şi da, am avut dreptate, a zis Jiirgens. A continuat apoi, în felul acela oficios al ofiţerilor superiori: Este vreo problemă, domnule ofiţer? Această doamnă drăguţă şi frumoasa ei fiică se pare că nu dansează, dar nici nu se plâng când ar avea toate drepturile să o facă.

A zâmbit către Truus, în timp ce soldatul murmura:

— Fiica ei, a zis el, privind când la Truus, când la Adele, încă adormită.

Truus a rămas tăcută, temându-se că, dacă ar spune ceva, i-ar putea atrage grănicerului atenţia asupra neînţelegerii, în timp ce Jiirgens îi cerea scuze Klarei Van Lange.

— Dar serenada dumneavoastră nocturnă a fost o manieră minunată de a vă cere scuze! a răspuns Klara fermecătoare, distrăgând atenţia ambilor bărbaţi.

Apoi bărbaţii le-au ajutat să îi urce pe copii în tren, Truus încercând să nu se gândească ce ar putea însemna faptul că Jiirgens şi oamenii lui nu fuseseră chemaţi de la Hamburg spre Austria, pentru a ajuta la invazie, ci se aflau în schimb aici, la graniţa cu Olanda.

La câteva minute după ce a plecat din gara germană, trenul a oprit în Olanda. Un agent olandez a urcat în vagon şi, aruncând o privire scârbită către locurile pline de copii, a examinat documentele întinse de Truus, treizeci de vize de intrare perfect legale, semnate de domnul Tenkink de la Haga. Dincolo de fereastră, ceasul din gară arăta ora 9.45.

— Copiii aceştia sunt toţi evrei împuţiţi, a zis grănicerul.

Truus l-ar fi pălmuit dacă nu ar fi încercat să treacă peste frontieră un copil fără documente. În schimb, i-a replicat cu cea mai curtenitoare voce a ei că, pentru orice îndoială în privinţa vizelor, putea să îl pună în legătură cu domnul Tenkink – menţinându-i atenţia asupra celor treizeci de copii care aveau viză şi îndepărtându-i-o de la cel care nu avea.

Gardianul le-a cerut să coboare din tren, care urma să plece din nou în numai câteva minute. Nu aveau nimic altceva de făcut decât să se supună. Truus a sărutat pe frunte copilul din braţele sale, în timp ce omul lua documentele şi dispărea. Era un copil dulce această Adele Weiss. *Edelweiss,* floare de colţ. O floare ţepoasă, în formă de stea, care se agaţă de stâncile alpine. Fusese simbolul Trupelor Alpine ale împăratului Franz Joseph I în timpul

Marelui Război; Truus întâlnise băieţi care aveau cusut acest simbol pe guler. Acum se spunea că este floarea preferată a lui Hitler.

Copilul a ridicat privirile spre Truus cu un deget în gură, fără să se plângă, deşi era probabil înfometată. Şi lui Truus îi era foame, căci plecase de la han cu mult timp înainte de a se servi micul dejun.

Trenul a plecat fără ei, iar ceasul ticăia înainte, o altă oră în care trebuia să îi amuze pe copiii obosiţi şi agitaţi până la întoarcerea gardianului. Truus i-a înmânat copilul Klarei când l-a văzut pe om reîntorcându-se, gândindu-se că, dacă se ajunge la asta, ar trebui să spună că este copilul Klarei. Klara se afla la vârsta potrivită pentru a avea un copil mic. Truus ar fi trebuit să facă acelaşi lucru în partea germană a graniţei. De ce nu o făcuse?

A răspuns la alte întrebări ale grănicerului: „Copiii vor fi plasaţi direct în carantină, în tabăra de la Zeeburg, iar de acolo vor merge în familii".

— Din nou vă spun, sunt sigură că domnul Tenkink de la Haga va fi fericit să vă explice că a autorizat personal intrarea acestor copii în Olanda.

Cu excepţia lui Adele. Adele Wijsmuller, şi-a spus Truus, îngrijorată deodată că s-ar putea să îi fi spus deja că numele copilului este Adele Weiss.

Cum omul plecase din nou cu documentele lor de călătorie, Truus a repetat în minte: *Adele Wijsmuller.* I-a spus Klarei:

— Este nevoie de multă răbdare să nu îţi trădezi gândurile.

Klara şi-a pus mâinile pe capetele a doi băieţi, cu blândeţe. Ca prin magie, au încetat îmbrânceala, i-au zâmbit şi au început să se joace un joc cu mâinile, ca doi prieteni.

— Ca, de pildă, gândul că aceşti copii sunt mai curaţi decât gardianul acela? a zis ea către Truus.

Truus a zâmbit.

— Ştiam că eşti cea mai potrivită pentru misiunea aceasta, Klara. Acum, numai de s-ar grăbi grănicerul să

termine înainte să plece ultimul tren. Ne-ar fi imposibil să găsim aici un loc unde să înnopteze treizeci de copii, chiar creştini dacă ar fi.

— Cine şi-ar fi imaginat că va fi mai uşor să ieşim din Germania decât să intrăm în Olanda? a zis Klara.

— Problemele pe care nu le anticipezi sunt cele care te doboară, a răspuns Truus.

Salutul ruşinii

Stephan stătea împreună cu Dieter şi cu banda lui în mijlocul mulţimii, iar linia orizontului se mişca prin roşul steagului german şi spre întunericul de dinainte să sosească primul tren în gara Westbahnhof şi soldaţii să coboare. Trupele, conduse de o fanfară, abia se vedeau în josul străzii, dar mulţimea a ridicat braţele în semn de salut şi a ovaţionat frenetic. Mai sus, pe drum, au sosit maşini blindate cu şi mai mulţi nemţi, unii dintre ei ducând torţe, mersul lor ţeapăn pe Mariahilfer Strasse ţinând isonul muzicii de fanfară în timp ce se apropiau. Mulţimea din jurul lui Stephan a devenit şi mai gălăgioasă, Dieter şi ceilalţi băieţi scandau întruna alături de ei „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!”.

Pe cealaltă parte a străzii, o bătrână într-o haină de blană frumoasă – o persoană pe care Stephan ar fi putut să o întâlnească în orice după-amiază pe Ringstrasse – a început să ţipe la un bărbat care urmărea totul în tăcere, aşa cum făcea şi Stephan, cu braţele pe lângă corp. Femeia flutura o mână ridicată spre el, insistentă. Omul a încercat să o ignore, dar l-au înconjurat privitorii şi apoi a dispărut în agitaţia creată. Stephan nu a văzut ce s-a mai întâmplat. Omul a dispărut pur şi simplu, iar doamna în haina de blană striga din nou „Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer!”.

— Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer, Stephan! i-a strigat Dieter drept în ureche lui Stephan, iar Stephan s-a întors şi i-a văzut pe toţi prietenii săi salutând şi strigând şi privind spre el.

A ezitat, singur în mulţimea uriaşă.

— Ein Volk, Ein Reich, Ein Führer! a repetat Dieter.

Stephan nu avea suflu pentru a putea rosti cuvintele, dar încet-încet a ridicat braţul.

Inele împletite

Truus a coborât din tren pe peronul gării din Amsterdam, cu micuţa Adele în braţe şi urmată de treizeci de copii, care aveau nevoie de ajutor la coborâre. Joop a luat pruncul şi a învăluit-o pe Truus într-o îmbrăţişare strânsă. Sigur că fusese îngrijorat, la fel şi domnul Van Lange, aflat chiar în spatele lui, uitându-se prin geamul vagonului şi strigând „Klara?” şi părând gata să plângă de uşurare la vederea soţiei sale. Sărmanul om s-a grăbit către uşa vagonului şi a început să îi ia pe copii în braţe pentru a-i coborî, spunându-le bun venit în Amsterdam şi punându-i pe peron, de unde erau preluaţi de voluntari.

Joop gângurea spre micuţa Adele, spunând că el este Joop Wijsmuller, soţul acestei nebune Tanti Truus, dar ea cine este? Copila a pus o mână pe nasul lui Joop, râzând încântată.

— Numele ei este Adele Weiss. Este…

Nu era unul dintre cei treizeci de copii, dar putea oare recunoaşte asta lui Joop – că mama copilului era atât de îngrijorată pentru siguranţa copilului ei, încât o dăduse în mâinile unei străine fără acte, nici adevărate, nici contrafăcute? Că ea însăşi riscase trecând peste graniţă un copil fără viză de ieşire sau de intrare? Nu ar face decât să îl alarmeze şi mai mult, şi pentru ce?

— Este cel mai dulce copil, a zis ea. Edelweiss. O floare rară.

Împreună i-au condus pe copii afară din gară, spre tramvaiul electric, firele întinse pe deasupra întregului oraş nefiind, după părerea lui Truus, o îmbunătăţire faţă de tramvaiul tras de cai, dar cel puţin niciunul din cele şaizeci de picioruşe nu va călca în mizeria cailor. Abia când toată lumea se urcase în vagon, Joop i-a dat-o în braţe pe micuţa Adele.

Fluturând din mână în urmă, spre Joop, în vreme ce tramvaiul se legăna şi zăngănea, repus în mişcare, Truus şi-a amintit de frumosul pătuţ de copil, din lemn, pe care îl

cumpărase când rămăsese însărcinată prima dată, la rufăria pe care a cusut-o pentru pătuţ, la faţa de pernă pe care brodase un om de zăpadă pe un pod peste un canal şi o margine din ramuri de copac, alb pe alb, astfel încât nici să nu se vadă scena. Unde se aflau acum pătuţul şi rufăria? Le dosise Joop undeva? Sau le dăduse de pomană într-un final?

Tabăra de carantină din Zeeburg era alcătuită dintr-o vilă, o clădire de birouri şi zece barăci, toate la fel de deprimante şi neprimitoare. Fuseseră menite să găzduiască europeni bolnavi, în drum spre Statele Unite, dar nu aveau de ales, cu atâţia copii. Truus, cu micuţa Adele în braţe, i-a ajutat pe ultimii copii să coboare din vagon, o fetiţă ale cărei codiţe lungi şi negre erau legate cu o fundă roşie, şi fratele ei, cu aceiaşi ochi rotunzi şi trişti. Toţi aceşti copii aveau ochi trişti, chiar şi mica Adele, care îşi sugea degetul liniştită, în braţele lui Truus. Cei doi fraţi s-au opus când Truus i-a îndreptat către barăci diferite.

— Putem să dormim în acelaşi pat, s-a oferit băiatul. Nu mă supăr dacă dorm cu fetele.

— Ştiu că nu te superi, dragule, a zis Truus, dar au pregătit o cabană pentru fete şi o alta pentru băieţi.

— Dar de ce?

Unele dintre fete erau destul de mari ca să poată da de bucluc, iar unii dintre băieţi destul de mari ca să le bage în bucluc.

— Este o întrebare excelentă. Eu aş fi făcut altfel, dar uneori trebuie să trăim cu alegerile pe care le fac alţii, chiar dacă noi înşine am putea face alegeri mai bune.

Truus a întins bebeluşul Klarei şi a îmbrăţişat-o pe fată, apoi s-a aplecat până la înălţimea fratelui ei.

— Sheryl, Jonah, a zis ea, privindu-i pe fiecare în ochi, ca ei să înţeleagă că le vorbea sincer. Ştiu că este înfricoşător să fiţi despărţiţi.

Ştiu cât de speriaţi trebuie să fiţi, se gândise să le spună, dar nu ar fi spus adevărul; nu putea decât să îşi imagineze cât de înfricoşător trebuia să fie totul pentru un copil care

îşi pierduse deja părinţii. Ar putea să îi ia acasă, împreună cu mica Adele, floricica ei rară, dar Joop avea dreptate: dacă începeau să ia acasă orfani, i-ar fi dificil să îşi continue drumurile în Germania.

Oricum, poate că acesta fusese ultimul drum, acum, că ţara ei închisese graniţa şi nu se mai acordau vize de intrare.

Şi-a scos verigheta împletită şi a separat cele două inele ale sale.

— Acest inel mi-a fost dăruit de cineva pe care îl iubesc aşa cum vă iubiţi voi doi, le-a zis ea fraţilor. Cineva de care nu suport să fiu despărţită. Şi totuşi, uneori trebuie să îl părăsesc, ca să îi ajut pe cei care au nevoie de mine.

— Cei ca noi, Tanti Truus?

— Da, copii minunaţi ca tine şi ca Sheryl, Jonah, a spus ea.

A luat mâna fetei şi i-a pus unul dintre cele două inele împletite pe degetul mare, care era destul de gros ca să îl poată ţine, apoi l-a pus pe celălalt pe degetul mijlociu al fratelui – îi era un pic cam larg. A spus o rugăciune grăbită ca inelele să nu cadă şi să nu se piardă, acest dar de la Joop pe care nu îl purtase niciodată cu inima uşoară după ce pierduse primul copil, dar pe care nici nu se îndurase să îl dea jos. Speranţa este un lucru atât de fragil.

— Când voi veni să vă iau şi să vă duc în noua voastră casă – şi vă promit că voi găsi o familie care să vă primească pe amândoi – trebuie să îmi daţi înapoi inelele, bine? Iar acum, mergeţi şi găsiţi-vă paturile.

După ce au plecat, Truus şi-a căutat mănuşile în buzunar, simţindu-se ciudat de expusă fără inelele ei. Tocmai îşi trăgea o mănuşă pe mână când s-a apropiat Klara Van Lange. Nu îşi dăduse seama, concentrată fiind asupra celor doi fraţi, că tânăra plecase.

— Gata, au fost cazaţi, a zis Klara. Mă gândesc să o iau pe micuţa Adele la mine.

Truus şi-a pus a doua mănuşă. A închis cu grijă nasturii din perle, încercând să câştige timp ca să se adune.

— Au primit-o şi pe Adele? a reuşit să zică.

— Cine nu ar îndrăgi un copil atât de frumos? s-a mirat Klara, cu vocea la fel de gâtuită cum îşi simţea Truus inima. Dar o să vină timpul să o înapoiez mamei ei, iar eu nu aş suporta să renunţ la un copil de care m-am îndrăgostit. Tu ai putea, Truus?

Hitler

Stephan s-a cățărat pe un stâlp de iluminat, ca să vadă mai bine. Pretutindeni oameni – pe străzi şi la ferestre şi pe acoperişuri, pe treptele de la Burgtheater şi în toată Adolf-Hitler-Platz, recent redenumita Rathausplatz –, oameni care fluturau steaguri naziste şi dădeau salutul nazist, întreaga Vienă palpitând de ovaţii în dăngănitul clopotelor. Hitler stătea în picioare într-un automobil deschis, ţinându-se de parbriz şi făcând semne cu mâna. Două şiruri lungi de maşini îl urmau pe Ringstrasse, în timp ce soldaţii, unii în motociclete cu ataş, ţineau pe loc mulţimea. Maşina a oprit lângă trotuarul din faţa Hotelului Imperial, iar Hitler a păşit pe covorul roşu, a salutat câţiva oameni şi a dispărut printre uşile ornamentate. Stephan a privit – automobilul gol, uşa închisă, oamenii-umbră intrând într-un apartament bine luminat de la etajul doi – ţinându-se tot timpul de stâlp, deasupra mulţimii.

★

Hitler s-a aşezat pe o canapea din camera principală a Apartamentului Regal, cu tavane înalte, draperii roşii şi mobilier aurit, cam neîngrijit. Erau hoteluri mai bune în Viena, dar el le refuzase.

— În zilele când locuiam aici, vienezii aveau un fel sentimental de a spune: „Iar când voi muri, vreau să merg în ceruri şi să găsesc o mică deschizătură printre stele, de unde să văd frumoasa mea Vienă”, povestea el în timp ce persoanele din cercul său intim se aşezau în jurul lui, iar Julius Schaub îngenunchea înaintea sa pentru a-i scoate cizmele negre şi lucioase. Dar pentru mine era un oraş care putrezea în propria grandoare. Numai evreii făceau bani şi numai cei cu prieteni evrei sau dispuşi să muncească pentru evrei se bucurau de un trai decent. Eu şi mulţi asemenea mie aproape flămânzeam. Obişnuiam să trec pe lângă acest hotel noaptea, când nu era nimic altceva de făcut şi nu aveam bani nici măcar pentru o carte. Priveam automobilele şi trăsurile care trăgeau la intrare şi erau

primite cu o adâncă plecăciune de portarul cu mustaţă albă. Vedeam luminile strălucitoare ale candelabrelor din hol, dar nici portarul nu binevoia să îmi vorbească.

Schaub i-a adus un pahar de lapte cald, iar Hitler a luat o înghiţitură. Alţii mâncau. Li se îngăduia să mănânce şi să bea cât pofteau, numai să nu fumeze.

— Într-o noapte, după o furtună, am curăţat zăpada ca să adun bani de mâncare, a zis el. Habsburgii – nu kaiserul Franz Josef, ci Karl şi Zita – au coborât din trăsură şi au păşit grandioşi pe un covor roşu de pe care tocmai îndepărtasem zăpada. Noi, amărâţii, ne scoteam pălăria de fiecare dată când soseau aristocraţii, dar ei nici măcar nu observau.

S-a aşezat mai bine pe canapea, amintindu-şi de dulceaţa parfumului femeilor, pe care îl simţea chiar şi în aerul îngheţat în timp ce dădea la lopată. Pentru femeile acelea, el nu era cu nimic mai bun decât zloata pe care o îndepărta.

— Hotelul ăsta nu a avut nici măcar decenţa să ne dea o cafea fierbinte, a continuat el. Toată noaptea, de fiecare dată când vântul acoperea covorul roşu cu omăt, luam o mătură şi îl curăţăm. De fiecare dată priveam înăuntrul acestui hotel splendid luminat şi ascultam muzica. Îmi venea să plâng şi în acelaşi timp mă înfuriam şi atunci am decis ca într-o zi să mă întorc la acest hotel, să intru pe covorul roşu şi în interiorul luminat unde dansau Habsburgii.

VIENA INDEPENDENTĂ

MAREA BRITANIE – MĂSURI PENTRU A ÎNCHIDE UŞILE EMIGRANŢILOR EVREI

Majoritatea celorlalte ţări au îngrădit deja imigraţia

de KÄTHE PERGER

15 martie 1938 - Pe fondul prăbuşirii Bursei de la Londra, ca urmare a ştirii legate de capturarea Austriei de către Germania, prim-ministrul britanic a cerut cabinetului să impună necesitatea vizei de intrare pentru toţi cetăţenii Reichului.

Consiliul Britanic pentru Evreii din Germania, cu susţinerea băncilor Rothschild şi Montagu, oferă de multă vreme garanţii pentru a permite refugiaţilor evrei să emigreze în Anglia fără pericolul de a se transforma într-o povară financiară pe spinarea publicului britanic. Dar, odată cu ocuparea Austriei de către Germania, vine teama de milioane de nou-sosiţi, pentru care nu ar fi posibil ajutorul financiar.

În plus, Marea Britanie a suspendat imigraţia muncitorilor evrei către Palestina până la îmbunătăţirea situaţiei economice. Din ordinul domnului Ormsby-Gore, secretarul britanic pentru colonii, nu vor fi primiţi în colonie mai mult de 2.000 de evrei cu venituri personale în următoarele şase luni.

Truus la hotelul Bloomsbury

Când Truus şi Joop au intrat într-un birou pe uşa căruia scria „Fondul Central Britanic pentru Evreii din Germania” din hotelul londonez Bloomsbury, o femeie îmbrăcată impecabil s-a ridicat să îi salute.

— Helen Bentwich, s-a prezentat ea, cu o vocea şlefuită de bogăţie îndulcită de responsabilitatea socială. Acesta este soţul meu, Norman. Aici nu ne formalizăm, asta dacă nu cumva insistaţi.

Truus, care nu putea insista pentru nimic în acest caz, a răspuns:

— Acesta este soţul *meu,* Joop. Ce ne-am face fără ei?

— Bănuiesc că am face mai multe decât cu ei! a zis Helen şi au izbucnit toţi în râs.

Da, şi-a zis Truus, simţindu-se deodată împăcată în acest birou de o decadenţă elegantă, cu biroul şi masa Rococo foarte mult folosite şi scaunele cu tapiţeria uzată: această Helen Bentwich era, la fel ca dragul domn Tenkink de la Haga, o persoană care nu ar fi zis niciodată nu celor care au nevoie de ajutor dacă există posibilitatea de a zice da.

Familia lui Helen, familia Franklin, erau bancheri ca Joop, numai că mult mai bogaţi, făcând parte din „Neamul” anglo-evreiesc al familiilor Rothschild şi Montagu, printre care se numărau nu doar bărbaţi puternici – şefi de bancă şi de companii, baroni şi viconţi, parlamentari –, ci şi femei cu influenţă. Mama şi sora ei fuseseră sufragete cunoscute, iar Helen însăşi, care lucrase pe postul de corespondent în Palestina al ziarului *Manchester Guardian* în vremea când soţul ei era procuror general al coloniei, era acum membru ales al Consiliului Districtului Londra.

— Nu trebuie să ne convingi pe noi de necesitatea de a găsi locuinţe pentru aceşti copii, a început Helen în timp ce îndepărta hârtiile de pe un scaun şi îi invita să se aşeze. Dar trebuie să ne mişcăm repede.

Norman făcuse de curând parte dintr-o delegaţie primită de prim-ministru şi de secretarul de stat pentru susţinerea

cauzei evreilor din Reich – o delegaţie care îi includea pe Lionel de Rothschild şi Simon Marks, moştenitorul firmei Marks & Spencer.

— Nimeni nu contestă beneficiile obţinute prin primirea unor imigranţi ca taţii lor, a zis Norman. Fără Marks & Spencer, de unde am mai cumpăra obiecte fabricate 100% în Marea Britanie, pe care soţiile noastre să le schimbe pe daruri mai potrivite gusturilor lor?

El şi Joop au râs pe înfundate.

— Dar cu acest nou val de refugiaţi… a continuat el, avem de făcut alegerea diavolului: cum să rămânem cât se poate de omenoşi fără să… ei bine, trebuie să fim realişti. Nu putem risca o reacţie antisemită aici, în Anglia.

— Nu sunt decât nişte copii, a zis Truus.

— Guvernul se teme că, dacă vin copiii, îi vor urma şi părinţii, a spus Norman.

— Dar copiii aceştia sunt orfani, a zis Truus, având din nou senzaţia de greaţă, teama că îi va dezamăgi.

— Sunt treizeci? a întrebat Helen, cu o mână pusă discret pe braţul soţului ei.

— Te-ai răzgândit, Truus? a intervenit Joop.

Avea în glas aceeaşi speranţă pe care i-o arătase în noaptea în care îi dăruise cele două inele împletite, speranţă pentru copilul pe care l-ar fi născut dacă ar fi mâncat un aliment şi nu altul, sau ar fi stat în pat, dacă ar fi fost mai grijulie.

— Sunt treizeci şi unu, a răspuns Truus reticentă.

Helen a bătut uşor cu un singur deget în braţul soţului ei, un gest atât de mărunt, încât Truus nici nu l-ar fi băgat în seamă dacă Norman nu s-ar fi ridicat imediat şi nu l-ar fi invitat pe Joop afară, la o ţigară, comentând:

— Aşa cum spune iubita mea Helen, doamnele rezolvă mai multe fără noi.

Cei doi au ieşit, apărând după un minut pe terasă, unde s-au aşezat la o fermecătoare măsuţă din fier forjat, printre ramurile goale, iarba obosită şi straturile maronii de flori, fiind încă prea devreme pentru bobocii din Bloomsbury.

— Cel de-al treizeci şi unulea copil este un bebeluş fără

acte, i-a spus Truus lui Helen. Mama ei este una dintre femeile care au condus copiii la noi, în Germania.

— Înţeleg, a zis Helen. Iar voi vă... gândiţi să adoptaţi copilul?

Truus a văzut dincolo de fereastră cum Norman îi oferea lui Joop o ţigară, surprinsă să îl vadă pe soţul ei acceptând-o.

— Am vrut să mă întorc în Germania după mama copilului, a spus ea, dar Joop zice – Joop zice pe bună dreptate – că dacă mama lui Adele ar fi putut pleca, ar fi făcut-o până acum. Că, dacă ţinem copilul... Este „alegerea diavolului”, aşa cum zice soţul tău: pot să salvez şi alţi copii sau pot să fiu mama acestui copil, dar ar fi nedrept să risc să o las iar fără mamă, chiar dacă, în ceea ce mă priveşte, îmi pot asuma riscul. Iar ea are deja o mamă.

— Una care o iubeşte atât de mult încât să o dea, a zis Helen.

Şi-a aşezat o mână peste mâna lui Truus, un gest plin de înţelegere, care a făcut-o pe Truus să se întrebe de ce nu se gândise să o atingă pe mama lui Adele atât de afectuos, pentru a înţelege.

Truus s-a ridicat şi s-a dus la fereastră, dincolo de care Joop şi Norman fumau şi vorbeau cu uşurinţă. Când s-a întors, a remarcat deasupra unor hârtii de pe biroul lui Helen un minunat dom de sticlă, înăuntrul căruia se vedea o roată de bâlci uriaşă, iar lângă casa de bilete, un om de zăpadă. A ridicat globul de sticlă şi l-a întors, punând în mişcare un mic viscol.

— Îmi pare rău, a spus, dându-şi seama de îndrăzneala ei.

— Am patruzeci şi trei acasă, în Kent, multe dintre ele Wiener Schneekugels de la Viena, la fel cum este acesta, a zis Helen. Mica mea obsesie, mă tem.

— Şi totuşi pe acesta îl ţii aici, în birou, a spus Truus.

Helen a zâmbit tristă, admiţând că acesta avea o semnificaţie specială şi lăsând-o pe Truus să se întrebe care ar putea fi aceasta.

— Mama l-a comandat pe unul dintre primele care s-au

confecţionat, cu Turnul Eiffel înăuntru. La Paris – 1889. Tatei nu îi plăcea să îl atingem, dar mama mă lăsa, iar promisiunea de a nu-i spune tatei mă făcea să chicotesc.

Din nou, un zâmbet posac.

— Truus, ştiu că nu este treaba mea, dar… Mi se pare că îţi este greaţă, aşa cum îmi era şi mie când… Ei, eu nu am copii, dar…

Truus şi-a lipit buzele de rubinul inelului în timp ce îşi atingea pântecul cu cealaltă mână, cea în care ţinea încă domul de sticlă – abia acum dându-şi seama că Helen avea dreptate, că era însărcinată din nou. Oare ştiuse deja, de fapt, sau bănuise? Nu ar putea să o înfrunte singură, fără să spună nimănui? Amsterdam era un oraş mai mic decât îţi puteai imagina, şi până şi cei mai discreţi prieteni puteau să se dea de gol faţă de Joop.

— Atunci să păstrezi acest copil german, Truus… a zis Helen cu blândeţe. Nu cumva alegerea diavolului s-a făcut deja?

Au podidit-o lacrimile auzindu-şi numele rostit cu atâta blândeţe. Te înduioşează să îţi auzi numele rostit pe un ton atât de liniştitor. Numele ei şi faptul că încerca să nu se gândească la asta: un copil care creşte fără mama sa care să îl hrănească, să îl spele, să îi citească din cartea preferată şi să îi cânte la culcare.

S-a şters cu batista, zicând:

— Niciodată nu am… Of, Helen! Dar nu îi pot spune lui Joop, nu-i aşa? Nu ar putea suporta să mai pierdem un copil.

Helen Bentwich s-a ridicat şi s-a apropiat de ea, punând din nou o mână liniştitoare pe braţul ei în timp ce afară Joop scutura scrumul care creştea la capătul ţigării.

— Crede-mă când îţi spun că ştiu cât de sfâşietor este să pierzi un copil, a spus Helen.

Vocea lui Joop a trecut prin fereastra închisă, râsul lui.

— Joop ar vrea să o păstrăm pe Adele, a zis Truus.

Au privit împreună cum soţii lor au stins mucurile ţigărilor şi s-au întors către uşă.

— Voi găsi un loc sigur pentru această micuţă Adele, a

conchis Helen. Îţi promit.

— Nu cred că la siguranţa copilului se gândea Joop când a propus să o păstrăm, a zis Truus.

La porţile iadului

Stephan s-a strecurat prin aglomerata Heldenplatz, ţinând cu fermitate mâna lui Žofie-Helene într-a sa, ca să nu se piardă unul de altul în mulţime. Piaţa palatului era mai aglomerată chiar decât în ziua când Viena comemorase moartea cancelarului Dollfuss, bărbaţi cu pălării, cum purta orice om decent din Viena şi femei care înconjurau statuia călăreţului până departe. „Un popor! Un Reich! Un Führer!” Aceste cuvinte vor răsuna în capul lui Stephan tot restul vieţii sale. Stephan a văzut că numai drumul de sub arc şi la intrarea în parcul palatului era liber, mulţimea ţinută la distanţă acolo de către soldaţi, pe când o trăgea pe Žofie după el, spre statuia lui Hercule şi a Cerberului, şi i-a ţinut mâinile căuş ca să poată urca. Fata s-a căţărat pe piatră şi peste cele trei capete ale Cerberului, pentru a se urca pe gâtul lui Hercule, strângând cu pulpele barba eroului şi umerii săi de piatră şi legănându-şi pantofii în faţa pieptului său masiv, din piatră. Stephan s-a căţărat în spatele ei şi s-a aşezat în curbura creată între botul cel mai ridicat al bestiei şi umărul lui Hercule. Dacă se apleca spre Žofie, putea vedea pe lângă autobuzul din mijlocul mulţimii, până la balconul de unde urma să vorbească Hitler.

Žofie s-a aplecat, mâna atingând în treacăt pulpa lui Stephan, în timp ce mângâia unul dintre cele trei capete ale bestiei, cu gura atât de aproape de urechea lui Stephan acum, încât atunci când a spus „Sărmanul Cerber”, a fost prea tare.

— Când eşti atât de aproape, nu trebuie să strigi, a zis Stephan cu un ton mai măsurat, inhalându-i mirosul – verde şi proaspăt. „Sărmanul *Cerber”?* Este o bestie carnivoră, care îi ţine pe cei morţi captivi în lumea de dincolo, Žofe. Euristeu i-a ordonat lui Hercule să captureze creatura pentru că nu putea să o facă; nimeni nu se întorsese vreodată din Infern.

— Nu cred că poţi acuza o creatură mitică pentru că este ceea ce îi cere subiectul mitului să fie, a spus Žofie.

Stephan s-a gândit o clipă.

— Îi cere sau le cere? Cerberul este un el sau un ei?

Şi-a scos jurnalul din buzunarul paltonului şi a scris o notiţă despre faptul că fiinţele mitice servesc subiectului care are nevoie de ele. I-ar fi plăcut să scrie despre mirosul lui Žofie-Helene şi despre felul cum palma ei se potrivea într-a lui ca o piesă într-un puzzle, dar le-a însemnat în minte, ca să le noteze mai târziu, când ea nu va fi de faţă.

— Acesta este unul dintre cele mai bune lucruri în prietenia noastră: ce spun eu ajunge în jurnalul tău şi de acolo apare într-o piesă mai târziu.

— Ştii că nimeni altcineva nu spune asemenea lucruri, Žofie?

— Dar de ce nu?

Chipul ei era destul de aproape ca să îşi poată întinde gâtul, asemenea bestiei de sub el, şi să o sărute.

— Nu ştiu, a zis.

Credea că ştie atât de multe înainte de a o întâlni pe Žofie-Helene.

Ea s-a îndreptat din nou, pentru a putea privi, la fel şi Stephan, dar ţinând întotdeauna un ochi spre ea. Nota în jurnalul lui – despre ziua aceea şi mulţimea de oameni, despre steagurile naziste care fâlfâiau în bătaia rece a vântului, despre vechii eroi austrieci comemoraţi prin aceste statui de piatră, înconjuraţi acum de ceea ce părea a fi întreaga Vienă îngrămădită în piaţă –, când a intrat în rond o coloană motorizată, venind pe sub arcurile dinspre Ringstrasse. Hitler stătea în picioare, salutând cu mâna întinsă drept înainte dintr-o maşină deschisă, ecoul ascuţit al umbrei sale urmându-l îndeaproape. Mulţimea a săltat, explodând în saluturi cu mâna întinsă în faţă şi un enorm vuiet de bucurie, care s-a conturat în strigăte de „Sieg Heil! Sieg Heil! Sieg Heil!”, Stephan privea în tăcere, cu teama clocotindu-i în piept, privind maşina care a încercuit statuia Prinţului Eugen, şi apoi s-a oprit. În timp ce Führer-ul intra în palatul regal, Žofie urmărea totul la fel de tăcută ca el, prin lentilele murdare.

— Nu spunem lucruri din acelea pe care le spui tu, Žofie,

pentru că nu suntem la fel de siguri că avem dreptate, a zis el încet, cu vocea prea firavă ca să fie auzită de Žofie peste scandările mulţimii. Spunem ceea ce zic ceilalţi sau nu spunem nimic, ca să nu părem proşti.

— Ce? a răspuns Žofie-Helene, acest singur cuvânt, neauzit, dar putându-i-se citi pe buze.

În clipa aceea, Hitler s-a apropiat de microfoanele de pe balconul palatului şi a început:

— Ca Führer şi cancelar al Naţiunii Germane, raportez în faţa istoriei intrarea ţării mele natale în Reich.

Îndepărtare

Eichmann se întreba dacă morţii din portretele atârnate în jurul lor în biroul Israelitische Kultusgemeinde[13] (IKG) din Viena înţeleg mai bine ce li se pregăteşte evreilor din Viena decât liderii evreilor, adunaţi în jurul acestei mese. L-a privit răbdător pe Josef Löwenherz, directorul centrului comunitar, care şi-a scos ochelarii de citit dintr-o vestă, agăţându-şi gulerul cămăşii, care se iţea de dedesubt neglijent. Ochelarii nu au avut darul de a îmbunătăţi înfăţişarea bărbatului – ochii de insectă, buza superioară păroasă şi linia părului aflată în retragere, la fel ca şi statura sa, fără îndoială. Ce treabă avocăţească, să citească un document cu atenţie, de parcă ar fi avut de ales în această chestiune!

Löwenherz a semnat documentul şi i l-a trecut lui Herbert Hagen, care a semnat în numele Reichului înainte de a i-l da lui Eichmann. Numirea lui Eichmann aici, la Viena, era temporară; Hagen o spusese desluşit. Depindea de Eichmann să se facă indispensabil, iar raidul birourilor IKG de pe Seitenstettengasse era primul său pas spre acel ţel.

Eichmann şi-a scrijelit numele lângă cel al lui Hagen, a lăsat stiloul lângă clopoţelul de argint de pe masa din lemn negru, s-a ridicat şi l-a salutat pe Hagen, care, odată terminată partea sa, a plecat în căutare de vreun prânz rafinat sau o femeie la fel de rafinată.

— În regulă, atunci, a zis Eichmann către evreii de la masă, aveţi cutii de încărcat.

Löwenherz s-a bâlbâit.

— Vreţi să le încărcăm noi?

Era mica glumă a lui Eichmann, să încheie această afacere sub tavanul în formă de dom al ostentativei camere ovale din Stadttempel[14]. Când evreii au terminat de încărcat listele cu membrii organizaţiei şi celelalte dovezi

[13] Comunitatea israelienilor (în limba germană în original).

[14] Principala sinagogă din Viena și centru comunitar al evreilor din Viena.

ale activităţii lor subversive din clădirea de cinci etaje în camioanele care aşteptau afară, pe aleea îngustă şi pietruită, le-a ordonat să intre înapoi în clădire.

Löwenherz, asudat acum şi vădit nemulţumit să îl vadă pe Tier în încăperea sacră, dar neputând să obiecteze, a privit în sus, spre balconul de la etajul al doilea, ca şi cum acolo ar fi putut găsi salvarea.

— Presupun că evreii de rang mic stau acolo, a zis Eichmann.

— Femeile, da, a răspuns Löwenherz.

Eichmann a râs.

— Femeile, da, desigur.

Oamenii săi au legat uşile sinagogii, iar un aghiotant a început să dea citire scurtei liste a liderilor evreilor din Viena: Desider Friedmann, preşedintele IKG-ului; Robert Stricker, editorul cotidianului sionist al Vienei; Jacob Ehrlich; Oskar Gruenbaum.

— Adolf Böhm…

Eichmann a aşteptat până ce Adolf Böhm şi-a ocupat locul în rândul care se forma înaintea sa, apoi a spus:

— Nu, Herr Böhm, m-am răzgândit în privinţa dumitale.

A fost mulţumit să vadă uşurarea pe care o trăda chipul scriitorului. Da, strategia se va dovedi eficientă, aşa cum mizase, să îl facă să simtă în inima sa bătrână şi slabă riscul pe care şi-l asuma dacă nu coopera. Să îi facă pe toţi cei care rămâneau liberi după ziua de azi să simtă acest risc.

Aghiotantul său a citit ultimul nume: „Josef Löwenherz”.

La semnul trădării din ochii de insectă ai lui Löwenherz, Eichmann a încuviinţat din cap. Nu era nicio îndoială. Nu uitase lecţia învăţată cu preţul ştirbirii demnităţii sale şi a şanselor de promovare: că nu trebuia să îi plătească pe evrei pentru ceea ce dorea să obţină de la ei.

Numai după ce arestaţii au fost închişi în întunericul camionului, iar acesta a pornit hodorogit, Eichmann a reintrat în biroul lui Löwenherz, cu Tier la călcâi. A scrutat masa închisă la culoare, tapetul elegant, picturile.

— Da, timpul vostru a venit, le-a spus bărbaţilor din

portrete.

A luat clopoţelul de argint de pe masă, unde se afla încă stiloul său şi l-a strecurat în buzunar, un suvenir de mică valoare, dar căruia îi va găsi o bună întrebuinţare.

S-a întors apoi la elegantul Hotel Metropole de şase etaje, unde, tânăr fiind, ajunsese cu tramvaiul (o monstruozitate murdară, zăngănitoare, ca acela care trecea acum pe lângă el) şi fusese împiedicat să intre. Acum portarul îi ţinea uşa, iar când a trecut pe lângă el s-a înclinat, în timp ce la subsol, transformat în închisoare nazistă, evreii pe care tocmai ce îi arestase erau înghesuiţi în celule, aşteptând ca el să le decidă soarta.

Chestiunea evreiască în Austria

Eichmann a aşteptat două zile, destul timp ca rana să facă puroi, înainte de a-i convoca pe şase dintre liderii evrei pe care îi eliberase, în frunte cu un Adolf Böhm îmbătrânit, fragil şi îngrozit. Eichmann nu era sigur de ce îi chemase şi pe ceilalţi – Goldhammer, Plaschkes, Koerner, Rothenberg şi Fleischmann. Poate numai pentru a le arăta că poate.

— Faceţi un pas în spate, le-a cerut el. Sunteţi prea aproape. Aflaţi că am fost însărcinat cu rezolvarea chestiunii evreieşti în Austria. Mă aştept la cooperarea voastră lipsită de orice rezerve. Herr Böhm, dumneata eşti acel Adolf Böhm care a scris istoria sionismului? Am învăţat multe din scrierile dumitale.

A recitat pe de rost un scurt pasaj din cartea bărbatului, pe care îl memorase în noaptea precedentă.

— *Kol hakavod*[15]*,* le-a zis evreilor rămaşi cu gura căscată. Vă surprinde că ştiu ebraica? M-am născut la Sarona.

Tier a ciulit urechile. Eichmann nu ar fi putut explica de ce revendicase Ierusalimul ca loc al naşterii sale prima dată când o făcuse, dar se dovedise surprinzător de eficient la câştigarea încrederii evreilor naivi.

— Înţeleg, Böhm, că a apărut de curând un al doilea volum al operei dumitale? a continuat el. Poate îmi faci favoarea de a-mi trimite o copie? Iar acum, evreii nu au niciun viitor în Austria. Ce recomandări ai pentru optimizarea emigrării voastre?

Hidoasa gură bătrână a lui Böhm a rămas căscată.

— Vreţi ca eu să…?

— Nu ai nicio soluţie pentru a-ţi ajuta poporul, Herr Böhm?

— Eu… Ei bine, eu… Nu îmi este…

Eichmann a sunat din clopoţelul de argint de pe biroul său, spunând apoi:

— Oricum eşti prea bătrân pentru scopurile mele. Iar tu cine eşti? l-a întrebat Eichmann pe un altul dintre evreii

[15] Respectele mele! (în limba ebraică în original).

închişi.

Acesta era al patrulea deţinut pe care îl interoga de când îi lăsase să plece pe Böhm şi pe liderii pe care nu îi arestase. Îi era greu să înţeleagă cum de reuşiseră în viaţă aceşti evrei.

Evreul, perplex, se bâlbâi:

— Josef Löwenherz.

Löwenherz. Directorul IKG-ului. Orice om arată diferit după câteva zile petrecute într-o celulă rece. Eichmann a învârtit între degete clopoţelul de argint – cel al lui Löwenherz. Omul s-a uitat fix la clopoţel, dar nu a spus nimic.

— Evreii nu au niciun viitor în Austria, a zis Eichmann, o replică devenită de-acum obositoare. Ce recomandări ai pentru optimizarea emigrării voastre?

— Pentru… Pentru optimizarea emigrării? s-a bâlbâit Löwenherz. Dacă… Dacă îmi permiteţi… Nu că m-aş pricepe eu mai bine decât… Ei bine, mi se pare că evreii bogaţi nu sunt dispuşi să renunţe la traiul lor confortabil, iar celor sărmani le lipsesc mijloacele să o facă.

Eichmann a pus o mână pe capul lui Tier. Uimitor, cât de uşor poate fi stârnită groaza cu asemenea gesturi simple! În primele zece zile după intrarea germanilor în Austria, o sută de evrei s-au aruncat de la geam, s-au împuşcat sau au înghiţit otravă.

— Aşadar, propui să le facem viaţa mai puţin confortabilă evreilor bogaţi? l-a întrebat Eichmann.

— Nu, eu… Eu înţeleg, Herr Eichmann, domnule, că există… Ce vreau să spun este că mulţi obţin una dintre diversele hârtii necesare pentru acordarea vizei de părăsire a Reichului, numai că expiră înainte de a obţine celelalte documente necesare. Recipise pentru plata facturilor şi taxelor şi impozitelor. Vedeţi dumneavoastră, noi… Apoi întregul proces trebuie luat de la capăt.

— Aceasta este o problemă, nu o soluţie.

— Da. Da, dar poate… Din nou spun, nu că aş şti eu mai bine, dar nu aţi putea organiza toate birourile pentru permisele şi plăţile necesare într-o singură clădire? Asta le-

ar putea permite… celor ce le acordaţi permisiunea de a emigra… să meargă cu viza în mână de la un birou la altul, pentru a plăti… pentru a remedia…

— Ceea ce ne-ar scăpa de evreii bogaţi, lăsându-ne pe cap toate scursurile?

— Eu… Noi suntem o comunitate. Întotdeauna am avut intenţia ca evreii mai bogaţi să ajute la finanţarea…

— Da, o taxă, l-a întrerupt Eichmann. O taxă pentru ca evreii bogaţi să finanţeze emigrarea celor săraci.

— O taxă? Eu voiam să spun…

— O taxă care să fie plătită ca viză de ieşire din ţară, şi totul într-o singură clădire. Herr Löwenherz, o să văd dacă pot aranja eliberarea dumitale după ce îmi schiţezi acest plan.

— Vreţi să schiţez un plan pentru emigrarea evreilor din Viena?

— Un plan pentru emigrarea evreilor din întreaga Austrie.

— Câţi, domnule?

— Câţi? Câţi? Nu m-ai auzit? Nu avem loc în Austria pentru voi, evreii!

Eichmann a sunat din clopoţel, iar un aghiotant l-a luat pe Löwenherz.

— Le-am putea cere tuturor evreilor austrieci să se mute în ghetoul din Leopoldstadt, Tier, pentru a uşura treburile, a zis Eichmann. Dar nu are rost încă să provocăm panică anunţând acest lucru.

A strigat apoi înspre hol:

— O listă cu liderii evrei pe care i-am întemniţat.

Iar către urechile ciulite ale lui Tier:

— Am putea să eliberăm câţiva. Morcovul şi băţul, Tier. Morcovul şi băţul.

AUSTRIA VOTEAZĂ MASIV PENTRU ALIPIREA LA REICH

Suprema umilinţă a Austriei
de KÄTHE PERGER

VIENA, 11 aprilie 1938 - Membrii primului Mare Reichstag German au fost aleşi cu 49.326.791 voturi în Austria şi Germania ieri. Ca o ultimă insultă adusă naţiunii noastre cândva mândre şi independente, 99,73% dintre austrieci au votat pentru propria noastră subjugare faţă de Führer, alegând între „da” și „nu”. În Viena, 1.219.331 au votat „da”, în vreme ce numai 4.939 au votat „nu”. Ocupaţia îi dă lui Hitler control asupra Europei Centrale, într-o lume care nu va şti niciodată dacă naziştii erau majoritari sau nu.

Alte naţiuni, printre care Anglia şi America, s-au grăbit să recunoască cucerirea. Murmurând câteva cuvinte de protest, atât acasă, cât şi în străinătate, Departamentul de Stat al SUA şi-a închis Legaţia din Austria înainte să fie desfiinţată de Germania...

Roata de bâlci

Stephan s-a uitat din nou la ceas pe când stătea cu Papa şi Walter în faţa Consulatului britanic. Walter îl arunca în sus pe Peter Iepuraşul, iar cele două femei din faţa lor îi priveau dezaprobator.

— Sora mea a plecat înainte ca britanicii să introducă această nouă viză, spunea cea mai frumuşică dintre cele două. S-a angajat ca menajeră, dar cel puţin este în Anglia.

— Papa, trebuie să mă întâlnesc cu Dieter şi Žofie, a zis Stephan.

Tatăl său a examinat rândul, care se întindea la nesfârşit în faţa lor, cu toate că sosiseră la consulat înainte de ora deschiderii.

— Dar nu în parc, nu-i aşa?

Stephan a rămas tăcut, privindu-l pe Walter care arunca iepuraşul în aer.

— Bine, însă ia-l pe Walter cu tine. Să vă întoarceţi în două ore. Şi nu vă murdăriţi.

— Peter rămâne aici, Wall-man, a zis Stephan.

Walter i-a dat iepuraşul tatălui lor, fără să se gândească la dezonoarea pe care o simţea un bărbat în toată firea obligat să ţină în braţe o jucărie de pluş, dar în Viena acestor zile nu se mai putea vorbi despre onoare.

— Puteţi face cerere dumneavoastră pentru copii, domnule; nu trebuie neapărat să fie prezenţi, a zis femeia mai drăguţă.

— Mama lor vrea să vadă cineva ce băieţi buni şi inteligenţi sunt, a răspuns Papa cu ceea ce Stephan considera a fi vocea lui de „Eu, Herman Neuman, de la Fabrica de ciocolată Neuman”. Dar, văzând jignirea din privirea femeii, a zis: Vă cer iertare. Nu am vrut să… Doar că sunt… La Ambasada Americii am aşteptat aproape până la ora zece noaptea numai pentru a mi se spune că primesc în fiecare zi şase mii de cereri de viză care nu vor fi acordate decât după ani întregi. Dar mi-au zis că britanicii încă acordă vize de studii fără limite.

— Pentru studenţii admişi la universitate. Fiul dumneavoastră va merge la Oxford?

Tatăl său a ezitat, apoi a zis:

— Stephan al meu este dramaturg. Speră să studieze cu Stefan Zweig...

Cuvinte adevărate, dar implicaţiile lor lăsau loc de minciună, la fel ca tăcerea lui Stephan în legătură cu parcul.

Stephan, cu Walter pe urmele sale, a văzut în depărtare cosiţa lungă care îi atârna lui Žofie-Helene aproape până la mijloc, la coada din faţa marii roţi, în care gondolele se mişcau încet în cerc, pe măsură ce se umpleau. În tot parcul Prater copiii purtau uniformele Tineretului Hitlerist: pantaloni închişi la culoare, cămăşi kaki din bumbac, şosete albe până la genunchi şi banderole roşii cu svastici negre. Chiar şi Dieter, aflat la rând alături de Žofie, purta o svastică pe palton.

— Walter, nu ştiam că vii şi tu! a exclamat Žofie-Helene.

— Nici eu nu ştiam, a zis Walter. Stephan i-a promis lui Papa că *nu* vom merge în parc!

Žofie l-a ciufulit pe Walter şi a spus către persoana aflată în spatele lor la coadă:

— Nu vă supăraţi, nu-i aşa? Nu ştiam că vine şi fratele lui mai mic. Apoi, către Stephan: Le-am spus că mai vine o persoană la rând.

— Aşteptăm aici. Lui Walter nu îi place roata, a zis Stephan.

— Ba îmi place! a obiectat Walter.

— Bine. Mie nu îmi place roata, a spus Stephan.

— Stephan, te-ai dat de sute de ori în chestia asta, a zis Dieter.

— Când mă dau, simt că mi se duce stomacul spre pământ.

— Este doar acţiunea acceleraţiei centripete care modifică forţa pe care o exercită în mod normal gondola asupra corpului tău, a zis Žofie-Helene. În vârf aproape simţi că eşti imponderabil, iar la bază te simţi de două ori

mai greu. Îl pot lua eu pe Walter.

— Wall rămâne cu mine, a zis Stephan.

Ajunseseră la capătul rândului, iar îngrijitorul tocmai deschidea uşa gondolei.

— Mergeţi voi. Noi vă aşteptăm, a insistat el, ţinându-l strâns de mână pe Walter, ca să nu se împotrivească.

Dieter s-a urcat în gondolă, iar Žofie l-a urmat, cei din spatele lor umplând cabina. Stephan i-a urmărit cum urcă în cerc, cum Dieter punea un braţ în jurul lui Žofie, iar acea hidoasă insignă cu svastica îi atingea mâneca în timp ce le făceau semne de sus.

— Voiam să urc, a zis Walter.

— Ştiu, a spus Stephan. Şi eu.

Stephan a rămas pe loc, urmărind-o pe Žofie-Helene care se aşezase pe una dintre băncile lungi, din lemn, de pe promenadă. Fata a făcut semn către locul de lângă ea, spunând:

— Haide, Walter. Stai lângă mine!

Dar Stephan l-a apucat de mână pe fratele lui.

Žofie s-a ridicat şi s-a întors cu o singură mişcare, ca şi cum s-ar fi ferit de un păianjen mare, iar privirile i-au rămas pironite pe placa de metal care spunea *Nur Für Arier.*

Rezervat pentru arieni.

— Ah! Da, mama spune că este ruşinos felul în care îi tratează naziştii pe evrei. Spune că trebuie să le fim alături.

— Sigur că Stephan este alături de evrei, a spus Dieter. Doar este unul dintre ei.

— Nu fi cretin, Dieter!

— Dar este! Acum stă în spatele unei linii galbene la şcoală, în ultimul rând, lângă ceilalţi evrei.

— Ba nu stă.

— Cu două rânduri de bănci goale între ei şi noi.

Fata s-a uitat la Stephan, care nu putea nega.

— Tu… Tu eşti evreu, Stephan? Dar nu pari evreu.

Stephan l-a tras pe Walter mai aproape de el.

— Cum crezi că arată un evreu?

— Dar… Atunci, de ce nu plecaţi din Viena? Mama spune

că toţi evreii care pot să plece, pleacă, cei care au bani, iar tu… Doar eşti bogat.

— Tata nu poate părăsi fabrica. Fără ea nu avem bani.

— Ai putea să te duci la şcoală în America. Sau… Stefan Zweig nu se află în Anglia? Ai putea să studiezi cu Stefan Zweig.

— Ba nu ar putea, a zis Dieter.

— De ce nu? a replicat Žofie.

Stephan a spus:

— Oricum, nu o putem lăsa în urmă pe mama.

— Atunci când se reface mama ta.

Stephan s-a aplecat spre Žofie-Helene şi i-a şoptit, ca să nu audă Walter:

— Nimeni nu se reface de pe urma cancerului de oase.

Abia a rostit cuvintele, că le-a regretat; nu vorbea niciodată despre boala lui Mutti. Şi cu atât mai puţin pentru a răni pe cineva. De ce dorise să o rănească pe Žofie? Se simţea murdar, nedemn de ea. Se simţea ca un evreu jegos, aşa cum îi spuneau acum profesorii – nu domnul Kruge, care preda literatură, ceilalţi.

A făcut un pas în spate, dorind să îi ceară iertare, dar în acelaşi timp nedorind să o facă, ci vrând să o întrebe pe Žofie de ce venise în parc cu Dieter. Vrând să o învinuiască pe ea pentru minciuna pe care i-o spusese tatei, deşi nici asta nu era drept; era vina lui, prostia lui că se lăsase convins de Dieter să vină. Aşa că a rămas locului, uitându-se fix la ea, în timp ce ea îi întorcea privirea, furia lui reflectată pe chipul ei.

De pe promenada înaltă a venit vuiet de ovaţii, iar de dedesubtul ei, un *buf buf buf* surd. Picioare aflate în marş.

— Să mergem, Walter, i-a spus el alarmat.

— Dar ai promis…

— Trebuie să ne întoarcem la Papa.

— O să îi spun că m-ai adus în parc.

— Walter, a zis Stephan.

S-a aplecat să apuce mâna fratelui său, dar Walter i s-a smuls din prinsoare şi s-a repezit spre Žofie cu atâta forţă, încât a doborât-o pe spate pe bancă, ajungând mai mult

sau mai puţin în poala ei.

— Papa a spus două ore, a scâncit Walter. Nu au trecut două ore.

Stephan a încercat să îl ia pe fratele său din braţele lui Žofie, dar ea l-a îmbrăţişat, spunând:

— Stephan.

Deja se vedeau soldaţii din trupele de asalt.

— Acum, Walter. În clipa asta.

Walter a început să plângă, dar Žofie, auzind panica din vocea lui Stephan, sau văzându-i ea însăşi pe soldaţi, sau şi una, şi cealaltă, i-a dat drumul. Stephan a încercat să îl urce pe umerii lui, dar Walter s-a zvârcolit, iar Stephan l-a scăpat şi sărmanul Walter a căzut la pământ.

— Walter! a exclamat Žofie, aruncându-se în genunchi ca să îl ajute. Walter, ai păţit ceva?

Iar soldaţii mărşăluiau în formaţie strânsă direct spre ei.

— Dă-i lui Stephan insigna ta, Deet! i-a cerut Žofie, aşezându-se la loc pe bancă cu Walter, încercând să pară calmă. Grăbeşte-te!

Dieter nu a făcut decât să se holbeze la ea.

Soldaţii s-au oprit în faţa lor, iar comandantul a întrebat cu insistenţă:

— Este vreo problemă aici?

— Nu. Totul este în regulă, domnule, a răspuns Žofie.

Comandantul trupei de asalt şi-a mutat privirile de la Žofie şi Walter şi Dieter, aflaţi pe bancă, la Stephan, încă în picioare. Stephan simţea goliciunea hainei sale, lipsa unei insigne cu svastica, aşa cum purta Dieter, noul „ac de siguranţă Viena”.

— Nu suntem cu el, a declarat Dieter.

— Este evreu? a cerut omul să ştie.

Dieter a zis da în aceeaşi clipă în care Žofie a zis nu.

Bărbatul şi-a apropiat chipul de al lui Žofie, atât de mult încât Stephan abia s-a abţinut să nu îl apuce şi să îl tragă înapoi. Walter, încă în braţele ei, a început să plângă cu adevărat, nu cu lacrimi de crocodil ca să i se facă pe plac, ci de groază veritabilă.

— Iar cel mic este cumva un frăţior evreu speriat, care

stă pe o bancă pe care nu au voie să stea evreii? l-a luat peste picior soldatul.

— Nu este fratele meu, a zis Stephan.

Cu o voce calmă, Žofie a zis:

— Este al meu. Este fratele meu, domnule.

Stephan şi-a trecut limba peste buzele insuportabil de uscate.

Soldatul s-a întors către restul oamenilor săi.

— Cred că acest tânăr evreu a venit în parc în căutare de mişcare, da?

Stephan nu ştia dacă vorbeşte despre el sau despre Walter. A simţit o mică scurgere de urină, dar într-un fel sau altul a reuşit să o oprească înainte de a se uda vizibil.

— Atunci, ne vei arăta cât de bine stăpâneşti pasul de paradă, i-a cerut bărbatul, vorbindu-i în mod evident lui.

În jurul lor se aduna o mulţime.

— Nu am vorbit clar? l-a întrebat.

Cu o înghiţitură în sec, Stephan a mărşăluit înainte, temându-se să se distanţeze de fratele lui, dar neavând de ales. A făcut un cerc din paşii mari, cu genunchii întinşi, revenind într-un loc cu un pic mai aproape de Walter.

— Din nou, i-a cerut bărbatul. Sunt sigur că poţi mai bine de-atât. Cântă.

— Este mai uşor când cânţi. „Sunt evreu, îmi ştii nasul?” Ştii cântecul ăsta?

Stephan a îndrăznit să arunce o rapidă privire imploratoare către Žofie. Omul a scos bastonul de cauciuc.

Stephan a bătut pas de paradă din nou, depărtându-se de ei, cu bărbatul strigând în urma lui:

— Trebuie să cânţi!

A mărşăluit însă în tăcere, neputând să îndure o umilinţă şi mai mare câtă vreme îl priveau Žofie şi Walter.

Când s-a întors din nou cu faţa spre ei, a văzut cosiţa lungă a lui Žofie atârnându-i pe spate, mâna ei ţinând ferm mâna mai mică a lui Walter.

Fratele său, plângând acum în tăcere, a aruncat o privire în urmă, în timp ce Žofie, miloasă, îl îndepărta de acolo.

Soldatul din trupele de asalt s-a postat în faţa lui

Stephan, l-a apucat de picior în timp ce mărşăluia şi l-a împins în sus. Piciorul înfipt pe pământ a cedat, iar Stephan a aterizat dureros pe spate, ceea ce l-a lăsat fără aer. Mulţimea tot mai mare din jur îl batjocorea. Printre ei şi Dieter.

— Am zis să cânţi, i-a cerut soldatul.

Stephan s-a ridicat în picioare, şi-a îndreptat ochelarii şi a reînceput să bată pas de paradă, de data aceasta cântând cântecul umilitor pe care Žofie şi Walter nu mai erau de faţă ca să îl audă.

Soldatul l-a condus pe promenadă, urmat de mulţimea batjocoritoare. Când Stephan a obosit atât de tare, încât nu îşi mai putea ridica picioarele destul de sus ca să îl mulţumească pe soldat, acesta i-a tras din nou piciorul de sub el, răsturnându-l pe spate.

Şi din nou.

Şi din nou.

Stephan era sigur că o nouă căzătură îi va frânge spatele. Dar de fiecare dată vedea faţa batjocoritoare a lui Dieter în mulţime şi se ridica din nou.

A mărşăluit până la capătul promenadei şi a făcut stânga-mprejur.

Ajuns pe la jumătatea drumului, Stephan a ridicat ochii din pământ şi a privit prin lentilele înclinate, dar nu a mai găsit chipul lui Dieter în masa de oameni. A încercat să vadă în gura soldatului care scuipa buzele lui Dieter care orbecăiau prin replicile piesei pe care o scrisese cu atâta meticulozitate, gura lui Dieter numindu-l evreu, mâna lui Dieter pe părul frumos al lui Žofie, când o sărutase pe scena de la Burgtheater. Dar nu mai simţea furie, nu mai simţea nimic care să poată fi îndreptat spre soldatul care îl bătea şi îl lovea în vreme ce, în depărtare, roata cea mare dădea roată din nou şi din nou, pe fundalul cerului.

Despărţire

Truus a sosit în curtea pustie a unităţii de carantină din Zeeburg, unde copiii se adunaseră deja în clădirea cantinei – toţi în afară de şapte, printre care şi mica Adele Weiss, ale căror analize arătaseră că au difterie şi fuseseră izolaţi. Cazul lui Adele era unul mediu, indicase doctorul în dimineaţa precedentă. Avea amigdalele albicioase şi tuse, semnele indisputabile ale bolii, dar gâtul era mai puţin inflamat decât al celorlalţi copii, respiraţia mai puţin greoaie şi nu îi apăruseră leziuni pe corp.

Iar dimineaţa aducea veşti oarecum bune: în acea după-amiază, copiii sănătoşi urmau să se îmbarce pe un feribot spre Anglia, unde Helen Bentwich găsise familii la care să fie plasaţi toţi.

În timp ce mergea grăbită, Truus a fost surprinsă de un obiect care zburase de la o fereastră şi aterizase cu o împroşcătură la picioarele ei. Oare era… A examinat obiectul mai de aproape, simţind cum i se face greaţă, dar greţurile de dimineaţă erau o veste bună. Oare bila aceasta cenuşie era o găluşcă? Nu ştia ce o supăra mai mult: că mâncarea cu care copiii ar fi trebuit să supravieţuiască aici era de o calitate atât de proastă, sau că o aruncau pe geam, sau că distracţiile erau atât de puţine, încât aruncarea mâncării pe geam trecea drept distracţie. Această găluşcă – sau ce era ea – venea din unitatea de difterie, unde se aflau copiii cărora nu li se permitea nici măcar să se plimbe de-a lungul canalului sau ocazionalul amuzament de a privi cum este trasă o barjă de pe pământ de către o echipă de bărbaţi.

Ajunsă în cantină, Truus s-a adresat copiilor adunaţi, care au întâmpinat vestea cu urale şi au ieşit în fugă către barăci, pentru a-şi face bagajele. Chiar *era* o zi cu veşti bune, şi-a zis ea în timp ce uşuia un ultim copil rămas în urmă, spunând:

— Am găsit o casă pentru tine şi Jonah, Sheryl. Acum daţi fuguţa şi luaţi-vă lucrurile.

— Nu pot să îl părăsesc, a spus fata.

— Pe cine să părăseşti, scumpo?

— Pe Jonah.

— Sigur că nu îl vei părăsi.

S-a întins spre ea şi i-a luat mâna cu degetul mare pe care se odihnea jumătate din verigheta ei.

— Am pregătită o casă pentru voi amândoi în Anglia. Acum grăbeşte-te. Nu îl las să plece fără tine, dar trebuie să vă faceţi timp să îmi returnaţi inelele!

— Jonah este bolnav, a spus fata, iar lacrimi mute i se scurgeau pe obraji.

— Bolnav? Dar a făcut vaccinul.

Fata a rămas pe loc, plângând.

— Ah, scumpo, cred că nu este decât un pic…

A îmbrăţişat-o pe fetiţă, rugându-se. Doar nu putea fi un nou caz de difterie.

Truus o ţinea de mână pe micuţa Sheryl când au intrat în biroul asistentei-şefe. Da, fratele fetei se trezise peste noapte cu febră şi durere în gât. Nu începuse să tuşească şi încă nu avea alte simptome în afară de inflamarea amigdalelor. Luaseră în considerare izolarea surorii sale, întrucât cei doi erau inseparabili. Dar puteau să expună un copil asimptomatic la boală?

— Nu, sigur că nu, a zis Truus, calculând deja implicaţiile faptului că acest copil fusese diagnosticat în timp ce ceilalţi se pregăteau să plece. Va trebui să îi spună lui Helen Bentwich. Nu avea decât să spere că Helen va accepta copii care, în câteva zile, ar putea arăta semnele unei boli acum inexistente. Helen era o femeie deşteaptă. Doctorul socotise că este foarte improbabil la acest punct să se mai îmbolnăvească şi alţii – asigurare pe care Truus o considera valabilă şi pentru copilul pe care îl purta. Toţi copiii fuseseră vaccinaţi la sosire. Cei care se îmbolnăviseră o făcuseră numai pentru că nu era întotdeauna posibil să previi expunerea înainte ca vaccinul să îşi facă efectul. Cu siguranţă Helen va înţelege că riscul relativ scăzut ca un copil bolnav să ajungă în Anglia era un preţ mic pentru

salvarea tuturor celorlalţi din acest loc uitat de Dumnezeu şi plasarea lor în familii. Doar era vorba despre difterie, nu variolă sau poliomielită. Iar Helen era o femeie care nu spunea nu atunci când se putea spune da.

Truus a atins inelul pe care fetiţa îl purta pe degetul mare, îndepărtând gândul la acei copii americani care muriseră din pricina unor loturi proaste de vaccin în 1901 şi 1909, concentrându-se în schimb pe povestea despre conducătorii de sanie din Alaska, sau Marea cursă a milosteniei: douăzeci de oameni şi o sută cincizeci de câini de sanie care au traversat peste 1.000 de kilometri în cinci zile pentru a livra antitoxina care a salvat orăşelul Nome. Inelul acesta nu era de rău augur; rămăsese din nou însărcinată numai după ce îl dăduse acestor copii – sau atunci îşi dăduse seama că este însărcinată, ceea ce îi părea acelaşi lucru. Dacă inelul pleca la Londra odată cu ei, probabil nu îl va mai vedea niciodată, dar poate că era o binecuvântare, poate că inelul era un blestem pentru ea şi nu va fi la fel pe degetele acestor copii.

— Trebuie să ai încredere în mine, Sheryl: am grijă ca Jonah să te ajungă din urmă în Anglia de îndată ce se va simţi mai bine, i-a zis fetei. Te poţi duce înainte, ca să te împrieteneşti cu familia, ca atunci când va veni şi el să-i ajuţi să se cunoască, bine?

Fetiţa a dat din cap solemn, un copil atât de mic nevoit să îndure atât de multe.

S-a găsit o îngrijitoare care să o conducă pe fată înapoi la baraca ei. Lui Truus i-ar fi plăcut să o ducă chiar ea, dar trebuia să îi viziteze pe copiii bolnavi, să le explice că nu erau lăsaţi în urmă, că se găsiseră case în Anglia şi pentru ei şi că, de îndată ce se vor vindeca, vor putea pleca.

— Ceilalţi se simt mai bine? a întrebat-o pe asistenta-şefă.

Femeia a deschis uşa salonului: paturi albe, mai mari şi mai mici, aliniate la perete, toate acoperite cu cearşafuri albe. Pe un perete era deschisă o fereastră, cea prin care ieşise în mare grabă găluşca. Una dintre fetele mai mari stătea pe pat, construind animăluţe din ceea ce păreau a fi

resturile prânzului. În mijlocul camerei, doi băieţi jucau un joc inventat de ei, al cărui singur obiectiv părea să fie prinderea a câtorva lucruri aruncate în sus în acelaşi timp. Alţii, dragii de ei, toţi cu gâtul umflat, dormeau sau citeau cărţi sau cârpeau ciorapi. Cârpirea ciorapilor trecea drept distracţie pentru copiii ţinuţi în carantină, pentru numele lui Dumnezeu! Truus şi-a zis că era un semn bun că un copil din salon avusese curajul să arunce o găluşcă pe fereastră.

— Mă tem că am avut o noapte grea, a zis asistenta.

Truus s-a pregătit, simţind ceea ce urma şi numărând în grabă: fata şi cei doi băieţi, Adele în... îi mutaseră cumva pătuţul?

— Presupun că este o binecuvântare că aceşti copii sunt orfani, a spus asistenta, că nu există părinţi cărora să li se spună.

— Un orfan, a zis Truus simţind că era distrusă, da, dar şi lovită de o uşurare pe care ştia că nu ar trebui să o simtă.

Dacă era vorba despre un copil care nu avea părinţi cărora să li se spună, atunci trebuia să fie fetiţa care abia învăţa să meargă.

— Micuţa şi dulcea Madeline? a întrebat ea.

În noaptea aceea, Truus s-a străduit să nu plângă, nevrând să îi frângă inima lui Joop cu vestea aceasta. El ar fi vrut să o primească pe mica Adele Weiss în casa lor. Ar fi fost o familie – cuvântul acela pe care nu îl mai rosteau cu voce tare. Voia să îi spună despre Adele şi voia să îi spună despre celălalt copil, cel care creştea înăuntrul ei. Cu toate acestea, nu putea, nu încă, nu înainte de a fi mai sigură şi sigur nu în seara aceasta. În seara aceasta nu putea decât să îl ţină în braţe pe soţul ei şi să încerce să nu se gândească la micuţa floare pe care o iubise din clipa în care o ţinuse în braţe.

Prietenii vin şi pleacă

Stephan bătea la maşină în bibliotecă atunci când Walter s-a năpustit înăuntru, anunţând:

— Žofie a venit din nou! Mi-a spus să îţi zic că trebuie *neapărat* să te vadă.

Stephan, ridicând privirile pentru a-l vedea pe fratele său în oglinda de deasupra biroului, şi-a surprins propria reflexie, ochiul care nu mai era rana care fusese, dar încă galben-portocaliu, cu striaţii purpurii, buza spartă care deja se dezumfla, dar cu o cicatrice despre care doctorul spunea că nu va dispărea niciodată. De fapt, avusese noroc. Un cuplu în vârstă îl găsise zăcând inconştient în parc, îl treziseră şi îl ajutaseră să urce într-un automobil care aştepta, unde femeia i-a spus să se întindă pe bancheta din spate pentru a nu fi văzut în timp ce îl duceau acasă.

— Spune-i lui Žofie că nu sunt aici, Wall, a zis el.

— Iar? a întrebat Walter.

Stephan se uita fix la o replică din dialogul scris pe hârtia din maşina de scris: *Uneori spun lucruri greşite numai ca să văd cine va remarca. De cele mai multe ori, nimeni nu observă.*

Walter s-a retras, lăsând uşa deschisă, astfel încât Stephan i-a auzit paşii înceţi care au coborât scara de marmură spre holul de la intrare şi vocea de copil care s-a ridicat spre el, spunând:

— Stephan zice să îţi spun că nu este acasă.

De această dată, Žofie-Helene nu l-a mai rugat pe Walter să încerce din nou, nici nu a spus că nu vrea decât să îl vadă, să ştie că se simte bine. A zis doar:

— Dă-i astea din partea mea, Walter, da?

Stephan a aşteptat zgomotul închiderii uşii înainte de a-şi întoarce degetele la tastatură. A fixat pagina cu privirea, dar cuvintele nu au revenit.

Lectură

Walter, cu Peter Iepuraşul în mână, s-a urcat în elegantul scaun cu rotile al lui Mutti, aflat în lift, a deschis una dintre zecile de broşuri identice pe care Žofie-Helene le adusese pentru Stephan şi a început să îi citească lui Peter pe un ton serios. Numai că nu ştia să citească. Voia să îl roage pe Stephan să îi citească, dar Stephan era morocănos.

Un gest de bunătate

Truus stătea la fereastra unei cafenele din piaţa Roggenmarkt din Munster, Germania, începând să simtă că atrage prea mult atenţia. După-amiaza târziu, când li se permitea evreilor să îşi facă cumpărăturile, după ce arienii germani luaseră tot ce doreau, nu era un moment potrivit pentru o olandeză creştină să îşi piardă timpul în faţa unei ceşti de ceai rece. Recha Freier a apărut în capătul străzii, într-un final, părând în acelaşi timp mai mare şi mai sfrijită decât şi-o amintea Truus, basmaua neagră de pe cap şi paltonul simplu deloc măgulitoare pentru chipul şi fruntea oarecum masculine. A trecut fără să arunce nicio privire în cafenea, dar a ridicat o mână înmănuşată ca să îşi aranjeze basmaua care nu o avantaja.

Truus a aşteptat până ce Rucha a coborât strada, apoi s-a ridicat, a făcut un semn de mulţumire chelneriţei şi a urmat-o pe o distanţă de un cvartal. Recha a cotit către Domul Sf. Paul, unde Truus, respectând instrucţiunile pe care le primise acasă, în Amsterdam, îşi lăsase maşina. Şase săptămâni fusese nevoită să aştepte această întâlnire. Şase săptămâni de când murise Adele Weiss.

Recha a trecut de catedrală şi a dispărut în interiorul unei clădiri ceva mai depărtate. Truus a petrecut zece minute încheiate într-un magazin din apropiere, întrebând de eşarfe. Numai după ce eşarfa cumpărată a fost atent ambalată a dat un ocol clădirii în care intrase Recha, urmând în continuare instrucţiunile.

Când uşa din dos s-a închis în spatele lui Truus, Recha a spus fără să o salute:

— Sunt numai trei.

Un frison nemaisimţit până atunci a trecut-o pe Truus, care putea fi din pricina zilei anormal de friguroase, însă ea presupunea că era din pricina sarcinii. A mers după sunetul vocii lui Recha până a găsit-o ascunsă într-un mic alcov, de unde erau vizibile atât intrarea din faţă, cât şi cea din dos.

— Am aranjat să meargă în Anglia luna următoare, a zis

Recha. Femeia care îl ajută pe băiat s-a angajat să găsească o familie, dar are nevoie de timp.

Femeia aceasta era Helen Bentwich, iar băiatul, chiar fiul lui Recha, Shalhevet. Unde găsise Recha puterea de a-şi trimite fiul în Anglia, cu intenţia ca de acolo să plece în Palestina, atât de departe? Truus urma să îi ducă pe aceşti trei copii la adăpost, în Olanda, şi să aibă grijă de ei până ce puteau fi trimişi mai departe.

— În regulă. Mă descurc eu cumva, dar… Ascultă, este vorba despre un copil din ultimul grup. O fetiţă… a murit de difterie contractată în unitatea de carantină, a zis Truus, nepierzând nicio clipă, în caz că erau întrerupte. Nu unul dintre orfani, ci micuţa A…

Micuţa Adele Weiss, aproape că spusese, deşi repetase cu atâta atenţie cum să comunice situaţia fără să folosească nume. Edelweiss. O floare rară, frumoasă, dar efemeră.

— Era copilul asistentei sociale; mi-a dat copilul ei în braţe ca să îl pună la adăpost, iar…

Iar Truus, în aroganţa ei, luase copila, imaginându-şi că o salva, când, de fapt, dacă i-ar fi dat copilul înapoi mamei, Adele Weiss ar fi încă în viaţă.

— Sigur înţelegi că trebuie să îi spun personal, a reuşit ea să îngaime.

Recha a rămas tăcută, ceea ce nu îi stătea în fire, lăsând-o pe Truus să îşi amintească sicriul cel minuscul şi feţişoara care zăcea în pătuţul din unitatea de carantină, cu degeţelul încă în gură.

— Eu trebuie să îi spun mamei, a repetat încetişor.

— Intenţia ta este un gest de bunătate, înţeleg, a răspuns Recha. Dar nu ar fi o dovadă de bunătate să primejduieşti viaţa mamei pentru a-ţi uşura conştiinţa. Trebuie să ne purtăm fiecare vina. Îmi pare rău că tu trebuie să o duci pe aceasta, dar aşa stau lucrurile. Iar acum, episcopul aşteaptă să îţi asculte confesiunea, păcatul de… Recha s-a oprit, adunându-se. Păcatul de a-l iubi pe unul dintre copiii tăi mai mult decât pe ceilalţi.

Recha a ciocănit de două ori în peretele de lângă ele. În

pauza dinainte de a bate din nou şi a dispărea printr-o uşă secretă, Truus a încercat să îşi imagineze acest lucru: să ai atât de mulţi copii, încât unul să îţi fie mai aproape de inimă decât ceilalţi şi să îl trimiţi undeva în siguranţă, ţinându-i pe ceilalţi lângă tine.

A părăsit clădirea pe intrarea principală, a coborât strada şi a intrat în catedrală, în lumina slabă, filtrată de vitralii şi în răcoarea de piatră, în mirosul remanent de tămâie şi fitil de lumânare ars, de strane din lemn şi pernuţe din piele, de improbabilă supravieţuire a credinţei.

Confesiunea

Mica uşă din lemn a confesionalului s-a deschis, dezvăluind în umbră, în spatele unui paravan, un bărbat masiv cu sprâncene mai stufoase decât părul şi o cruce grea pe un lanţ gros, în jurul gâtului. În spaţiul acela slab luminat şi înghesuit, lui Truus îi venea să plângă, ca şi cum simpla prezenţă a acestui om sugera posibilitatea de a-şi descărca povara.

După o îndelungată tăcere, episcopul i-a dat ghes.

— Iartă-mă, părinte, căci am păcătuit.

— Păcatul de… de a-l iubi pe unul dintre copiii mei mai puţin decât pe ceilalţi, a reuşit Truus să spună.

Oare îl iubise pe vreunul dintre copiii pe care îi purtase în pântece mai puţin decât pe ceilalţi? Mai puţin decât pe copilul pe care îl purta acum? O iubise pe Adele Weiss mai puţin?

A privit printre gratii, dându-şi seama de tăcerea episcopului.

— Mai mult decât pe ceilalţi, a zis ea. Îmi pare rău. De a-l iubi mai mult decât pe ceilalţi.

El a privit-o lung, în mod evident cu inima îndoită între cuvântul greşit şi durerea ei vădită.

— Sunt sigur, bună doamnă, a zis el, că Dumnezeu crede că sufletul dumitale merită iertarea de care ai nevoie.

I-a dat câteva clipe să se adune înainte de a deschide uşa în spatele lui, lăsând să pătrundă destulă lumină pentru a i se vedea nasul lung şi buzele subţiri, ochii liniştitori. Un copil a venit lângă el în încăperea cea mică şi a privit prin ecranul dinspre interior la Truus. Era o fetiţă de vreo şapte ani, cu gene drepte ca ale lui Joop, deasupra unor ochi mari, căprui, care ascundeau o teamă mai mare decât ar trebui să simtă vreodată un copil de vârsta ei.

— Aceasta este Genna Cantor, a spus episcopul. Fetiţa a continuat să o privească fix. Genna este cea mai mare. O să vi-i prezinte pe ceilalţi, nu-i aşa, Genna?

Fata a dat din cap, solemnă.

A intrat o a două fată, care semăna atât de mult cu Genna, că ar fi putut fi surori gemene.

— Ea este Gisse. Are şase ani, a zis Genna.

— Genna şi Gisse, a spus Truus. Şi sunteţi surori?

Genna a încuviinţat din cap.

— Sora noastră mai mare, Gerta, este în Anglia, iar Grina este şi ea sora noastră, deşi s-a dus la Dumnezeu înainte de naşterea noastră.

Cuvintele rostite cu o siguranţă în privinţa existenţei unui Dumnezeu de care Truus încerca din greu să nu se îndoiască.

Apoi le-a fost trecut în braţe un bebeluş, ale cărui degeţele perfecte se întindeau spre faţa surorii sale.

— Ea este Nanelle, a spus Genna. Este cea mai mică.

Nanelle – un nume incredibil de apropiat de cel pe care Truus şi Joop îl aleseseră când Truus era însărcinată pentru prima dată; dacă acel prim copil ar fi fost băiat, urma să fie numit după tatăl lui Joop, dar dacă era fată, ar fi chemat-o Anneliese şi ar fi strigat-o Nel. Poate că acel copil fusese cel mai iubit, singurul pentru care îndrăzniseră să aleagă un nume.

— Nanelle, a repetat Truus adresându-se Gennei. Presupun că părinţii voştri au rămas fără nume cu G?

Genna a răspuns:

— De fapt, o cheamă Galianel. Doar că îi spunem Nanelle.

— Ei bine, Genna şi Gisse şi Nanelle, eu sunt Tanti Truus.

Tanti Truus, numele pe care şi-l luase când se apucase de munca de asistentă socială, la cinci ani după nuntă, când începuse să creadă că nu va exista niciodată o Nel.

— Îl ţineţi minte? le-a întrebat ea pe fete. Tanti Truus.

— Tanti Truus, a repetat Genna.

Truus i-a făcut semn din cap lui Gisse ca să îl spună şi ea. Era mai uşor să îi ceară unui copil să repete un nume improbabil decât să îi ceară să mintă.

— Tanti Truus, a repetat Gisse.

— Nanelle nu vorbeşte încă, a zis Genna.

— Nu? a făcut Truus, zicându-şi *Slavă Domnului!* Este

imposibil să înveţi un copil atât de mic ce să spună.

— Zice Gaga, a continuat Gisse, dar nu ştim la care dintre noi se referă.

Cele două surori au chicotit. În regulă. Totul urma să fie bine.

— Deci eu sunt Tanti Truus şi o să vă duc la Amsterdam. Va trebui să vă cer să faceţi nişte lucruri ciudate pe drum, dar vreau să nu uitaţi, dacă sunteţi întrebate, că eu sunt Tanti Truus şi că veniţi să petreceţi câteva zile cu mine la Amsterdam. Ţineţi minte asta?

Fetele au dat din cap.

— În regulă atunci, a spus Truus. Care dintre voi ştie să se prefacă mai bine?

Prefăcătoria

Era frig ca-n iad pe când Truus se apropia de ghereta din lemn a santinelei, dar frigul şi întunericul şi ora cinei erau cel mai bun moment pentru a evita o verificare meticuloasă la frontieră. A încetinit maşina, poruncind în minte celor două santinele care fumau în interiorul postului să nu vadă în ea decât o femeie singură, care conduce o maşină cu numere olandeze şi căreia i se poate permite să treacă graniţa fără niciun fel de probleme. Dar când farurile maşinii au luminat o poartă metalică închisă, acoperită cu o svastică enormă din material textil, cu margine albă, unul dintre gardieni a ieşit din postul de pază.

Truus, având deja pregătit în mâna înmănuşată paşaportul pentru o singură persoană, a netezit cutele fustei lungi. A rulat geamul în aerul îngheţat, a dat bună seara şi i-a înmânat gardianului paşaportul. Şi-a aşezat mâinile înapoi pe volan, cântărindu-l din ochi în timp ce el lumina cu lanterna documentele pe care i le înmânase. Sub palton, gulerul îi era aranjat şi drept, cizmele îi erau lustruite şi, chiar şi la această oră târzie, pe bărbia lui nu se vedea nici urmă de fir de păr. După toate aparenţele, un nou recrut, căci purta numai mantaua cu care sunt înzestraţi soldaţii la acest moment din an, chiar dacă seara rece ar fi impus ceva mai gros. Era prea tânăr ca să fie căsătorit, la fel şi colegul lui, presupuse ea, şi probabil prea idealişti ca să poată fi mituiţi. Oricum, de data aceasta avea la ea numai inelul veritabil al mamei sale – folosise toate falsurile şi nu avusese timp să mai comande altele – şi, în orice caz, era prea riscant să încerce să mituiască un nazist în prezenţa altuia. Ar fi trebuit să aibă mare încredere unul în celălalt, iar încrederea era un lucru mult prea rar zilele acestea.

— Mergeţi acasă, Frau Wijsmuller? a întrebat santinela.

Respectuos. Ei bine, asta putea să îi fie de folos. Simţea rigiditatea pedalei de acceleraţie şi a celei de ambreiaj sub picioarele ei, simţea căldura pe pulpe. Era mai puţin

probabil ca un grănicer respectuos să o pună să iasă din maşină.

— Acasă la Amsterdam, da, domnule sergent.

Omul a luminat cu atenţie interiorul maşinii, paltonul odihnindu-se pe scaunul de lângă ea şi apoi bancheta din spate, goală. Truus a încercat să nu trădeze altceva decât respect. A trecut raza lanternei prin geamul din spate, examinând podeaua maşinii. A încercuit maşina şi a repetat verificarea podelei din cealaltă parte, apoi s-a uitat sub maşină. Cât de meticulos. Ce fel de Dumnezeu ar aranja lucrurile astfel încât să fie nevoită să suporte examinarea atentă a acestui băiat conştiincios?

S-a întors în dreptul geamului lui Truus.

— Paltonul dumneavoastră?

A ridicat paltonul de lângă ea, întinzându-l pentru a-i arăta că nu este decât un simplu palton.

— Vă deranjează dacă verific sub scaune?

— Sigur că trebuie să verificaţi peste tot, a zis ea, deşi sper că nu va trebui să deranjaţi lucrurile din portbagaj. Este încărcat până la refuz.

Gardianul a făcut un semn către camaradul său din gheretă. Camaradul a lăsat mâncarea jos fără tragere de inimă, a scos arma şi a venit lângă ei, ţinându-şi pistolul Luger aţintit spre portbagaj, în timp ce primul îl deschidea. Truus i-a urmărit în oglinda retrovizoare, până când raza lanternei s-a reflectat în ea şi nu a mai putut vedea ce fac soldaţii. Şi-a relaxat mâinile încleştate pe volan şi le-a coborât peste fustă.

— Fiţi calme, fetelor, a şoptit ea. Staţi ascunse.

Fericită pentru o clipă că fetele erau mici. Mici şi extrem de slabe.

Grănicerul s-a întors la geamul automobilului, permiţându-i lui Truus să îl vadă pe partenerul său stând cu arma într-o mână şi o pătură atent împăturită în cealaltă. Truus şi-a repus mâinile înmănuşate pe volan.

— Mă întreb, Frau Wijsmuller, dacă ne puteţi spune de ce călătoriţi cu atât de multe pături? a întrebat grănicerul, vocea părând mai degrabă a unui băiat decât a unui

bărbat, un amărât de băiat nevoit să stea toată noaptea în frig pentru a interzice unor oameni să plece dintr-o ţară care nu îi vrea, o ţară în care a fost învăţat să creadă în acelaşi mod în care Truus îşi imagina că va crede în Olanda copilul ei. Un băiat tânăr şi idealist, care îşi face datoria.

— Vreţi să luaţi câte una dumneata şi colegul dumitale? Nu cred că am trăit vreodată o noapte mai rece ca asta.

El l-a strigat pe camaradul său, care a luat două pături şi le-a dus în interiorul gheretei.

— Mulţumesc, Frau Wijsmuller. Chiar *este* o noapte rece. Ar trebui să vă puneţi paltonul.

Truus a încuviinţat din cap, dar a lăsat paltonul pe bancheta de lângă ea şi piciorul deasupra acceleraţiei în timp ce îl privea pe camarad revenind la portbagaj.

— Sper că nu vă deranjează dacă golim tot portbagajul?

S-a întors în spatele maşinii şi a început să scoată păturile una câte una în timp ce celălalt stătea cu arma atent aţintită spre portbagaj. Truus privea fix înainte la argintiul rece al porţii, la roşul şi negrul steagului cu svastica, la neverosimila margine albă.

Cel mai simplu lucru din lume

— Stephan, a zis tatăl lui, mama ta ţi-a pus o întrebare.

Stephan s-a uitat către Mutti, care zâmbea de cealaltă parte a mesei aranjate cu argintărie şi porţelanuri şi noile cristaluri cumpărate de tatăl lui pentru a le înlocui pe cele sparte în noaptea *Anschluss*-ului. Cotletul mamei era neatins, găluştile tăiate, dar nemâncate, iar salata de varză rearanjată ca să pară că mâncase mai mult decât o făcuse. Dar venise la masă în seara aceasta, când de multe ori era prezentă numai în portretul de pe perete: Mutti mai tânără decât era Stephan acum, de pe vremea când Klimt picta încă într-un stil mai tradiţional, mama lui drapată nu în auriu, ci mai degrabă cu mâneci albe, bufante şi o pălărie care îi stătea în vârful capului, într-un mod în care nu purta niciodată pălăria, dar care îi sublinia sprâncenele negre perfecte şi ochii mari, verzi. Mutti credea probabil că Stephan se gândea la scrierile lui, iar el nu a contrazis-o. Ea va încerca să facă să pară că această nouă viaţă era normală. Iar el va intra în joc.

— Cum au mers repetiţiile pentru noua ta piesă? a întrebat din nou mama lui.

— Nu mai facem piesa, în cele din urmă, a răspuns el, iar la vederea expresiei de îngrijorare din ochii obosiţi ai mamei, a continuat: Žofie este ocupată cu matematica ei.

— I-a adus lui Stephan o grămadă de copii ale unei cărţi, dar el nu vrea să i-o citească lui Peter, s-a plâns Walter.

Idioţenia lui de piesă. O dăduse la tipar la maşina Linotype din biroul mamei ei, sau poate o tipărise chiar ea însăşi, iar acum exista o duzină de copii ale unei piese idioate, în loc de una singură.

— Nu cred că… a dat să spună tatăl său.

— Prietenii vin şi pleacă chiar şi în cele mai bune timpuri, l-a întrerupt Mutti.

— Este mai bine aşa, Stephan, căci tocmai ţi-am găsit un profesor cu care să lucrezi la engleză peste vară. Ne poate aloca o singură oră pe zi, aşa că va trebui să lucreze cu

amândoi în acelaşi timp.

— Voi studia engleza cu Stephan? a întrebat Walter. Şi Peter la fel?

Stephan şi-a lăsat furculiţa pe farfurie, aşa cum fusese învăţat să facă, şi, cu o degajare forţată, a zis:

— Când dăm teste, Wall-man, va trebui să laşi răspunsurile la vedere, ca să le pot copia!

Walter i-a şoptit iepuraşului său:

— Peter, trebuie să laşi răspunsurile la vedere, ca să le putem copia de la tine!

Mutti s-a întins şi a luat lăbuţa iepuraşului de pluş, deşi cu numai câteva săptămâni înainte lui Walter nu i se permitea să vină la masă cu Peter Iepuraşul.

— Trebuie să vă întreceţi, ca să vedem cine va fi cel mai bun înainte de a pleca la şcoală, a zis ea. Eu pariez pe tine, Peter.

— Ruchele, chiar dacă am avea vize pentru băieţi, a spus Papa, nu cred că ar vrea să îşi părăsească mama în…

— Nu poţi să îl ignori pe Hitler care traversează Mariahilfer Strasse în limuzina Mercedes cu şase roţi, Herman. Nu îi poţi ignora pe cei peste un milion dintre vecinii noştri care au votat pentru anexare.

— Plebiscitul nu a fost legitim, a obiectat Papa.

— Vezi pe cineva care îşi asumă riscul să o spună?

Stephan îşi terminase *Germknddel*[16]-ul şi aduna pe furiş urmele de umplutură de prune şi seminţe de mac cu degetul, când năvăli în încăpere mătuşa Lisl, cu valiza în mână. De ce nu i-o luase Rolf la uşă?

— Michael cere divorţul! a zis ea.

— Lisl? a spus Mutti.

— Nu poate fi căsătorit cu o evreică. Dăunează afacerilor. M-a alungat. Nu poate fi însurat cu o evreică, dar averea mea tot vrea să o păstreze.

— Nu ar *avea* nicio afacere dacă nu ar fi fost averea ta, ca să i-o salveze, a spus Papa.

[16] Găluşcă din aluat cu drojdie, umplută cu gem de prune, servită cu unt topit şi un amestec de seminţe de mac şi zahăr deasupra.

— A transferat-o pe numele lui! Intenţionează să ia şi partea mea din fabrica de ciocolată.

— Doar nu poate pretinde să îmi ia jumătate din capital! a obiectat Papa. Este pe numele tău, Lisl.

— Calmează-te, Lisl, a insistat Mutti. Ia loc. Ai mâncat? Herman, sun-o pe Helga şi roag-o să aducă ceva de mâncare pentru Lisl şi poate un coniac.

— Michael nu poate efectua un transfer dacă numele lui nu este înscris în registrul acţionarilor, a zis Papa către mătuşa Lisl, ignorând-o pe Mutti, iar eu refuz să îl înscriu.

— A făcut deja actele, Herman, a insistat mătuşa Lisl. Zice că, dacă refuz, pune să te aresteze şi să fii trimis într-un lagăr de muncă. Zice că este cel mai simplu lucru din lume în ziua de azi să denunţi un evreu.

Crisalide

Truus a oprit maşina într-o mică piaţă de dincolo de graniţă.

— Am ajuns în Olanda, a spus ea.

Gisse, ghemuită pe podeaua maşinii, sub fustele largi ale lui Truus, a urcat pe scaunul pasagerului.

— Nu am scos niciun sunet, a zis pe un ton serios.

— Ai fost minunată, Gisse, a zis Truus, întinzându-se să ia bebeluşul de la Genna, care era înghesuită sub fustele ei, lipită de portiera opusă. Toate aţi fost minunate.

A deschis portiera cu grijă, ca să nu cadă Genna, iar fata a ieşit târâş din maşină, s-a dus la portiera din dreapta şi s-a aşezat lângă surorile ei. Truus a ieşit din maşină şi şi-a tras paltonul pe ea, îngrijorată acum de complicaţii, de lipsa vizelor de intrare în Olanda. Mica prăvălie era închisă, dar s-a îndreptat către cabina telefonică de la marginea drumului şi a format numărul Klarei Van Lange, pentru a o anunţa că avea trei copii. Patru copii, şi-a zis ea, dar unul dintre ei o va însoţi pe Klara oriunde s-ar duce.

PLANIFICATA ÎNTRUNIRE GLOBALĂ A REFUGIAŢILOR

Parisul acceptă propunerea Americii pentru o întâlnire la Évian-les-Bains

de KÄTHE PERGER

11 mai 1938 – Guvernul Statelor Unite a propus o întrunire a unui comitet interguvernamental pentru a facilita emigraţia refugiaţilor din Germania şi Austria. Urmează să se ţină la Évian-les-Bains, Franţa, începând cu 6 iulie.

Întreaga Europă a bătut pasul pe loc, aşteptând ca America să preia coordonarea încercărilor de ajutorare a refugiaţilor evrei şi să propună unele noi. Se aşteaptă din toate părţile ca America, gazdă fiind, să deschidă conferinţa cu înaintarea unei importante rezoluţii. Sunt invitate să participe peste treizeci de naţiuni.

Se crede că majoritatea evreilor din Germania ar părăsi acum Reichul dacă li s-ar da această şansă, dar barierele puse în calea imigraţiei devin pe zi ce trece insurmontabile. Cotele fixe de imigraţie nu le lasă evreilor decât liste de aşteptare care se întind pe ani întregi. Persoanele refugiate în diferite ţări, printre care şi Statele Unite – unde Departamentul de Stat a refuzat să admită chiar şi completarea cotei minime impuse de Legea Johnson-Reed, din pricina situaţiei economice dificile –, sunt obligate să garanteze că nu vor cere niciodată asistenţă publică.

În timp ce emigranţii trebuie să sosească cu bunuri pentru o viaţă întreagă, pe 26 aprilie germanii au adoptat un Ordin pentru Declararea Averilor Evreilor, care cere tuturor evreilor cu o avere de peste 5.000 de *Reichsmarks* să depună o declaraţie de avere până la sfârşitul lunii iunie.

Proprietăţi imobiliare. Proprietăţi personale. Conturi bancare sau de economii. Garanţii. Poliţe de asigurare. Conturi de pensii. Totul, până la ultima lingură de argint şi rochie de nuntă, trebuie declarat. Deja, pretind nemţii, prea mulţi evrei au fugit cu proprietăţi care aparţin Reichului. Acum solicită confiscarea întregii averi a evreilor care doresc să emigreze.

Speranţe renăscute

Căldura era de vină, presupunea Truus – la fel de sufocantă acum, la început de iunie, pe cât fusese de friguroasă în noaptea în care le scosese pe cele trei surori din Germania pe furiş, în urmă cu numai o lună. Stătea la micul dejun, faţă în faţă cu Joop, încercând să mascheze cele mai severe greţuri matinale pe care le avusese până acum. Intenţionase să îi pregătească *broodje kroket* înainte de a pleca de data aceasta, un mic dejun zdravăn, dar când s-a trezit şi-a dat seama că nu va suporta mirosul de prăjeală. În schimb, a pregătit *wentelteefjies*[17], folosind *suikerbrood*[18]-ul dulce, cu gust de scorţişoară, care urma să fie micul dejun din ziua următoare. „Frigănele franţuzeşti", îi spusese o prietenă că se numesc în America, unde se servesc în hoteluri elegante, dar nu erau, o asigurase prietena ei, la fel de bune precum cele făcute de Truus. Erau atât de uşoare la stomac, încât Truus le-ar fi mâncat în fiecare dimineaţă până la venirea copilului.

În curând se va vedea sarcina; va trebui să îi spună lui Joop. Dacă ar fi acordat mai multă atenţie modei, silueta subţire care era acum în vogă ar fi dat-o deja de gol. Dar femeile sunt întotdeauna mai conştiente decât bărbaţii de schimbările din trupul lor, iar Joop era distras de munca sa la bancă şi de climatul financiar dificil, peste toate greutăţile din lume. Trebuia să mai treacă încă o săptămână ca să fie mai sigură, înainte de a-i da speranţe.

— Italia şi Elveţia au refuzat să participe la Conferinţa de la Évian, a zis Joop, citind încă ziarul. România a cerut să fie tratată ca o ţară generatoare de refugiaţi.

— Am auzit ieri că preşedintele Roosevelt trimite ca reprezentant pe un nimeni.

— Myron C. Taylor, a zis Joop, ridicând privirile. Un fost director de la corporaţia U.S. Steel. Roosevelt îi acordă puteri de ambasador, chiar dacă asta îi va da… Truus, nu

[17] Frigănele.
[18] Pâine dulce şi aromată.

arăţi bine. Tare aş vrea să te răzgândeşti şi să mă laşi să mă duc în Germania în locul tău, de data asta.

— Ştiu, Joop. Ştiu că te-ai duce în locul meu, că preferi să te duci tu. Eşti un om tare bun. Dar o femeie care călătoreşte cu copii ridică mai puţine semne de întrebare decât un bărbat.

— Nu se poate duce doamna Van Lange?

Klara era şi ea însărcinată, dar Truus nu avea de gând să admită că o femeie care poartă un copil în pântece nu este potrivită să salveze alţi copii.

— Doamna Van Lange este foarte deşteaptă, dar nu este încă pregătită pentru o acţiune pe cont propriu, a zis Truus, deşi Klara o surprindea de multe ori, cu priceperea ei neaşteptată.

— Nu este pregătită pentru că este prea periculos, a spus Joop, şi exact acesta este motivul pentru care ar trebui să mă duc în locul tău.

Truus adună în furculiţă un pic de pâine cu ou şi o bucăţică de fruct, evitând smântână. Chiar şi *wentelteefjies* părea acum prea greu pentru stomacul ei.

— Joop, a spus ea. Îţi spun asta în modul cel mai prietenos: nu ştii să minţi defel.

— Grupul acesta nu are vize?

Ştia că aduce copii fără vize de intrare în Olanda, dar asta era mult mai puţin periculos decât scoaterea lor din Germania fără vize de ieşire.

— Recha aranjează totul în Germania, a zis ea.

— În acest caz, de ce aş avea nevoie să mint?

Truus s-a ridicat ca să adune vasele şi să evite întrebarea lui Joop. Mişcarea i-a provocat crampe care au luat-o pe neaşteptate, încât a fost nevoită să pună jos farfuria pe care o avea în mână. A simţit un val de căldură şi acelaşi miros.

— Truus!

Joop s-a ridicat şi s-a întins peste masă, farfuriile zăngănind înfiorător pe podea.

Pentru o clipă, Truus şi-a imaginat că mica băltoacă de roşu nu era decât compotul de căpşune. S-a gândit să îl

liniştească, zicându-i că îi venise ciclul, atâta tot, dar durerea a făcut-o să se îndoaie de mijloc, un nou val de sânge udându-i ciorapii şi pătându-i rochia.

Preţul ciocolatei

Stephan se ascundea în pivniţa cu cacao, la adăpost de căldura verii, unde putea să îşi schiţeze noua piesă, când a auzit mişcare la etajul de deasupra. A încercat să ignore zgomotele – tocmai îşi nota o idee, iar ideile au obiceiul de a dispărea dacă nu sunt puse în cuvinte imediat. Oricum îi era greu să răspundă chemării lor, odată ce erau scrise în jurnalul său, dar dacă nu ajungeau nici măcar atât de departe, nu mai ajungeau nicăieri.

Şi-a întors toată atenţia la cuvintele pe care abia le scrisese: *Un băiat care stătea înainte în prima bancă stă acum în ultima, dincolo de o linie galbenă. Ştie răspunsul pe care îl cere profesorul, dar ridicarea mâinii nu face decât să provoace batjocura celorlalţi. Chiar dacă răspunsurile sunt corecte, vor fi considerate incorecte.*

Nu ştia de ce simţea nevoia să revină la chestiunea aceasta, acum, că luaseră vacanţa de vară. Pentru Walter, presupunea el. Sărmanul Walter plânsese în fiecare dimineaţă în ultimele săptămâni de şcoală. Peter trebuia să meargă cu el, repeta el insistent; dacă îl lăsa pe Peter acasă, iepuraşul nu va învăţa nimic.

Deasupra lui Stephan, uşa pivniţei pentru cacao a fost izbită de perete şi o pereche de cizme negre, lucioase, au coborât zgomotos scările de lemn – o privelişte cu care aproape se obişnuise afară, pe străzile Vienei, dar nu îşi închipuise niciodată că avea să o vadă în interiorul Fabricii de ciocolată Neuman. Închise jurnalul şi îl ascunse sub cămaşă.

În vreme ce naziştii s-au apucat să inventarieze lăzile pline cu boabe de cacao – erau numai patru bărbaţi, dar părea o adevărată invazie Stephan a urcat pe furiş scările pentru a descoperi că alţii roiau în jurul cuptorului pentru cacao, al maşinii de amestecat ciocolata şi al meselor din piatră, în timp ce ciocolatierii îi urmăreau neliniştiţi. Oamenii care lucrau pentru tatăl său erau evrei? Stephan nu ştia; lucrau pentru Papa pentru că făceau ciocolată

grozavă.

A trecut ghemuit prin faţa liftului şi a ajuns la scara cea mare, uşurat să o găsească liberă.

Înainte de a ajunge la ultimul etaj, a auzit vocea tatălui său.

— Tatăl meu a clădit fabrica asta de la zero! spunea Papa.

Stephan s-a apropiat pe furiş de biroul tatălui său, unde i-a găsit pe Papa şi pe unchiul Michael într-o discuţie aprinsă.

— Trebuie să înţelegi că acum nimănui nu îi pasă de asta, Herman, spunea unchiul Michael cu o voce surprinzător de blândă şi atât de înceată, încât Stephan a trebuit să se concentreze ca să audă. Tu eşti evreu. Dacă nu îmi vinzi totul mie înainte ca oamenii aceştia să termine inventarul şi să raporteze valoarea, vor confisca Fabrica de ciocolată Neuman în numele Reichului. Dar tot te vor obliga să plăteşti impozite, cu bani pe care nu îi mai poţi câştiga. Îţi jur, asta se va întâmpla, asta fac ei. Dar eu pot avea grijă de tine şi de sora ta…

— Cum? Divorţând de ea şi furând de la noi?

— Nu divorţez de ea cu adevărat, Herman. O fac doar pentru ochii legii, pentru a ne salva pe amândoi. Unchiul Michael îi întinse un stilou lui Papa. Trebuie să ai încredere în mine. Semnează actul de vânzare înainte să fie prea târziu. Voi asculta tot ce îmi spui tu să fac cu fabrica. Voi avea grijă de tine şi de Ruchele şi de băieţi, aşa cum voi avea grijă şi de Lisl. Ea este soţia mea, iar voi sunteţi familia mea, indiferent dacă legăturile dintre noi sunt aprobate de stat sau nu. Dar trebuie să mă laşi să vă ajut. Trebuie să ai încredere în mine.

Cearşafurile albe ale morţii

Truus zăcea pe patul de spital, ventilatorul din tavan, care mişca aerul înăbuşitor de iulie şi un radio adus de Joop fiind singurele alinări între cearşafurile albe de pe patul cu ramă metalică, pereţii albi şi asistenta cu bonetă albă care venea cu regularitate să îi ia temperatura.

— Soţul dumneavoastră nu vine astăzi? a întrebat-o asistenta.

Unde era Joop?

Hemoragia fusese oprită înainte ca Truus să sângereze de moarte, dar o infecţie o slăbise atât de mult, încât nu putea nici să se ridice în capul oaselor. Fără aparatul de radio, nu ar fi avut altceva de făcut decât să asculte vocile nou-născuţilor aduşi tinerelor mame şi să îşi facă griji în legătură cu copiii germani ale căror vieţi depindeau de ea să nu zacă într-un pat de spital, cu cearşafurile albe ale morţii bine întinse pe lângă colţurile patului, ca şi cum bumbacul apretat ar fi putut salva pe cineva.

La graniță

Joop privea steagul cu svastica de pe poarta din zale metalice care s-a scufundat în întuneric când a stins farurile. A apăsat mânerul rece din metal al portierei, mişcându-se încet, cu pistolul aţintit spre tâmplă prin geamul deschis. O picătură de sudoare i se prelingea pe frunte, dar nu a îndrăznit să o şteargă. A deschis cu grijă portiera. Grănicerul cel slab a făcut un pas într-o parte, pentru a nu îl scăpa din cătarea pistolului. Joop şi-a întors picioarele. A pus tălpile pe pământ. S-a ridicat cu atenţie. A aşteptat. Nu avea copii cu el, niciun motiv să se teamă.

Plecase în locul lui Truus, să încerce să o convingă pe Recha Freier să îi permită să ia copiii pe care Truus i-ar fi trecut peste graniţă dacă nu ar fi fost spitalizată. Venise fără să îi ia, fără să îi spună nici măcar lui Truus; ea făcuse ca totul să pară atât de simplu, încât nici nu îşi imagina că nu ar putea salva copiii. I se păruse că singurul lucru care i-ar alina durerea de a pierde copilul lor ar fi să ştie că alţi copii vor supravieţui. Tremura în timp ce, cu arma încă aţintită asupra lui de către grănicerul cel slab, unul mai îndesat îl percheziţiona: piept, talie, părţile private.

— Dacă aţi fost în Germania cu afaceri legate de bancă, după cum spuneţi, a zis grănicerul mai îndesat, nu o să vă deranjeze să veniţi cu noi până confirmăm povestea.

Joop a îndrăznit un firav şi neconflictual „Mă tem că bancherul cu care m-am întâlnit a plecat de mult acasă, este atât de târziu”.

— În acest caz, vom muta automobilul, a spus cel care ţinea arma, ca să nu blocheze drumul toată noaptea.

Distragerea atenţiei

Radioul era o binecuvântare şi un blestem: veştile din ce în ce mai sumbre. Truus asculta o relatare de la o conferinţă mondială a refugiaţilor, un scurt discurs înregistrat, citit de o voce cunoscută – „Speranţa mea este să convingem această stimată adunare în legătură cu nevoia ca toată lumea să ni se alăture în efortul de ajutorare a evreilor persecutaţi din Reich” când vocea lui Joop a întrerupt discursul.

— Trebuie să te odihneşti, Truus.

— Joop!

A oprit radioul, s-a aşezat cu grijă pe marginea patului ei şi a sărutat-o blând pe frunte. Ea l-a înconjurat strâns cu braţele.

— Oh, Joop, slavă Domnului că ai ajuns acasă!

— Klara ţi-a spus, nu-i aşa? a întrebat-o Joop. I-am telefonat de la primul telefon public pe care l-am găsit când am ieşit din Germania. I-am spus că voi veni direct aici.

— A venit de cum a aflat, ca să îmi spună personal. Dar una este să aud că eşti bine, şi alta să te văd. Ce s-a *întâmplat,* Joop? Klara a spus că aveai documentele tale şi nu aduceai copii şi cu toate astea Gestapo-ul te-a reţinut pentru interogatoriu?

— Îmi pare rău, Truus. Sunt un eşec total. Nu am reuşit să o conving pe Recha Freier nici să ne întâlnim, darămite să îmi lase copiii pe mână.

Recha îşi asumase deja atât de multe riscuri; era prea mult să i se ceară să trateze cu o persoană pe care nu o cunoştea. Poate Klara Van Lange ar fi avut mai mult succes, dar Joop nu îi ceruse să îl însoţească. Joop dorise să facă asta singur, pentru ea.

— Recha se teme pentru copii, Joop, a zis ea. Cu atâtea lucruri rele care se întâmplă…

Adele Weiss era moartă, iar Recha fusese nevoită să îi spună sărmanei mame. Lui Truus nu ar trebui să i se permită să pună mâna pe copii. Era limpede că Dumnezeu

nu voia ca ea să se apropie de copii. Dar nu se putea gândi la asta acum.

— Cel puţin ai încercat, Joop. Îţi mulţumesc pentru asta.

— Ce s-ar fi întâmplat dacă Recha ar fi fost de acord să ne întâlnim? Dacă mi-ar fi încredinţat copiii?

Trase un scaun lângă patul ei şi o luă de mână. Dacă auzea zgomotele făcute de bebeluşii din restul salonului, nu o arăta. A încercat şi ea să nu lase să se vadă că îi aude, a încercat să se ferească de sunetul scos de un copil agitat, liniştindu-se, îşi imagina ea, la sânul mamei.

— Acela era dragul de Norman Bentwich pe care l-am cunoscut la Londra, a zis ea, nevrând să mai stăruiască asupra copiilor sau a pericolului în care se aflase Joop. Îţi aminteşti de Norman?

— Şi de Helen, a zis Joop. Mi-au plăcut amândoi.

— Vorbeşte în numele britanicilor la Évian-les-Bains, unde fiecare delegat la rând şi-a exprimat solidaritatea, dar niciunul nu s-a oferit să primească refugiaţi.

Joop a oftat.

— Bine, Truus. Deschid radioul, dar trebuie să îmi promiţi că nu laşi veştile să te supere.

Şi-a reprimat lacrimile, încercând să nu asculte gânguritul copiilor. Erau reali, sau numai în imaginaţia ei? Cum de nu îi auzea şi Joop, dacă erau reali? De vină erau acest îngrozitor pat alb, această îngrozitoare încăpere albă, această zi după nesfârşita zi de alb care o făceau să îşi imagineze lucruri.

— Îmi distrage atenţia, mă gândesc la alte lucruri, a zis ea. Chiar dacă sunt oribile.

Joop i-a strâns mâna, pe care acum purta numai verigheta simplă şi rubinul, cele două inele care alcătuiau verigheta dublă fiind încă la gemenii germani care acum erau amândoi în Anglia.

— Putem încerca din nou, a spus ea, dar nu am nevoie de un copil. Serios, nu am.

Au rămas tăcuţi, fiecare încercând din răsputeri să îl cruţe pe celălalt de durerea de a-i cunoaşte suferinţa. A sărutat-o din nou, apoi a deschis radioul.

Catul servitorilor

— Ţi-am citit piesa, Stephan, a zis profesorul de engleză. Este foarte bună. Piesa, vreau să zic. Exprimarea în engleză are nevoie de îmbunătăţiri.

Se aflau toţi trei în bibliotecă: Stephan, Walter şi profesorul lor. Patru, dacă îl socoteai şi pe Peter.

— Peter trebuie să joace rolul fetei, l-a informat Walter pe profesor cu importanţă.

— Nu face nimic, Wall, pot juca eu rolul fetei dacă nu îi place iepuraşului tău, s-a oferit Stephan.

— Žofie-Helene era înainte fata, i-a spus Walter profesorului, dar acum îşi petrece tot timpul exersând la matematică.

În timp ce profesorul răsfoia manuscrisul, Stephan asculta atent murmurele lui Mutti şi ale mătuşii Lisl venind din holul de la intrare, mătuşa Lisl spunând că unchiul Michael aranjase ca întreaga familie să rămână în palat, să ocupe camerele de la etaj.

— Camerele noastre sau şi aripa musafirilor? a întrebat Mutti.

— Etajul servitorilor, a spus mătuşa Lisl. Ştiu că nu pare mult, Ruche, dar majoritatea oamenilor sunt forţaţi să se mute dincolo de canal, în Leopoldstadt, unde familii întregi locuiesc într-o singură cameră.

Stephan se uita la tavanul de deasupra sa, unde era pictată o hartă a lumii, traversată de o corabie complet echipată.

Dincolo de el se aflau dormitoarele părinţilor, al lui şi al lui Walter. Camerele servitorilor erau la ultimul etaj, în mansardă, unde nu ajungea liftul.

— Aici, Stephan, unde foloseşti „a uimi”, ai putea alege „a ului”, îi spunea profesorul. Semnificaţiile nu sunt foarte diferite, dar „a uimi” sugerează o reacţie ceva mai pozitivă decât înţeleg eu că vrei să transmiţi. Iar aici, în locul lui „a strica” ar suna mai bine „a ruina”. Şi ele sunt similare, dar ideea de stricăciune lasă loc posibilităţii de a fi reparat, pe

când ruina este ceva permanent.

— Ruină, a repetat Stephan.

— Ca ruinele oraşului Pompeii. Tatăl tău mi-a spus că aţi fost acolo, aşa-i? A fost redescoperit după… cât? O mie cinci sute de ani? Dar nu va fi reconstruit niciodată.

— Ruină, a repetat Stephan, gândindu-se că până şi în mijlocul ruinelor, anumite lucruri se păstrează intacte.

Lisl şedea cu Ruchele în bibliotecă atunci când au sosit naziştii, unul dintre ei fluturând un document ştampilat cu o svastică, prin care i se acorda controlul asupra palatului. Au privit prin uşa deschisă cum, jos, în holul de la intrare, Herman le-a înmânat un set de chei: de la cabinetul de porţelanuri, de la biroul cu argintărie, de la pivniţa cu vinuri, de la biroul lui de aici, din casă, de la masa de scris. Alaiul de soldaţi care îl însoţeau – unii abia la vârsta copilăriei – au început procesul de inventariere a operelor de artă, începând în hol, cu autoportretul lui Van Gogh, în care pictorul, încărcat cu o cutie de vopseluri şi pensule şi o pânză, merge pe drumul către Tarascon; fată citind, de Morisot, care o făcea pe Lisl să se gândească la micuţa prietenă a lui Stephan, Žofie-Helene Perger; Klimt-urile – mestecenii din Birkenwald, de la casa de vară a artistului, în Litziberg, pe lacul Attersee, şi peisajul de la Malcesine, pe lacul Garda – şi pictura lui Kokoschka, înfăţişând-o pe Lisl.

În timp ce bărbaţii râdeau de scrijeliturile roşii care erau obrajii lui Lisl, Ruchele a zis cu o voce blândă:

— Habar nu au la ce se uită, nu ştiu să aprecieze.

— Nu, a răspuns Lisl. Nu ştiu.

Michael îi promisese că va intra în posesia portretului ei şi al lui Ruchele pictat de Klimt. Cum urma să facă asta, nu ştia, dar a ales să creadă că o va face.

Speranţa. *Până în ziua în care Dumnezeu va binevoi să divulge viitorul omului, întreaga înţelepciune a umanităţii poate fi rezumată în aceste două cuvinte – Aşteaptă şi Speră,* scrisese Alexandre Dumas în *Contele de Monte Cristo,* o carte despre care ea şi Michael vorbiseră atunci când se cunoscuseră.

Alţii erau ocupaţi cu inventarierea tuturor pieselor de mobilier, a bijuteriilor, argintăriei şi porţelanurilor; a tuturor pânzeturilor (feţe de masă, cearşafuri şi prosoape); a tuturor ceasurilor; a conţinutului biroului şi a bufetului; şi a hainelor pe care Lisl le adusese cu ea atunci când se mutase din casa în care locuia împreună cu Michael – un palat cumpărat cu banii ei, care acum îi aparţineau lui în totalitate. Au inventariat scrisorile lui Ruchele şi pe ale lui Herman şi poveştile lui Stephan. Au inventariat chiar şi jucăriile lui Walter: un set de trenuri electrice; o maşinuţă de curse din cauciuc, model Ferrari-Maserati; patruzeci şi opt de soldăţei din metal dintr-un set de cincizeci, adus de Herman de la Londra anul trecut.

Un mult iubit iepuraş de pluş numit Peter, şi-a zis Lisl. Dar Peter se afla în siguranţă în braţele nepotului ei.

La aparatul de radio, încă neinventariat, din biroul lui Herman, în care nu se intrase încă, naziştii anunţau rezultatul Conferinţei Évian: după nouă zile de întâlniri, delegaţii din treizeci şi două de ţări nu aveau de oferit decât numeroase scuze pentru închiderea uşilor în faţa refugiaţilor din Reich – „un rezultat uluitor din partea ţărilor care au criticat Germania pentru tratamentul pe care îl aplicăm evreilor”.

— Două mii de evrei s-au sinucis deja de când Germania a ocupat Austria, a spus Ruchele. Ce ar mai conta unul în plus?

— Nu, Ruche, i-a răspuns Lisl. Mi-ai promis. I-ai promis lui Herman. Nu…

— Dar sunt pe moarte, a zis cumnata ei încetişor. Voi muri. Nu se poate face nimic. Dacă aş muri, Herman ar lua băieţii şi ar pleca din Viena. Ar găsi o cale de a trăi undeva, departe de gheara lui Hitler.

— Nu, a repetat Lisl, dar o aşchie trădătoare în inima ei zicea *da.*

Dacă Ruchele ar muri, fratele şi nepoţii ei ar pleca din Viena, şi ea ar pleca cu ei. Michael îi spusese că ar trebui să părăsească Austria, că o putea ajuta să plece din ţară cu bani destui ca să poată trăi. Dar cum îi putea părăsi pe

singurii oameni din lume pe care îi iubise vreodată?

Herman şi Stephan cărau deja Victrola spre lift, unde un nazist le-a interzis să intre. L-au cărat în schimb pe scara principală, apoi pe scara îngustă a servitorilor, „ajutaţi” de Walter şi de iepuraşul lui. Era un aparat vechi, cu arc, pe care îl păstrau în bibliotecă, şi nu Electrola folosită pentru a asculta muzică în salon, în timpul întrunirilor mai mici, care nu necesitau angajarea unui cvartet. Li se permitea să păstreze numai acest pick-up vechi şi foarte puţine discuri.

Lisl l-a urmat pe fratele ei pe scări în sus, şoptind:

— Cred că ar fi mai bine să o muţi pe Ruchele acum, Herman. O va distruge să îi vadă scotocind printre cărţile tale.

Au aşezat Victrola în salonaşul scund de lângă cele două dormitoare ale servitorilor, alături de camera pe care urma să o folosească Lisl, la celălalt capăt al etajului servitorilor, care rămâneau să îi servească pe nazişti. A aprins lămpile, ca să înveselească atmosfera. Cel puţin vor avea electricitate, întrucât etajul servitorilor nu era racordat separat, iar naziştii care ocupau etajele de mai jos nu aveau de gând să se lipsească de electricitate.

S-au întors pentru a-i găsi pe nazişti începând inventarierea fiecărui colţ al bibliotecii lui Herman, dar dacă intruziunea îl îndurera, a îndurat-o stoic – fratele ei, mândru de cărţile lui, pentru care ciocolata era o afacere, iar literatura o bucurie. Lisl se întreba dacă avusese prevederea să distrugă cărţile scrise de autorii care erau interzişi: Erich Maria Remarque şi Ernest Hemingway, Thomas Mann; H.G. Wells, Stefan Zweig, pe care Stephan îl iubea atât de mult. Herman şi-a dat jos sacoul şi a ridicat-o pe Ruchele din scaunul rulant cu uşurinţă, ca şi cum nu ar fi cântărit mai nimic. A aşezat-o pe şezlongul din bibliotecă, una dintre puţinele piese de mobilier pe care li se permitea să le ia sus.

În timp ce el şi Stephan cărau scaunul greu pe scări în sus, Lisl a strâns cu grijă pătura din caşmir bej a lui Ruchele, singurul lucru pe care îl mai suporta pe pielea ei uscată, translucidă. Un soldat urmărea cu atenţie pliurile

netede pe care le făcea Lisl. Da, era o pătură scumpă, şi nu, nu îi va permite să îi fie luată cumnatei ei aflate pe moarte, numai pentru a fi dosită în vreun depozit din Bavaria, fără a mai fi folosită.

Herman a revenit după Ruchele. A ridicat-o din şezlong şi a pornit-o în sus pe scări.

Ruchele a privit peste umărul lui, la naziştii care roiau la etaj. Lisl, cu un salut din cap către soldat, i-a urmat cu pătura în mână. Cumnatei ei nu îi va fi uşor să mai coboare aceste scări.

Ajunşi la capătul scării servitorilor, Herman a aşezat-o pe Ruchele pe şezutul din trestie al scaunului rulant. Walter s-a căţărat în braţele mamei sale – provocându-i o vădită durere, dar ea i-a ciufulit părul ca şi cum ar fi stat foarte comod. Lisl a desfăcut pătura pe care o strânsese cu atâta grijă şi a întins-o peste Ruchele, iar Stephan a apucat mânerele scaunului şi a împins-o pe mama sa către încăperile lor.

Dar scaunul cu rotile nu încăpea pe uşă.

Înainte ca Lisl să le sugereze că ar putea încerca să scoată mânerele rotunde, din bronz, Herman a apucat un vătrai de la şemineul din cameră şi a izbit în rama ornamentală a uşii.

Din vătrai a zburat funingine în clipa când a lovit lemnul.

Rama s-a făcut ţăndări, dar a rămas agăţată de peretele acum presărat cu funingine.

Herman a rotit din nou vătraiul prin aer, cămaşa sfâşiindu-i-se la încheietura braţului în momentul în care vătraiul din fier forjat a lovit lemnul. A lovit din nou. Şi din nou. Şi din nou. Şi-a revărsat furia în efortul depus, iar lemnul s-a prăbuşit şi s-a despicat, aşchii zburând peste tot odată cu funinginea, împroşcându-i cămaşa şi amestecându-i-se în păr, aşternându-se pe podea în jurul lui, aterizând chiar şi pe pătura lui Ruchele şi pe iepuraşul lui Walter. Peste tot în jurul lor era plin de funingine şi aşchii de lemn, iar rama ornamentală fusese distrusă în întregime, şi totuşi cadrul uşii rămăsese intact.

Lisl a urmărit în tăcere – toţi au urmărit în tăcere –, în

vreme ce Herman s-a prăbuşit la podea, lângă scaunul lui Ruchele, plângând. Asta a îngrozit-o pe Lisl mai mult decât orice: priveliştea fratelui ei mai mare, pe care nu îl văzuse niciodată altfel decât stăpân pe sine, chiar şi pe vremea când erau copii, stând acum pe podea în cămaşă ruptă, acoperit de funingine şi aşchii de lemn şi plângând.

Ruchele a atins părul lui Herman cu aceeaşi blândeţe cu care îl atinsese pe al lui Walter.

— Totul este în regulă, dragule, i-a zis ea. Se va rezolva totul, într-un fel sau altul.

Stephan – dragul şi blândul Stephan – a luat vătraiul şi l-a băgat cu grijă, ca pe o pârghie, sub rama distrusă. Lemnul s-a desprins din punctul de contact cu peretele. Stephan a repetat mişcarea pe toată lungimea acelei părţi a cadrului uşii, până când rama deteriorată a putut fi îndepărtată. A intrat în cameră şi a scos rama ornamentală şi de pe interior.

Lisl a ridicat cu atenţie pătura de pe Ruchele şi a scuturat-o peste balustradă, astfel că funinginea şi aşchiile au prins a pluti spre naziştii care lucrau mai jos.

Stephan s-a întors lângă scaunul cu rotile al mamei, l-a apucat şi a împins-o pe mama lui din hol în interiorul camerei.

— Wall, tu şi cu Peter aţi putea să-i aduceţi lui Mutti un pahar cu apă? a întrebat el.

După ce a plecat fratele lui, Stephan a zis:

— Papa, mergem să îi aducem lui Mutti şezlongul?

La întoarcerea lui Walter şi a micului său prieten din pluş, cu un pahar cu apă pe jumătate plin şi o lungă dâră de picături pe podeaua de lemn, Ruchele era aranjată pe şezlong, cu pătura peste picioare.

Stephan a dispărut, numai pentru a se întoarce o clipă mai târziu cu radioul. Lisl habar nu avea cum reuşise; evreilor li se interzisese să aibă un radio.

A închis uşa şi a aşezat în dreptul ei una dintre cărţile salvate ale tatălui său, ca să o ţină închisă, estompând sunetele traiului lor şi împiedicând înregistrarea lor într-un registru nazist, pentru a fi apoi împrăştiate prin muzeele de

artă ale Reichului sau vândute pentru a finanţa turbarea lui Hitler sau chiar, pentru că ceea ce deţineau ei erau adesea lucrurile cele mai bune, trimise în Germania, pentru însuşi Hitler.

Eliberare

— Soţia dumitale are încă nevoie de multă odihnă, domnule Wijsmuller, a spus doctorul. Fără călătorii. Fără stres. Recuperarea după…

— Domnule doctor, îl întrerupse Truus, sunt aici, în aceeaşi cameră cu dumneavoastră şi sunt capabilă să îmi primesc recomandările de la dumneavoastră.

Joop puse o mână peste cea a lui Truus – un gest menit să o liniştească, Truus ştia, dar şi să o reducă, enervant, la tăcere.

— În spital, zilele sunt foarte lungi, domnule doctor, a zis el. Ne bucurăm să mergem acasă.

După plecarea doctorului, Joop a început să întindă pe pat hainele pe care i le adusese lui Truus pentru plecarea acasă: schimburi care nu necesită centură, nimic care să o strângă incomod.

— Truus, a început el blând, nu poţi să…

— Sunt în stare să înţeleg ce spune doctorul, Joop.

— Şi îi vei respecta instrucţiunile?

Truus s-a întors cu spatele la el, pretextând pudoarea şi şi-a scos cămaşa de noapte purtată în spital. I-a simţit căldura când s-a apropiat de ea şi i-a atins coada de păr care îi cădea pe spate. I-a strâns-o într-un coc la ceafă, pe care l-a prins în agrafe.

— Şi îi vei respecta instrucţiunile? a repetat el.

Şi-a tras rochia pe ea, recunoscătoare că este una largă, şi s-a întors cu faţa spre el.

— Sunt în stare să înţeleg ce a spus, a repetat ea.

El a înconjurat-o cu braţele şi i-a ridicat bărbia spre el.

— Nu sunt sigur că minţi mai bine decât mine, i-a zis, dar te pricepi foarte bine să eviţi răspunsurile şi să păstrezi adevărul pentru tine.

— Nu te-aş minţi niciodată, Joop. Când te-am…

— Recha încearcă să facă rost de vize de ieşire?

— Nu asta am spus eu, Joop. Am zis…

— Ai zis, ca răspuns la întrebarea mea despre vizele de

ieşire, că Recha aranjează totul. Nu era o minciună, dar avea menirea să mă facă să cred un neadevăr. A sărutat-o uşor pe frunte o dată şi încă o dată. Dar nu asta contează, Truus. Ştii că nu asta contează.

Truus a simţit cum i se adunau lacrimile în ochi, în ciuda străduinţei sale.

— S-a întâmplat de atâtea ori, Joop. Nu voiam să îţi dau speranţe din nou fără a fi sigură.

I-a şters o lacrimă care se rostogolea pe obraz.

— Numai de tine am nevoie, Truus, a zis el. Toată viaţa numai de tine voi avea nevoie.

— Sunt o femeie care nu poate da naştere unui copil într-o lume care nu doreşte nimic altceva de la mine!

A tras-o spre el, astfel încât obrazul ei se sprijinea pe pieptul lui, pe inima lui care bătea încet, cuminte.

— Nu eşti, a zis el, mângâindu-i părul ca şi cum ar fi fost copilul pe care îl pierduseră. Eşti o femeie care face un lucru important, într-o lume care are mare nevoie de ajutor. Doar că mai întâi de toate trebuie să ai grijă de tine. Nu îi poţi sprijini pe alţii dacă nu eşti tu însăţi sănătoasă.

Vechi prieteni

Otto Perger, aflat la o tarabă cu pâine din Naschmarkt[19], s-a întors spre şoapta grăbită a unei voci cunoscute. Stephan Neuman, aşteptând răbdător în faţa unei dughene cu carne, la depărtare de numai două dughene, îl dojenea pe fratele lui mai mic. Năsucul băiatului era lipit de o cutie de bomboane de ciocolată, de la dugheana dintre ei, de unde Otto tocmai cumpărase ciocolată pentru Johanna şi Žofie-Helene.

Otto a privit către fratele mai mare, cu un ciudat sentiment de dor. Putea accepta sau refuza mulţi clienţi, dar îi adusese întotdeauna un zâmbet apariţia lui Stephan la uşa frizeriei, chiar şi înainte ca băiatul şi nepoata lui să devină prieteni atât de buni. Acum, desigur, băiatul nu mai venea, iar Otto nu l-ar fi putut servi dacă ar fi venit. Acum nici măcar Žofie-Helene nu se mai vedea cu băiatul.

Otto l-a privit pe vânzătorul de carne care îl ignora pe Stephan, alegând în schimb o bucată frumoasă pentru o femeie care sosise după băiat. La fel făceau mulţi adulţi, servindu-i pe clienţii mai în vârstă şi lăsându-i pe copii să aştepte. Dar când vânzătorul l-a servit în cele din urmă pe Stephan, i-a luat un preţ dublu pentru o singură bucată urâtă şi cenuşie de cotlet.

— Dar aţi cerut alt preţ… a obiectat Stephan.

— Vrei carnea sau nu? a zis vânzătorul. Mie puţin îmi pasă.

Băiatul părea înfrânt. Acesta a fost gândul care l-a încercat pe Otto când l-a văzut pe vânzătorul de carne cercetând banii lui Stephan ca şi cum ar fi putut să nu fie o monedă acceptată în Reich. Era, după cum a văzut în expresia de pe chipul băiatului, motivul pentru care Stephan o respinsese în mod repetat pe Žofie-Helene în zilele de după umilirea suferită în parcul Prater, despre care Žofie-Helene îi povestise mamei sale, iar Käthe, la rândul ei, o descrisese lui Otto. Sărmanul băiat nu mai putea da

[19] Cea mai populară piață din Viena.

ochii cu Žofie după ce fata văzuse cum fusese umilit; îşi imagina că acea umilinţă fusese, într-un fel, şi vina lui.

— Dar de ce nu putem lua ciocolată? a protestat fratele mai mic. Înainte luam mereu! La fabrica lui Papa…

Stephan a apucat din nou mâna fratelui său şi l-a oprit cu blândeţe, trăgându-l lângă el, în vreme ce vânzătorul împacheta cotletul.

— Luăm ciocolată altă dată, Wall.

— Stephan! a exclamat Otto, mergând spre ei ca şi acum abia i-ar fi remarcat. Nu te-am mai văzut de atâta vreme. Cred că s-ar putea să ai nevoie de o tunsoare.

S-a aplecat până la nivelul băieţelului şi i-a întins o bomboană de ciocolată.

— Eşti exact persoana de care am nevoie, Walter. Vânzătorul mi-a dat două bomboane gratis, iar eu sunt prea bătrân şi gras ca să le mănânc pe amândouă!

I-a strecurat pe furiş cealaltă bomboană în sacoşă când au dat mâna. Băiatul era incredibil de slab, incredibil de maturizat. Otto ar fi vrut să se asigure că Stephan va mânca el însuşi bomboana, dar ştia că o va da frăţiorului său. Otto ar fi vrut să le cumpere o cutie întreagă, dar erau atâtea lucruri de care aveau nevoie mai mult decât de dulciuri şi nu ar face nimănui bine să fie văzut ajutându-i.

Aruncă o privire în jur. Vânzătorul de carne îşi îndreptase atenţia către alt client. Nimeni nu se uita la ei. Şi-a întors privirea către băieţi, remarcând cicatricea de pe buza lui Stephan. Cum o căpătase? Nu o avea ultima dată când îl tunsese.

— Cred că îţi datorez o tunsoare, de atunci când nepoata mea Žofie a remarcat că de fapt nu te tunsesem, a zis el.

— Dar nici nu mi-aţi luat banii, Herr Perger.

— Nu i-am luat? Of, memoria nu funcţionează într-un cap bătrân la fel de bine ca într-unul tânăr.

Părul băiatului părea aranjat. Poate că se ducea la un frizer evreu, sau poate că îl tundeau părinţii. Otto nu ar fi putut explica de ce îi făcuse băiatului invitaţia de a-l tunde. Ştia că Stephan nu putea veni şi mai ştia că şi Stephan o ştia. Probabil pentru că voia ca băiatul să ştie că îşi dorea

ca lucrurile să fi stat altfel.

— Vezi tu, a zis Otto, adevărul este că mi-ar plăcea să aflu despre ultima ta piesă şi bănuiesc că şi lui Žofie-Helene i-ar plăcea. Adoră să fie vedeta spectacolului, după cum ştii.

— Nu mai avem unde să repetăm în afară de centrul evreiesc, a spus Stephan.

— Ah… Da, a confirmat Otto.

Băiatul care îşi ducea odată prietenii să repete în sala de bal a familiei sale era acum obligat să locuiască în câteva camere pentru servitori, dar lipsit de servitori, deoarece arienilor sub vârsta de patruzeci şi cinci de ani li se interzisese să mai lucreze pentru evrei, chiar dacă aceştia îşi permiteau să îi plătească.

Žofie-Helene s-a repezit spre Otto, cu Johanna agitându-se în urma ei, spunând:

— Spune-mi că ai luat ciocolată, Grandpapa. Johanna… Ah!

Ah, cât de mult mi-ai lipsit, Holmes, şi-a zis Otto în gând, deşi nu ar fi putut spune care dintre ei, nepoata lui sau prietenul ei, era Sherlock şi care era Holmes.

— Žofie-Helene, a spus Stephan simplu.

A urmat o tăcere stânjenitoare înainte să înceapă să vorbească amândoi în acelaşi timp, Žofie-Helene spunând:

— Americanii au făcut un film după *Maria Antoaneta,* a lui Zweig.

Iar Stephan:

— Cum stai cu demonstraţiile matematice?

Žofie-Helene a răspuns posacă:

— Profesorul Gödel a plecat în America.

— Ah. Este evreu? a zis Stephan, pe jumătate acuzator.

Otto nu putea să îl învinovăţească pe băiat.

— El… Hitler a abolit titlul de profesor asociat, răspunse Žofie-Helene. Aşa că profesorul Gödel a fost nevoit să solicite o altă funcţie sub noua orânduire, iar universitatea i-a respins cererea. Cred că le displace legătura lui cu Cercul de la Viena.

— Nu este evreu, dar e prea prietenos cu evreii, a zis

Stephan. Un lucru pe care atât de mulţi oameni din Viena au grijă să îl evite zilele acestea.

Žofie-Helene l-a studiat făţiş, prin lentilele murdare, neclintită.

— Nu mi-am dat seama, a zis ea. Până în ziua aceea în parc, nu mi-am dat seama. Nu am înţeles.

— Trebuie să plecăm, a spus Stephan, l-a luat de mână pe fratele său şi s-a grăbit să se îndepărteze.

Otto a privit-o pe nepoata sa care i-a urmărit în timp ce dispăreau, apoi a rămas privind spre locul unde se aflaseră cei doi. S-a reîntors către vânzătorul de ciocolată.

— Se pare că mai am nevoie de două bomboane, a spus el.

Sara

Lisl stătea în faţa intrării de serviciu a Palatului Albert Rothschild, pe strada Prinz Eugen, la numărul 22, cu umbrela ridicată pentru a se feri de ploaia de sfârşit de octombrie, care se transforma în prima ninsoare cu zloată a iernii. Şi-a închis paltonul de blană, amintindu-şi de câte ori fusese adusă cu maşina în curtea în formă de potcoavă din faţa acestei clădiri care se întindea pe un cvartal, pentru a pătrunde prin uşa principală într-o lume a tapiţeriilor, oglinzilor şi picturilor, a candelabrelor din cristal cu cinci sute de lumânări, a impresionantei scări din marmură menţinute într-o stare impecabilă de un servitor a cărui singură sarcină era aceea de a o lustrui. Cinase în sufrageria argintie a familiei Rothschild. Dansase pe muzica celor două orchestrine plasate într-o nişă de lângă sala de bal acoperită cu foiţă de aur, care laolaltă sunau ca o întreagă orchestră. Se delectase cu colecţia de artă de aici şi cea din şi mai uluitorul Palat Nathaniel Rothschild de pe Theresianumgasse. Acum, un steag întins peste porţi între stradă şi curtea din faţă declara că aici se găseşte „Zentralstelle für Jüdische Auswanderung”, Biroul Central pentru Emigrarea Evreilor; baronul Albert von Rothschild fusese obligat să consimtă la aproprierea tuturor bunurilor sale din Austria, printre care şi cele cinci conace Rothschild şi de artă care se aflau în interiorul lor, în schimbul eliberării fratelui său de la Dachau şi ieşirea lor din Austria fără oprelişti. Iar acum Lisl stătea la rând, alături de alţi solicitanţi, visând la permisul de a părăsi ţara pe care o considerase întotdeauna acasă.

Pe când aştepta, în faţa porţilor a încetinit o maşină elegantă. Doi soldaţi nazişti s-au grăbit să deschidă porţile grele, din fier forjat. Maşina a oprit în curtea pietruită, unde aştepta un ataşat cu o umbrelă, care se lăsa udat în timp ce o ţinea deschisă deasupra portierei din spate a automobilului.

Dinăuntru a ieşit Adolf Eichmann. A pornit să traverseze

curtea, protejat de umbrela care îi era ţinută deasupra capului de ataşatul din ce în ce mai murat de ploaie, în vreme ce un al doilea ataşat i-a luat locul primului, ţinând o umbrelă deasupra uşii deschise a automobilului. Câinele-lup al lui Eichmann a coborât din maşină şi s-a scuturat. Ataşatul a ţinut umbrela deasupra bestiei în vreme ce animalul îl urma pe Eichmann de-a curmezişul curţii şi apoi în interiorul palatului.

Lisl a închis umbrela şi a scăpat de ploaie intrând prin uşa de serviciu, bucuroasă să scape de vremea rea, chiar dacă nu ajunsese încă la capătul rândului. A înaintat greoi, odată cu coada, printr-un salon în care luase ceaiul de multe ori. Mobila şi operele de artă fuseseră îndepărtate, înlocuite de o masă pliantă la care stătea un funcţionar înconjurat de mormane de blănuri, bijuterii, cristale şi argintărie şi alte bunuri de preţ.

Când Lisl a ajuns la capătul rândului, funcţionarul a zis plictisit:

— Lucrurile dumitale.

Lisl a ezitat, apoi i-a înmânat blana pe care o purta şi cele câteva bijuterii pe care i le dăduse Michael să le aducă.

Funcţionarul le-a aruncat în respectivele mormane.

— Umbrela, a zis el.

— Umbrela mea? Dar cum să ajung acasă pe vremea asta şi fără umbrelă, şi fără palton?

La privirea nerăbdătoare a funcţionarului, i-a întins umbrela, zâmbind politicos, deşi ardea de furie că avea nevoie de permisiunea acestui mic nătărău nazist pentru a face ceva. Michael o dădăcise să se comporte ireproşabil. Naziştii de multe ori refuzau să acorde permisul chiar şi după ce le satisfăceai toate solicitările. Nu voia să i se acorde un bilet dus către un lagăr de muncă.

Funcţionarul a privit către următorul la rând, cu ea terminând.

S-a aşezat la următoarea coadă, amintindu-şi că pe undeva, pe aici – oare era la etajul al doilea? –, era o scăricică din lemn care ducea la observatorul privat al

familiei Rothschild, de unde cândva privise printr-un telescop pentru a vedea inelele lui Saturn. Se vedeau clare ca şi cum planeta ar fi fost o jucărie pe o masă, în faţa ei. Cum de se micşorase acum lumea ei atât de mult? Locuia în aripa servitorilor cu Herman şi Ruchele şi băieţii. Mergea la piaţă ea însăşi în fiecare după-amiază, unde evreilor li se permitea să aleagă din ce refuzase restul cetăţenilor Vienei. Era recunoscătoare, desigur; dacă nu ar fi fost eforturile lui Michael, ea şi familia lui Herman ar fi putut să fie strămutaţi în vreo căsuţă abjectă din Leopoldstadt. Nu aveau o bucătărie în palat, dar bucătăreasa, care rămăsese să îi servească pe nazişti, reuşea să încropească ceva de mâncare din bucăţelele sărăcăcioase pe care le cumpăra Lisl, iar Helga le aducea pe scara de serviciu – nu pe o tavă din argint, ca înainte, dar niciodată nu fuseseră mai recunoscători pentru loialitatea servitorilor.

În vreme ce Lisl aştepta la coadă, a văzut la capătul unui coridor un ataşat care ştergea cu grijă labele câinelui-lup al lui Eichmann. Răbdarea câinelui a fost răsplătită cu o bucată de carne care ar fi fost o cină întreagă pentru Lisl şi familia lui Herman.

Un alt funcţionar de la o altă masă pliantă i-a spus lui Lisl când i-a venit rândul:

— Paşaportul.

Funcţionăraşul obraznic a mânjit o ştampilă într-o tuşieră roşie, apoi a apăsat-o pe un colţ al paşaportului.

Când funcţionarul a lăsat deoparte ştampila – paşaportul lui Lisl acum mutilat de un „E” roşu, de trei centimetri, de la evreu, şi ce dacă nunta ei avusese loc într-o biserică creştină şi participase întreaga societate vieneză – au intrat în încăpere Eichmann şi câinele lui, cu labele uscate. Îl urma un alt nazist, cei doi urmărind cum funcţionarul punea cu fermitate o a doua ştampilă cu cerneală peste numele ei mic, Elisabeth. Elisabeth, care suna mai degrabă a nume britanic decât evreiesc. Poate de aceea îl aleseseră părinţii ei. Când omul a ridicat ştampila, peste numele ei era suprapus altul – Sara – scris cu cerneală purpurie. Sara, o femeie atât de frumoasă, încât soţul ei se temuse că îi va fi

furată de bărbaţi mai puternici. Sara cea altruistă, care, crezându-se stearpă, şi-a trimis slujnica egipteană în patul soţului ei. Sara, care, după ce i-a apărut Dumnezeu pe când avea o sută de ani, a născut ea însăşi un fiu. Lisl nu ştiuse nimic despre povestea Sarei, până în august, când naziştii începuseră să ştampileze paşapoartele evreicelor cu acest nume, iar pe cele ale bărbaţilor evrei cu numele „Israel”.

Bărbatul care îl însoţea pe Eichmann i-a spus:

— Vedeţi, funcţionează ca o fabrică automată, Obersturmführer Eichmann. Pui la un capăt un evreu care încă are capital – o fabrică sau un magazin sau un cont în bancă. Traversează întreaga clădire, de la un ghişeu la altul. Când iese pe la celălalt capăt, nu are nici bani şi nu are nici drepturi. Nu are decât un paşaport pe care scrie „Trebuie să părăsiţi ţara în două săptămâni. Dacă nu o faceţi, veţi fi trimis într-un lagăr de concentrare.”

Funcţionarul i-a înmânat paşaportul lui Lisl.

Eichmann i-a aruncat o ocheadă aşa cum fac bărbaţii de obicei, dar i-a zis:

— Să nu crezi că poţi să scapi peste graniţă acum. Elveţienii nu vor evrei, cum nu vă vrem nici noi.

Lisl însă nu avea nevoie să scape peste graniţă. De luni întregi insista că nu îl va părăsi pe Herman, care refuza să o părăsească pe Ruchele, dar pe 23 septembrie Hitler ocupase Regiunea Sudetă din Cehoslovacia, fără să i se opună nicio ţară, iar în dimineaţa următoare îi permisese lui Michael să înceapă să îi aranjeze călătoria spre Shanghai. Durase mai mult de o lună şi fusese nevoit să plătească o mică avere pentru a-i asigura o cabină pe un vapor care pleca peste numai două zile. Nici nu îi spusese încă lui Herman. Nici nu îşi imagina cum îi va spune fratelui ei că avea de gând să fugă. Iar acum parcurgea paşii procesului, avansând dintr-o încăpere în alta.

Avea noroc. Şi-a repetat acest lucru pe când intra în următoarea cameră. Bunurile ei trecuseră în posesia lui Michael, care le va apăra până când lumea revenea la normal. Mai avea de cedat doar câteva nimicuri: cea mai ieftină dintre hainele ei de blană, câteva bijuterii atent

alese, umbrela care ar fi apărat-o de ploaie, numele, demnitatea.

Raidul

Nu se făcuse încă lumină şi era frig pentru acest început de noiembrie. Eichmann era îmbrăcat în palton. Prefera să conducă aceste raiduri la lumina zilei, cu un public care să ducă mai departe vestea că toată Viena ar trebui să se teamă de Adolf Eichmann. Dar nu putea risca un protest faţă de arestarea publică a unei femei ariene – mamă şi văduvă, pe deasupra, deşi angajată la Lügenpresse, presa mincinoasă. La *Viena Independentă,* desigur.

Soldaţii au spart uşa, în cele din urmă şi s-au revărsat înăuntru. Au început să tragă de sertarele birourilor şi ale fişetelor şi să le verse conţinutul, în căutare de materiale incriminatoare. Au răsturnat birouri şi scaune, au spart geamuri şi au scrijelit pe pereţi şi pe exteriorul clădirii „Iubitori de evrei”, litere din care, din pricina neglijenţei lor, se scurgea vopseaua. I-a lăsat să se distreze. Şi el fusese indisciplinat în tinereţe – toate acele încăierări la Linz, înainte de a fugi în Germania. Iar furia tinerească o putea folosi în avantajul său. Ce putea fi mai înfricoşător decât tineri plini de o furie neînfrânată, neîmpovăraţi de nici cea mai mică urmă de judecată?

Unul dintre Tinerii Hitlerişti, un băiat masiv, cu alură de prostovan, a îndreptat un pistol spre Linotype. A tras o dată, de două ori, gloanţele ricoşând din metalul dur.

— Opreşte-te, netotule! a ordonat Eichmann, dar băiatul se abandonase desfrâului său.

— Dieterrotzni! a strigat un tânăr.

Băiatul s-a întors, cu pistolul încă aţintit, dar tânărul i l-a luat.

— Aproape că m-ai împuşcat, mucosule!

Băiatul a ridicat din umeri, apoi a apucat un scaun din metal şi a început să lovească maşinăria cu el.

Unu este întotdeauna mai mare decât zero

Žofie-Helene era la micul dejun cu mama, Grandpapa şi Jojo când tropotele de bocanci au umplut scara clădirii. Mama s-a ridicat tăcută, a intrat în dormitorul ei şi a ridicat covoraşul de la capătul patului. Odată cu covorul s-au ridicat scândurile din podea de sub el, prinse cu o balama invizibilă. A coborât în spaţiul îngust dintre podea şi tavanul apartamentului de mai jos.

— Nu ştiţi unde este mama, aţi înţeles? le-a zis Grandpapa lui Žofie şi lui Jojo, în timp ce mama închidea capacul ascunzătorii. Este plecată, lucrează la un interviu, nu uitaţi, aşa cum am repetat.

La bătaia în uşa apartamentului, Žofie a privit alarmată la cana de cafea a mamei şi la bolul cu terci de ovăz.

Bunicul a deschis uşa unui furnicar de nazişti.

— Ce pot face pentru dumneavoastră, domnilor? a întrebat el.

Johanna a rămas îngrozită la o masă care acum avea numai două tacâmuri. Žofie era în picioare şi umplea chiuveta cu apă şi săpun, care acopereau bolul ei şi al mamei, încă pline cu terci şi cana cu cafea a mamei.

— Käthe Perger, s-a stropşit bărbatul îmbrăcat în palton.

Câinele-lup german care intrase odată cu el a rămas aşezat la uşă, complet imobil.

— Îmi pare rău, Käthe este plecată, Obersturmführer Eichmann. Vă pot fi de vreun ajutor? a răspuns Grandpapa calm.

Johanna a început să plângă după mama. Žofie s-a grăbit să o aline, din mâini scurgându-i-se pe podea apă cu săpun.

Naziştii au invadat apartamentul, deschizând dulapuri şi căutând sub paturi, în vreme ce Eichmann îl interoga pe Grandpapa, care continua să repete că mama nu se afla acolo.

În dormitorul mamei, un nazist a păşit pe covoraş.

— Bunicule Perger, a zis Žofie.

Otto i-a aruncat o privire. Niciodată, în toată viaţa ei, nu îi

zisese bunicul Perger, deşi, desigur, asta era. A clipit în direcţia lui, încercând să îl facă să îl vadă pe nazistul care era atât de aproape de mama ei, să facă ceva pentru a-l împiedica să ridice covorul.

— Vă spun, este plecată, lucrează la un articol! a strigat Grandpapa la Eichmann – a strigat atât de tare şi lipsit de respect, încât până şi câinele s-a întors spre el. Este jurnalist, unul dintre apărătorii adevărului. Nu vă pasă de ţara dumneavoastră destul încât să vreţi să ştiţi adevărul despre ce se petrece aici?

Eichmann a pus un pistol la tâmpla lui Grandpapa. Grandpapa a rămas nemişcat, la fel ca Žofie-Helene. Nici măcar Jojo nu se mişca.

— Nu suntem evrei, a zis Grandpapa încet. Suntem austrieci. Membri credincioşi ai Reichului. Eu sunt veteran de război.

Eichmann a coborât pistolul.

— Aha, tatăl soţului mort, a zis el.

S-a întors ca să îi vadă pe toţi ceilalţi urmărindu-l. Părea să îi placă asta, puterea de a fi capabil să facă orice dorea în timp ce lumea se uita la el. A întâlnit privirea lui Žofie-Helene şi a înfruntat-o. Fata ştia că ar fi trebuit să îşi coboare ochii, dar nu ar fi putut, nici dacă ar fi vrut să o facă.

Şi-a băgat pistolul în teacă şi s-a apropiat de ea. A întins mâna şi a atins braţul Johannei, ştergându-l în treacăt şi pe al ei.

— Iar tu trebuie să fii tânăra fiică ce studiază la universitate? s-a adresat el lui Žofie.

— Sunt extraordinar de talentată la matematică, a răspuns fata.

Bărbatul a emis un eneagon neregulat de râs, numai unghiuri ascuţite şi laturi nepotrivite. A întins mâna spre obrazul Johannei, dar fata a întors capul, îngropându-şi faţa în pieptul lui Žofie, care ar fi dorit să fie la fel de mică precum sora ei, să îşi poată îngropa faţa la pieptul cuiva mai puternic. Niciodată nu simţise mai mult lipsa lui Papa.

Eichmann a atins părul Johannei cu o blândeţe de care

Žofie nu l-ar fi crezut capabil.

— Vei fi la fel de frumoasă ca sora ta mai mare, a zis el către capul ei întors, iar ceea ce ţi-ar putea lipsi la nivel intelectual vei compensa printr-o modestie care îi lipseşte surorii tale.

S-a aplecat spre Žofie, stânjenitor de aproape, şi i-a zis:

— Să îi transmiţi mamei tale un mesaj din partea mea. Spune-i că Herr Rothschild este fericit să ne permită să îi folosim micul palat de pe Prinz-Eugen-Strasse. Ne asigură că evreii sunt la fel de interesaţi să părăsească Viena cum suntem şi noi să îi ajutăm să o facă şi este mulţumit că vila sa este folosită de biroul pentru emigrarea evreilor. Găseşte că are mai multe case decât îi sunt de trebuinţă. Deşi apreciază îngrijorarea mamei tale, doreşte să o asigure că alte presiuni pe această chestiune nu îi vor fi de niciun folos nici lui – şi nici ei. Nici ţie nu îţi vor fi de folos şi nici surorii tale. Ţii minte asta?

Žofie a repetat:

— Herr Rothschild este fericit să vă permită să îi folosiţi micul palat de pe Prinz-Eugen-Strasse. Vă asigură că evreii sunt la fel de interesaţi să părăsească Viena cum sunteţi şi dumneavoastră să îi ajutaţi să o facă şi este mulţumit că vila sa este folosită de biroul pentru emigrarea evreilor. Găseşte că are mai multe case decât îi sunt de trebuinţă. Deşi apreciază îngrijorarea mamei, doreşte să o asigure că presiuni suplimentare pe această chestiune nu îi vor fi de niciun folos nici lui, nici ei, nici Johannei şi nici mie.

Bărbatul a râs din nou în felul lui neplăcut, apoi s-a întors spre uşă şi a zis:

— Tier, cred că ne-am găsit nănaşul.

— Žozo, mie nu îmi place de omul acela, a zis Johanna în timp ce Otto privea pe fereastră, trebuind să se asigure că naziştii erau plecaţi de-a binelea.

I-a urmărit cum s-au urcat în automobile, un aghiotant ţinând portiera ca să urce câinele, apoi au cotit la capătul străzii. A privit în continuare, convins că se vor întoarce.

Într-un final, a tras perdeaua, a aprins lumina şi a ridicat

covoraşul din dormitor. Käthe s-a ivit din ascunzătoarea ei şi, fără niciun cuvânt, le-a îmbrăţişat pe Žofie şi Jojo.

— Käthe, a zis Otto, trebuie să renunţi la a mai scrie. Realmente tu…

— Acestor oameni li se ia tot, Otto, l-a întrerupt Käthe. Nu li se lasă decât o viză de ieşire din ţară şi speranţa că cineva din străinătate le va plăti drumul spre Shanghai, singurul oraş unde porţile le mai sunt deschise.

— Eu vă pot întreţine pe fete şi pe tine. Pot renunţa la apartamentul meu şi să mă mut aici. Ar fi mai uşor şi aş simţi că…

— Cineva trebuie să se opună nedreptăţilor, Otto, a spus Käthe.

— Nu poţi învinge de una singură, Käthe, a insistat el. Tu nu eşti decât o singură persoană!

Žofie-Helene a spus încetişor:

— Dar unul este întotdeauna mai mare decât zero, Grandpapa, chiar dacă zero este mai interesant din punct de vedere matematic.

Otto şi Käthe au privit-o cu surprindere.

Käthe a sărutat-o pe fiica ei pe creştet.

— Unu este întotdeauna mai mare decât zero. Da, aşa este, i-a zis. Tăticul tău te-a învăţat bine.

Kristallnacht

Un alt bec din cămăruţa rece a pâlpâit şi s-a stins, în vreme ce Stephan îşi admira ultimul pion, temându-se să privească dincolo de tabla de şah, la tatăl său, care încerca să ignore haosul dezlănţuit afară. Făcuseră tot posibilul să repare uşa, întărindu-i cadrul din lemn cu ajutorul cuielor îndoite şi îndesând ziare vechi între crăpături, dar tropăitul bocancilor la etajele inferioare le ajungea încă la urechi prin tocul distrus al uşii, în vreme ce exteriorul pătrundea înăuntru – zgomotele şi frigul – prin singurul geam subţire al camerei de zi a servitorilor.

A ridicat privirea către Mutti, aflată în scaunul ei cu rotile, ghemuită sub o pătură, rămasă aşa de când începuse tărăboiul afară, la scurtă vreme după ora patru în acea dimineaţă.

— Mutti, lasă-mă să te mut în şezlong, sau chiar în pat.

— Nu acum, Stephan, a răspuns ea.

Stephan s-a ridicat de la masă, şi-a scos mănuşile şi le-a pus lângă tabla de şah, apoi a băgat o altă bucată de cărbune în încălzitor, o încercare lamentabilă de a mai tempera frigul. Nu era mai cald nici în dormitorul părinţilor, camera de alături, de la uşa căreia îndepărtaseră rama, făcând un pasaj destul de larg pentru ca să poată trece scaunul rulant al lui Mutti. Nu aveau destul cărbune ca să aprindă toate trei încălzitoarele, nici măcar destul pentru a-l menţine pe acesta la un nivel mai mare de o slabă pâlpâire.

— Vreau să mă asigur că am închis geamul în camera lui Walter, a zis el.

— Camera *noastră,* a replicat Walter.

Cu toate că fratelui său nu îi plăcea noua lor locuinţă cu nimic mai mult decât lui Stephan, era încântat cel puţin că acum împărţeau acelaşi dormitor.

— Abia ce ai verificat, a zis Papa.

Dar Stephan se afla deja în cămăruţa sa, de la care fusese de asemenea îndepărtată rama ornamentală. A

aruncat încă o privire afară, către tinerii turbulenţi care spărgeau vitrine fără să îi oprească nimeni. Peste drum, un bărbat fusese scos afară cu forţa din clădire. Stephan bănuia că este Herr Kline, care deţinea standul cu ziare, deşi nu era sigur, cu toată glota care îl înconjura. L-au urcat într-un camion cu platformă deschisă, deja plin de oameni.

Stephan mai degrabă l-a simţit decât l-a auzit pe Walter ivindu-se lângă el.

— Hei, Wall, a zis el, ridicându-l pe fratele său în braţe înainte ca Walter să vadă ce se petrece.

S-a întors în salon, unde geamul era acoperit de jaluzele, la masa şi la tabla de şah, unde, fără să se gândească prea mult, a înaintat o căsuţă cu ultimul pion rămas, ameninţând tura tatălui. Tatăl său a traversat cu regina în diagonală, capturând pionul şi ultima şansă a lui Stephan de a-şi recupera regina pierdută. Ştia că trebuie să cedeze partida. Vedea şi el că este înfrânt, iar tatăl lui îl învăţase că, dacă vezi cum se va termina partida, indiferent dacă pierzi sau câştigi, trebuie să îi pui capăt; şahul nu se rezumă la a câştiga sau a pierde, ci este o lecţie, iar dacă ştii cum se va termina jocul, nu a mai rămas nimic de învăţat. Dar a pune capăt partidei însemna să revină la haosul de afară şi la tropăiturile bocancilor care se auzeau acum pe scările palatului. Îl enerva pe Stephan să îi audă pe toţi acei naziști în încăperile care erau ale lor. Ar fi zis că se obişnuise cu situaţia, dar în seara aceea era atât de multă activitate, atâtea voci care se ridicau către catul servitorilor.

— Herman, Stephan, pe acoperiş, repede, a şoptit alarmată mama, în aceeaşi clipă în care auzise şi el paşii de bocanci nu doar la etajele principale, ci urcând spre ei.

Stephan a deschis geamul, s-a căţărat pe margine şi, folosind cariatida de lângă geam ca punct de sprijin, s-a tras în sus, spre acoperiş. S-a aplecat apoi pentru a-i da o mână tatălui său. Tatăl se clătină, pierzându-şi echilibrul.

— Papa! a zis el cu o şoaptă speriată, împingându-l pe tatăl său înapoi spre interiorul camerei mici şi mohorâte, ca să nu cadă. Papa, ia-mă de mână, a spus el mai calm, îndemnându-l pe tatăl său să îşi recapete echilibrul şi să

încerce din nou să se caţăre pe marginea ferestrei.

— Du-te! a zis tatăl său. Du-te, fiule!

— Dar, Papa…

— Du-te, fiule!

— Dar unde?

— Dacă nu ştim, nu putem spune nimic. Acum, grăbeşte-te! Nu te întoarce decât dacă eşti sigur că nu este niciun pericol, promite-mi. Nu primejdui viaţa mamei.

— Eu… Ascunde-te, Papa!

— Du-te!

— Pune „Ave Maria” când mă pot întoarce în siguranţă. Este pe Victrola.

— S-ar putea să nu mai fim niciodată în siguranţă, a zis tatăl lui, trăgând geamul, dar lăsându-l un pic deschis din neatenţie.

— Herman! l-a strigat Mutti insistent.

Stephan, atârnat de marginea acoperişului cu capul în jos, a privit prin fereastră cum tatăl său intră în şifonier. Walter a închis uşa după tatăl său – Walter, care era mult prea mic ca să aibă habar de ce se petrece şi totuşi, în ciuda încercărilor lor de a-l proteja, ştia deja.

După numai o secundă, tatăl său a deschis şifonierul şi l-a tras pe Walter înăuntru, lângă el.

În timp ce Mutti îşi îndrepta scaunul spre ei – din fericire, se afla încă în scaunul ei – şi închidea bine uşa şifonierului, Stephan s-a aplecat în jos şi a împins geamul, deschizându-l mai mult. Dacă naziştii îl urmăreau pe acoperiş, el ar putea scăpa. Dar dacă deschideau şifonierul, tatăl său era condamnat.

Condamnat. Stephan şi-a atins buza inferioară, asimetria, acolo unde despicătura se vindecase imperfect. Da, ştia de ce sunt în stare aceşti oameni.

A stat întins, ascultând loviturile din uşă, invadarea apartamentului, întrebarea insistentă „Soţul dumitale unde este?”. Nu credea că naziştii ar lua un băiat atât de mic ca Walter; nu voiau necazuri. Dar în mod repetat, naziştii depăşeau ce îşi imagina el că ar face. Totuşi, nu o putea ajuta pe Mutti dacă era şi el prins, iar Mutti nu ar

supravieţui fără ajutor.

S-a grăbit să traverseze acoperişul, spre copacul din faţa ferestrei vechiului său dormitor, şi a privit în jos, printre ramurile copacului. Pe trotuar, un soldat patrula cu o bestie urâtă de câine. Dar nu era vina câinelui. Câinele nu făcea decât să încerce să îşi mulţumească stăpânul. Asta fac câinii.

O seară în oraş

Truus stătea împreună cu Klara Van Lange la masa de primire din casa familiei Groenveld, pe Jan Luijkenstraat, unde organizaseră o strângere de fonduri în interesul Comitetului Olandez pentru Refugiaţii Copii, o adunare mică, aşa cum se obişnuia zilele acestea – deşi mai rar acum, că vremea se stricase şi o petrecere în grădină era în afara discuţiei. Lăzile pentru donaţii stăteau în spatele lor, în holul de la intrare, încărcate cu haine. Tocmai fusese înregistrat ultimul cuplu. Pregătirile pentru cină păreau să se desfăşoare fără incidente, permiţându-i doamnei Groenveld să stea lângă masa de primire, întâmpinându-şi oaspeţii. Truus l-a privit pe cel mai mic dintre băieţii familiei Groenveld, care era dus înapoi în pat de tatăl lui, în casa aceasta în care aducea de multe ori copiii scoşi din Germania. Undeva într-un sertar sau într-un dulăpior se afla pieptănul pe care îl folosiseră pentru a scoate păduchii din părul micului Benjamin (oare care fusese numele lui de familie?) înainte de a hotărî, în cele din urmă, să îi radă părul. Realmente, altă soluţie nu era.

Doctorul Groenveld s-a întors pentru a se alătura soţiei sale, lui Truus şi Klarei, a cărei sarcină era de-acum vizibilă. Bunul doctor a început să le povestească despre un băiat pe nume Willy Alberti, pe care soţii Groenveld îl auziseră cântând undeva. Joop s-a apropiat şi el, în timp ce ascultau o relatare despre reuşitele celui mai mare dintre copiii Groenveld la sportul numit *fierljeppen,* ca şi cum abilitatea de a face un salt peste un şanţ cu ajutorul unei prăjini lungi era una pe care un tânăr ar fi trebuit să îşi petreacă timpul perfectând-o. Dar toată lumea râdea de povestea pe care le-o spunea doamna Groenveld, despre un săritor care sfârşise în apă în timpul unui concurs – ceea ce, se pare, constituia motivul pentru care este amuzant să te uiţi la acest sport.

Lângă Truus, Joop râdea şi tot râdea, iar Truus râdea şi ea. Era bine pentru suflet să râzi alături de prieteni.

Când povestea s-a sfârşit, Joop, care era cunoscut pentru stilul său de dans entuziast, chiar dacă nu tocmai elegant, i-a spus lui Truus:

— Ei, mireasa mea, cu riscul de a ajunge de râsul celor prezenţi în seara asta, ai vrea să dansezi cu mine? Promit să nu aterizez direct în apă şi le cer iertare degetelor tale de pe-acum.

Cânta un vals, iar lui Truus îi plăceau valsurile.

— Du-te, Truus, a zis Klara. Toată seara nu ai făcut decât să munceşti, în timp ce toată lumea se distrează.

Papa

Stephan aştepta întins pe acoperiş, privind şi ascultând, prea consternat ca să îi fie frig. În tot oraşul, se ridicau flăcări spre cer, clădirile ardeau şi cu toate acestea nu se auzeau nici alarme, nici sirenele pompierilor. Cum era posibil? La o oarecare distanţă, în direcţia vechiului cartier evreiesc, izbucni în sus o altă flacără şi, odată cu ea, ovaţii atât de puternice, încât Stephan le auzea chiar şi de la această depărtare.

Jos, în stradă, aştepta un camion, platforma deschisă fiind plină cu bărbaţi şi adolescenţi tăcuţi. Rolf, care acum deschidea porţile palatului pentru vizitatorii nazişti, iar când vremea era nemiloasă le ţinea umbrela deschisă deasupra capetelor, s-a înclinat în faţa golanului nazist care a coborât din camion. A părut să treacă o viaţă întreagă până ce au ieşit trei nazişti printre porţile pe care Rolf le ţinea deschise pentru ei. Papa nu era cu ei.

Naziştii s-au îndreptat spre şofer, au aprins ţigări şi au râs împreună. Rolf a deschis din nou porţile.

De data aceasta a ieşit Papa, însoţit de un nazist care îi ţinea un Luger îndreptat spre cap.

Soldatul cu câinele a deschis uşa din spatele camionului, iar doi dintre oamenii aflaţi pe platforma camionului au întins mâinile ca să îl ajute pe Papa. Papa s-a întors către soldaţi:

— Dar nu înţelegeţi, le-a zis. Soţia mea este bolnavă. Este pe moarte. Nu poate să…

Un soldat a ridicat deasupra capului un ciomag şi l-a lăsat să cadă peste umărul lui Papa. Papa a căzut pe caldarâm, câinele lătra furios către el, în vreme ce soldatul îi lovea cu ciomagul peste picior, apoi iar peste braţ şi în burtă.

— Ridică-te! i-a ordonat soldatul, dacă nu vrei să vezi de-a binelea ce înseamnă să mori.

Lumea întreagă părea copleşită de tăcere, soldaţii şi bărbaţii şi băieţii din camion, ba chiar şi câinele, toţi păreau suspendaţi în acel moment, în timp ce Papa zăcea

nemişcat.

„Trebuie să faci ce îţi spun ei, Papa”, şi-a zis Stephan cât putea de tare, ca şi cum ar fi putut să îi comande tatălui său să facă precum îi zicea numai cu puterea voinţei mute. „Nu poţi renunţa, cum am făcut eu în parc.” Dându-şi seama abia când o gândea că era adevărat. Ruşinat de propria-i grabă de a renunţa. Ar mai fi fost în viaţă dacă nu l-ar fi salvat cei doi bătrâni? Papa s-a rostogolit într-o parte, urlând de durere. Câinele, lătrând cu ferocitate acum, s-a repezit spre el, oprit numai de lesa prea scurtă.

Papa s-a forţat să se ridice în genunchi, apoi s-a târât spre spatele camionului. Când a ajuns destul de aproape, doi dintre bărbaţi au întins din nou mâinile, luându-l fiecare de câte un umăr. L-au săltat în picioare şi l-au ţinut în poziţie dreaptă. Un al treilea s-a întins, l-a prins pe Papa de mijloc şi l-a tras în camion, alţii îngrămădindu-se pentru a-i face loc. Papa a rămas întins cu faţa în sus, nemişcat, pe platforma camionului.

Stephan s-a luptat cu imboldul de a se urca spre marginea acoperişului, ca să îl poată vedea pe tatăl său, să îi strige lui Papa să nu li se opună, tot ce trebuie să facă este să supravieţuiască.

Soldaţii au închis cu o izbitură camionul, prinzându-l ca într-un ţarc pe tatăl lui, care a dispărut din raza vizuală a lui Stephan, printre băieţii şi bărbaţii din camion. Şoferul s-a urcat la volan, iar motorul a pornit bolborosind.

Stephan a urmărit în tăcere camionul care se îndepărta prin arcul lung din Ringstrasse, spre canal şi râu. Apărea şi dispărea printre tramvaie şi camioane şi chioşcuri, pentru ca într-un final să nu îl mai vadă deloc. Stephan privea golul haosului lăsat în urma sa, flăcările din jurul oraşului, auzea uralele mulţimilor şi maşinile pompierilor, absurd de tăcute.

În aşteptare

Stephan s-a târât înapoi, de-a lungul acoperişului, către fereastra salonului din aripa servitorilor, fără să se ridice, încercând să nu scoată niciun sunet, să nu desprindă nicio ţiglă. A ascultat cu atenţie ca să poată auzi prin haosul nopţii ce se petrecea înăuntru.

— Pot să o ridic eu şi cu Peter, l-a auzit spunând pe Walter.

S-a aplecat peste marginea acoperişului, pentru a privi pe fereastră. Mutti îşi îndrepta scaunul rulant către Victrola, acolo unde sărmanul Walter ţinea cu o mână lăbuţa iepuraşului său de pluş în vreme ce încerca să îndrepte masa pe care stătuse Victrola. Stephan tocmai întindea o mână pentru a împinge geamul când s-a deschis din nou uşa dinspre hol. Walter şi-a strâns la piept iepurele, pentru a-l apăra, iar Stephan s-a tras înapoi, ca să nu fie văzut.

— Wall-man, a zis o voce. Frâu Neuman.

Wall-man? Stephan a ascultat încordat.

Cineva a început să reaşeze tabla de şah, lovind piesele între ele.

— Nu ştim unde este, a zis Mutti.

— Dar tu, Walter? a întrebat aceeaşi voce – vocea lui Dieter. Tu ştii unde este Stephan?

— Nici el nu ştie, a repetat Mutti.

— Pot să îl ajut, a zis Dieter. Doar este prietenul meu. Vreau să ajut.

Stephan voia să îl creadă, voia să îl ajute cineva, voia să nu fie singur în noaptea aceasta înfricoşătoare. Nu se auzea altă voce în afară de vocea lui Dieter şi cea a lui Mutti. Poate Dieter se întorsese ca să îl ajute. Dar printre amintirile lui cu Dieter explorând pe biciclete, repetând piese, străbătând cafenelele în căutarea lui Stefan Zweig, era şi rânjetul lui Dieter în mijlocul chipurilor din Parcul Prater în timp ce naziştii îl loveau pe Stephan, cerându-i să bată pas de paradă din nou şi din nou.

Dieter ştia la fel de bine ca oricine cât de bine se strecura

Stephan afară pe geam şi apoi cobora pe trunchiul copacului noaptea. Stephan a ezitat, chinuit între certitudinea că Dieter va scoate capul pe geam ca să îl găsească – şi să îl ajute? sau să îl urce într-un camion? – şi teama de a-i părăsi pe Mutti şi pe Walter soartei pe care le-o rezervase Dieter.

— Nici chiar Peter nu ştie unde este Stephan, a spus Walter.

Stephan şi-a şters lacrimile şi a privit spre orizont, către vâlvătăile care acopereau oraşul. Nu se putea măsura cu puterea lui Dieter, iar dacă era descoperit, Mutti şi Walter vor fi prinşi cu minciuna.

A trasat în minte cel mai scurt drum către subterane. Altundeva nu putea merge. Dacă ar reuşi să coboare neobservat pe trunchiul copacului, ar putea să intre prin chioşc, coborând cele douăzeci şi cinci de trepte de pe Ringstrasse, douăzeci şi cinci de trepte periculoase, având în vedere mulţimile dezlănţuite. Sau ar putea să se strecoare pe străduţa dosnică, spre gura de canal care se afla în direcţia Michaelerplatz, un drum mai lung de străbătut, dar poate i-ar fi mai uşor să evite să fie văzut. Sau ar putea să se încreadă în Dieter. Avea oare de ales?

— Truus?

Truus a ridicat privirile dinspre radioul aşezat pe măsuţa îngustă, tresărind. Joop stătea în pijama, luminat de razele lunii intrate pe fereastră.

— Nu am vrut să te trezesc, a zis ea.

Nu aprinsese lumina, iar radioul era dat atât de încet, încât abia îl auzea şi ea, chiar şi cu urechea lipită de aparat.

— Vino înapoi în pat, Truus. Ai nevoie de odihnă.

Truus a dat din cap, dar nu s-a mişcat din scaun. Era ridicol. Petrecuseră o seară atât de frumoasă la familia Groenveld, încât, ajunşi acasă, dăduseră drumul la radio pentru a dansa în picioarele goale prin apartament, aşa cum făceau uneori înainte de a face dragoste. Dar nu era muzică. Nu erau decât ştirile îngrozitoare venite din Germania, despre Reichul care ardea din pricina morţii unui mic diplomat împuşcat la Paris de un sărman băiat din Polonia, supărat că părinţii lui erau captivi la graniţă, între o Germanie care voia să îi trimită acasă şi o Polonie care refuza să îi primească.

— Toate forţele poliţieneşti sunt în acţiune în Berlin, a spus Joop, şi sunt în acţiune de aseară de la ora opt, la fel şi sute de Gărzi Negre. Cu siguranţă haosul a luat sfârşit.

— Se spune că până şi femeile sunt bătute, a zis ea. Se spune că haitele sunt îmbătate de furia distrugerii, că au vânat evrei pe stradă toată ziua şi toată noaptea. Îţi imaginezi? În timp ce noi ne distram la cină. În timp ce noi valsam, fără să avem habar.

Joop a clătinat din cap.

— Dacă poporul german nu ia atitudine acum, sunt terminaţi.

— Goebbels a vorbit a doua oară în noaptea asta, a cerut restabilirea ordinii, dar vorbele lui nu au niciun impact.

— Cuvintele lui sunt o incitare la violenţă, a zis Joop. Am spus şi mai devreme. Nu am zis eu asta când am auzit prima dată ce a zis la adunarea din München? În aceeaşi

propoziţie în care anunţă moartea lui Ernst vom Rath, o pune pe seama conspiraţiei evreieşti şi spune că partidul nu va organiza demonstraţii, dar nici nu le va împiedica.

— Dar nu are nicio logică. De ce să nască revolte în tot Reichul moartea unui singur om la Paris?

— Asta zic şi eu, Truus. Aceasta nu este cauza revoltelor. Este pretextul. Când Goebbels zicea că nu vor împiedica demonstraţiile, la asemenea violenţe *incita.* Naziştii se pricep de minune la asta. Creează o criză – aşa cum au făcut şi cu incendierea Reichstag-ului în ’33 – pe care apoi o folosesc pentru a-şi spori controlul militar. Vor ca toţi germanii să vadă prăpădul pe care îl pot provoca la o simplă pocnitură din degete. Vor ca toţi germanii să vadă violenţele pe care le pot dezlănţui asupra oricărei persoane pentru cea mai mică greşeală comisă. Ce mod mai bun de a reduce la tăcere cetăţenii care se opun regimului decât fluturându-le prin faţa ochilor perspectiva că rezistenţa lor le va pune în pericol familia şi viaţa?

— Dar acum nu mai este vorba numai de nazişti. Se spune că mulţimi de germani obişnuiţi s-au adunat pe străzi să caşte gura la distrugeri şi să *aplaude.* „Ca nişte vilegiaturişti la bâlci”, Joop. Unde este decentul popor german? De ce nu se opun? Unde sunt liderii lumii?

— Ai mai multă încredere în politicieni decât merită, a zis Joop. Se fac mici la prima ameninţare la adresa puterii lor, deşi acum nimeni altcineva în afară de Hitler nu mai deţine puterea în Germania. O sărută pe cap. Serios, Truus, ar trebui să vii în pat.

Ea l-a urmărit cum a dispărut în lungul holului, îndreptându-se înapoi spre patul lor confortabil, din casa lor confortabilă, din ţara lor care era apărată de o asemenea teroare. Avea dreptate. Nu era nimic de făcut în noaptea aceasta. Ar fi fost mai bine să meargă după el în pat şi şi să se odihnească. Dar cum să doarmă?

Joop a ieşit din nou, strângându-şi halatul în jurul mijlocului şi aducându-l şi pe al ei:

— Bine, în cazul ăsta, dă radioul mai tare. Vrei să aprind luminile?

În timp ce îi punea halatul pe umeri, Truus s-a cutremurat la gândul că ar fi putut să îl piardă, că naziştii nu aveau nevoie de o scuză plauzibilă pentru a reţine pe oricine doreau.

A dat volumul mai tare şi şi-a tras un scaun lângă ea, apoi l-a luat de mână. Au rămas aşa, ascultând împreună la lumina lunii.

— Joop, mă gândeam să împrumut maşina doamnei Kramarsky în zori, ca să mă duc numai până la graniţă.

— Este prea periculos acum, Truus.

— I-ai văzut pe copiii aceştia.

— Ţi-ai pune viaţa în primejdie. Realmente, Geertruida, doctorul a spus…

— Mi-ai cere să stau jos acum, Joop? Când este atât de important să mă ridic?

Joop a oftat. A mers în bucătărie şi a pus de cafea: clichetul uşii de la dulap care se deschidea, apa de la robinet, cafeaua care lovea filtrul din metal în timp ce vocea de la radio continua să vorbească. S-a întors cu două căni aburinde, zicând:

— Nu vei face decât să aduci copiii care au reuşit deja să iasă din Germania, aşa cum faci de obicei?

Truus a luat o cană din mâna lui, ezitând când el şi-a reluat locul lângă ea. A sorbit din cafeaua tare şi fierbinte.

— Părinţii îşi trimit copiii cu trenurile la Emmerich am Rhein, a spus ea. Acolo este o fermă… Este prea periculos pentru fermier şi soţia lui să primească copiii la ei, dar…

— Te sună pe tine?

Truus a încuviinţat din cap.

— Mă sună comitetul, da.

— Tu eşti cea care trece graniţa pentru a-i lua? Intri în Germania pentru a lua copii care nu au niciun fel de acte?

Truus a dat din cap.

— Oof, Truus!

Truus şi-a dus absentă inelul cu rubin la buze, apoi l-a privit, oarecum surprinsă să constate că cele două inele dăruite de Joop când rămăsese însărcinată prima dată nu erau acolo, erau încă la cei doi fraţi refugiaţi.

— Ştiu, a zis ea, dar… Joop, eu… nu ţi-am spus niciodată, dar… mica Adele…

— Ai adus-o pe Adele cu trenul laolaltă cu alţi treizeci de copii, Truus. Tu şi doamna Van Lange. Aveaţi documente pentru ei…

— Da, dar…

I-a luat mâna, străduindu-se să nu plângă. Nu a reuşit.

— Ce spui? Nu înţeleg.

S-a uitat la mâinile lor unite peste această masă grea, palma lui mare cu degete puternice, întunecată, peste pielea ei albă.

— Adele… eu… Difteria.

— Nu. Nu, Adele este în Marea Britanie. Soţii Bentwich…

— Avea o mamă, Joop, a şoptit ea, cu lacrimile revărsându-se, totuşi l-a privit în ochi, durerea lui eliberată acum pentru acest copil care nu fusese niciodată al lor. Aş fi putut să o las în braţele mamei sale, a zis ea. Aş fi putut să o pun în braţele tale.

„Ave Maria”

Ruchele îl ţinea strâns pe Walter când tânărul nazist s-a întors pe geam şi s-a apucat să reinstaureze ordinea în apartament. A ridicat masa răsturnată, apoi Victrola. A pus discul înapoi în aparat.

— Vreţi să îl pornesc, Frau Neuman?

— Nu! a strigat Ruchele.

La vederea expresiei surprinse a băiatului, a spus ceva mai calmă:

— Nu, te rog. Nu cred că aş putea suporta muzica.

Dieter, aproape că îi spusese, dar dacă îi zicea pe nume, s-ar simţi ofensat? Dacă îi spunea domnule ofiţer, ar fi distrus mreaja de vinovăţie care cu siguranţă era ceea ce îl adusese aici, să îi ajute, în ciuda poziţiei riscante în care se punea faţă de noii lui prieteni?

— Mulţumesc, i-a spus.

— Atunci să pun cărbuni.

A deschis lada pentru cărbuni. Rămăseseră numai câţiva bulgări. Când a ridicat spre ea priviri triste, a remarcat mănuşile lui Stephan, care căzuseră de pe masă. A ridicat mănuşile, zicând:

— Dacă ştiţi unde s-a dus, îl voi găsi eu. Îi pot spune că se poate întoarce în siguranţă. Afară este atât de frig. Şi-a luat măcar un palton?

Ea şi-a reprimat dorinţa de a-i accepta ajutorul, ştiind că nu se putea aştepta la alt ajutor.

— Sunteţi sigură că nu vreţi muzică? Ar putea să vă aline.

Atentă să nu arunce nicio privire spre ferestruica murdară, acum închisă de tot, Ruchele a zis:

— Mulţumesc. Mulţumesc mult, dar nu. Walter se descurcă singur dacă vrem muzică. Ai putea deschide un pic fereastra, să intre aer curat?

Băiatul a întredeschis fereastra, a salutat cu un gest şi a părăsit-o pe Ruchele care îl ţinea pe Walter lipit de ea şi încerca să-şi dea seama dacă tăcerea de dincolo de uşă însemna că prietenul lui Stephan se înapoiase la camarazii

săi sau dacă pândea, furişat pe hol, întoarcerea lui Stephan.

Ceasul a bătut sfertul de oră, apoi jumătatea.

— Walter, a zis Ruchele, poţi să arunci o privire afară, să vezi dacă băiatul ăla mai este acolo?

— Dieter mucosul, a zis Walter, nu cu vocea sa, ci cu cea a Iepuraşului Peter.

A deschis un pic uşa şi a privit afară, apoi a deschis-o mai mult şi a cercetat holul.

— Este în regulă, în cazul acesta, i-a zis Ruchele.

— Îi pot da eu drumul, Mutti, a zis Walter. Îi dau eu drumul.

— Victrolei?

— Pentru Stephan, a spus Walter.

— Pentru Stephan, a spus Ruchele.

S-a apropiat de micuţul aparat şi a învârtit manivela – o sarcină pe care o iubise întotdeauna, dar acum pe chipul lui nu mai era nici urmă de bucurie, ci doar atenţie studiată când a pus acul pe disc. Muzica a prins să cârâie, discul zgâriat, totuşi primele acorduri din „Ave Maria” s-au auzit în camera îngheţată.

— Suie-te la mine în braţe să îmi ţii de cald, i-a spus ea. Şi Peter.

Băiatul s-a conformat şi au rămas aşa, aşteptând, Walter coborând din poala ei de fiecare dată când discul ajungea la sfârşit, pentru a ridica acul şi a-l repune jos, reluând „Ave Maria” de la capăt.

Lupta cu flăcările

Stephan s-a ghemuit în pivniţa pentru boabe de cacao a tatălui său (acum pivniţa pentru boabe de cacao a unchiului Michael), cu mâinile ascunse în buzunarele paltonului, ca să i se pară mai cald. De câtă vreme se afla în subteran? Cu siguranţă trebuie să fie dimineaţă, iar haosul de peste noapte se va fi sfârşit, chiar dacă nu auzea încă sunetele muncitorilor ajunşi la fabrica de ciocolată de deasupra sa. A luat lanterna de la capătul scărilor şi a coborât scara îngustă ce ducea în caverna subterană, alungând imaginea lui Žofie aflată aici, în timp ce îşi croia drum prin cavernă şi prin tunelul scund, spre scările în spiralã. Ajuns în vârful lor, a împins unul dintre triunghiurile metalice doar cât să arunce un ochi afară. Era încă întuneric. Peste tot erau încă oameni.

S-a strecurat înapoi în tunel şi s-a grăbit să îl traverseze către unul dintre grătarele deschise, de unde putea privi mai uşor, fără să fie observat. Încă dinainte de a urca treptele metalice din peretele tunelului, a auzit mulţimea.

Ajuns în vârful scării, i-a privit pe oameni prin gratiile închisorii, cheflii parcă şi mai rău îmbătaţi de furie. *Ce legătură are noaptea cu somnul?* Golani, ar fi vrut să le spună Stephan, dar erau aceiaşi oameni de care s-ar fi lovit în graba sa pe Ringstrasse.

Mulţimea aceasta era adunată lângă una dintre sinagogi, ca la aprinderea luminilor din bradul de Crăciun, la Rathausplatz, în ajunul Crăciunului. Lipseau standurile cu castane coapte şi vin fiert, însă. Nu erau decât oameni strânşi în jur, aplaudând fiecare nouă limbă de foc şi pompieri care stăteau nemişcaţi, chiar în faţa lui Stephan. A privit prin grilajul metalic, neputând să înţeleagă de ce nu se luptau cu focul.

O bandă de cămăşi brune târa un bătrân infirm din apartamentul lui, cu soţia pe urmele lor, implorând să îl lase pe soţul ei, că nu putea face nimănui rău. Pompierii s-au întors să privească, dar nu au făcut niciun gest de ajutor

faţă de sărmanii soţi. Nimeni nu a mişcat un deget pentru ei.

— Este un om bun, implora femeia. Ascultaţi-mă, este un om bun.

Una dintre cămăşile brune a ridicat un topor. Lui Stephan nu îi venea să creadă, nici chiar după ce a văzut cum bărbatul a lovit-o pe femeie. Soţul a gemut la vederea nevestei sale doborâte la pământ, cu sângele şiroindu-i din braţ.

Un alt nazist a lipit un pistol de tâmpla bărbatului.

— Acum eşti gata să ni-i arăţi pe prietenii tăi evrei?

Omul nu mai putea decât să implore.

— Ignaz! Ignaz, nu. Ignaz, nu, în timp ce soţia lui murea sângerând.

Nazistul a apăsat pe trăgaci, detunătura abia făcându-se auzită peste zgomotul mulţimii când omul s-a prăbuşit la pământ chiar în dreptul grătarului, cu buzele încă mişcându-se.

— Ar trebui să te termin, dar sunt prea mulţi evrei în Viena ca să irosesc două gloanţe pe un singur om, a zis nazistul în timp ce lovea capul omului cu călcâiul.

Din urechea omului se prelingea ceva, ceea ce l-a făcut pe Stephan să simtă că i se adună voma în gât, dar nu se putea mişca, de teamă că va fi găsit.

O altă cămaşă neagră a zis:

— Ai grijă, că te murdăreşti de creier de evreu pe cizme.

Tot grupul a râs. Pompierii s-au întors să privească focul, iar unul dintre ei a spus:

— Ar trebui să facem ceva, înainte ca flăcările să se întindă şi la celelalte clădiri şi să scape de sub control.

— Mulţimea ne-ar omorî dacă am interveni, a spus tovarăşul lui.

Oamenii au aclamat auzind că se prăbuşeşte ceva – o bârnă de la un acoperiş, şi-a zis Stephan, deşi era în afara ariei sale vizuale. Tot ce vedea prin grătar, dincolo de capul omului, erau scânteile şi flăcările care zvâcneau spre cerul înnegrit de fum. O scânteie a aprins acoperişul clădirii de lângă sinagogă. Abia atunci au intrat în acţiune pompierii, şi

numai pentru a împiedica focul să se întindă, în timp ce sinagoga continua să ardă.

Înapoi în tunelurile de sub cartierul său, Stephan a aruncat o privire din chioşcul de pe Ringstrasse spre ferestrele de la catul servitorilor, sperând să audă „Ave Maria”. Dar nu l-a văzut decât pe Rolf, păzind acum uşa pentru nazişti.

S-a întors prin subterane în pivniţa fabricii de ciocolată. Era atât de obosit şi de înfrigurat. A urcat, în penumbră şi în tăcere, spre biroul tatălui său. S-a întins pe canapeaua din biroul tatei, acolo unde, în primele zilei ale bolii lui Mutti, venea adesea după şcoală, la fel de obosit cum era acum. Adormea pe canapeaua aceasta, în sunetele liniştitoare ale lui Papa, care lucra, şi se trezea câteva ore mai târziu, simţind pătura moale întinsă peste el de Papa, iar Papa, lucrând la birou, îi zâmbea şi îi spunea:

— Chiar şi un suflet scufundat în somn munceşte din greu şi te ajută să înţelegi lumea.

Se întreba unde se afla Papa acum, unde îl dusese camionul.

Putea să îl aştepte pe unchiul Michael aici. Unchiul Michael îl va ajuta să înţeleagă ce are de făcut.

Fără scăpare

Stephan s-a trezit în întuneric, auzind vocea unei femei care se apropia, o voce cunoscută. S-a strecurat în liniște jos de pe canapea şi s-a băgat sub ea chiar atunci când se deschidea uşa biroului.

Femeia chicotea.

— Nu aş putea, Michael, crede-mă.

Oare se întorsese mătuşa Lisl de la Shanghai?

— De ce nu poţi? zicea unchiul Michael cu acelaşi ton glumeţ pe care îl folosea când îl întreba pe Stephan dacă o sărutase pe Žofie-Helene.

Stephan a ascultat, ţinându-şi răsuflarea, în timp ce unchiul lui o ridica pe femeie în braţe şi o întindea pe canapea, care s-a lăsat în jos, spre el. Picioarele unchiului său au scăpat de pantofi la numai câţiva centimetri de capul lui Stephan.

— Michael, a zis femeia, iar Stephan a recunoscut vocea Anitei, secretara tatălui său, cea la care se gândea uneori când se masturba.

— Nu făceai acelaşi lucru cu Herman? a întrebat unchiul său. După ce s-a îmbolnăvit Ruchele?

— Michael! a zis femeia din nou, cu o notă de protest în voce.

Respiraţia ei s-a înteţit când pantalonii unchiului Michael au căzut la podea în jurul picioarelor sale, catarama curelei ţăcănind pe podeaua din lemn atât de aproape, că Stephan mai că a scăpat un icnet. Icnetul a venit însă de la Anita, când umbra unchiului Michael a scăpat din smârcul pantalonilor, iar canapeaua de deasupra lui Stephan s-a lăsat şi mai mult, sub greutatea suplimentară a unchiului său.

Icnetul femeii s-a transformat în gemete apoi, aşa cum se întâmpla atât de des şi în dormitorul cufundat în întuneric al lui Stephan, în imaginaţia sa. Canapeaua de deasupra lui a prins să se mişte ritmic, la început încet, apoi mai repede şi mai repede, până ce unchiul lui a bolborosit în şoaptă

„Lisl”. Dar Stephan nu putea face decât să stea nemişcat acolo, în deplină tăcere, încercând să nu se gândească la propriile închipuiri ruşinoase, îndepărtând de la sine gândul la tatăl lui şi Anita pe aceeaşi canapea, unde Stephan îşi găsise de atâtea ori scăparea.

Abandonaţi

Walter a tresărit din somn în tăcerea şi lumina răsăritului. A coborât din braţele lui Mutti, a învârtit manivela Victrolei pentru a da din nou drumul la muzică şi l-a recuperat pe Peter de pe podea.

Nimic altceva decât un nume

Stephan privea palatul din umbra de lângă standul de ziare, unde acum se vindea ziarul *Der Stürmer,* pe a cărui primă pagină se lăţea caricatura unui om cu nas mare şi barbă neagră, care ridica coada unei vaci urcate pe piedestalul Băncii Mondiale, în jurul căreia erau împrăştiaţi saci cu bani. Haosul lăsase loc unei dimineţi sumbre, golanii odihnindu-şi neîndoios furia spumegândă. Se mişca totuşi cu atenţie, precaut, întrebându-se unde se afla Herr Kline şi dacă vânzătorul de ziare era cu Papa, până când, în cele din urmă, din palat a ieşit Walter.

Stephan l-a urmat la distanţă de o jumătate de cvartal, aţinându-se pe lângă clădiri şi cu şapca lăsată pe ochi, mulţumit doar să îl vadă pe fratele său mergând spre şcoală. Ajuns la treptele mari, de piatră, Walter a fost ocolit de ceilalţi băieţi, dar cel puţin nu îi puneau piedică, pentru ca mai apoi să râdă de el când ar fi căzut, scandând „Evreu. Evreu. Evreu”. Stephan a privit şi a ascultat, ştiind că nu putea face nimic ca să îl ajute pe Walter, ştiind că ar trebui să se retragă, ca nu cumva să fie nevoit să îi ia apărarea fratelui său. Asta nu ar face bine nici unuia dintre ei.

Un nazist aflat în capătul treptelor de la intrarea în şcoală l-a oprit pe Walter la uşă.

— Dar aici este şcoala mea, a obiectat Walter.

— Fără evrei.

Walter, neînţelegând, l-a studiat cu seriozitate pe bărbat.

— Sărbătorim Crăciunul la fel ca voi, i-a zis el bărbatului, cuvinte pe care le-ar fi folosit mama lor.

— Spune-mi cum te cheamă, băiete, a cerut omul.

— Walter Neuman. Dar pe dumneavoastră, domnule? a zis Walter politicos.

— Neuman, ciocolatierul evreu.

Walter a făcut un pas înapoi, apoi încă unul, ca şi cum s-ar fi depărtat de un animal turbat. Cu o surprinzătoare demnitate, a întors spatele şi a coborât treptele una câte una. Ruşinat de propria-i laşitate, Stephan s-a ascuns din

nou în umbra unei clădiri, aşteptând ca fratele său să ajungă la colţ.

— Wall-man, a şoptit el.

Chipul lui Walter s-a aprins precum candelabrele din holul de intrare al palatului care fusese casa lor, care avea să fie din nou casa lor, şi-a zis Stephan. L-a înconjurat pe Walter cu braţele, trăgându-l în afara razei vizuale a abjectului nazist, spunând:

— Este bine. Totul este bine.

Niciodată nu mirosise fratele lui atât de dulce.

— Am pus muzică, dar nu ai venit, a zis Walter. Dieter a repus Victrola în funcţiune, şi după ce a plecat, am pus muzică.

— A făcut Dieter asta?

— Ne-a spus să nu zicem nimănui, a zis Walter. Omul acela a zis că nu mă pot duce la şcoală. Mutti ar vrea să mă duc la şcoală.

L-a strâns din nou pe fratele lui la piept, băiatul acesta care, cu numai două zile în urmă, era atât de mic.

— Ai dreptate, Walter. Eşti un băiat tare bun.

— Crezi că Mutti s-ar trezi dacă i-am duce ceva de mâncare?

— De câtă vreme doarme? a întrebat Stephan, străduindu-se să nu îşi trădeze spaima în voce. Dacă nu era somn?

— Nu a putut să se urce în pat, iar eu nu sunt destul de mare ca să o ajut să se ridice din scaun. L-am chemat pe Rolf să o mute azi-dimineaţă. Era morocănos.

— Nu îţi face griji în legătură cu Rolf, Wall. El este mereu morocănos.

— Acum este şi mai morocănos.

— Toţi suntem. Ascultă, Walter! Vreau să faci ceva pentru mine. Vreau să te întorci la Mutti. Nu îi spune lui Rolf sau altcuiva că m-ai văzut. Şopteşte-i lui Mutti că sunt bine, că nu mă pot întoarce pe lumină şi că voi veni acasă diseară. O să mă caţăr pe copac şi intru pe fereastră. Spune-i că voi obţine viză pentru Papa. Spune-i că voi obţine vize pentru noi toţi.

— Ştii unde este Papa?

— Voi afla.

— Ce este o viză? a întrebat fratele său.

— Mergi şi spune-i lui Mutti, a zis el.

— Vreau să îi spui *tu.*

— Şşşt! a făcut Stephan, privind în jur agitat.

— Vreau să merg cu tine, a zis fratele său, coborând glasul.

— Bine, a zis Stephan. Bine. Oricum, mi-ar fi de folos ajutorul tău astăzi. Dar mai întâi trebuie să te duci şi să îi spui lui Mutti că sunt teafăr. Nu poţi recunoaşte în faţa nimănui că m-ai văzut, dar lui Mutti spune-i. Dacă te întreabă cineva, zi-i că ai uitat ceva ce îţi trebuie la şcoală.

— Noul meu creion? a zis Walter. Îl păstram pentru tine, Stephan, în caz că ai nevoie de el, ca să scrii o piesă nouă.

— Noul tău creion, a căzut de acord Stephan, îmbrăţişându-l pe frăţiorul lui cel generos, gândindu-se la toate creioanele pe care le uitase pe mesele tuturor cafenelelor unde obişnuia să îşi comande o cafea şi un croasant fără să se gândească de două ori.

A privit pe furiş cum Walter trece de Rolf şi intră în palat. A rămas de pază, ca şi cum ar fi putut face ceva dacă fratele lui era luat la întrebări. Mai că uitase să respire, de teamă că Walter nu se va întoarce, că naziştii din palat vor ieşi să îl aresteze, că Walter se va întoarce pentru a-i spune că nu i-a putut transmite lui Mutti, pentru că Mutti nu se mai trezeşte.

Când a ieşit Walter, părând pentru oricine un băiat în drum spre şcoală, cu un creion nou în mână, Stephan l-a tras pe fratele lui spre el.

— I-am şoptit lui Mutti, a spus Walter, iar ea s-a trezit şi a zâmbit.

★

Coada, când au ajuns la consulatul american, era imposibil de lungă, dar Stephan nu putea risca să îl ducă pe Walter acasă şi apoi să se întoarcă. Risca mult şi dacă rămânea la coada aceasta, dar nu avea de ales.

— În regulă, Wall-man, a zis Stephan. Dă-mi un test de

vocabular.

— Peter Iepuraşul se pricepe mai bine decât mine la engleză, a spus Walter.

— Dar şi tu eşti foarte bun, Wall, l-a asigurat Stephan. Dă-i drumul.

Era întuneric dincolo de ferestrele consulatului atunci când Stephan, ţinându-l peste umăr pe Walter, adormit, a luat loc pe scaunul din faţa unui american cu cap de dovleac şi ochelari cu rame din sârmă. Mutti îşi va face griji, dar nu avea de ales; nu puteau irosi tot timpul petrecut la coadă numai pentru că se făcuse ora de ieşire de la şcoală, sau după-amiază târziu, sau ora cinei.

— Aş dori să depun o cerere de viză pentru tatăl meu, vă rog, a zis Stephan.

Angajatul consulatului l-a privit încruntat.

— Nu doreşti viză pentru tine şi pentru…

— Tata a depus deja cerere pentru noi.

Răbdare, şi-a zis. Răbdare. Nu intenţionase să vorbească atât de tăios.

— Îmi pare rău, a zis. Vă rog să mă iertaţi.

— Şi pentru mama ta? a întrebat bărbatul.

— Nu… Este bolnavă.

— Durează ceva timp. Poate se va simţi bine…

— Nu se va simţi mai bine. Nu se mai face bine. De asta nu am plecat până acum, Papa a refuzat să o părăsească pe Mutti. Dar acum nu mai are altă variantă.

Omul şi-a scos ochelarii şi l-a studiat pe Stephan.

— Îmi pare rău. Îmi pare tare rău… Eu…

— Tatăl meu are nevoie imediată de viză. Noi mai putem aştepta, dar el a fost trimis într-un lagăr de muncă. Credem că a fost trimis într-un lagăr. Iar dacă are viză, s-ar putea să îi permită să părăsească Austria.

— Înţeleg. Aveţi rude în Statele Unite? Cineva care să garanteze pentru voi sau să vă ajute? Merge mult mai repede dacă aveţi rude gata să jure pentru voi. Altfel, poate dura ani întregi.

— Dar tatăl meu nu poate pleca din Austria dacă nu are unde să se ducă.

— Îmi pare foarte rău. Facem tot ce putem, lucrăm în fiecare seară până la zece, dar... Eu îţi iau datele. Dacă găseşti pe cineva care să garanteze pentru voi, vino înapoi şi adaug asta la dosar. Ar putea fi oricine.

— Dar nu ştiu pe nimeni în America, a zis Stephan.

— Nu este obligatoriu să facă parte din familie, a spus omul. Oameni... Avem registre telefonice aici, din New York, din Boston, Chicago – din toată America. Le poţi folosi oricând. Notează adresele oamenilor care au acelaşi nume de familie şi scrie-le.

— Unor străini?

— Asta face lumea.

VIOLENŢE NAZISTE ÎMPOTRIVA EVREILOR

Sinagogi arse, firme evreieşti vandalizate, mii de persoane arestate

de KÄTHE PERGER

11 noiembrie 1938 - Aproximativ treizeci de mii de bărbaţi din Germania, Austria şi Cehoslovacia au fost arestaţi în ultimele douăzeci şi patru de ore pentru unicul motiv că sunt evrei. Mulţi au fost sever bătuţi, iar câţiva se pare că au murit. Aparent, bărbaţii au fost transportaţi în lagăre de muncă, deşi alte detalii nu se cunosc încă.

Au fost arestate şi femei, deşi într-un număr mai mic, iar zvonurile indică faptul că femeile arestate aici, în Viena, sunt ţinute undeva în oraş. Peste 250 de sinagogi din tot Reichul au fost distruse de foc. Toate firmele evreieşti au tras obloanele, dacă mai au încă obloane, dacă nu au fost zdrobite în bucăţi...

Gemenii

Truus a bătut a doua oară la uşa aflată în secţiunea Alster a Hamburgului, după ce venise aici cu trenul de noapte ca urmare a unei scrisori frenetice primite de comitet. O familie de evrei olandezi le scrisese în numele unor rude despre faptul că doi bebeluşi sunt puşi în pericol de Gestapo în această casă frumoasă din acest cartier încântător. Cum reuşise domnul Tenkink să obţină vize de intrare în Olanda pentru aceşti gemeni, în ciuda interdicţiei, nu ştia. Presupunea că rudele copiilor aveau legături suspuse, însă nu erau destul de puternice ca să obţină şi documentele de ieşire din Germania. Cum urmau să părăsească Germania depindea în totalitate de Truus.

A lovit ciocănelul de pe uşă a treia oară. Uşa a fost deschisă de o doică cu priviri somnoroase, îmbrăcată încă în pijama. Truus s-a prezentat şi a explicat pentru ce venise.

— Aţi venit după bebeluşi? a zis doica.

Oare greşise adresa?

— Doamna nu primeşte pe nimeni înainte de ora zece dimineaţa, iar bebeluşii sunt, desigur, prea mici ca să aibă vizitatori, a zis femeia.

Truus şi-a înfipt tocul ghetei în pragul uşii, înainte ca femeia să o poată închide.

— Am venit tocmai de la Amsterdam, la cererea rudelor stăpânei dumitale, pentru a-i salva pe bebeluşi.

— Pentru a-i salva?

— Mai bine cheam-o pe stăpâna dumitale.

Truus a înfruntat privirile doicii până când aceasta a deschis uşa.

— Eram de-a dreptul înspăimântată când am contactat-o pe mătuşa mea, i-a explicat lui Truus mama gemenilor, când s-au aşezat să vorbească, într-un sfârşit, în bibliotecă. Dacă am exagerat, am făcut-o din spaimă.

Truus a tăcut, lăsând tăcerea să devină stânjenitoare. S-a

ridicat apoi şi a scos de pe rafturi două volume pe care le văzuse în timp ce o aştepta pe femeie – nuvele de Stefan Zweig şi Ernest Hemingway – şi le-a pus cu fermitate în faţa femeii.

— Dacă sunteţi atât de speriată, a zis ea, aţi putea începe prin a avea prevederea de a ascunde măcar ceea ce poate aduce mânia Gestapoului asupra capului dumneavoastră.

— Ei, lăsaţi, sunt doar nişte cărţi, a zis femeia.

Truus şi-a netezit fusta costumului bleumarin cu dunguţe subţiri şi, în acelaşi timp, furia.

— Copiii nu au fost maltrataţi de Gestapo?

— Nu au fost, a spus mama, fără urmă de regret.

— Mă întreb dacă sunt în siguranţă cu o mamă care este în stare, într-un moment de teamă, să inventeze o grozăvie pe care alţi copii o trăiesc de-adevărat, irosind astfel resurse ce ar putea salva viaţa altor copii.

— Probabil nu aveţi copii, altfel aţi înţelege! Nimeni nu este în siguranţă aici, a hohotit femeia, pierzându-şi cumpătul, în locu-i rămânând aceeaşi expresie imploratoare pe care Truus o văzuse în gara aceea pe chipul mamei lui Adele, aceeaşi expresie pe care o simţea în inima ei încărcată de vinovăţie.

Truus i-a întors spatele, privind către locul gol de pe raftul de cărţi.

— Trebuie să înţelegeţi în ce situaţie m-aţi pus, a zis ea încet. Am venit cu un tren de noapte cu permise acordate în situaţii de urgenţă, pentru a duce doi copii abuzaţi într-un loc sigur. Dacă apar la Haga cu doi copii perfect sănătoşi, care nu au avut nimic de suferit, îmi pierd credibilitatea. Iar dacă îmi pierd credibilitatea, s-a dus posibilitatea de a ajuta alţi copii.

— Îmi pare rău, a spus mama. Îmi pare foarte rău. Nu mi-am dat seama…

— Nu ne dăm mereu seama, nu-i aşa?

Se gândea încă la Adele şi la cei pe care îi pierduse, se gândea încă la tot ce ar fi făcut pentru a-i salva pe bebeluşii pe care îi pierduse înainte de a se naşte.

— Îmi pare rău că nu vă pot ajuta, foarte rău. Doica ar putea să îi treacă graniţa în Elveţia, unde ar fi în siguranţă. O doică trecând graniţa cu copii care nu sunt ai ei nu dă naştere la bănuieli. Oamenii nu îşi imaginează că o mamă ar dori cu atâta disperare să îşi pună copiii la adăpost încât i-ar da în grija alteia, ştiind că s-ar putea să nu îi mai vadă niciodată.

Din nou afară, Truus a căutat în geantă adresa consulului general olandez la Hamburg. Nu mai avea nevoie de ajutorul acestui baron Aartsen ca să scoată gemenii din Germania, dar tot se afla aici, îmbrăcată pentru Hamburg în costum şi pantofi de lac albaştri, cu mănuşi galbene şi o pălărie de efect pe care o purta deoarece chiar şi oamenii Gestapoului erau intimidaţi de o femeie cu o pălărie frumos împodobită. Cel puţin putea salva ceva din călătoria aceasta prezentându-se omului. Se putea dovedi de ajutor la un moment dat.

— Aţi ajuns, în sfârşit? a întrebat baronul, fără să o salute şi fără să se prezinte când a fost condusă în biroul său.

Vorbele lui au speriat-o atât de tare pe Truus, încât s-a întors să vadă dacă nu cumva mai era cineva în spatele ei. Dar nu erau decât ei doi, Truus şi acest aristocrat cu chip prietenos, îmbătrânit prematur.

— Vă aşteptam, a zis el.

Truus a dus o mână înmănuşată la pălărie, ca şi cum echilibrul se găsea în borul acesteia. Nu avusese cum să îl anunţe fără nicio primejdie că venea să ia copiii şi nu ar fi avut niciun rost să îl anunţe. Primise adresa lui şi instrucţiuni să îl contacteze dacă întâmpina probleme în trecerea copiilor peste graniţă, fără să i se promită însă că o putea ajuta la nevoie.

— Dar cum aţi ştiut că voi veni? a întrebat ea.

— Era timpul ca o femeie bună din Olanda să ne vină în ajutor, nu credeţi? Haideţi cu mine!

Înfrânându-şi uimirea, Truus l-a urmat pe omul care sporovăia amiabil în timp ce o conducea spre cancelarie.

Acolo, sala de aşteptare era invadată de mame evreice şi copiii lor, toţi aşteptând să depună cerere pentru documentele de emigrare în Olanda.

A solicitat atenţia mamelor, care se întorseseră deja spre ei.

— Dumneaei este Geertruida Wijsmuller, a zis el. A venit din Olanda să îi ia pe cei mici.

A ales şase tineri cu o siguranţă care îi dădea de înţeles că o aşteptase pe Truus să sosească pentru a-i lua: cinci băieţi şi o fată, toţi din grupul de unsprezece-paisprezece ani pe care Truus îl adora – destul de mari ca să vadă lumea cu oarecare inteligenţă, dar destul de tineri ca să aibă încă idealuri şi speranţă. Baronul obţinuse deja de la nemţi documentele care le permiteau să călătorească, sau ceea ce pretindea el a fi documentele corecte. În mod inexplicabil, avea şi şapte bilete la clasa întâi pentru un tren care mergea spre Amsterdam.

— Plecaţi la două patruzeci şi cinci, a zis el, uitându-se la ceas.

— Aveţi vize de intrare în Olanda pentru ei? a întrebat Truus.

— Dacă le-aş fi avut, nu mai aveam nevoie de ajutorul dumitale, doamnă Wijsmuller, nu credeţi? Mă tem că va trebui să schimbaţi trenul la Osnabrüick şi să luaţi unul care vine de la Berlin şi merge spre Deventer, dar veţi avea rezervată o cuşetă.

Pentru Truus, era de neiertat să cheltuiască atât de mulţi bani pe bilete la clasa întâi, dar baronul a refuzat să le schimbe pe bilete mai ieftine când au ajuns la gară.

— Vă asigur, veţi fi mulţumită de aranjament, a zis el. Este atât de dificil să ieşi din Germania în zilele astea.

— Şi este mai uşor pentru cei care călătoresc la clasa întâi? a întrebat Truus, uimită că se aştepta de la ea să îi treacă peste graniţă pe aceşti copii şi să intre cu ei în Olanda, când însuşi consulul general nu putea face aranjamentele.

Rugăminţi în numele lui Papa

Unchiul Michael stătea pe scaunul lui Papa, întors într-o parte a biroului, cu ochii închişi şi mâinile mângâind fundul Anitei pe sub fustă, în vreme ce Stephan stătea îngheţat, încercând să şteargă amintirea sunetelor pe care le scoteau pe când el stătea ascuns sub canapea. Abia ieri a fost? A încercat să nu se gândească la privirea furtivă pe care o aruncase pulpei lui Žofie-Helene în tunel acea primă dată şi totuşi amintirea aprindea în el acum, când privea chipul Anitei, plăcerea care i se citea femeii în bărbia aplecată şi în părul care îi cădea pe spate, la fel ca al lui Žofie. Stephan îşi construise mereu personajele feminine astfel încât să fie jucate de Žofie cu părul dezlegat, neprins în obişnuitele codiţe sau în coc.

Anita a deschis ochii.

— Ah! a făcut ea, răspunzând privirii lui Stephan cu albastrul ochilor ei surprinşi.

— Vezi, şi tu mai vrei, a zis unchiul Michael.

Femeia a îndepărtat mâinile unchiului său, zicând:

— Michael, ai musafiri.

Unchiul său s-a întors spre el. Pentru o clipă scurtă, Stephan şi-a imaginat că este încă acelaşi unchi Michael, care scotea din buzunar o caramelă şi îi spunea „Ceva dulce pentru copilul meu dulce”, sau, după ce a crescut, îl întreba despre piesa pe care o scria sau muzica pe care o asculta.

— Ce faci aici? l-a luat la rost unchiul lui. Nu poţi fi…

— L-au arestat pe Papa, a zis Stephan, în timp ce secretara ieşea în grabă din birou, strecurându-se pe lângă el.

— Trebuie să pleci. Nu poţi fi găsit aici, a zis unchiul Michael, aruncând o privire pe fereastră. La banca de peste drum se formase o coadă lungă de oameni care aşteptau, deşi banca era închisă. Îţi pot da bani, dar nu…

— Papa are nevoie de o viză, a zis Stephan.

— Dar eu… Ce crezi tu, că pot suna pe vreun oficial şi să

îi spun că fostul meu cumnat are nevoie de o viză?

— Ai promis că vei avea grijă de noi. Eu pot rămâne la Viena cu Mutti, la fel şi Walter. Dar Papa a fost arestat. Papa trebuie să plece.

— Îţi pot da bani, dar viză nu pot să obţin. Nu pot risca să fiu văzut solicitând vize pentru evrei. Înţelegi? Nu poţi fi văzut aici. Pleacă şi vezi să nu te observe cineva.

Stephan a rămas pe loc, privind la unchiul său care stătea în scaunul lui Papa, la Kokoschka al mătuşii Lisl, cu obrajii juliţi, ce atârna acum deasupra biroului lui Papa, şi la această firmă pe care bunicul lui Stephan o construise din nimic pe vremea când familia unchiului Michael se bucura de toate privilegiile. Voia să se întoarcă acasă şi să se ghemuiască în pat, aşa cum făcuse târziu în seara dinainte, dar venirile şi plecările lui îi puneau în primejdie pe Mutti şi pe Walter; nu avea altă variantă decât să se caţăre în copac şi să intre pe ascuns pe fereastră noaptea târziu, să doarmă câteva ore şi să iasă din nou înainte de lăsarea zorilor.

— Hai, pleacă! a zis unchiul lui. Îi trimit eu cumva nişte bani mamei tale, dar acum trebuie să ceri ajutor la cei de-un neam cu tine.

— Cei de-un neam cu mine?

— Tu eşti evreu. Dacă sunt prins că te ajut, voi fi trimis în lagăr. Tu eşti evreu.

— Dar eşti unchiul meu. Nu am la cine altcineva să apelez.

— Se acordă ajutor evreilor la centrul comunitar pentru evrei, palatul acela de lângă apartamentul în care a locuit bunicul tău în timp ce construia palatul.

— În Leopoldstadt?

— În timp ce construia palatul, am zis. Ascultă-mă, pentru Dumnezeu! Cel care se află pe această parte a canalului. Acum pleacă, înainte să vadă cineva că te ajut.

În căutarea lui Papa

Stephan a înaintat pe lângă zidurile igrasioase, străbătând întunericul subteranelor. A ajuns la criptele din spatele porţii închise de sub Catedrala Sfântul Ştefan; la un moment dat, cotise greşit. A mers înapoi pe urmele sale şi s-a îndreptat spre Şcoala talmudică. A aruncat o privire prin capacul gurii de canal, mai aproape. A înaintat până la următoarea gură de canal, a scos iar capul şi a văzut străduţele înguste şi vechi şi clădirile sărăcăcioase din centrul oraşului vechi, unde se aflau birourile Stadttempel şi IKG. Vedea uşa Centrului evreiesc, dar în dreptul ei doi SS-işti priveau cum nişte băieţi din Tineretul Hitlerist batjocoreau femeile şi copiii, lovindu-i cu pietre.

Stephan ar fi trebuit să îi ajute pe femei şi copii. Ştia asta. Dar nu a făcut decât să aştepte până la plecarea SS-iştilor. Le-a dat câteva minute, ca să fie sigur că nu se întorc, înainte de a împinge în sus grătarul greu şi de a se grăbi să ajungă în interiorul birourilor IKG.

Înăuntru, într-un hol de intrare acoperit cu lespezi din piatră tocite, o coadă lată de câteva persoane urca pe scara deschisă, către o puzderie de birouri. Coşuri desperecheate, etichetate A-B, C-D, şi tot aşa până la sfârşitul alfabetului, stăteau pe mesele înşirate la peretele din fund şi erau toate pline cu cartoteci. Tăcerea s-a aşternut peste mulţimea de oameni când au remarcat prezenţa lui Stephan. Mai toţi băieţii evrei de vârsta lui fuseseră arestaţi, iar el nu purta kippa.

— Încerc să îl găsesc pe tatăl meu, a zis el.

Încet, cu precauţie, oamenii au ieşit din nemişcarea lor îngheţată. O coordonatoare care îi ajuta pe oameni să completeze cartotecile şi-a reîntors atenţia la femeia pe care o ajuta şi care nu putea completa singură fişa pentru că nu ştia să scrie. În timp ce coordonatoarea scria, alţii îi puneau întrebări, dar ea îşi concentra atenţia asupra femeii lipsite de educaţie, care spera să găsească pe cineva drag, pe cineva care, ca şi Papa, dispăruse în timpul raidurilor.

— Vă rugăm, oameni buni, facem tot ce ne stă în putere, a strigat coordonatoarea peste zgomotul creat. Herr Löwenherz a fost arestat şi el a doua oară. Încă nu ştim unde se află oamenii. Puteţi aştepta la rând dacă aveţi nevoie de ajutor, dar ar fi mai uşor pentru toată lumea dacă aţi lua o fişă şi aţi completa-o cu datele celui care a dispărut. Nume. Adresă. Cum vă putem contacta. Puneţi fişa în grămada corespunzătoare primei litere din numele de familie al dispărutului. Vă anunţăm noi de îndată ce avem veşti.

Nimeni nu şi-a părăsit locul la rând.

Stephan a luat o cartotecă şi, cu un creion din rucsacul său – noul creion al lui Walter –, a notat datele tatălui său.

O femeie tânără îi spunea uneia mai în vârstă din spatele ei:

— A zis să mergem la Shanghai şi el ne va da de urmă. Acesta a fost ultimul lucru pe care ni l-a spus: scoate copiii din Austria. Nu ai nevoie de viză pentru Shanghai, poţi pleca oricând. Dar nu sunt vapoare.

— Am auzit că se pot cumpăra vize pentru Cuba, a zis femeia mai în vârstă, dar naziştii ne-au luat tot ce aveam.

Stephan a terminat de completat fişa cu informaţii despre tatăl lui, a pus-o în coşul M-N şi s-a întors să plece, când a văzut o altă coordonatoare care a golit coşul I-J într-o ladă mai mare. O fişă a căzut pe podea, neobservată de nimeni, şi călcată în picioare de coada care avansa încet-încet.

Stephan a recuperat fişa pe care o completase pentru tatăl său şi a aşteptat.

Coordonatoarea a reapărut şi a golit coşul K-L în ladă, apoi a dispărut din nou. Când a revenit după coşul M-N, Stephan a pus fişa pentru tatăl său direct în lada din mâinile ei.

Femeia l-a privit surprinsă.

— Neuman. Herman Neuman, de la Fabrica de ciocolată Neuman, a zis el, auzind vocea tatei în inflexiunile lui.

Erau oameni de bună calitate cei din familia sa: bogăţia lor venea din afacerea cu ciocolată înfiinţată cu propriul

capital, iar conturile le aveau mereu pe plus la banca Rothschild.

Băiatul cu ciocolată în buzunar

Niciunul dintre angajaţii ziarului, în afară de Käthe Perger şi de editorul asistent, Rick Neidhardt, nu apăruse la lucru în ziua de după haos. Frica invadase toate cotloanele Vienei. Oricine era văzut ajutând un vecin evreu încălca noile legi naziste, „ajutorul” fiind definit atât de imprecis, încât simpla relatare a adevărului într-un ziar te putea trimite la închisoare, ba chiar mai rău. Cum putea Käthe să le ceară angajaţilor să mai lucreze? La fel de bine le-ar fi putut cere să se alinieze pentru a fi bătuţi sau închişi.

— Prin urmare, cum vom face totul numai în doi? a întrebat-o Rick.

A studiat lista de sarcini pe care o alcătuiseră, singurul sunet care se mai auzea fiind Rick care îşi dregea glasul.

— În regulă, Rick, a zis ea, ce ar fi să…

A ridicat privirile din listă şi s-a oprit brusc, surprinsă de umbra de teamă de pe chipul lui Rick, care se holba la ceva dincolo de ea, spre uşă. A icnit scurt înainte de a-l recunoaşte pe băiatul care stătea în interiorul biroului. Ar fi jurat că a închis uşa biroului – şi *era* închisă –, dar băiatul se afla acolo, aşteptând. Băiatul care acum era aproape un bărbat.

— Nu te teme, Rick, a zis ea, rezistând imboldului de a se repezi la Stephan şi de a-l strânge în braţe, într-o îmbrăţişare de uşurare. Este prietenul lui Žofie.

Prietenul lui Žofie, nu unul dintre prietenii lui Žofie, dar unu este întotdeauna mai mare decât zero.

— Îmi pare rău că vă deranjez, s-a bâlbâit Stephan Neuman, dar sunt… Tatăl meu… M-am gândit că s-ar putea să ştiţi unde i-au dus pe cei arestaţi?

— Dar tu nu ai…? Mai toţi băieţii mai mari au fost arestaţi împreună cu taţii lor, a zis Käthe.

Băiatul a aşteptat. Era un băiat deştept, nu voia să dezvăluie secretul evitării arestării.

— Conform informaţiilor noastre, a zis ea, unii au fost duşi într-un lagăr de muncă german din afara Münchenului,

lângă Dachau, aşadar, nu foarte departe. Dar alţii s-ar putea afla în tranzit către Buchenwald, sau chiar spre Sachsenhausen. Facem tot ce putem pentru a afla.

— Am auzit că naziştii ar putea să îi permită tatălui meu să se întoarcă acasă dacă îi fac rost de documente pentru emigrare. Nu ştiu ce să fac, a zis sărmanul copil, cu ochii în lacrimi.

Käthe s-a apropiat de el încet, ca să nu îl sperie, şi l-a luat de după umeri.

— Nu, sigur că nu ştii, a zis ea. Sigur că nu. Nimeni nu ştie, Stephan. Cred că… Voi afla tot ce pot, îţi promit. Nu poate mama ta să…

Dumnezeule, mama băiatului era ţintuită într-un scaun cu rotile, pe moarte; fusese mica obsesie a lui Käthe să se intereseze de acest singur prieten al fiicei sale, deşi prietenia lor nu supravieţuise acestor timpuri înfiorătoare.

— Nu, îmi pare rău, sigur că nu poate, a zis ea. Iar mătuşa ta a plecat la…

— Shanghai.

— Poate la consulat? a intervenit Rick.

Käthe i-a strâns umărul băiatului într-o îmbrăţişare liniştitoare. S-a întors la birou şi a început să scrie adrese pe o bucată de hârtie.

— Începe cu elveţienii, britanicii, americanii.

— Am petrecut toată ziua de ieri la Ambasada Americii. Nu vor să facă nimic.

— Primesc enorm de multe cereri, a spus Rick.

— Atunci du-te la ceilalţi, a zis Käthe. Fă cerere de viză pentru tatăl tău, dar şi pentru restul familiei. Spune-le că tatăl tău a fost arestat. Aşa, cererea va… va putea fi privită cu o atenţie specială. Depune cereri peste tot, şi repede. Eu voi afla orice pot despre tatăl tău. Telefonează-mi…

— Nu mai avem telefon, a spus băiatul, vocea curmându-i-se, ca şi cum credea că ruşinea aceasta era a lui şi nu a întregii Viene care revendicase cu multă bucurie casele evreieşti confiscate în tot oraşul, în vreme ce adevăraţii proprietari erau siliţi să se înghesuie în apartamente mici şi întunecoase, pe insula Leopoldstadt.

Cum de se schimbase lumea lor atât de drastic într-un timp atât de scurt? La începutul anului, Austria fusese o ţară liberă, conducătorul său şi poporul hotărâţi să rămână aşa. Dar ea cum se putuse înşela atât de tare în privinţa vecinilor ei? Cum de nu văzuse această ură ascunsă sub suprafaţă, aşteptând pretextul ca să se exprime, pretext pe care l-a oferit Hitler?

— Nu îţi face griji, Stephan! a zis ea când Rick a deschis uşa biroului, încercând, vedea clar acest lucru, să grăbească plecarea băiatului fără să o facă în mod prea evident. Este în regulă. Vino să mă vezi atunci. Dacă nu sunt aici, îţi las un bilet despre orice am descoperit, pe birou, cu numele tău pe el.

— Nu… Noi vom… a bolborosit Rick.

A privit dincolo de uşă, spre aparatul Linotype, funcţional din nou, dar grav afectat de recenta întâlnire cu naziştii. Stătea tăcut, un memento al imposibilităţii sarcinii lor, la care, Rick avea dreptate, trebuiau să se întoarcă. Îl puteai ajuta pe unul singur, sau îi puteai ajuta pe mai mulţi, dar nu era timp să îi ajuţi pe toţi, chiar dacă erai gata să îţi asumi riscul.

Käthe a deschis un sertar al biroului.

— O să îl lipesc aici, pe interior. Dacă nu sunt în birou când vii, trage sertarul şi caută sub el, bine?

Abătut, Stephan s-a întors să plece.

— Stephan… O scurtă vreme, stai ascuns, a zis Käthe. Nu te afli într-un cartier evreiesc, asta este bine; cei mai animalici dintre ei par să se concentreze asupra cartierelor evreieşti.

Poate că aşa scăpase de arestare?

— Şi nu spune nimănui despre ce am vorbit, pentru siguranţa sa. Înţelegi? Nu îi spune mamei tale. Nu îi spune lui Žofie-Helene. Nu vorbi cu nimeni.

„Te rog, nu îi spune fiicei mele”, a zis în gând, privindu-l cum pleacă. „Te rog, nu o pune în pericol.” Ceea ce era ridicol, desigur. Băiatul acesta, care se împrietenise cu Žofie, nu o putea expune unui pericol mai mare decât cel la care o expusese deja siguranţa orgolioasă a mamei ei.

În vreme ce băiatul se strecura afară din birou şi înapoi pe stradă, Rick s-a întors spre ea, teama descompunându-se într-o acuzaţie nerostită.

— Ştiu. Ştiu, Rick, a zis ea.

Nu se puteau lăsa distraşi de o singură victimă; aveau prea multe de făcut.

— Dar băiatul acesta… în urmă cu câteva luni era numai un băiat care avea în buzunar ciocolată. A fost primul prieten adevărat al lui Žofie, primul copil care nu a privit-o ca pe o ciudată. Şi pentru că el nu a privit-o aşa, nici prietenii lui nu au făcut-o.

— A apărut ca o fantomă, a zis Rick. L-ai văzut sau l-ai auzit intrând?

Käthe a zâmbit un pic, în ciuda a tot.

— Cred că este vina lui Žofie, ea l-a învăţat cum să o facă. Îi place să se prefacă uneori că este Sherlock Holmes.

Puterea prinţeselor

În gara Hamburg, în timp ce Truus aştepta la coadă împreună cu copiii pentru a schimba banii din moneda germană în cea olandeză, încerca să îşi imagineze ce urma să facă baronul Aartsen dacă ea nu s-ar fi dus să îl vadă. Ar fi putut duce el însuşi copiii, dar una era ca o olandeză oarecare să fie prinsă încercând să îi treacă pe copii peste graniţă cu acte nemţeşti măsluite, şi alta ca persoana aceea să fie un diplomat olandez. Desigur, era posibil ca documentele să fie veritabile. Truus aprecia că baronul îi dăduse posibilitatea de a pretinde că erau veritabile – sau cel puţin capacitatea de a afirma cu onestitate că nu ştia că sunt contrafăcute.

— Aş dori să schimb şaizeci de mărci germane în guldeni, i-a zis ofiţerului vamal când i-a venit rândul.

— Pentru cine? a întrebat funcţionarul.

— Pentru copii, a spus Truus.

Fiecare copil avea dreptul de a scoate din ţară zece mărci, iar baronul Aartsen se gândise chiar şi la acest lucru, dându-i bani pentru fiecare copil. Dar ei experienţa îi spunea că era mult mai probabil ca vameşii germani să confişte mărcile, să le pună în propriul buzunar fără niciun fel de riscuri şi să le cheltuiască discret, decât să confişte guldenii olandezi, a căror schimbare în mărci ar fi trebuit declarată şi explicată.

— Aceştia sunt copiii dumitale? a întrebat funcţionarul.

Sigur că nu erau copiii ei. Ordinele de călătorie ale celor şase îi identificau drept evrei.

— Copiii evrei nu au nevoie de bani, a zis funcţionarul şi, fără să îi mai acorde vreo atenţie, s-a întors către următoarea persoană.

Truus şi-a împletit mâinile înmănuşate, înăbuşindu-şi furia, înainte de a se îndepărta de geam. Nu avea nimic de câştigat dacă se certa cu el.

S-a mutat la ghişeul de bilete împreună cu copiii.

— Am nevoie de un bilet pentru Amsterdam la trenul de

mâine, vă rog, a zis ea.

De fapt, avea toate biletele necesare, dar putea schimba biletul suplimentar în Amsterdam pentru a primi banii în guldeni, efectuând schimbul valutar într-un mod ocolit. Mândră de inventivitatea ei, i-a ajutat pe copii să urce în tren.

La Osnabrück, au schimbat trenul pentru cel de Deventer, urcându-se în cuşeta rezervată lor, care era, după cum s-a dovedit, una din două cuşete alăturate, cealaltă purtându-le acasă pe prinţesele olandeze Juliana şi Beatrix, după o vizită la moşia bunicii lor din Silezia. Pentru că la bord se aflau prinţesele, trenul nu urma să oprească în Oldenzaal, după trecerea graniţei, ci să îşi continue drumul fără oprire până la Deventer, unde, fiind departe de graniţă, probabil nu se vor afla grăniceri olandezi, sau nu vor fi prea atenţi, dacă vor fi prezenţi. De aceea insistase baronul să se urce în acest tren, trenul prinţeselor.

Se pare că baronul nu prevăzuse urcarea în tren a grănicerilor olandezi la Bad Bentheim, unde doi bărbaţi au apărut în faţa cuşetei lui Truus pentru a verifica documentele. Truus s-a întors către copii şi a vorbit calmă, destul de tare ca să o audă grănicerii:

— Mergeţi să vă spălaţi pe mâini, copii, apoi vă voi pieptăna.

— Dar este Sabatul, a obiectat cel mai mare dintre băieţi, o pacoste de băiat din cauza căruia mai că pierduseră trenul deoarece jelea după un inel pe care i-l dăduse tatăl lui de Bar Mitzvah, şi pe care îl pierduse într-un fel sau altul.

Luaţi seama să nu dispreţuiţi pe vreunul dintre aceştia mici; că vă spun că îngerii lor din ceruri pururea văd faţa Tatălui Meu, Care este în ceruri[20]*,* şi-a reamintit Truus. Întotdeauna încerca să nu îi judece cu severitate pe copii – se aflau mereu într-o situaţie extrem de dificilă dar uneori îi puneau răbdarea la încercare.

Dincolo de ferestre, poate era sau poate nu o aşchie de

[20] Evanghelia după Matei, 18:10, Biblia, versiune Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 2162.

lumină în spatele norilor.

— Sabatul s-a terminat, a zis ea. Acum, duceţi-vă.

— Nu poţi comanda sfârşitul Sabatului doar pentru că te-ai plictisit de el, a zis băiatul, cuvinte pe care Truus îşi închipuia că tatăl lui le rostise ca replică la rugăminţile copilului de a se duce afară la joacă, şi nu ca regulă într-o călătorie care urma să îi salveze viaţa.

— Ba pot, a zis Truus aruncând încă o privire pe fereastră. Însă, din fericire pentru noi, soarele chiar a apus, tinere.

Ceea ce o salvase de la a juca rolul lui Dumnezeu, şi-a zis ea. Băiatul nu părea convins, dar privirea lui s-a îndreptat de-a lungul culoarului vagonului, spre bărbaţii care se apropiau.

Truus a continuat, pentru a fi auzită de vameşi.

— Călătoriţi în acelaşi vagon cu prinţesele. S-ar putea să fim nevoiţi să mergem cu aceşti doi domni drăguţi să le întrebăm pe prinţese dacă ar trebui să vi se permită să intraţi în Olanda. Aşa că mergeţi să vă spălaţi.

Profitând de nesiguranţa vameşilor la vederea copiilor care s-au îndreptat în direcţie opusă, a zis, pe un ton care nu permitea nicio împotrivire:

— Copiii aceştia merg la Amsterdam. Sunt aşteptaţi la spitalul evreiesc de acolo.

— Doamnă…

— Numele dumneavoastră, a zis Truus, ca şi cum ea ar fi fost ofiţerul şi ei pasagerii.

Când i-au spus numele lor, a scos din geantă un stilou şi un carneţel.

— Este sâmbătă, domnilor, a zis ea repetându-le numele după o pauză teatrală. La Haga totul este închis, aşa că nu puteţi cere informaţii despre noi azi şi nici mâine, când va fi duminică. Dar vă asigur că, dacă suntem nevoiţi să le deranjăm pe prinţese, domnul Tenkink de la Justiţie va afla totul la prima oră luni dimineaţă. Şi-a scos mănuşile galbene şi a apucat stiloul, de data asta de-adevăratelea. Acum, spuneţi-mi numele dumneavoastră pe litere, vă rog.

Bărbaţii s-au dat înapoi pentru a-i lăsa pe copii să se

întoarcă la locurile lor, apoi s-au înclinat şi au plecat, cerându-i iertare pentru deranj. Când au închis uşa cuşetei după ei, Truus a dus pieptănul către capul celui mai mare dintre băieţi, la fel de blând cum îşi imagina că ar fi făcut-o mama lui.

Bloomsbury, Anglia

Helen Bentwich a băgat o foaie nouă şi indigoul în trei straturi în carul maşinii de scris şi a continuat să scrie. Bătea prost la maşină, dar o trimisese pe Ellie acasă la trei dimineaţa, după ce sărmana ei asistentă ajunsese să scrie mai prost decât ea însăşi. Cel puţin avusese prevederea să îi pregătească teancuri cu hârtie indigo înainte de a pleca. Asta lua mult timp, pregătirea seturilor de câte patru foi şi trei indigouri, dar se putea face chiar şi dormind de-a-n picioarelea.

— A venit timpul, Helen.

Vocea era a lui Norman, dar tot a speriat-o. De ore întregi nu auzise decât zgomotul tastelor care loveau hârtia, asta şi ocazionalul gong care ar fi putut fi Big Ben, sau poate nu, căci se afla la o distanţă de mai bine de un kilometru şi jumătate.

Dincolo de fereastră, mijea de ziuă peste cenuşiul obişnuit al iernii londoneze.

Norman a agăţat de clanţa uşii o husă pentru haine, apoi s-a apropiat de ea şi i-a mângâiat părul atât de tandru, încât ei îi venea să închidă ochii şi să adoarmă. A făcut o greşeală, poate din pricina întreruperii sau poate pentru că era o dactilografă nepricepută. Nemaiavând timp, a tăiat cu o linie oblică cuvântul greşit.

— Aspectul contează, a zis Norman.

A terminat de scris pagina şi a scos foile din maşina de scris, le-a pus pe fiecare în câte un teanc şi a aruncat indigourile folosite în coşul de hârtii. Cerneala de pe ultima copie abia dacă se putea citi, dar aceasta era situaţia la acel moment. A băgat în car un nou set de foi goale.

— Nu sunt dactilografă, Norman, a zis ea. Conţinutul contează, oricum.

— Mă refeream la aspectul *tău,* nu al planului, a spus Norman.

Lovind tastele cu toată forţa de care era în stare, Helen a scris cu majuscule pe pagina goală: MIŞCAREA PENTRU

S-a ridicat şi a întors cele patru teancuri de foi aflate lângă maşina de scris cu faţa în sus, apoi a scos paginile cu titlu din car şi a aşezat câte una deasupra fiecărui teanc.

— Cu Dennis ne întâlnim acolo, a zis ea. Ai aranjat taberele de vară?

Şi-a luat sacoul de pe umeraşul pe care i-l întindea el.

— Nu vrei bluza? a întrebat-o.

Ea a întors globul de zăpadă care avea înăuntru o roată de bâlci şi apoi l-a îndreptat, plutirea delicată a fulgilor suspendaţi liniştind-o ca întotdeauna, apoi l-a reaşezat pe biroul acesta care aparţinuse odată bunicii ei. Iată ceva ce nu va putea fi niciodată – bunică.

— Sunt atâtea lucruri pe care le-aş vrea, Norman, a zis ea, dacă ar mai fi timp.

— Eu sunt încă de părere că tu eşti cea care ar trebui să vorbească, Helen, a zis el. La fel şi vicontele Samuel.

A zâmbit şi l-a sărutat pe obraz.

— Dragule, ce bine ar fi dacă ar pune comitetul preţ pe cuvintele unei femei, aşa cum o faceţi tu şi unchiul meu.

El a luat copiile planului şi a îndreptat marginile foilor pentru a obţine teancuri ordonate, pe care apoi le-a pus în dosare.

— Acestea sunt cuvintele tale, indiferent cine le rosteşte, a zis el.

Ea a ridicat din umeri, pentru a-şi aranja mai bine sacoul.

— Ar fi bine să păstrezi asta pentru tine, dacă este să avem vreo speranţă de succes.

O femeie cu viziune

Când Helen Bentwich a intrat în sufrageria familiei Rothschild, bărbaţii din jurul mesei s-au ridicat cu toţii: Comitetul Executiv al Fondului Britanic Central.

— Norman, ţi-am rezervat locul din capul mesei, a zis Dennis Cohen, care o ajutase pe Helen să formuleze planul, dar dormise în noaptea aceea, în timp ce ea şi Ellie îl puneau pe hârtie, ceea ce era preferabil oricum; Helen lucra mai repede fără amestecul bărbaţilor, fără a fi nevoită să acorde fiecărei sugestii venite din partea lor mai multă atenţie decât merita.

Rothschild l-a rugat pe Simon Marks dacă poate să se mute pe scaunul următor, ca să îi facă ei loc, şi până să apuce ea să refuze, moştenitorul Marks & Spencer îi ţinea scaunul.

Când Helen a luat loc, iar bărbaţii se aşezau pe scaunele lor, Norman a început să vorbească.

— Propunerea expune planul pe care l-am descris prim-ministrului Chamberlain, prin care vom aduce copii ai Reichului aici, la adăpost, necerând guvernului decât să le ofere vize de intrare pe teritoriul britanic.

Modul în care se petrecuse întâlnirea cu prim-ministrul continua să constituie o surpriză pentru Helen. Când se întrunise Comitetul Cabinetului pe probleme de politică externă, pentru a discuta ce se putea face ca urmare a nopţii de violenţă din Germania, părea că răspunsul la care ajunseseră nu era „un lucru binecuvântat”; secretarul de Externe Halifax spusese că orice reacţie a Marii Britanii ar putea provoca un război, iar prim-ministrul Chamberlain, că Marea Britanie nu este în poziţia de a ameninţa Germania – sau aşa auzise Helen de la Norman, care o auzise de la Rothschild, care o auzise de la cineva din guvern. Helen privise de la galerie când chestiunea a fost discutată în Parlament. Discuţia degenerase într-o ciorovăială, colonelul Wedgwood apelând la membrii Camerei: „Nu discutăm chestiunea acestor refugiaţi de cinci ani? Oare nu poate

guvernul să arate sentimentele acestei naţiuni încercând să facă *ceva* pentru victimele opresiunilor din Germania?”, iar parlamentarul Lansbury strigând: „Nu suntem noi oare *Marea* Britanie? Este imposibil să spunem lumii că Marea Britanie îi va primi şi le va găsi un loc unde să îşi ia viaţa de la capăt?” Însă contele Winton şi ministrul Afacerilor Interne au continuat să bată câmpii despre pericolul de a provoca o reacţie antisemită în Marea Britanie, iar prim-ministrul a arătat că până şi olandezii acceptau numai refugiaţi care aveau asigurat transportul spre alte ţări. „Aceasta nu este o chestiune de care să se ocupe guvernul britanic, după cum înţeleg distinşii noştri colegi, dar nu mă îndoiesc că vom lua în calcul orice mijloc prin care îi putem ajuta pe aceşti oameni”, a concluzionat prim-ministrul, lăsând-o pe Helen să se întrebe cine trebuia să se ocupe de această „chestiune”, dacă nu guvernul britanic. Dar acolo unde Helen auzise un refuz în vorbele prim-ministrului, Norman auzise o deschidere, iar în curând o altă delegaţie – evrei şi quakeri împreună de data aceasta, sub conducerea unchiului lui Helen şi Lionel de Rothschild – se întâlnea cu Chamberlain pe Downing Street, la numărul 10, propunând conceptul planului care stătea acum în teancuri ordonate înaintea lor.

— Prim-ministrul Chamberlain a prezentat propunerea noastră celor douăzeci şi doi de membri ai Cabinetului ieri, spunea acum Lionel de Rothschild comitetului. Ministrul de Interne şi-a exprimat îngrijorarea pentru evreii mai în vârstă, care au mai mare nevoie de ajutor, iar ministrul de Externe a susţinut cu putere aceeaşi idee, dar oferta noastră de ajutor financiar este pentru copii, desigur, iar prim-ministrul mă asigură că a lămurit acest aspect. Acum, planul prevede salvarea a cinci mii? Cât reprezintă aceşti cinci mii din totalul celor care ar trebui salvaţi?

— Credem că între şaizeci şi şaptezeci de mii de copii din Germania şi Austria sub vârsta de şaptesprezece ani trebuie puşi la adăpost, a răspuns Dennis Cohen.

S-a lăsat o pauză lungă, cât timp a fost digerată informaţia.

Norman a zis apoi:

— Ne aşteptăm ca majoritatea să aibă sub zece ani. Am confirmat faptul că pot fi deschise două tabere de vară în Harwich, pentru a-i primi pe cei care nu pot fi plasaţi direct în familii, în ideea că vor fi mutaţi în case particulare cât de curând posibil. Comitetul de întrajutorare pentru copiii din Germania va aranja aceste plasamente. Experienţa pe care au câştigat-o căutând case pentru aproape cinci sute de copii în perioada de dinaintea recentelor violenţe...

Simon Marks l-a întrerupt.

— Este un drum lung de la cinci sute, dintre care jumătate erau creştini şi au venit în decurs de câţiva ani, până la cinci mii în numai câteva săptămâni.

— Ei sunt cei mai buni pe care îi avem, a zis Norman. Desigur, nu dispun de capacităţile noastre de a strânge bani şi de aceea partea aceasta ne revine nouă.

— Suntem siguri că nu vrem să cerem decât copii? a întrebat Neville Laski. Continui să cred că, dacă am aduce familii întregi...

— Există temerea că, dacă aducem familii întregi, nu vor mai pleca niciodată, a insistat Lionel de Rothschild. Astfel declarăm public că nu vrem să aducem copiii decât temporar, până ce reîntoarcerea lor în Germania se poate face în siguranţă. Dar prim-ministrul înţelege că trebuie să fim pregătiţi pentru posibilitatea unei adopţii permanente neoficiale a copiilor mai mici şi a acordării dreptului de rezidenţă permanentă pentru fetele care ar putea intra în serviciul domestic sau s-ar putea căsători cu băieţi britanici. Prim-ministrul se aşteaptă ca băieţilor mai mari să li ceară să re-emigreze.

— Doamna... a dat să zică Norman, dar a surprins privirea lui Helen sau şi-a dat seama ce era să spună, din fericire. Câţiva dintre noi, a reînceput el, am discutat cum să finanţăm o asemenea acţiune de proporţii. Am folosit deja promisiunea de a publica numele contribuitorilor în *Cronica evreiască* la infinit. Credem că este necesar să luăm în considerare un apel în presa ne-evreiască.

— Publicului larg? a întrebat rabinul-şef cu o urmă de

nelinişte în glas.

Dennis Cohen a zis:

— Chiar dacă am strânge banii, găsirea de familii pentru cinci mii de copii…

— Propunem cumva găzduirea copiilor evrei în case ne-evreieşti? a întrebat rabinul-şef. Dar vă gândiţi la credinţa lor? La educaţia lor religioasă?

Toţi cei prezenţi l-au fixat cu privirile, probabil la fel de uimiţi ca Helen.

— *Rabbi,* nu înţelegi urgenţa situaţiei cu care ne confruntăm? a zis ea, surprinzându-se până şi pe sine. Ai prefera să ai cinci mii de copii evrei morţi, sau o parte din ei să doarmă în paturi din case de creştini şi quakeri?

Dennis Cohen a zis cu un glas liniştitor:

— Preferinţa noastră, desigur, se îndreaptă către familii de evrei, Rabbi, dar eu, unul, voi fi recunoscător pentru orice persoană care ne ajută, indiferent de credinţa sa. Publicul larg va fi rugat să ofere cazare, urmând a se aplica standardele minime ale Consiliului districtual al Londrei în privinţa caselor de plasament familial pentru copiii britanici.

— Am putea să îi cazăm în pensiuni sau şcoli, în loc de case ne-evreieşti, a sugerat rabinul-şef.

— Unde aceşti copilaşi – deja rupţi de familiile lor – nu vor primi niciun fel de afecţiune? l-a întrebat Helen insistentă.

— Ne bazăm pe Reichsvertretung din Germania şi pe Kultusgemeinde din Viena să selecteze copiii pe criteriul vulnerabilităţii, a zis Dennis Cohen.

— Băieţii mai mari vor fi cei mai vulnerabili, a avertizat Helen, iar fetele cele mai mici vor fi cele pe care vor vrea să le primească britanicii.

— Îi aducem pe cei pe care putem să îi aducem, a zis Norman şi ne vom încrede în Dumnezeu să ne ofere cele necesare.

— Să ne încredem în Dumnezeu, a murmurat Helen – mari aşteptări, având în vedere tot ce le refuzase El deja.

— Cum timpul ne presează, propun să votăm acum supunerea planului Bentwich-Cohen atenţiei guvernului, a concluzionat Lionel de Rothschild.

Cizme lustruite

Käthe Perger a ridicat privirea, surprinsă să vadă un nazist într-o haină lungă şi neagră şi cizme lustruite, care străbătea redacţia cu paşi mari, însoţit de câinele său lup şi se îndrepta direct spre uşa deschisă a biroului ei. Îl urma o bandă de nazişti, câţiva încercuind deja aparatul Linotype, socotind cum să îl încarce mai bine în camionul lor, care, Käthe abia acum vedea, aştepta în stradă.

Câinele a rămas complet nemişcat când Adolf Eichmann, aflat acum în pragul uşii, a zis:

— Dumneata eşti Käthe Perger.

Käthe i-a înfruntat privirile. Cum vorbele lui nu fuseseră o întrebare, nu a simţit că trebuie să dea un răspuns.

— Personalul de serviciu nu se află aici în seara asta? a întrebat el.

— Nu mai am personal, Obersturmführer Eichmann, a zis ea.

Era aproape adevărat.

— Atunci mă vei însoţi, a spus el.

Sertare goale

Chiar şi în lumina slabă, Stephan a văzut biroul distrus şi rămăşiţele împrăştiate ale sertarelor. A îndreptat un sertar care era mai mult sau mai puţin intact. Înăuntru nu se afla nimic. Nu se găsea nimic scris în redacţia lui Käthe Perger, care era acoperită cu anunţuri ce interziceau intrarea. Fusese luat totul, ca probe.

La sunetul vocilor care se apropiau de afară, s-a ascuns cât a putut de bine sub cea mai mare bucată de birou, tocmai când raza lanternelor a străbătut din pragul uşii, sondând în grabă interiorul camerei.

I-a auzit pe cei doi bărbaţi care au intrat, vorbind şi râzând, a auzit hârjâitul şi şuieratul flăcării chibritului aprins, mirosul de ţigări.

— Curva aia nebună care îşi băga nasul în treburile altora a primit ce a meritat, a zis unul dintre ei.

Stephan abia respira, stând atât de nemişcat, încât îl durea tot corpul, în timp ce bărbaţii pălăvrăgeau în felul plictisit al unora care încearcă să se convingă că nu sunt atât de infami pe cât sunt de fapt. În cele din urmă au plecat, dar Stephan a rămas sub biroul sfărâmat, în aşteptare, în timp ce inima îi revenea la un ritm mai apropiat de normal.

Când i s-a părut că cei doi probabil lenevesc prin alte dărâmături, fumând o altă ţigară şi râzând de nenorocirile altui om, a ieşit din ascunzătoare şi a întors în grabă bucăţile de sertare în întuneric, trecându-şi palmele peste fiecare. A încercat cât a putut de bine să procedeze metodic în mijlocul haosului, punând deoparte fiecare bucată de sertar examinată pentru a şti că o verificase deja.

Aşchiile îi intrau în pielea degetelor, dar de găsit nu a găsit nimic.

Începea să dispere, când degetele au agăţat o bucăţică de hârtie lipită pe partea inferioară a unui sertar aproape intact, ascunsă într-un colţ. Părea a nu fi decât o etichetă

lipită pe mobilă.

A pipăit mai atent, încercând să dezlipească banda de adeziv cu unghia. După ce a eliberat-o, şi-a scos lanterna.

A înţepenit – voci la fereastră, din nou. Nu le auzise apropiindu-se. A rămas nemişcat. Vocile s-au îndepărtat de-a lungul străzii.

A ascuns în buzunar bucăţica de hârtie dezlipită, orice ar fi fost ea, ca să nu o piardă, şi a terminat de căutat pe întuneric, prea speriat ca să mai aprindă lanterna. A găsit alte trei bucăţele de hârtie, pe care le-a băgat de asemenea în buzunar, înainte de a ieşi pe furiş din birou cât putea de repede şi de a pătrunde în subterane.

Ar fi trebuit să aştepte până la reîntoarcerea la palat în seara aceea, dar şi-a dat seama că picioarele îi erau moi, simţea că are nevoie să afle adevărul el însuşi înainte de a-l spune lui Mutti şi lui Walter. S-a lăsat pe vine la marginea unui tunel, ascuns în spatele unui morman de dărâmături. A desfăcut prima bucăţică de hârtie pe care o găsise, cea care fusese lipită de sertar.

A aprins lanterna. Un cerc de lumină a căzut peste cuvintele scrise.

A murit în drum spre Dachau. Îmi pare rău.

Dezbaterea de la Westminster

Era şapte şi jumătate, iar Helen Bentwich, aflată în galerie, era deja epuizată după o lungă zi de peroraţii când Parlamentul a abordat într-un final chestiunea refugiaţilor. Philip Noel-Baker, în felul lui înflăcărat, chiar dacă prolix, a început susţinerea cazului cu câteva detalii teribile: un bărbat şi familia lui arşi de vii; o şcoală cu internat de la Caputh aproape demolată la două dimineaţa; pacienţi luaţi de la azilul pentru tuberculoşi din Bad Soden, îmbrăcaţi numai în cămăşi de noapte; pacienţii internaţi la spitalul pentru evrei din Nürnberg forţaţi să se alinieze ca la paradă.

— Dacă aceste acte ar fi fost excesele spontane ale mulţimii, guvernului german i s-ar putea solicita să îi pedepsească pe vinovaţi şi să acorde reparaţii victimelor, a zis el. În realitate însă, guvernul german şi-a încheiat actele cumplite promulgând un decret prin care îi acuză pe evrei de distrugerile comise şi le impune plata unei amenzi de optzeci şi patru de milioane de lire sterline. Cel mai sinistru lucru este că guvernul german a început să îi aresteze pe toţi bărbaţii evrei între şaisprezece şi şaizeci de ani.

Nu voia să „enumere ororile comise”, dar Camera trebuie să înţeleagă că bărbaţii şi băieţii duşi în lagărele de muncă erau obligaţi să muncească şaptesprezece ore pe zi în schimbul unor raţii neîndestulătoare chiar şi pentru un copil şi erau supuşi la torturi pe care refuza să le descrie. Nici Helen nu voia să afle detalii despre torturi, dar le aflase deja şi nu înţelegea de ce membrii acestei Camere erau atât de delicaţi, încât trebuia să fie scutiţi de a le asculta, căci ei erau cei chemaţi să ia decizia care putea să salveze vieţi.

Abia după ora zece noaptea secretarul de stat Hoare a trecut la propunerea legată de planul numit Kindertransport.

— Vicontele Samuel şi o serie de activişti evrei şi ne-evrei au venit la mine cu o propunere interesantă, a zis el. Mi-au

reamintit de o acţiune din timpul războiului, prin care am oferit găzduire aici multor mii de copii belgieni, ceea ce a jucat un rol de o importanţă inestimabilă în menţinerea în viaţă a acelei naţiuni.

Helen i-a şoptit lui Norman:

— Copiii aceia au fost aduşi împreună cu familiile lor, dacă aveau.

Norman şi-a apropiat buzele atât de mult de urechea ei, încât îi simţea respiraţia, şi i-a şoptit:

— Este mai uşor să convingi un om să facă ceva dacă ştie că există un precedent.

— Delegaţia aceasta crede, a continuat Hoare, că putem găsi familii în ţara noastră pentru un număr mare de copii germani fără a afecta populaţia noastră – copii a căror întreţinere ar fi asigurată din fondurile delegaţiei sau din donaţiile persoanelor generoase. Tot ce trebuie să facă Home Office-ul este să acorde vizele necesare şi să le faciliteze intrarea în ţară. Avem şansa de a primi tânăra generaţie a unui popor măreţ şi de a uşura suferinţele teribile ale părinţilor lor. Da, trebuie să prevenim un influx de persoane indezirabile ascunse sub haina imigraţiei de refugiaţi. De aceea guvernul trebuie să verifice detaliat circumstanţele individuale ale refugiaţilor adulţi, un proces care provoacă întârzieri. Dar un număr mare de *copii* poate fi primit fără verificări individuale.

Dezbaterea era intensă: Nu cumva vor fi contribuabilii britanici împovăraţi cu responsabilitatea financiară a îngrijirii copiilor? Ar trebui limitat numărul? Ce se întâmplă cu cehii? Dar cu refugiaţii spanioli? Domnul David Grenfell a insistat:

— Marii şi puternicei naţiuni germane nu trebuie să i se permită să îi lipsească pe evrei de tot avutul şi să îi arunce peste frontieră, spunând: „Nu vreau evrei în ţara mea; trebuie să îi luaţi”.

Dar s-a pus într-un final întrebarea: Având în vedere gravitatea crescândă a problemei refugiaţilor, ar fi Parlamentul acesta de acord cu un efort concertat al mai multor naţiuni, printre care şi Statele Unite, de a asigura o

politică comună pentru imigrarea temporară a copiilor din Reich?

— Un „efort concertat”? a zis Helen către Norman. Dar nu există alte naţiuni cu care să ne coordonăm eforturile.

— Cine este de acord…

Ieşire fără viză

Auzind voci pe scări, Stephan a sărit din pat, şi-a înşfăcat paltonul şi pantofii de pe scaunul de lângă fereastra dormitorului şi s-a căţărat afară, pe acoperiş, în vreme ce Walter – care dormea la fel ca el, îmbrăcat, din cauza frigului din camere şi a nevoii de a fi pregătiţi de orice – l-a strâns tare la piept pe Peter Iepuraşul şi s-a strecurat pe nesimţite în camera lui Mutti, în patul lui Mutti, aşa cum exersaseră. Golanii au năvălit în odaie, neopriţi de uşa rablagită, cu lanterne atât de puternice, încât ferestrele aflate acum sub Stephan străluceau de parcă erau aprinse lămpile înăuntru, chiar dacă oamenii se aflau încă în salonul de dincolo de dormitor.

— Unde este băiatul? a întrebat o voce groasă, insistentă.

Trebuie să se afle în camera lui Mutti atunci, căci Mutti nu ar fi putut atât de repede să coboare din pat şi să urce în scaunul cu rotile, nici cu ajutorul lui Stephan.

Stephan s-a ghemuit, rămânând cât putea de nemişcat, cu paltonul şi pantofii în mână şi simţind acoperişul rece prin ciorapi, în timp ce stratul subţire de gheaţă de pe acoperiş se topea şi îi pătrundea la piele.

— Ne mulţumim şi cu cel mic în schimbul lui, a zis omul.

Nici măcar naziştii nu ar face rău unei femei aflate pe moarte şi copilului ei, şi-a zis Stephan întinzând o mână pentru a închide geamul dormitorului său cât putea de încet, oprind sunetul vocii mamei, la depărtate de două camere, care spunea că nu ştie unde se află, că presupunea că fusese dus în lagăr – mama lui punându-se în primejdie ca el să poată scăpa, în timp ce Walter nu spunea nimic, sărmanul copil fiind îngrozit sau curajos, sau şi una, şi alta. Lui Stephan îi venea să coboare de pe acoperiş şi să le ceară ca Mutti şi Walter să fie lăsaţi în pace, dar îi promisese lui Mutti că nu o va face. Ei nu ar supravieţui fără el, insistase ea. Aveau nevoie de el să găsească o cale de a-i scoate din Austria. Ea nu o putea

face, Walter nu o putea face şi de aceea Stephan trebuia să se salveze mai întâi pe el. Walter spusese că el şi Peter puteau avea grijă de Mutti. Era doar un copil, dar era hotărât. Putea să golească o ploscă. O putea ajuta pe Mutti să se schimbe de haine. Putea face multe lucruri care nu ar fi trebuit să i se ceară unui copil de cinci ani.

Stephan a înaintat pe dibuite şi în tăcere de-a lungul acoperişului alunecos, către copacul din faţa ferestrei fostei sale camere, pe unde putea coborî în stradă.

Un soldat patrula cu un câine pe lângă copac. Câinele a ciulit urechile când au traversat lumina aurie a felinarului stradal; umbra lui era atât de lungă, încât părea o creatură din altă lume.

Stephan s-a retras încetişor de la marginea acoperişului şi s-a ascuns în spatele unui horn, ca sunetul respiraţiei sale să nu ajungă la urechile câinelui. S-a ghemuit lângă cărămizile coşului, la căldura sa slabă, la adăpostul umbrei sale.

Pe cer nu se vedea nicio stea.

A cercetat hornurile de pe acoperiş în timp ce îşi trăgea un pantof, încercând să vadă prin întuneric. Din hornul acela ieşea fum? Dar din următorul? Îşi lega şiretul când a auzit o fereastră deschizându-se.

S-a grăbit să ajungă lângă un horn şi l-a pipăit – cald. Apoi un altul, la fel de cald. Deja cineva se trăgea în sus, prin fereastra camerei lui Mutti din aripa servitorilor, pentru a urca pe acoperiş.

— Rahat, dar ce frig este! a strigat înapoi nazistul către fereastra deschisă.

Şi alunecos, şi-a zis Stephan. Ar fi putut încerca să-l împingă pe soldat de pe acoperiş şi să spere că va fi luat drept un accident.

— Vezi ceva? a întrebat o voce mai ascuţită – doi dintre ei aflându-se acum pe acoperiş. Nicio speranţă să îi poată împinge pe amândoi şi cu atât mai puţin putea să spere că această coincidenţă ar scăpa nebăgată în seamă.

Le vedea umbrele în întuneric, dar ei nu îl puteau vedea încă; vocile îl ajutau să îi localizeze, iar ochii lui avuseseră

timp să se adapteze, pe când ei abia urcaseră de la lumină.

Cu ochii tot la ei, s-a strecurat către următorul horn. Era rece, la fel de nemilos de rece ca piciorul care rămăsese neîncălţat.

Paltonul! Probabil îl lăsase lângă primul horn.

O lumină puternică a traversat acoperişul, o lanternă aprinsă, apoi o a doua.

Stephan s-a căţărat în vârful hornului şi s-a strecurat înăuntru, simţind cărămida rugoasă prin cămaşa subţire şi în acelaşi timp alunecoasă din cauza cenuşii şi rece prin piciorul acoperit numai de ciorap.

A băgat celălalt pantof între picioare, ca să se poată sprijini mai bine în mâini.

Nazistul cu vocea mai groasă a strigat către soldatul care patrula cu câinele jos, în stradă. Nu, nimeni nu coborâse de pe acoperiş.

Cei doi s-a împrăştiat, vocile venind din direcţii diferite de pe acoperişul masiv, iar lumina lanternelor trecând ocazional peste capul lui Stephan. Au început să vorbească despre celelalte acoperişuri din jur, ca şi cum Stephan ar fi putut să sară peste întreaga lăţime a străzii. Vocea mai înaltă venea acum dinspre primul horn, de lângă paltonul uitat al lui Stephan.

Pe Stephan îl ardeau pulpele de la cât se ţinuse în interiorul hornului. Un horn de cinci etaje. Putea să coboare pe el, sau va cădea când picioarele îi vor fi epuizate? Putea trece de ţeava de fum? Dacă reuşea, camera pe care o deservea ar fi putut să fie pustie. Hornul era rece, în definitiv. O cameră undeva, în centrul palatului, dată fiind localizarea hornului. Bucătăria? Bucătăria fără ferestre, unde ar fi captiv, incapabil să iasă din palat neobservat. Ar fi trebuit să găsească un coş rece la marginea clădirii, unul care să ducă într-o cameră cu o fereastră, o ieşire. Dar nu avusese timp.

Şi-a ajustat poziţia un pic, încercând să se încleşteze mai bine în interiorul hornului. Pantoful i-a alunecat dintre picioare. A întins mâna să îl prindă înainte de a lovi cu un zdrăngănit ţeava de fum de sub el şi de aceea a lunecat în

jos. Abia a reuşit să prindă şiretul pantofului cu mâna stângă.

A prins grăbit şiretul între dinţi şi şi-a încordat braţul în cărămida rece pentru a opri alunecarea. Genunchiul drept îi tremura de efort, sau de frig, sau de teamă.

Naziştii râdeau. De ce râdeau? Oare îi găsiseră paltonul?

Vocea înaltă a zis:

— Ţi-am zis eu că nu suntem gimnaşti!

S-au sfătuit unde s-ar fi putut duce. Stephan se încorda încă înăuntrul hornului, şiretul dintre dinţi menţinându-i un bizar echilibru.

S-au auzit un geamăt şi râsete, apoi zgomotul înfundat făcut de naziştii care cădeau înapoi în micul apartament. Pentru ei era doar un joc, o aventură.

A aşteptat o vreme după ce vocile au încetat înainte de a se sălta un pic în interiorul hornului şi de a arunca o privire peste marginea sa. A ieşit din horn şi s-a întins pe acoperiş, aşteptând şi urmărind cu atenţie, comandându-le picioarelor să se oprească din tremurat. Încă stătea întins acolo când a auzit scârţâitul unei ferestre deschise. Putea să reintre în cameră! Nu era nevoit să se întoarcă în teribilele subterane.

Primele note ale Suitei nr. 1 pentru violoncel a lui Bach au plutit spre el.

Stephan a ascultat acele prime note, melancolia tânguioasă a pendulării, acordurile frânte care nu erau „Ave Maria”. În cele din urmă şi-a tras al doilea pantof peste şoseta udă şi murdară de funingine. S-a târât peste acoperiş până şi-a găsit paltonul, l-a tras pe el şi a coborât pe trunchiul copacului. S-a grăbit spre cel mai apropiat chioşc de pe Ringstrasse şi a coborât treptele înguste din interiorul lui, respirând oarecum uşurat abia când a ajuns în subteranele reci şi lugubre, infestate de şobolani.

Apelul vicontelui Samuel

Vechea şi scăpătata sală de bal a hotelului Bloomsbury era plină de mese pliante şi de zgomotul a şaizeci de femei care procesau documente de imigraţie cu toată graba de care erau în stare. Puseseră la punct un sistem de cărţi de identitate alcătuite din două părţi colorate diferit, dintre care una rămânea în Anglia, în timp ce echivalentul ei era trimis în Germania, o cartelă pentru fiecare copil.

— Porneşte-l! a zis cineva. Helen, la BBC este unchiul tău, îşi începe pledoaria!

— Bine, porneşte-l, în cazul ăsta, dar nu vă opriţi, a zis ea. Nu ar avea niciun rost ca toată Marea Britanie să îşi deschidă larg uşile pentru a primi copii dacă noi nu îi putem scoate din Germania.

Femeile şi-au continuat munca, ascultându-l pe unchiul lui Helen, care continua să vorbească la radio. „... Oricât de dureroasă este despărţirea, aproape toţi părinţii evrei şi mulţi creştini «ne-arieni» doresc să îşi trimită copiii departe, chiar dacă pentru ei nu se găseşte un refugiu.”

Menţionând creştinii, vicontele Samuel dorea să facă propunerea mai atractivă, Helen o ştia.

— O acţiune mondială a fost lansată pentru salvarea acestor copii, spunea unchiul ei.

O acţiune mondială în care acţionează numai Marea Britanie. Dar cu siguranţă alte ţări îi vor urma exemplul.

— Situaţia este urgentă, a continuat vicontele Samuel. De aceea facem apel la naţiunea noastră să îi primească pe aceşti copii şi să îi îngrijească, să îi găzduiască în casele lor. Se oferă bisericile, comunităţile evreieşti şi alte grupuri să îşi asume responsabilitatea pentru aceşti copii, care în această clipă fac apel la mila lumii întregi?

Dorinţe mari şi mici

Stephan s-a încovrigat pe o ladă cu boabe de cacao şi şi-a îndesat mâinile goale între pulpe, încercând să le încălzească. S-a trezit tremurând după un minut sau poate cinci, sau cincisprezece, sau câteva ore. Timpul nu trecea în întunericul din subteran lipsit de indicii care să îi marcheze scurgerea. În stare de somnolenţă, a întins mâna după lanţul becului electric aflat deasupra lui, dându-şi seama la timp că va arunca lumină spre uşa din capul scărilor. Se afla oare cineva în clădirea Fabricii de ciocolată Neuman care ar fi putut să deschidă uşa şi să îl descopere?

Nu trebuia să rămână aici, ştia asta, dar era un loc uscat şi cunoscut şi altminteri unde ar fi putut să se ducă? Voia să se întoarcă acasă şi să se strecoare în patul lui, nu în cel din camera servitorilor, pe care îl împărţea cu Walter, ci în propriul pat, cu perna lui preferată şi cearşafuri proaspăt călcate, cu cărţile şi biroul şi maşina lui de scris, cu toată hârtia din lume şi toate visurile. Cum de nu este totul doar un coşmar? Cum de nu visează, pe punctul de a se trezi, îmbrăcat încă în pijamale şi de a se duce la biroul şi la maşina lui de scris, pentru a surprinde în cuvinte coşmarul înainte de pierde detaliile care ar construi o poveste dacă toate acestea nu ar fi reale?

A luat lanterna din cârligul aflat la capătul de jos al scărilor ce duceau spre pivniţa pentru cacao; putea avea grijă ca raza de lumină să nu ajungă la uşă şi o putea stinge mai uşor decât becul din tavan. Cu urechea ciulită la eventualele sunetele dinspre etaj, a apucat o rangă şi a deschis una dintre lăzi.

A luat un pumn de boabe de cacao dintr-unul dintre sacii de iută, apoi a închis cu atenţie atât sacul, cât şi lada, astfel încât dacă nu ai fi ştiut că lipseşte o mână de boabe, nu ai fi observat. A pus câteva boabe în gură şi a mestecat – tari şi amare. Ar fi vrut să aibă apă cu care să le înghită. Atâtea dorinţe, mari şi mici.

A turnat restul boabelor în buzunarul paltonului şi era pe

punctul de a pune ranga la locul ei, agăţată în cârlig, când a auzit voci sus – muncitorii care veneau să ia boabele de cacao necesare pentru producţia zilei. Speriat, a stins lanterna şi s-a ascuns în grabă sub casa scărilor, coborând treptele scării metalice. Când a auzit scârţâitul uşii, şi-a dat seama că ţinea încă în mână lanterna. A băgat-o în buzunar, sperând să nu i se observe lipsa.

S-a târât prin tunel către subteran, încercând să găsească un loc unde să se ascundă. Dinspre capătul îndepărtat al tunelului au venit voci – „Pe aici!” – şi sunetul paşilor în alergare. Naziştii cercetau subteranele în căutare de bărbaţi şi băieţi ascunşi, asemenea lui.

Prins ca într-o capcană, s-a grăbit către capătul interior al tunelului, convins că loviturile din pieptul lui îl vor da de gol.

Cizmele naziste au răsunat lângă tunel, alergând la numai câţiva metri de el.

Otto

Otto a ridicat-o în braţe pe Johanna şi a sărutat-o.

— Vreau la mama, a zis fetiţa.

— Ştiu, scumpa mea, a spus Otto. Ştiu.

Žofie, care devenise atât de supusă de când fusese arestată mama ei, atât de matură, l-a întrebat dacă reuşise să intre pentru a o vedea pe mama ei.

— Am primit confirmarea că mama voastră este deţinută aici, la Viena, a zis el. Ce ar fi să mă laşi pe mine să termin de pregătit cina?

— Nu este decât *kulajda.*

Kulajda. Era preferata lui Žofie. De câte ori o vizitau pe bunica lor Betta, se întorcea vorbind despre cum ea şi Johanna au strâns ouăle din cuibar, pe care apoi bunica le-a fiert fără coajă, câte un ou aşezat cu grijă în fiecare bol de supă cremoasă din cartofi.

— Tu odihneşte-te, *Engelchen,* a zis el. Citeşte puţin.

Pe masă era volumul *Kaleidoscop.* L-a dus în dormitorul lui Käthe şi l-a ascuns în locul obişnuit, sub covor. Apoi a dus *Memoriile lui Sherlock Holmes.*

Žofie s-a aşezat la masă cu un caiet de matematică plin de ecuaţii, renunţând chiar şi la Sherlock Holmes. Johanna s-a instalat alături de ea, sugându-şi degetul mare. Otto a pornit radioul pentru a asculta în timp ce termina de gătit supa. Ministrul de Externe von Ribbentrop se îndrepta spre Paris pentru a semna plănuitul acord de pace franco-german; un număr enorm de cărţi la mâna a doua era disponibil datorită închiderii librăriilor evreieşti; iar evreilor din Viena le fusese impusă interdicţia de a ieşi din casă seara.

Žofie-Helene a ridicat ochii din caietul de matematică.

— Îi vor da drumul mamei?

Otto a lăsat din mână lingura cu care amesteca şi s-a aşezat pe scaun, lângă ea.

— Trebuie numai să promită că nu va mai scrie.

Încruntându-se, Žofie s-a întors la ecuaţiile ei. Otto s-a

întors la plită, la satisfacţia de a şti că putea, cel puţin, să aibă grijă de ele.

La multă vreme după ce Otto presupusese că Žofie-Helene se pierduse în matematica ei, fata a spus:

— Dar ea este scriitoare.

Otto a amestecat cu grijă în supă, privind cum se formează urma unui vârtej, apoi se micşorează şi dispare.

— Žofie, a zis el, ştiu că Stephan ţi-a dat cartea aceea. Ştiu că înseamnă mult pentru tine. Dar este interzisă. Dacă o mai scoţi la vedere, voi fi nevoit să o ard în incinerator.

Atunci a început să sune telefonul, desigur, în clipa cea mai puţin potrivită.

— Nu am nevoie să păstrez cartea, a zis Žofie. O voi duce chiar eu jos, la tomberoanele de afară, după cină. Promit.

El a încuviinţat din cap – da, ar fi cel mai bine – şi a răspuns la telefon.

— Käthe Perger? a întrebat o femeie, vocea auzindu-i-se cu pârâituri din pricina zgomotului de fond.

Un apel din străinătate?

— Cine este? a întrebat Otto.

— Vă cer iertare, a răspuns femeia. Sunt Lisl Wirth, mătuşa lui Stephan Neuman. De fapt, speram să vorbesc cu Žofie-Helene. Sun din Shanghai. Tocmai am primit un telefon de la cumnata mea, că Stephan a… Au venit să îl aresteze şi el a fugit, iar acum Ruchele este obligată să se mute. S-a gândit că Žofie ar putea şti unde se ascunde…

— Cu siguranţă îl poate găsi altcineva, a zis Otto.

— Nimeni nu ştie unde este, a insistat femeia. Iar Ruchele… Chiar şi camerista ei a fost nevoită să plece, deoarece creştinii nu mai pot lucra pentru evrei. Nu sunt decât ea şi Walter. Pur şi simplu nu se poate descurca. S-a gândit că Žofie ar putea şti unde… Nu vrea să afle unde este, numai…

— Žofie-Helene nu ştie unde este Stephan, a zis Otto.

— Cumnata mea nu vrea decât să îi transmită un mesaj fiului ei, ca să ştie unde o poate găsi.

— Nora mea este închisă din cauza voastră! Trebuie să ne lăsaţi în pace!

A închis, cu mâna tremurândă.

Žofie-Helene se uita fix la el.

— Eu pot să îl găsesc pe Stephan, a zis ea.

Johanna îl privea şi ea. Şi-a scos degetul din gură şi a spus, cât se poate de firesc:

— Žozo poate să îl găsească pe Stephan.

Otto a amestecat din nou în supă. Nu era nevoie să mai fie amestecată, dar el avea nevoie.

— Nu ştii unde este, Žofie, a zis el. Vei sta aici şi vei lucra la demonstraţiile matematice, iar când mama ta va fi eliberată, vom pleca toţi la bunica Betta. Mama ta nu poate rămâne aici. Când o eliberează, vom pleca în Cehoslovacia.

Pe urmele lui Stephan Neuman

Žofie-Helene s-a strecurat din pat, îmbrăcată încă. A scos cutia cu secrete de sub pat şi a pus la loc înăuntru cartea pe care o citea pentru a rămâne trează până ce adormea Grandpapa, povestirile lui Stefan Zweig pe care îi promisese lui Grandpapa să le arunce. Se putea spune şi că îşi ţinuse promisiunea, şi că o încălcase: dusese cartea jos, la tomberoanele din faţa clădirii, dar nu a putut să o facă, aşa că a adus-o înapoi sus. *Kaleidoscop.* Se întrebase de multe ori de ce îi dăduse Stephan al doilea volum din colecţie şi nu pe primul. Ar fi putut să îl întrebe, dar îi făceau plăcere enigma, deducţia, descâlcitul nodului mental. Poate că îl alesese pentru ea datorită titlului; cu siguranţă ştia că titlul îi va face plăcere, toate acele suprafeţe reflectorizante înclinate una spre alta, astfel încât un singur lucru se răsfrângea în mai multe, imaginea repetată din nou şi din nou pentru a deveni altceva, ceva frumos.

A intrat în bucătărie în vârful picioarelor şi a scos un cuţit din suportul său. A deschis un sertar şi a pipăit în întuneric după o lumânare şi o cutie de chibrituri. Şi-a luat paltonul şi fularul cu carouri roz şi era pe cale să iasă, când, amintindu-şi ceva, a luat pâinea rămasă de la cină, aflată încă în hârtia de la brutărie, şi a strecurat-o în buzunarul paltonului.

Ajunsă afară, a cotit după colţul clădirii, a ridicat un triunghi al capacului octogonal care acoperea gura de canal şi s-a strecurat în jos, pe scara care ducea spre subteranul atât de întunecos şi lugubru, încât a trebuit să aprindă un chibrit. Nu era destulă lumină ca să desluşească prea multe, dar cel puţin a împrăştiat şobolanii. A pornit într-o direcţie, dar după puţin timp a fost nevoită să îşi acopere gura cu fularul din cauza duhorii. Pornise în direcţia greşită, apropiindu-se de canalizare, în loc să se îndepărteze. A făcut cale întoarsă şi a înaintat tiptil pe drumul cel bun. Dacă ar fi descoperit-o cineva, urma să spună că îşi căuta

pisica.

După o vreme, s-a oprit şi a ascultat: un sforăit. A mers în direcţia sunetului până când a descoperit sursa: un bărbat masiv.

S-a îndepărtat de el şi a mers mai departe, uşurată când a ajuns la unul dintre culoarele luminate de un bec puternic. Odată trecută de el însă, întunericul era şi mai rău.

Nu ar fi vrut să folosească lumânarea, pe care o adusese pentru Stephan, dar a surprins-o lumina pe care o dădea. A găsit drumul care trecea pe lângă mănăstire şi poarta de la Catedrala Sfântul Ştefan, pe lângă mormanul de cranii spre care a evitat să privească, deşi poate ar fi trebuit. Poate că ar fi totul mai puţin înfiorător dacă ar înlocui gândul la curajul lui Stephan, pe care încerca să îl adopte, cu propriul curaj.

La capătul tunelului ce ducea spre pivniţa pentru cacao, s-a oprit şi a inhalat. *Ţine gura deschisă, lasă ciocolata să stea pe limbă. Ţine-o în gură, fă-o să dureze, gustă-i fiecare clipă.* Dorise să îl ia de mână acea primă dată când coborâseră în subteran, dar cum îl iei de mână pe singurul tău prieten fără să strici totul?

A îngenuncheat pe piatra rece şi a înaintat târâş prin tunelul pe care fusese atât de încântată să îl descopere atunci.

— Stephan, eşti aici? a şoptit ea, vrând să îl găsească, dar în acelaşi timp şi să nu îl găsească aici.

Paradoxul prieteniei. Cum ar putea supravieţui aici, în frig şi umezeală? Cum ar putea dormi aici, cu nelipsiţii şobolani?

— Eu sunt, Žofie-Helene, a şoptit ea. Nu te teme.

Pivniţa inferioară era pustie. A apropiat lumânarea de scara care ducea la pivniţa pentru cacao. Treptele nu erau foarte murdare. Fuseseră folosite de curând. Elementar.

A urcat scara încet, cu grijă. A auzit ceva. A suflat în flacăra lumânării şi a ascultat, apoi a urcat ultimele trepte cât a putut de silenţios. Din vârful scării a scrutat întunericul. Nu auzea nimic.

— Stephan? a şoptit ea.

Niciun răspuns.

A aprins un alt chibrit şi a întors capul către sunetul scos de vreo creatură care se îndepărta în goană.

A bâjbâit prin întuneric până a găsit lanţul becului din tavan, care a luminat atât de puternic pivniţa, încât a fost nevoită să închidă ochii.

În cuiul de lângă scară atârna o lanternă nouă, dar altfel pivniţa era neschimbată. Între lăzile cu boabe de cacao de la capătul opus al încăperii era o mică distanţă. Poate fuseseră aşezate strâmb când au fost încărcate în pivniţă, ultima sarcină a unui muncitor obosit la finalul unei zile lungi de muncă. S-a apropiat. Nu era nimic acolo. Dacă Stephan îşi găsise adăpost aici, nu lăsa în urmă niciun semn, în afară de treptele metalice relativ curate. Dar unde altundeva să se ascundă?

S-a întors fără tragere de inimă spre becul din tavan, făcându-şi curaj să înfrunte revenirea întunericului. Frigul. Animalele pe care nu le vedeai. Dinţii lor ascuţiţi şi bolile pe care le purtau. A aşteptat un minut, sperând că lumina îl va atrage pe Stephan, înainte de a o stinge şi a coborî din nou scara.

Unde putea dormi Stephan, dacă nu în pivniţa pentru cacao? Într-un loc mai cald şi fără şobolani, spera ea. Dar habar nu avea unde ar fi acel loc.

A scos pâinea împachetată din buzunar, şi-a desfăcut fularul ecosez de la gât şi i-a legat un capăt astfel încât să formeze o pungă în jurul pacheţelului. Celălalt capăt l-a prins de scară, pentru a nu lăsa mâncarea pe jos şi a nu ajunge la ea şobolanii şi şoarecii, spera ea. S-a târât înapoi prin tunelul scund şi s-a oprit pentru a scrijeli în piatră un „S->” în câteva locuri, sperând să îl ajute pe Stephan să găsească mâncarea. A vrut să scrie mai multe litere, dar s-a răzgândit şi s-a întors în cavernă, a dezlegat pâinea şi a pus-o la loc în buzunar.

A urcat scara înapoi în pivniţa pentru cacao, a bâjbâit din nou prin întuneric după lanţul becului din tavan. După ce ochii i s-au acomodat iar, de data aceasta mai repede, căci

petrecuse mai puţine minunate în întuneric, a luat stiloul de pe mapă şi a scris pe hârtia în care era împachetată pâinea: *Mama ta este obligată să se mute în Leopoldstadt. Voi afla unde şi îţi voi lăsa un bilet şi o pătură. Lasă-mi scris de ce mai ai nevoie.*

Cartea. De ce nu i-o adusese? Data viitoare îi va aduce volumul *Kaleidoscop.*

A pus stiloul la loc, exact cum îl găsise. Şi-a făcut curaj să înfrunte întunericul, a tras de lanţ şi a coborât din nou scara de metal. A legat pachetul cu pâine şi, fără tragere de inimă, lumânarea şi chibriturile în fularul ei, pe care l-a prins din nou de o treaptă. A orbecăit prin întuneric până ce a găsit tunelul cel scund, s-a târât prin el spre subteranele oraşului şi a traversat pe dibuite scurta distanţă până la mormanul de prundiş şi scara în spirală. Ajunsă în vârful scărilor, a împins un triunghi al capacului octogonal al gurii de canal şi a ieşit capul peste el. Nevăzând pe nimeni, a urcat la suprafaţa străzii cât de repede a putut şi s-a îndreptat spre casă.

Pelerina

Truus a turnat ceai pentru Norman şi Helen Bentwich şi le-a oferit biscuiţi. Le-a întins şi tabachera din argint; oamenii tind să se relaxeze dacă le permiţi să fumeze.

— Parcă am fi într-un roman de capă şi spadă, a zis ea. Joop va fi devastat să afle că a fost lăsat pe dinafară.

— Noi ne-am gândit că ai nevoie de ceva timp pentru a analiza propunerea tu singură, a răspuns Helen.

Truus înţelegea că prin „noi”, Helen voia să zică „eu”.

— Câteva agenţii care operează acum laolaltă sub umbrela Mişcării pentru îngrijirea copiilor din Germania au convins Parlamentul nostru să permită emigraţia temporară nelimitată în Anglia dinspre Reich, a zis Norman.

— Nelimitată! a zis Truus. Este o veste minunată!

— Nelimitată ca număr de persoane, a spus Norman Bentwich, deşi limitată ca orizont de vârstă. Copiii vor fi acceptaţi numai ca transmigranţi…

— Un bun venit duşmănos, a zis Helen, şi o prevedere legală ridicolă, dat fiind că nu există nicio altă ţară spre care vor putea emigra copiii. Cerinţa aceasta seamănă cu o vitrină frumos aranjată, pentru care nu este absolut necesar drapajul actelor de emigrare. Au insistat că ar fi în interesul tuturor ca aceşti copii să fie răspândiţi pe o suprafaţă întinsă, în loc să fie concentraţi în oraşe ca Londra sau Leeds. „Este de datoria noastră să preîntâmpinăm crearea unei enclave evreieşti”, aceasta a fost formularea.

— Noi ne ocupăm de probleme la capătul britanic al lanţului, a zis Norman. Găsirea de sponsori pentru cât mai mulţi dintre ei şi aranjarea de cazare temporară şi ajutor în Marea Britanie pentru ceilalţi. Reichsvertretung a început deja selectarea copiilor în Germania. Dar eforturile depuse în Austria se lovesc de un impediment. Şeful Biroului Evreiesc al Reichului din Austria, un anume Eichmann… Norman îşi scutură ţigara în scrumieră. Ne pune probleme deosebite, după cum se pare.

— Kultusgemeinde şi Comitetul de Ajutor al Prietenilor, care îi susţine, a zis Helen, sunt de părere că cineva din afară ar putea să aibă mai mare succes în încercarea de a-l convinge pe Eichmann să permită plecarea austriecilor. Un creştin.

— Sperăm să putem finanţa şi primi poate zece mii de copii, a zis Norman. Şi având vedere câţi copii ai salvat dumneata…

— Zece mii de copii şi pe părinţii lor? a întrebat Truus.

Cu o privire nesigură aruncată spre soţia lui, Norman a stins ţigara pe jumătate fumată.

— Prim-ministrul crede că le va fi mai uşor copiilor să ne înveţe limba şi obiceiurile. Fără familie s-ar putea integra mai uşor în societatea noastră. Înţeleg bine că acei copii pe care i-ai salvat dumneata nu erau nici ei însoţiţi de părinţi?

— „Prim-ministrul crede” că în Anglia se găseşte loc pentru copii, dar nu şi pentru părinţii lor? a replicat Truus, uluită. „Prim-ministrul crede” că părinţii ar trebui să îşi dea copiii lor dragi pe mâna unor străini?

— Aveţi copii, doamnă Wijsmuller? a întrebat Norman.

Helen, la fel de uimită de întrebare ca Truus, sau poate chiar mai uimită, a zis:

— Norman! Tu…

— Joop şi cu mine nu am avut această bucurie, domnule Bentwich, a zis Truus cu o voce cât putea de egală, clipind ca să alunge imaginea frumosului pătuţ-balansoar din lemn, a lenjeriei, a broderiei în formă de om de zăpadă pe care o găsise în pod într-o zi, pe când Joop era la muncă.

— Vă asigur, a zis Norman Bentwich cu fermitate, că nu va fi luat niciun copil ai cărui părinţi nu îl trimit de bunăvoie. Nu suntem barbari.

— Nu, în lume nu mai sunt barbari, a zis Truus. Cel puţin nu unii care să fie numiţi ca atare. Conciliatori, cât vezi cu ochii, dar barbari, nicidecum.

Bentwich a spus indignat:

— Să nu credeţi că vă aflaţi în situaţia de a da lecţii Marii Britanii pe tema generozităţii. Voi, olandezii, permiteţi să traverseze graniţa înspre Olanda numai evreilor care au în

mână o viză pentru a se stabili în altă ţară.

— Dar să separaţi familiile? Cu siguranţă…

S-a întors spre Helen, amintindu-şi de micuţa Adele Weiss, moartă în pătuţul acela din Zeeburg, fără o mamă care să o mângâie.

— Helen, nu li s-ar putea găsi mamelor posturi de servitoare? Sau… Am auzit zvonuri că li s-ar permite mai multor evrei să plece spre Palestina. Sunt sigură că ai ceva influenţă în sensul acesta, având în vedere câţi ani ai petrecut acolo.

— Din păcate, Palestina este considerată prea sensibilă din punct de vedere politic pentru a putea oferi o soluţie, a răspuns Norman.

Considerată. Aşadar, el nu era de acord, dar nu avea ce face.

Helen a spus cu blândeţe:

— Guvernul a căzut de acord să elibereze vize de grup, astfel încât copiii să poată fi aduşi repede. Este ceva, Truus. Aceşti copii sunt într-o situaţie disperată. Consiliul se teme pentru vieţile lor.

— Dar nu şi pentru vieţile părinţilor lor.

Norman Bentwich s-a ridicat şi s-a dus spre fereastră, spre ziua de iarnă nefiresc de caldă şi de luminoasă. La fel făcea Joop când era nervos sau nemulţumit. La fel făcea şi ea.

Când s-a întors din nou spre ea, lumina care îi venea din spate, dinspre fereastră, nu lăsa să i se vadă chipul.

— Aceşti părinţi vor face orice pentru a-şi salva copiii. Sunt fericiţi pentru generozitatea străinilor care se oferă să îi apere până ce se va termina oroarea aceasta.

Helen şi-a lăsat mâna cu grijă pe mâna lui Truus, spunând:

— Şi eu aş face la fel, Truus, şi tu ai face la fel.

Truus a luat o gură prudentă de ceai. A ales un biscuit de pe farfurie, dar şi-a dat seama că nu putea înghiţi. Chipul mamei lui Adele îi revenea în faţa ochilor: da, voise ca Truus să îi ia copilul, şi în acelaşi timp nu dorise să o facă. De ce nu o trăsese şi pe mamă în tren? De ce nu se gândise

să o aducă şi pe mamă, să se bazeze pe propria ingeniozitate pentru a o scoate cumva din Germania şi pe mama lui Adele?

— Helen, a zis ea, eu… Tu nu ai făcut niciodată aşa ceva. Nu ai luat niciodată un copil din braţele mamei sale. Nu pot crede că există pe lume o sarcină mai oribilă.

Norman Bentwich a făcut un pas spre ea, părăsind efectul pe care lumina puternică dinspre fereastră îl crea asupra siluetei sale, şi a întrebat cu insistenţă:

— Chiar nu puteţi?

Pumnalul

Pe un pod peste Harengracht, un tată ţinea o fetiţă peste balustradă, ca să poată împunge cu un băţ lung o bărcuţă de jucărie blocată în mijlocul canalului. Hăinuţa copilului nici măcar nu era încheiată şi era ţinută atât de precar, încât pe Truus o bătea gândul să o ia din braţele lui înainte de a cădea în apa rece. O bătea gândul să îl împingă pe tată peste balustrada podului. Oare ce era în mintea lui? Atâţia părinţi nu dădeau atenţie propriilor copii, imaginându-şi că nu li se va întâmpla nimic rău. Dar un grup gălăgios de părinţi care îl priveau din apropiere a aplaudat când bărcuţa din lemn colorat a fost dislocată şi a repornit spre cheiul îndepărtat, unde copiii lor împungeau cu beţe în propriile bărcuţe colorate, repezindu-se din când în când peste pod, pe partea pe care se afla Truus, ca să repună în mişcare câte o bărcuţă.

— Admir tot ceea ce fac Helen şi Norman Bentwich, i-a spus Joop. Dar, Truus, să porneşti spre Viena *diseară?* Fără niciun fel de plan? Fără nicio programare pentru a te întâlni cu acest individ, Eichmann?

Joop nu era genul de om care să permită exprimarea sentimentelor în public şi de aceea Truus alesese să îi vorbească despre propunerea lui Bentwich aici, pe malul canalului. Fuseseră alcătuite planuri, desigur, nu de către Truus, ci de Helen Bentwich, care îi convinsese pe bărbaţii din comitet că Truus era femeia potrivită pentru sarcina pe care ei credeau că era mai bine să o încredinţeze unui bărbat. Prietena ei Helen – ciudat mod de a se gândi la cineva cu care nu se întâlnise decât o dată înainte, dar aceasta era realitatea.

— Una este să treci câţiva copii peste o graniţă despre care ştii că nu este bine apărată, a zis Joop, uitându-se ţintă în ochii ei, dar acum este vorba despre mai multe călătorii – nu doar de un drum de cinci minute peste graniţă, ci tot drumul până la Viena.

— Da, Joop, dar…

— Nu mă sfida în privinţa aceasta.

Forţa cuvintelor lui a surprins-o. Rostise cu convingere cuvintele pe care spusese atât de des că nu le va rosti niciodată. Le rostise cu hotărâre nu pentru că era hotărât să o controleze, ci pentru că îi era teamă pentru ea.

Ea a zâmbit încrezătoare către un grup de părinţi care priveau acum de dincolo de canal, de data aceasta tatăl fiind alături de ei, în vreme ce copila împungea bărcuţă dinspre mal.

— Nu te-aş sfida niciodată, Joop, a zis cu blândeţe. Unul dintre multele motive pentru care te iubesc este faptul că nu m-ai pune niciodată în situaţia de a fi nevoită să te sfidez.

O aluzie dintre cele mai blânde, cu umor sub formă de îndulcitor pentru a fi înghiţit mai uşor.

Expresia de pe chipul lui s-a înmuiat a scuze.

— Dar, zău aşa, Truus.

Au urmărit-o pe fetiţa care nu mai reuşea să ajungă la bărcuţă şi a apelat la tatăl ei. El era prea prins de discuţie ca să o audă. Fata a chemat în ajutor un frate mai mare, care şi-a abandonat propria barcă pentru a o readuce pe a ei mai aproape.

— Ce vrei să fac, Joop? a replicat Truus, din nou cu voce supusă, liniştitoare. Este bine să salvez trei copii sau este bine când salvez treizeci, dar nu trebuie să încerc să salvez zece mii?

— Gestapoul va şti orice mişcare vei face, Geertruida! Unde te duci. Cum şi cu cine îţi petreci fiecare minut. Orice greşeală va fi fatală. A ezitat, apoi a continuat mai blând: Nici nu mai spun că doctorul ţi-a recomandat să nu faci călătorii lungi.

Truus a îndepărtat durerea adusă de acest gând – doctorul care îi salvase ei viaţa, dar nu şi pe a copilului. Ultima lor şansă, presupunea ea. Ultima ei şansă, apărută pe neaşteptate.

A luat mâna înmănuşată a lui Joop între mâinile ei.

— Faptul că nu fac caz de riscuri nu înseamnă că le ignor complet, Joop, a spus ea. Ştii asta.

Au rămas unul lângă celălalt, în timp ce, pe cealaltă parte a canalului, tatăl băieţelului şi al fetiţei a venit lângă ei. Folosindu-se de băţul fetei, i-a tras bărcuţa la mal şi a ţinut-o ridicată până ce s-a scurs apa din ea, apoi a repetat întregul proces cu bărcuţa fiului său. Băiatul a luat-o de mână pe sora sa, iar fata a spus ceva care i-a făcut pe toţi să râdă. Tatăl a adunat bărcile şi beţele, apoi cei trei s-au îndreptat spre pod şi l-au traversat.

Truus a ridicat privirea printre copacii goi spre cerul pustiit, mânjit acum de apropierea serii.

— Joop, imaginează-ţi că aceşti copii austrieci pe care mi se cere să îi aduc ar fi copiii noştri…

— Dar nu sunt! Nu sunt ai noştri şi, indiferent câţi copii ai altor oameni vei salva, nu îi vei înlocui pe ai noştri. Trebuie să încetezi să îţi imaginezi că îi poţi înlocui!

Oamenii s-au întors din nou spre ei. Truus a rămas cu privirile fixate dincolo de canalul mâlos, cu mâna ancorată în mâna lui. Nu voise să spună acele cuvinte, să o rănească. Era numai sentimentul pierderii care ieşea la suprafaţă ca o băşică. Ar fi putut şi el să se întâlnească afară cu alţi părinţi, dacă ea nu l-ar fi dezamăgit. Şi el şi-ar putea învăţa copilul cum să înoate înainte de a lansa o bărcuţă pe apă, un copil căruia nu i-ar fi dat voie să îşi pună patinele şi să se fâţâie pe canal înainte de a fi rămas îngheţat timp de cel puţin o săptămână. Şi el ar putea încheia nasturele de la gulerul paltonaşului, ar putea săruta un cot învineţit, ar putea râde la ceva ce i s-ar părea amuzant copilului şi poate chiar şi unui adult.

Joop a tras-o spre el, a îmbrăţişat-o şi a sărutat-o pe pălărie, în creştet.

— Îmi pare rău. Îmi pare rău. Iartă-mă. Îmi pare rău.

Au rămas aşa, în timp ce părinţii şi-au chemat copiii, bărcuţele au fost scoase din canal, cu apa şiroind din carenele lor din lemn vesel pictate, iar barcagiii au plecat în grupuri de trei şi patru şi cinci înapoi în case, pentru a lua cina împreună, în jurul meselor mari, cu bărcuţele lăsate la uscat în cadă, după ultima lor călătorie înainte de instalarea iernii. În depărtare a fluierat un tren, ascuţind tăcerea

cerului cenuşiu acum şi a apei cenuşii, a clădirilor cenuşii şi a podului cenuşiu. Soarele apunea atât de repede zilele acestea.

— Poate de aceea a ales Dumnezeu să nu ne dea copii, Joop, a zis cu blândeţe. Pentru că urma să fie o nevoie mai mare, şansa de a-i salva pe atâţia. Poate că ne-a salvat de povara riscului de a-i lăsa pe copiii noştri orfani de mamă.

Toată cerneala

Stephan, cu fularul roz al lui Žofie înfăşurat în jurul gâtului şi o pătură peste umeri, urmărea din spatele unui morman de pietre cum umbra care era Žofie-Helene s-a oprit în pasajul subteran. *Žofie,* voia să spună Stephan, *Žofie, sunt chiar aici.* Dar nu a spus nimic. A privit doar cum umbra s-a întors şi s-a lăsat pe vine, apoi a dispărut în tunelul ce ducea spre pivniţa cu cacao.

A dus fularul la nas şi a inspirat, privind şi ascultând. Apa picura când într-o parte, când într-alta. Un automobil a trecut cu un zgomot metalic peste gura de canal octogonală de la capătul scărilor în spirală pe care coborâse Žofie. Nu ştia de câtă vreme aştepta. Nu mai avea sentimentul trecerii timpului.

— Stephan? a zis ea, şi vocea ei l-a speriat.

A rămas locului, privindu-i umbra, pe care o distingea acum, că ştia că se află acolo. Nu a făcut nicio mişcare şi nu a spus nimic. Pentru protecţia ei, da, dar şi pentru demnitatea lui. Nu voia să îl vadă aşa: înfrigurat şi murdar din cauza traiului în subterane, incapabil să facă o baie; uşurându-se în apropierea canalizării, ca să nu murdărească locul unde dormea sau să lase indicii spre ascunzătoarea lui; atât de înfometat, încât era în stare să mănânce pâinea de care ar fi avut nevoie mama lui pentru a rămâne în viaţă.

Umbra ei s-a mişcat, paşii-i lipăind abia auzit spre scări şi apoi urcând treptele de metal. Lumina s-a filtrat de sus, când a deschis capacul gurii de canal şi apoi a dispărut, lăsându-l din nou singur.

Într-un târziu s-a târât prin tunelul scund. Abia când a ajuns în mijlocul lui a aprins lanterna. A mijit ochii din cauza luminii puternice, dându-le timp să se obişnuiască.

Îi lăsase provizii noi de pâine şi unt. Îi adusese un caiet şi un stilou şi *Kaleidoscopul* lui Stefan Zweig.

Întors la grajdurile subterane, s-a aşezat în cel mai sigur

loc, între cele două intrări în tuneluri. A tras lângă el craniul de cal şi a aşezat înăuntru lanterna, îndreptată spre el. În pata de lumină, a putut citi rândurile scrise pe hârtia cu care era împachetată pâinea. Adresa din Leopoldstadt unde locuiau acum Mutti şi Walter.

A desfăcut pâinea din ambalaj şi şi-a apropiat de ea nasul, pentru a inhala mirosul de drojdie. A rămas aşezat multă vreme, închipuindu-şi gustul, înainte de a o înveli din nou în hârtie şi de a o ascunde în buzunar.

A înclinat lumina ca să cadă mai bine pe paginile cărţii: volumul al doilea al povestirilor lui Stefan Zweig, pe care i-l dăruise deşi nu avea un alt exemplar, doar pentru că îi făcea plăcere să îl aibă ea. A rămas cu ochii aţintiţi asupra copertei. Cărţile lui Zweig fuseseră interzise de către Hitler. Žofie nu ar fi trebuit să o păstreze.

A deschis cartea şi a dat paginile din memorie până la povestirea sa preferată din volum, „Mendel, bibliofilul”. A ajustat din nou lanterna, apoi a citit primele câteva pagini, până la partea care îi plăcea cel mai mult, despre lucrurile mici care aduc în amintire cele mai mici detalii ale unei persoane – o carte poştală sau un cuvânt scris, „o foaie de ziar ştearsă de fum”.

A deschis caietul – un jurnal cu foaie matematică, de tipul celor în care Žofie îşi rezolva ecuaţiile – şi şi-a lăsat degetele să zăbovească pe pagină. Şi-ar fi dorit ca paginile să nu fie goale. Să îi fi lăsat un bilet. Să fi fost unul dintre caietele ei cu exerciţii, cu o ecuaţie rezolvată demult, cu scrisul ei lăbărţat pe toată pagina.

Şi-a scos mănuşile şi a luat în mână stiloul, lucios şi rece. Toată hârtia aceea pe care nu o preţuise. Toată cerneala. Toate cărţile pe care putuse să le scoată de pe raft oricând voia. A ajustat din nou poziţia lanternei şi s-a reaşezat astfel încât raza de lumină să lumineze pagina goală. Şi-a ascuns mai bine faţa în fularul lui Žofie-Helen şi a scris: *Nu îţi aduci nici prietenii aici, dar m-ai adus pe mine, aşadar, logic vorbind, nu îţi sunt prietenă.*

A scris sub marginea de sus a foii, pe mijloc, ca titlu: *Paradoxul mincinosului.*

A scris: *Cosiţa atârnându-i pe spate pe când părăsea parcul Prater.*

Şi-a şters nasul cu dosul mâinii, amintindu-şi chipul lui Walter când îl privea peste umărul lui Žofie, Walter care îşi văzuse fratele mai mare obligat de nazişti să bată pas de paradă. Şi-a şters iar nasul şi ochii. Şi-a ascuns faţa în caşmirul moale al fularului lui Žofie şi a scris: *Pielea albă şi pură de la ceafa ei. Ochelarii ei murdari. Mirosul de pâine proaspătă. Mirosul ei.*

Promit

Truus a împăturit cu grijă o bluză şi a pus-o în valijoară, o geantă frumoasă, din piele moale, care aparţinuse tatălui ei. Deţinuse o farmacie în Alkmaar, unde le dădea uneori clienţilor medicamentele de care aveau nevoie, dar nu şi le permiteau. Nu ezitase niciodată numai pentru că pielea lor avea altă culoare sau Dumnezeul lor era o altă versiune a celui în care credea el. Şi totuşi, presupunea că acum ar exprima aceeaşi îngrijorare ca Joop.

— Îngrijorarea nu echivalează cu punerea sub semnul îndoielii a importanţei a ceea ce faci, a zis Joop. Iar dacă am crezut vreodată că aş putea să o fac eu în locul tău, sau că ar putea să o facă altcineva, am văzut în Germania cât de mult am greşit.

S-a întors spre el, ascultându-l cu atenţie, aşa cum o ascultaseră întotdeauna părinţii ei pe ea. Era o onoare să fii ascultat cu asemenea atenţie, să fii auzit. Poţi să onorezi pe cineva fără să fii de acord cu el.

— Dar nu îmi poţi cere să nu îmi fac griji, a continuat Joop. Nu te voi opri niciodată să faci ceea ce trebuie să faci. Ştiam cine eşti atunci când m-am însurat cu tine. Cred că am ştiut cine eşti înainte ca tu însăţi să o afli.

A îmbrăţişat-o, trăgându-i capul la pieptul lui, astfel încât să-i asculte bătăile incredibil de rare ale inimii lui.

— Trebuie să ai încredere că sunt la fel de puternic ca tine, a zis el. Chiar dacă nu ştiu să mint la fel de bine.

I-a ridicat bărbia. A mijit ochii încercând să se concentreze asupra lui, la fel ca atunci când o sărutase pentru prima oară, în urmă cu mulţi ani. Era un om atât de bun. Ce diferită ar fi acum dacă nu ar fi existat oamenii buni din viaţa ei.

El a luat fusta pe care tocmai o pusese în valijoară şi a înlocuit-o cu alta.

— Ai încredere în mine şi în privinţa fustei.

Joop nu era genul care să îi cumpere haine; trebuia să fie un cadou de Crăciun, i-a spus el, dar voia să i-o dea acum.

Materialul se potrivea cu bluza şi nu avea rost să îi conteste alegerea într-o chestiune care nu conta.

A îmbrăţişat-o din nou.

— Promite-mi că îmi vei spune totul, a zis el. Promite-mi că îmi vei permite să ştiu când este cazul să îmi fac griji, ca să nu îmi fac griji tot timpul.

Truus s-a lăsat puţin pe spate ca să îl vadă mai bine.

— Promit.

A sărutat-o, cu buze atât de calde şi moi, încât s-a întrebat dacă îl poate părăsi pentru un pat gol dintr-o cameră de hotel goală, într-un oraş aflat sub controlul naziştilor.

— Iar eu îţi promit libertatea de a lua propriile decizii, aşa cum am făcut întotdeauna, a zis el zâmbind strâmb. Nu că mi-ai da de ales.

Ghetoul din Leopoldstadt

Stephan s-a strecurat într-un apartament de la parter, plin de mobilă ca un magazin de vechituri, mai multe familii înghesuite în numai câteva camere, mulţi sărbătorind Sabatul. Într-o cămăruţă întunecoasă din spate – o cameră aglomerată de câteva piese de mobilier care aparţineau familiei sale –, Mutti dormea într-un pat de o singură persoană, cu braţele în jurul lui Walter. Stephan a îngenuncheat lângă ei.

— Şşşt! a făcut el. Mutti, eu sunt.

Mutti s-a trezit cu răsuflarea tăiată, apoi s-a întins ca spre o stafie şi a dus o mână la gâtul lui. Atingerea ei, uscată şi pergamentoasă, dar oferindu-i mai multă căldură decât simţise de multe zile, i-a lăsat în gât o durere care l-a împiedicat să vorbească timp de o clipă.

— Totul este bine, a îngăimat. Sunt bine. Vreau să ştii că ştiu unde să dau de voi. O să găsesc o cale de a avea grijă de voi.

— Pentru mine nu are nicio importanţă, Stephan. Nu mai contează pentru mine, numai pentru Walter, a zis Mutti.

I-a pus în mâini o bucată de pâine şi un mic cocoloş de unt învelite în hârtie, laolaltă cu un borcan de roşii inscripţionat cu scrisul lui Žofie-Helene, adus de la ferma bunicii ei din Cehoslovacia vara trecută, presupunea el. Se bucura că scăpase de mâncare şi o depusese în mâinile lui Mutti, înainte de a ceda în faţa foamei. De câte ori uitase pe farfurie la Café Landtmann un cocoloş de unt mai mare chiar decât acesta, sau poate un ştrudel pe jumătate mâncat la Café Central? Câte bomboane de ciocolată mâncase, cu iniţialele sale scrise cu *fleur de sel* sau cu numele lui format din feliuţe de migdale prăjite, sau o notă muzicală într-un ganaş de aur, ba chiar şi un pian mititel pictat cu o multitudine de glazuri? De câte ori ar fi strâmbat din nas la vederea roşiilor conservate? Acum îi lăsa gura apă gândindu-se la ele, la orice mâncare, alta decât bucăţelele de pâine mucegăită şi boabele de cacao cu care

supravieţuia de zile întregi.

— Voi avea grijă de amândoi, Mutti, a zis el. Şi de tine, şi de Walter. Voi găsi o cale, îţi promit. Dacă ai nevoie de mine, trimite-l pe Walter să îi spună lui Žofie-Helene.

— Ea ştie unde eşti?

— Este periculos să ştie cineva, Mutti, dar ştie cum să îmi trimită un mesaj.

— Ai văzut-o?

— Nu, a zis el, un adevăr numai pe jumătate.

Se întreba dacă Mutti va mânca pâinea sau dacă o va lăsa toată lui Walter. Era groaznic de slabă.

— Încep să îi elibereze pe unii dintre bărbaţii arestaţi. Poate nu vei mai fi în pericol, a zis Mutti.

— Cel puţin voi putea să vă vizitez mai uşor aici, fără naziştii de la parter, a zis Stephan. Iar aici ai oameni care te pot ajuta.

Cea mai slabă dungă argintie la marginea norilor care alungaseră toată lumina.

Viena

Truus a ieşit din avion în capătul scării pasagerilor şi a privit profilul Vienei: Catedrala Sfântul Ştefan, clopotniţa Primăriei, roata cea mare din Parcul Prater. Cu o seară în urmă era prea târziu ca să mai prindă KLM-ul, aşa că fusese nevoită să zboare cu Lufthansa prin Berlin. Acum era Sabatul; trebuia să aştepte până la lăsarea serii pentru a se întâlni cu căpeteniile comunităţii evreieşti din Viena. Ceea ce îi dădea timp să se aranjeze şi să îşi revină. A coborât scările, a traversat pista, a aşteptat la rând pentru a-i fi verificat paşaportul şi a găsit un taxi. Nu, l-a asigurat pe şofer, geanta de noapte poate sta lângă ea, pe banchetă, nu era nevoie să se deranjeze să deschidă portbagajul.

Nu este de competenţa noastră

Ruchele şedea în scaunul ei cu rotile în holul consulatului britanic, în vreme ce rândul înainta cu încetineală. Deja la sosirea lor se încolăcea pe după clădire, deşi nu se făcuse ziuă încă şi mai era şi Sabatul. Acum Walter se afla în capătul de sus al scărilor, aproape primul din şirul de femei cu batic şi de bărbaţi care astăzi purtau kippa – bărbaţi care fuseseră eliberaţi din lagăre. Ruchele simţea o dorinţă inexplicabilă de a ţipa la ei pentru că supravieţuiseră nenorocirii căreia Herman nu îi supravieţuise, dar ceea ce îl omorâse fusese încercarea lui de a o salva. Herman se opusese când au vrut să îl ia de lângă ea, şi de aceea îl bătuseră, iar el supravieţuise bătăii, dar nu şi lungului drum prin frig, întins pe platforma acelui îngrozitor camion.

— Mutti! Peter şi cu mine suntem aici, a strigat Walter către ea printre gratiile balustradei, zâmbetul de pe chipul lui mititel – primul pe care i-l oferise de când îl trezise.

Era imposibil, în ore întregi făcuseră un singur pas înainte şi apoi, cu greu, un altul. Dar imposibilul trebuia să fie posibil acum; imposibilul era obligatoriu pentru a supravieţui.

Cei trei bărbaţi care îşi petrecuseră orele acestea în spatele lor la coadă au coborât scările, mulţimea de la coada dintre ei dându-se într-o parte ca să le facă loc.

— În regulă, Frau Neuman, sunteţi gata? a întrebat cel mai în vârstă.

La semnul ruşinat din cap al lui Ruchele, a ridicat-o din scaun şi a cărat-o pe braţe în sus, pe scări.

Ceilalţi l-au urmat ducând scaunul, peste întregul hol lăsându-se o asemenea tăcere, încât, pentru prima dată în după-amiaza aceea, singurele sunete care se mai auzeau erau vocile solicitanţilor de viză şi ale administratorilor de la etaj.

După ce a fost repusă în scaun, iar mulţimea care aştepta şi-a reluat murmurul pe voci slabe, disperate, a privit cu nerăbdare în susul cozii. Continua într-o cameră

mare, dându-i înconjor pe lângă pereţi – mai avea mult de aşteptat până ce va ajunge în faţa cuiva care petrecuse toată dimineaţa ascultând poveste după poveste, un om care ar putea fi înţelegător sau, dimpotrivă, atât de obosit, că nici măcar o femeie pe moarte şi fiul ei nu l-ar putea mişca.

Walter i s-a urcat în poală. A închis ochii şi, epuizat, a început să respire încet, liniştit, ca orice copil care doarme. L-a sărutat în creştetul capului.

— Eşti un băiat tare bun, i-a şoptit ea. Eşti un băieţel tare bun.

Ruchele, ajunsă în sfârşit la capătul rândului, l-a trezit pe Walter. I-a şters somnul din ochi şi umezeala de pe buze, mulţumită că vor fi primiţi înainte de închiderea consulatului – care astăzi avea loc mai devreme decât de obicei, din pricina decretului Winterhilfe care le cerea evreilor să părăsească străzile înainte de deschiderea Christkindimarkt-ului, din după-amiaza aceea. La un semn din cap venit dinspre următorul birou liber, a parcurs fără ajutor scurta distanţă rămasă, nevrând ca discuţia ei cu funcţionarul de la imigrări să înceapă cu el adresându-se celui care ar fi ajutat-o, în loc să vorbească cu ea.

— Soţul meu a depus deja cerere pentru vize britanice, a început ea, sperând să o privească în ochi, lucru pe care el nu l-a făcut. Dar aud că Marea Britanie se pregăteşte acum să permită intrarea în ţară a copiilor evrei chiar înainte de eliberarea vizelor, că a început o operaţiune de transportare a copiilor din Germania şi că se pregăteşte una şi pentru noi.

Omul a mutat dintr-o parte în alta lucrurile de pe biroul lui. Ca mulţi alţii, nu îi venea uşor să vorbească cu cineva ţintuit într-un scaun cu rotile.

Ruchele s-a făcut cât a putut de mare, pentru a da impresia de putere. Dar era mare şi puternică numai în mintea ei.

— Frau…

— Neuman, a zis ea. Ruchele Neuman. Fiii mei sunt

Stephan şi Walter. Acesta este Walter. Vedeţi ce copil bun este, a aşteptat cu mine atâtea ore. Soţul meu… a fost ucis de nemţi în drum spre lagăr.

Bărbatul a ridicat ochii, privirea-i trecând o clipă peste chipul ei, înainte de a se fixa undeva deasupra şi dincolo de urechea ei dreaptă.

— Îmi pare rău pentru pierderea pe care aţi suferit-o, doamnă.

Şi-a ajustat poziţia corpului, astfel încât, pentru o clipă măcar, omul să îl privească în ochi pe băiatul bun căruia părea hotărât să îi refuze ajutorul.

— Vă rog, a zis ea, nu caut mila dumneavoastră. Vreau să mă ajutaţi să îi pun la adăpost pe fiii mei.

Omul a vânzolit din nou hârtiile – hârtii care nu aveau nimic de-a face cu ea. Încă nu i se dăduse niciun formular de completat.

— Cred că o schemă de genul celei pe care o menţionaţi se organizează în prezent, a zis el, dar nu are nimic de-a face cu guvernul britanic.

Confuză, Ruchele a aşteptat până ce, într-un final, omul a privit-o în ochi.

— Dar nu se poate realiza fără guvernul dumneavoastră, a zis ea. Cine ar elibera vizele sau ar decide derogarea?

— Îmi pare foarte rău, doamnă, a zis el, adresându-se din nou biroului. Nu pot să vă recomand decât să contactaţi comitetul.

A scris o adresă din Londra pe o bucată de hârtie şi i-a întins-o.

— Nu puteţi…

— Îmi pare rău, a spus el. Nu este de competenţa noastră.

Apoi a făcut un semn din cap către următoarea persoană de la rând, nelăsându-i lui Ruchele nimic altceva de făcut decât să îndrepte scaunul către scări. Acolo, Walter s-a dat jos şi l-a bătut politicos pe mână pe un om aflat la coadă, căruia i-a spus:

— Mă scuzaţi, domnule. Mutti a mea are nevoie de ajutor pentru a coborî scările.

Afară, în stradă, Ruchele le-a mulţumit bărbaţilor care o duseseră în braţe, iar Walter a apucat mânerele scaunului. Nu vedea peste spătarul lui, dar parcursese tot drumul din Leopoldstadt până la consulat în acest fel, Ruchele spunându-i când să vireze într-o parte sau alta, să încetinească la colţul străzilor, să oprească la marginea trotuarului ca să lase un nazist să treacă. Acum trebuia să se grăbească, să nu fie prinşi pe stradă înainte de intrarea în vigoare a decretului Winterhilfe.

Un băiat tare bun

Lui Walter i se părea că împingea scaunul cu rotile al lui Mutti de multă vreme; se făcuse atât de greu. Mutti nu mai vorbea, deşi la dus către locul acela unde stătuseră la coada cea lungă îi spusese tot timpul ce să facă şi că era un băiat tare bun. A scăpat mânerele din mână, iar scaunul s-a înclinat la trecerea peste o bordură despre care Mutti nu îl avertizase.

— Mutti? a zis el, apoi s-a aplecat să privească spre scaun, dar a văzut-o pe mama lui prăbuşită cu capul înainte şi ochii închişi. Mutti? Mutti!

O maşină a ocolit larg colţul străzii, pentru a-i feri. Cea din spate a claxonat. Pietonii îi ocoleau şi ei de la distanţă. Asta pentru că ţipase, pentru că acum plângea, un lucru pe care băieţii cuminţi nu îl făceau niciodată în public. Nu voia să plângă, dar nu se putea abţine. Dacă Mutti s-ar trezi, ar putea să se oprească, dar ea nu se trezea şi nimeni nu îl ajuta să o trezească, pentru că se purta ca un copil rău.

A mutat picioarele lui Mutti şi s-a urcat pe reazemul pentru picioare, ca să o împingă de umeri în sus. Capul i-a căzut pe spate, astfel că gâtul i se lungise alb şi înspăimântător.

— Mutti, te rog, trezeşte-te! i-a zis el. Mutti, te rog, trezeşte-te! Mutti, îmi pare rău că am strigat. Mutti, te rog, trezeşte-te!

L-a luat pe Peter Iepuraşul din poala lui Mutti şi i-a lipit buzele de obrazul ei într-un sărut, aşa cum îi plăcea ei.

— Mutti, a zis Peter Iepuraşul, te rog, poţi să te trezeşti? Îl conving eu pe Walter să se poarte frumos. Promit. Mutti, trezeşte-te pentru mine, te rog. Eu sunt un iepuraş cuminte.

Walter şi-a şters nasul pe mânecă, apoi şi-a amintit că nu are voie să facă aşa, ci să folosească batista din buzunar.

— Îmi pare rău, Mutti. Am uitat, a zis el. Am uitat.

A scos batista din buzunar aşa cum fusese învăţat să facă şi a desfăcut-o cum îi arătase Papa, apoi şi-a suflat

nasul şi şi-a şters lacrimile. L-a aşezat pe Peter Iepuraşul drept, în braţele lui Mutti, a trecut batista pe la nasul cu mustăţi al iepurelui, apoi a împăturit-o cu grijă în formă de pătrat, de-a lungul dungilor călcate şi a pus-o la loc în buzunar. A coborât de pe reazemul pentru picioare şi a aşezat picioarele lui Mutti înapoi pe el, apoi a privit înainte, căutând capătul străzii şi trotuarul.

A împins scaunul cu roţi spre cealaltă parte a străzii, încercând să ignore maşinile care îl claxonau.

În cele din urmă, o femeie înaltă şi încruntată, care semăna cu fosta învăţătoare a lui Walter, dar nu era ea, s-a oprit.

— Aceasta este mama ta, copile? l-a întrebat ea. Ar fi bine să o ducem la spital.

Walter a ridicat privirile spre chipul ei blând.

— Nu are voie la spital, a spus el.

— Aha, înţeleg.

Femeia a aruncat o privire furişă în jur, apoi şi-a lăsat pălăria peste ochi, ascunzându-şi chipul.

— În regulă, să ne grăbim atunci. Te ajut să ajungi acasă, dar după aceea va trebui să chemi pe altcineva.

A împins scaunul în grabă, Walter încercând să ţină pasul cu ea şi cerându-le iertare celorlalţi trecători.

Ajunsă la podul peste canal, femeia a ezitat.

Un om din blocul lor, văzându-i, a intervenit apucând mânerele scaunului şi murmurând cuvinte de mulţumire către femeie. A dus-o pe Mutti în camera lor, unde a venit şi Frau Isternitz, din camera alăturată.

— Poţi să dai de urma unchiului tău, dragule? l-a întrebat Frau Isternitz. Cel care îi lasă mamei tale plicuri ascunse sub banca de pe promenadă?

— Lui Peter nu îi place parcul, a zis Walter.

— Unchiul tău ar trebui să fie ori la birou, ori acasă.

— Peter nu are voie să îl viziteze pe unchiul Michael.

— Dar el… înţeleg. Bine, atunci ştii unde să îl găseşti pe fratele tău? Eu trimit pe cineva după doctorul Bergmann.

Walter a fugit cât putea de repede, traversând podul dinspre Leopoldstadt fără să se mai întrebe dacă avea voie.

Walter

Otto a deschis uşa şi a dat de frăţiorul lui Stephan – oare cum îl chema pe băiat? – care stătea în prag îmbrăcat într-un paltonaş subţire, fără fular, mănuşi sau căciulă.

— Este vorba de Mutti, a zis băiatul.

S-a aplecat până la înălţimea copilului.

— A…

— A rămas cu Frau Isternitz, de alături, a zis băiatul. Nu se trezeşte.

Žofie a venit spre uşă şi l-a îmbrăţişat pe băiat, care a început să plângă.

— Nu-i nimic, Walter, i-a spus. Avem noi grijă de tot. Tu fugi înapoi la mama şi ţine-o de mână. Fugi înapoi şi ţine-o de mână, iar eu o să dau de Stephan…

Otto, aruncând mai întâi o privire ca să se asigure că nu îi vedea nimeni, l-a tras pe băiat în interiorul micului apartament, al apartamentului care aparţinea lui Käthe şi unde avea grijă de nepoatele sale din ziua când fusese arestată mama lor.

— Žofie-Helene, nu poţi să…

— Grandpapa Otto va merge cu tine, Walter, i-a spus nepoata sa băiatului. Dar mai întâi va lua supa noastră pentru a o duce mamei tale.

Şi-a tras paltonul pe ea. Otto a încercat să o reţină, dar i-a scăpat din mâini şi a plecat.

Walter a pornit după ea. Coborâse deja scările, cu băiatul pe urme.

— Žofie-Helene! a strigat Otto. Nu! Îţi interzic!

A ridicat-o pe Johanna în braţe şi a alergat după ei, grăbindu-se să coboare scările, apoi a ieşit pe uşă şi a luat-o pe după clădire, unde l-a văzut pe Walter. Sărmanul băiat stătea acolo, singur pe strada pustie. Žofie-Helene dispăruse.

Băiatul s-a întors spre el şi l-a privit curajos.

— Žofie o să îl găsească pe Stephan, a zis băiatul cu speranţă.

— Zozo o să îl găsească pe Stephan, a zis şi Johanna.

Walter şi-a strecurat mâna în cea a lui Otto.

Otto a simţit atunci cum se sfărâma pe interior, la fel ca bulgării de glod pe care îi aruncase peste mormântul fiului său. A aşezat-o mai bine pe Johanna pe şold, ţinând încă strâns în mâna lui degetele fragile ale băieţelului, care mai ieri erau degetele propriului său fiu. Era ceva ce niciun părinte nu ar trebui să îndure: moartea unui copil.

— Lasă-mă… Lasă-mă să iau supa, a zis el. Şi să o las pe Johanna în grija vecinilor.

Nefiind sigur cine o va primi; chiar şi celui mai prietenos dintre vecini îi era acum teamă să ajute familia unei jurnaliste subversive care fusese reţinută de poliţie. Dar cum să o ia pe nepoata lui cu el când îi ajuta pe nişte evrei?

— Hai cu mine, Walter! Să intrăm. Să te încălzeşti o clipă, apoi te duc înapoi la mama ta. Dacă s-a trezit, se va… Cu siguranţă este tare îngrijorată.

Hotel Bristol

Truus şi-a păstrat paltonul pe ea, încercând să alunge răceala sosirii în timp ce despacheta geanta cu hainele de noapte, aşeza articolele de toaletă în baia goală, întindea cămaşa de noapte atent împăturită pe patul gol şi aştepta să o sune înapoi centralista hotelului. Apelurile internaţionale se puteau face uneori în câteva minute, dar alteori dura chiar şi trei-patru ore. Şi-a atârnat bluza curată în dulapul gol din camera de hotel şi tocmai se întindea după fusta cea nouă când a sunat telefonul. A simţit un val de uşurare, chiar dacă ştia cât de mare va fi factura pentru această convorbire. O discuţie scurtă, numai să îl anunţe pe Joop că ajunsese cu bine.

În timp ce centralista o anunţa, vocea frumoasă a lui Joop răsuna deja:

— Truus!

I-a spus că zborul fusese un pic cam zbuciumat, iar lunga oprire în Berlin neplăcută, dar sosise fără probleme şi găsise cu uşurinţă acest hotel cât se poate de confortabil.

— Îmi promiţi să ai grijă, Truus? Stai numai în hotel până la întâlnirea cu acest individ, Eichmann, da?

De fapt, nu fusese stabilită o întâlnire cu Eichmann, nu încă. Sperau că va deschide uşa la rugămintea lui Truus, deşi refuzase să îi asculte pe capii comunităţii evreieşti din Viena. Dar Truus nu intenţiona să îi amintească lui Joop despre toate acestea acum.

— Va trebui să stau de vorbă preţ de câteva minute cu cei de aici după ce se termină Sabatul, a zis ea în treacăt, încercând să îl liniştească.

— Aşadar, nu în interiorul hotelului.

— Nu, deşi mi s-a spus că se fac că nu observă când este vorba despre evrei americani.

— Geertruida…

— În orice caz, l-a întrerupt ea înainte ca el să poată întinde frica precum o alifie pe pielea ei, trebuie să văd pregătirile făcute pentru plecare sau să le spun eu ce să

facă, dacă nu au început deja. Doar nu pot să plec cu sute de copii şi să îi ascund în toaleta trenului în timp ce eu îl mituiesc pe ofiţerul de la graniţă.

Intenţia ei fusese să îl facă să râdă, dar el nu a făcut decât să ofteze.

— Ei bine, fii acolo la apusul soarelui şi ai grijă să te întorci la hotel înainte de a se face prea târziu, da?

— Abia dacă sunt treizeci de minute între apusul soarelui şi ora la care intră în vigoare interdicţia de circulaţie, Joop. Nu voi întârzia.

— Mănâncă ceva. Odihneşte-te. Te iubesc, Truus. Te rog, fii atentă!

După ce a închis telefonul, Truus a deschis uşile franceze, să intre aer curat. A ieşit pe un balcon care dădea spre Ringstrasse. Soarele hibernal se apleca pieziş şi ploaia ameninţa deasupra. Dar bulevardul era plin de oameni ieşiţi la plimbare, iar uşile uimitoarei clădiri a operei de alături erau larg deschise, abia se terminase spectacolul de matineu, presupunea ea. I-a privit şi i-a ascultat pe oamenii care vorbeau, oamenii care râdeau. Truus se întreba ce spectacol urmăriseră.

Va găsi ceva uşor de mâncare la restaurantul hotelului, şi-a zis în gând, înainte de a-şi croi drum spre cartierul evreiesc, pentru a-i căuta pe liderii comunităţii, cu care trebuia să se întâlnească.

Liftierul i-a spus politicos, ca răspuns la rugămintea ei de a fi dusă la parter:

— Este o după-amiază plăcută pentru o plimbare, doamnă.

— A, nu, merg la restaurantul hotelului, a răspuns ea.

El a aruncat o privire spre paltonul pe care îl avea încă pe umeri, şi la mănuşile ei galbene de zi.

Jos, pe uşile grele, cu panele din lemn, care duceau în sala de mese, era scris „Juden Verboten”. Un portret mare al lui Hitler se încrunta pe deasupra meselor care erau mai toate goale.

Îi pierise pofta de mâncare. Parcă nu avusese niciodată poftă de mâncare.

S-a întors la lift şi a aşteptat. Dar când a sosit, s-a răzgândit şi s-a îndreptat spre uşile care dădeau spre Ringstrasse.

— Este o după-amiază frumoasă pentru o plimbare, doamnă, a zis uşierul, de parcă exersaseră toţi replica la începutul turei şi, insistând asupra ei, ar fi putut să îi convingă pe vizitatori că această zi vineză mohorâtă era cu totul altceva.

L-a întrebat pe uşier dacă ştie de unde se pot cumpăra globuri cu zăpadă. Mai avea o oră până la lăsarea serii şi sfârşitul Sabatului.

— Globuri cu zăpadă? Nu ştiu, doamnă, dar aţi putea încerca la Christkindimarkt. Anul acesta a revenit la Am Hof, pe Kärntner Strasse, dincolo de Catedrala Sfântul Ştefan. Dar cel mai frumos loc de plimbare este la dreapta, după ce treceţi de Operă şi mergeţi spre palat, Volksgarten şi Burgtheater, apoi traversaţi Ringstrasse către clădirea Parlamentului şi universitate.

— Dar la stânga?

— La stânga nu este decât Stadtpark. Nimic altceva decât case tot drumul până la canal.

— Iar dincolo de canal? a întrebat ea, întrebarea făcându-i dor de casă şi de Joop.

— Traversarea canalului înspre Leopoldstadt ar fi un lucru… nepotrivit pentru o doamnă cuviincioasă, ca dumneavoastră.

— Înţeleg, a zis ea. În acest caz, poate voi face o plimbare pe Ringstrasse.

A luat-o spre stânga, lăsând în urmă dezaprobarea lui.

Abia făcuse cinci paşi, că unul dintre zornăitorii de cutii a întins spre ea o cutie de tinichea.

— Nimeni nu va suferi de foame sau de frig, a zis el, acelaşi slogan nazist auzit în tot Reichul în această perioadă a anului, promisiunea de a oferi hrană, îmbrăcăminte şi cărbuni cetăţenilor mai puţin norocoşi în timpul sărbătorilor, care era în realitate cea mai mare escrocherie prezentată vreodată sub masca unei fapte caritabile. Chiar şi actori şi actriţe celebre, ca Paula

Wessely şi Heinz Rühmann, erau chemaţi să susţină acţiunea, fără posibilitatea de a refuza.

— O marcă pentru copii? a cerut omul.

Truus şi-a strâns geanta la piept, de parcă omul ar fi fost gata să o prade. O marcă pentru Hitler, Göring şi Goebbels, mai bine zis.

— Ce frumos! a răspuns ea. Şi eu mă aflu aici pentru a ajuta copiii din Viena.

Omul a zâmbit larg.

— Copiii evrei, a zis ea.

Omului i-a dispărut zâmbetul. Pe când ea îşi continua drumul, omul a rămas locului, zornăind cu furie cutia de colectă.

Nicio ieşire

Žofie-Helene a stins din nou lumina în depozitul pentru cacao, acum gol. Mâncarea pe care o aducea zilnic pentru Stephan era luată, mâncarea, pătura şi stiloul, caietul, exemplarul din *Kaleidoscop.* Uneori Stephan îi lăsa un bilet scris pe o hârtie de ambalaj, bucăţele de hârtie de măcelărie pe care le păstra în cutiuţa de sub pat. Ştia că trăieşte undeva, aici, jos, dar cercetase ruinele Şcolii talmudice, toate cele trei caturi ale mănăstirii subterane şi oriunde îşi imagina că ar putea fi destul de uscat ca să poată supravieţui. *Unde eşti, Stephan?* voia să strige prin subterane, dar a aşteptat ca ochii să i se obişnuiască cu întunericul, apoi a coborât din nou scara verticală pe bâjbâite. S-a târât până la ieşirea din tunelul scund şi a ajuns în pasajul subteran, dorind să mai poată simţi mirosul ciocolatei, să o mai poată gusta în întuneric, să i se răsfrângă iar şi iar pe limbă. Era atât de întunecat aici, mult mai întunecat, i se părea ei, decât prima dată când venise împreună cu Stephan. Nici măcar un caleidoscop nu ar putea reflecta decât un întuneric nesfârşit, fără margini, fără modele, fără recurenţe.

A rămas locului, simţind mişcare. Nu sunt decât rozătoare mici, şi-a spus ea. A ezitat să avanseze înainte ca ochii să i se obişnuiască. Data viitoare va trebui să aprindă lanterna în depozitul pentru cacao, nu becul din tavan. Ar fi mai sigur.

Se auzeau voci? De uimire, a rămas neclintită. Din ce direcţie veneau?

O mână i-a acoperit gura. A încercat să strige, dar era prea strânsă. A fost trasă în spate. S-a zbătut să se elibereze, încă încercând să strige, simţind gustul de praf şi mizerie al mâinii.

— Şşşşt! a auzit la ureche, pe când picioarele i se târau peste marginea unui morman de pietriş.

Cu mâna încă peste gură, cu frica în gât, auzea paşii care se apropiau şi răsunau în interiorul tunelului, venind din

direcţia locuinţei ei. Dacă reuşea să ţipe, o vor auzi? O vor ajuta?

Respiraţia de pe ceafa ei puţea a murdărie şi a cacao amară. Mâinile o ţineau atât de strâns că nu se putea mişca, nu se putea întoarce.

— Şssşt!

Vocile se auzeau tot mai puternice, urmate de un lătrat deloc prietenos.

Mâinile care o ţineau au tras-o în spate şi în sus, pe scara circulară. Acum mergea de bunăvoie, îndepărtându-se de lătratul înfricoşător – nu al unui singur câine, ci al mai multora.

Vocile erau tot mai aproape, câinii lătrau atât de tare, atât de ascuţit. Mâinile o împingeau în sus, pe scări, iar ea se mişca în cea mai mare tăcere, temându-se acum mai mult de cei care veneau.

Sunetul a ceva care s-a lovit de capacul gurii de canal, cel mai firav zgomot metalic scos la atingerea unuia dintre triunghiuri, dar tot a speriat-o. Oare câinii l-au auzit în ciuda gălăgiei pe care o făceau?

A privit în sus. Deasupra capetelor lor, numai întuneric şi tăcere, o binecuvântare. Sunetele străzii i-ar fi putut trăda.

Au aşteptat în capătul scărilor, gata să fugă, dar temându-se să o facă. Deasupra lor, pe stradă, vocile înăbuşite ale unor oameni care s-au apropiat, apoi au trecut mai departe.

Lătratul venind dinspre tuneluri s-a auzit şi mai aproape. Oameni care aleargă. Oameni care strigă.

Paşi alergând, o singură persoană. Paşii au trecut şi s-au stins.

Ecoul lătraturilor răsuna acum atât de înfricoşător, încât păreau cincizeci de câini. A urmat o armată întreagă de paşi, iar subteranele s-au luminat de razele legănate ale lanternelor. S-au auzit voci care strigau, mai jos de ei:

— Evreule! Ştim că eşti aici!

Oare strigau de la piciorul scării?

La fel de repede, sunetul câinilor, al cizmelor şi al vocilor a pierit în direcţia opusă.

— Stephan? a şoptit ea.

Din nou, mâna pusă peste gură, nu ca ameninţare, ci ca avertisment. A rămas împietrită, ascultând, aşteptând un răstimp care i s-a părut foarte lung.

Zgomot de paşi, mai lenţi de data aceasta, s-au auzit din nou venind din direcţia locuinţei ei, un om cu o lanternă, care spunea:

— Numai un evreu poate trăi în asemenea jeg.

Transmite-i mamei tale un mesaj din partea mea. Spune-i că Herr Rothschild este fericit să ne permită să îi folosim micul palat de pe Prinz-Eugen-Strasse.

S-a pregătit pentru eneagonul neregulat de râs, dar nu a urmat decât un singur set de paşi. Tovarăşul cu care vorbea bărbatul era câinele de care ajunsese să se teamă întreaga Vienă.

Când liniştea s-a aşternut la loc, Stephan şi-a supt un deget, curăţându-l cât putea de bine, înainte de a-l duce din nou la buzele lui Žofie, încercând să îi transmită că era nevoie să păstreze tot timpul liniştea. Şi-a lipit buzele de urechea ei şi a şoptit cât putea de încet:

— Nu poţi veni aici, Žofie.

Fata i-a şoptit la ureche:

— Eu… eu nu mi-am imaginat niciodată…

Vocea ei moale, caldă. Oare cât trecuse de când ascultaseră „Ave Maria” împreună, de când le explicase complicatele ecuaţii celor doi profesori, de când îi dăduse să guste ciocolată, sau de când o ascultase citind replici pe care le scrisese numai pentru ea?

— De asta nu stai în pivniţa de sub depozitul de cacao? Pentru că nu există nicio cale de ieşire, i-a şoptit ea.

Degetele ei i-au mângâiat obrazul, dar el s-a ferit. Şi-a trecut o mână prin păr. Era atât de murdar.

— Oamenii aceia nu sunt ştrengarii de pe Baker Street, i-a şoptit el, încercând să o facă să înţeleagă fără să o alarmeze prea mult. Nu trebuie să te găsească aici, ajutându-mă.

Departe, în tuneluri, au răsunat împuşcături, uluitoare

chiar şi aşa, estompate.

Aproape la fel de uluitoare: căldura degetelor lui Žofie întrepătrunse cu ale lui. Oare ea îi luase mâna lui sau el pe a ei?

S-a mai auzit o singură împuşcătură, urmată de tăcere.

A simţit din nou respiraţia lui Žofie la urechea lui.

— Este vorba despre mama ta, Stephan.

Dincolo de canal

Apele Dunării erau nemişcate şi întunecoase, podul care le traversa era deschis, dar drumul de dincolo de pod era blocat. Oamenii treceau pe lângă Truus pe această parte a canalului aşa cum o făceau în orice seară de sâmbătă, zicându-şi prietenoşi unii altora urări de Sfântul Nicolae, în vreme ce din când în când treceau pe lângă ei automobile şi autobuze. Dar dincolo de cordonul poliţienesc, străzile pietruite din Leopoldstadt erau mai pustii decât străzile de acasă chiar şi în serile când îngheţau canalele, sau decât în cele în care îşi făcea de cap ploaia.

Truus a mers mai întâi într-o direcţie, apoi în cealaltă. Dar nu a văzut niciun suflet în cartierul de dincolo de canal. Soarele abia apusese, luminile stradale se aprinseseră, iar Sabatul se încheiase, dar cartierul rămânea în continuare abandonat.

Începând să se îngrijoreze, căci cerul se întuneca şi ora stingerii se apropia, a întrebat o trecătoare:

— Sabatul este motivul pentru care nimeni nu iese din Leopoldstadt?

Femeia, surprinsă, a privit dincolo de canal.

— Motivul este decretul Winterhilfe, desigur, a zis ea. Ah, sunteţi străină, înţeleg. Este sâmbăta dinaintea Sfântului Nicolae. Niciun evreu nu are voie să iasă pe stradă, ca să ne putem bucura în linişte de Christkindlmarkt.

Truus s-a uitat peste umăr, ca şi cum portarul de la hotel ar fi putut vedea la depărtare de cincisprezece cvartale, dincolo de curba pe care o făcea Ringstrasse, sau ca şi cum Joop ar fi putut să vadă tocmai de la Amsterdam. Evreii din Viena erau consemnaţi în casele lor, copiilor li se interzicea să se întâlnească cu prietenii lor, să se joace leapşa în zăpada care începea să cadă? În acest caz, ar trebui să se oprească aici. Ar trebui să se întoarcă. Nu ar avea pe cine să întâlnească. Cum ar putea să îi întâlnească? Nu ar face decât să împrăştie spaimă bătând la uşi pentru a întreba unde îi poate găsi pe liderii comunităţii.

Problemele pe care nu le anticipezi…

Totuşi, a traversat podul, cerul fiind acum la fel de întunecat ca apa. S-a strecurat dincolo de cordon, cu inima bubuindu-i în piept mai tare decât îi bătuse vreodată soţului ei, chiar şi atunci când făceau dragoste.

Ascuns în umbră

Stephan s-a sprijinit cu spatele de piatra rece a clădirii, ascunzându-se la umbra sa, privind în jur. Nu putea să o ajute pe Mutti, nu putea să aibă grijă de Walter dacă era arestat şi trimis într-un lagăr de muncă. Iar evreilor le era interzis să iasă în seara aceasta.

Silueta era o femeie. S-a relaxat întru câtva când şi-a dat seama. Ce făcea o femeie pe străzile din Leopoldstadt la ora aceea? O femeie bogată, după aparenţe. Era greu să vadă prin întuneric, dar chiar şi felul în care mergea sugera că era o femeie importantă.

A urmărit-o cum înaintează pe stradă, mergând încet acum, ca şi cum era în aşteptarea a ceva ce urma să se petreacă.

După o clipă, doi ofiţeri SS au apărut în spatele ei, cerându-i să le explice ce treabă avea în acest cartier.

Stephan a profitat de neatenţia lor pentru a se strecura pe uşa clădirii în care locuia mama sa. A traversat în grabă holul întunecat, încercând să nu se gândească la ce ar face el şi Walter dacă ar muri şi Mutti.

Celula

Truus a fost escortată prin intrarea de serviciu a hotelului Metropole şi apoi în închisoarea din subsolul hotelului, trecând pe lângă celulă după celulă de umbre tăcute. *Chiar de voi umbla prin mijlocul umbrei morţii, nu mă voi teme de rele.*[21] În spatele ei s-a închis o uşă şi, până să se dumirească, a rămas singură. *Căci Tu cu mine eşti.* Tu cu mine eşti.

A bătut la uşă.

Gardianul nici măcar nu a ridicat privirea din ziar.

— Gura! a strigat el.

— Scuzaţi-mă, a spus ea. Sunt convinsă că vreţi să vă purtaţi politicos cu mine. Trebuie să îmi daţi drumul de aici şi să mă duceţi înapoi la hotel.

[21] Psalmul 22:4, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 932.

Începe interogatoriul

— După cum am spus deja de douăzeci de ori la tot atâtea persoane, domnule, am venit de la Amsterdam într-o vizită, îi repeta Truus celui mai nou tânăr nazist care „i se alăturase” în camera de interogatoriu pustie de la subsol, în care a fost adusă la aproximativ o oră după ce fusese dusă în celula ei.

Şi-a împreunat încetişor degetele din piele galbenă ale mănuşilor pentru a sublinia evidenţa: nu vedeţi cât de bine sunt îmbrăcată? Simţea scaunul metalic tare sub şezut şi mirosul pătrunzător de rufe murdare jilave. Uneltele de tortură aşteptau sub forma curelelor militare late, din piele, de care cei care o interogau îşi ţineau agăţate degetele mari, cu catarame metalice mari cât nişte farfurioare de ceai, cu svasticile şi ornamentele în formă de vultur, care puteau scoate dinţii unui om. *Masă ai pregătit înainte-mi, de faţă cu cei ce mă necăjesc.*[22] Şi-a aşezat mâinile înmănuşate pe masă, între ea şi cel care o interoga.

— Am sosit cu avionul astăzi, a zis.

Nu era o oarecare. Era o femeie creştină, din Olanda, care călătorise cu avionul. Oare călătorise vreunul dintre ei cu avionul?

Omul şi-a plimbat privirile peste mâinile înmănuşate şi frumosul ei palton – care o apăra de frigul din încăpere. I-a întâlnit privirile şi i le-a înfruntat, aşteptând ca ea să întoarcă prima capul.

Când el s-a întors, în cele din urmă, către un alt soldat, a avut grijă să nu îşi trădeze triumful prin ochi sau prin ţinută, sau chiar prin poziţia mâinilor. Era avantajul ei faptul că era femeie. Care bărbat mândru acceptă că a fost învins de o femeie, chiar dacă aşa s-a întâmplat?

I-a înfruntat din nou privirile.

— Asta, a zis el, nu explică de ce te plimbi prin ghetoul evreiesc la o oră când evreilor le este interzis să iasă din

[22] Psalmul 22:5, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 932.

case.

Promisiunea

Stephan stătea aşezat pe patul mamei sale, dându-i supă cu linguriţa în camera mică şi afumată – o debara, mai degrabă, mai mică şi mai întunecoasă şi mai puţin aerisită decât cele în care i-ar fi cerut vreodată să locuiască până şi celei mai umile dintre cameristele de la palat.

— Promite-mi că vei avea grijă de Walter, a zis Mutti slab. Că vei găsi o cale de a părăsi Austria şi că îl vei lua cu tine.

— Îţi promit, Mutti. Îţi promit.

Era gata să îi promită orice, numai să nu mai vorbească, să îşi cruţe puterile.

— Şi că vei rămâne mereu alături de el. Că o să îl ocroteşti, întotdeauna.

— Întotdeauna, Mutti. Promit. Acum mănâncă supa pe care ţi-a adus-o Herr Perger, că altfel o să mă certe Žofie.

A inspirat aroma cartofilor şi a mărarului din supă, încercând din răsputeri să îşi reprime dorinţa de a o mânca el însuşi, şi nereuşind.

— Te iubesc, Stephan, a zis Mutti. Să nu te îndoieşti niciodată de dragostea mea. Într-o bună zi totul se va sfârşi, iar tu îţi vei scrie piesele şi nu cred că eu le voi vedea vreodată pe scenă, dar…

— Şşş… Odihneşte-te, Mutti! Frau Isternitz va avea grijă de Walter în seara asta, cât timp te odihneşti.

— Ascultă-mă, Stephan!

Vocea lui Mutti căpătase brusc o putere care l-a făcut să se bucure că refuzase o porţie de supă pentru el, lăsându-i ei mai mult.

— Vei sta lângă Walter în întunericul unui teatru şi, în timp ce se ridică cortina, îl vei lua pe Walter de mână şi vei şti că sunt acolo, cu voi, şi eu, şi Papa vom fi acolo.

Interogatoriul continuă

— De ce să cred că nu eşti evreică? a întrebat acest nou ofiţer – Huber era numele lui, iar prezenţa lui spunea că el este şeful.

Truus a răspuns politicoasă:

— Aţi putea să vă uitaţi la paşaportul meu. Aşa cum le-am spus colegilor dumneavoastră, acesta se găseşte la hotelul Bristol, unde m-am cazat.

Huber s-a încruntat auzind despre hotelul cel elegant. A cercetat-o pe Truus, care stătea încă dreaptă, în acelaşi scaun metalic incomod în care se aflase o noapte întreagă şi toată dimineaţa.

— De ce vă aflaţi aici de fapt, Frau Wijsmuller? a întrebat el. Ce scop v-a adus tocmai din Olanda?

— Repet, aşa cum le-am spus diverşilor dumneavoastră colegi, a răspuns Truus răbdătoare, am venit la Viena din partea Consiliului pentru Evreii din Germania. Am fost trimisă de Norman Bentwich din Anglia, pentru a mă întâlni în dimineaţa aceasta cu Obersturmführer Eichmann. Vă solicit insistent…

— O întâlnire cu Obersturmführer Eichmann? Huber s-a adresat oamenilor săi: Aşadar, nu este programată o asemenea întâlnire?

Cei care o interogau s-au uitat de la unul la altul.

— Cine a arestat-o pe femeia aceasta? a cerut Huber să afle.

Nimeni nu a recunoscut că el ar fi făcut-o, deşi ofiţerii care o arestaseră se mândreau cu fapta lor cu numai câteva minute înainte.

— Nu s-a gândit nimeni să verifice dacă întâlnirea aceasta urmează să aibă loc?

— Să îl deranjăm pe Obersturmführer Eichmann în mijlocul nopţii? a întrebat primul dintre cei care o interogaseră pe Truus.

— L-ai fi putut suna pe ataşatul lui, tâmpitule.

Huber s-a întors pe călcâie şi a părăsit micuţa cameră, cu

cel care o interogase pe urmele sale, ca un câine care a murdărit covorul. Ceilalţi au plecat şi ei, lăsând-o pe Truus singură în cameră.

A rămas nemişcată, în afară de o scurtă privire aruncată spre ceas. Ea aproape dimineaţă. Joop urma să se trezească în curând şi să se îmbrace, apoi să îşi taie o felie din *hagelslag*-ul pe care i-l făcuse înainte de plecare şi să se aşeze la masa îngustă. În micul lor apartament de dincolo de canal, Klara Van Lange şi soţul ei vor lua în curând micul dejun, făcând planuri pentru copilul pe care îl aşteptau. Klara nu va uita să îi ducă lui Joop ceva pentru cină. Îi promisese, iar Klara Van Lange îşi respecta întotdeauna cuvântul dat.

Huber şi oamenii lui au reapărut în cele din urmă.

— Frau Wijsmuller, a zis el, mă tem că ataşatul lui Herr Eichmann afirmă că întâlnirea dumitale nu apare în calendarul domnului Obersturmführer.

— Nu? a zis Truus. Presupun că domnul ataşat este foarte convins că nu a făcut nicio greşeală, desigur. Înţeleg că Herr Eichmann nu are obiceiul de a-i ierta pe cei care îi încalcă hotărârile. Apoi mai este şi chestiunea presei străine.

— A presei străine?

— Ar fi păcat ca presa străină să pună mâna pe povestea unei respectabile femei din Olanda, venită de Sfântul Nicolae ca să aducă Obersturmführerului Eichmann salutări din Marea Britanie şi Ţările de Jos, ca să se trezească deodată că îşi petrece noaptea într-o închisoare rece şi neprimitoare.

Da, mare păcat.

După ce i-a dat lui Huber destul timp să rumege posibilitatea unei greşeli acolo unde nu era niciuna, ca şi pericolul real al ştirilor negative, Truus a continuat:

— Poate doriţi să verificaţi întrebându-l pe Herr Eichmann? Sau să îl sun eu şi să îl trezesc?

Huber i-a cerut lui Truus permisiunea să iasă şi s-a consultat în şoaptă cu oamenii lui. Când s-au întors, soldaţii care o arestaseră s-au înclinat în faţa ei, cu un respect pe

care nu i-l arătaseră până atunci.

— Vă rog să îi iertaţi pe aceşti băieţi pentru greşeala făcută, Frau Wijsmuller, a zis Huber. Personal o să mă ocup să fie rectificată eroarea din calendar, pentru a include întâlnirea dumneavoastră cu Herr Eichmann. Iar acum vă rog să îmi permiteţi să trimit un ofiţer care să vă escorteze în siguranţă până la hotel.

Iar acum, fusta

Truus aştepta în picioare, privind în tăcere, în vreme ce Eichmann scria la biroul său din Palatul Rothschild, o încăpere care trebuie să fi servit odată drept salon pentru primirea oaspeţilor, date fiind dimensiunea sa, ferestrele care se ridicau din podea până în tavan, sculpturile şi picturile sale. Bărbatul nu îi răspunsese la salut, nici când sosirea femeii fusese anunţată de secretarul său. În schimb, câinele care stătea în dreptul biroului nu îşi luase privirile de la ea, aşa cum nici ea nu îşi dezlipise privirile de la stăpânul lui.

Într-un final, Eichmann a ridicat ochii, enervat.

— Obersturmführer Eichmann, mă numesc Geertruida Wijsmuller. Am venit cu o urgenţă…

— Nu sunt obişnuit să fac afaceri cu femei.

— Îmi pare foarte rău că am fost nevoită să îmi las soţul acasă, spuse cu o urmă de regret în voce.

Eichmann şi-a întors atenţia la documentele lui, spunând:

— Puteţi pleca.

Truus a luat loc, urechile câinelui ciulindu-se alarmate în ciuda mişcărilor ei atente, atât din pricina câinelui, cât şi pentru a încerca să îşi ţină genunchii acoperiţi. Oare ce fusese în mintea lui Joop, de îi înlocuise fusta perfect respectabilă cu această fustă la modă, scurtă? De parcă pulpele ei s-ar putea dovedi la fel de utile ca ale Klarei Van Lange.

Eichmann, fără să o mai privească, a zis:

— V-am dat permisiunea să plecaţi. Nu este un privilegiu pe care îl acord oricui.

— Sunt sigură că nu v-ar deranja să ascultaţi ce am de spus, a zis ea. Am făcut o călătorie lungă ca să vorbesc cu dumneavoastră, ca să aranjez emigrarea în Marea Britanie a unui număr de copii din Austria.

— Sunt copiii dumitale? a întrebat el, de data aceasta privind-o.

— Sunt copii pe care Marea Britanie i-ar…

— Nu sunt copiii dumitale?

— Dumnezeu nu m-a binecuvântat cu…

— Îmi veţi explica, nu mă îndoiesc, de ce o femeie respectabilă din Olanda se deranjează să vină tocmai la Viena să aranjeze totul ca nişte copii care nici măcar nu sunt copiii ei să călătorească spre o ţară care nu este…

— Uneori apreciem cel mai mult tocmai ceea ce nu avem, Obersturmführer Eichmann.

Câinele a înaintat puţin auzind întreruperea, cuvintele pe care nu le gândise până ce le-a rostit, şi totuşi erau adevărate.

— Sunt convins că aveţi multă experienţă la ajutorarea plevei societăţii, a zis Eichmann.

Încercând să îşi tempereze furia amestecată cu durerea pentru a crea ceva exploziv, Truus a spus:

— Familia mea i-a ajutat pe ceilalţi de când mă ştiu. Am primit refugiaţi în casa noastră în timpul Marelui Război, copii care acum trebuie să fie de vârsta dumitale. Poate aţi fost şi dumneavoastră protejat la fel ca ei?

— În acest caz, ştiţi că este nevoie de anumite documente ca să vă duceţi planul la îndeplinire. Le-aţi adus ca să le analizăm?

— Am primit o promisiune de la guvernul britanic că vor elibera…

— Nu aveţi nimic la mână? Şi câţi copii intenţionaţi să luaţi?

— Oricâţi ne veţi permite.

— Frau Wijsmuller, fiţi bună şi daţi-mi voie să vă văd mâinile, a zis Eichmann afabil.

— Mâinile mele?

— Scoateţi mănuşile, ca să le văd bine.

Mâinile, unealta supremă a lui Aristotel. *El îmi stă de-a dreapta, ca eu să nu mă clatin.*[23]

A ezitat, dar şi-a desfăcut nasturele din perlă de la mănuşa stângă şi a lărgit manşeta festonată, cu margini negre, delicate, apoi pielea franţuzească, de un galben

[23] Psalmul 15:5, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 923.

cremos. Şi-a scos apărătoarea moale a mâinilor, lăsând la vedere încheietura brăzdată de vene albăstrii, palma dreaptă, puternică şi degetele la fel de pistruiate şi satinate ca pielea de pe dosul mâinilor.

Eichmann i-a făcut semn din cap să îşi scoată şi cealaltă mănuşă, iar ea a făcut întocmai, spunându-şi în minte: *Binecuvântat este Domnul, Dumnezeul meu, Cel ce-mi învaţă mâinile pentru luptă şi degetele pentru război...*[24]

— Şi pantofii, a spus Eichmann.

— Obersturmführer, nu înţeleg...

— O evreică se cunoaşte după forma picioarelor.

Lui Truus nu îi stătea în fire să îşi dezvelească labele picioarelor în faţa nimănui, în afară de Joop. Dar nici pulpele nu îi stătea în fire să şi le arate. Şi-a scos mai întâi un pantof, apoi pe celălalt, rămânând acoperită numai de ciorapii ei noi de iarnă, de un bej luminos.

— Acum fă câţiva paşi, a zis Eichmann.

Se întreba cum de lăsase ca lucrurile să meargă atât de departe, un pas după altul, în timp ce străbătea încet întreaga lungime a camerei şi înapoi. De vină era probabil fusta. Dacă fusta în care călătorise nu ar fi fost murdară după ce o purtase nu doar toată noaptea în avioanele cu care venise spre Viena, ci şi în a doua noapte, în celulă şi în timpul oribilului interogatoriu, poate ar fi îmbrăcat-o din nou în dimineaţa aceasta, iar lui Joop i-ar fi servit o minciună nevinovată. Dar îi fusese întărită încrederea în sine la gândul că Joop o credea încă o femeie în stare să zăpăcească un bărbat printr-o fustă scurtă, care îi lăsa la vedere pulpele.

Eichamnn a zis:

— Iar acum ridică-ţi fusta peste genunchi.

Truus a aruncat o privire câinelui, amintindu-şi de cuvintele lui Joop, că trebuie să aibă încredere în el în privinţa fustei. A adunat laolaltă încrederea lui Joop şi demnitatea ei şi şi-a ridicat fusta.

— Incredibil, a zis Eichmann. O femeie atât de pură şi

[24] Psalmul 143:1, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 1071.

totuşi atât de nebună.

S-a uitat spre câine, a cărui expresie sugera că era de acord cu ea: Incredibil. Un bărbat atât de nebun şi de impur.

Eichmann a strigat în direcţia uşii deschise:

— Să intre evreul Desider Friedmann.

A intrat un bărbat cu ochi mari şi o mustaţă sănătoasă pe o faţă mică, învârtind între degete borurile îndoite ale pălăriei negre, de fetru, şi urmărind din priviri câinele. Era, după cum aflase Truus de la Norman Bentwich, unul dintre şefii Kultusgemeinde, organizaţia comunităţii evreieşti, care urma să ajute la selectarea copiilor, dacă Eichmann putea fi convins să le dea voie să plece.

— Friedmann, i-a spus Eichmann, o cunoşti pe Frau Wijsmuller?

După o scurtă privire neliniştită spre Truus, Friedmann a clătinat din cap.

— Şi cu toate acestea, se întâmplă să te afli în biroul meu în dimineaţa aceasta, tocmai când a sosit dumneaei.

Friedmann nu a făcut decât să îşi mute privirile de la câine la Eichmann.

— Frau Wijsmuller pare să fie o olandeză perfect normală. Vine să îi ducă pe unii dintre micuţii voştri evrei în Marea Britanie. Dar nu aduce niciun fel de documente care să arate că această propunere este una bine chibzuită.

Eichmann a întins o mână şi a mângâiat capul câinelui, urechile lui ascuţite şi botul ascuţit. Dinţi la fel de ascuţiţi, Truus era convinsă, deşi încă nu îi văzuse.

— Ce ar fi să facem o mică glumă, Friedmann? a continuat Eichmann. Până sâmbătă, vei avea grijă să fie gata de călătoria în Anglia şase sute de copii.

— Şase sute. Friedmann mai că s-a înecat cu numărul. Şase sute. Vă mulţumesc, Obersturmführer.

— Dacă ai şase sute până sâmbătă, a zis Eichmann, Frau Wijsmuller îi poate lua. Niciunul mai puţin.

— Domnule, eu… s-a bâlbâit Friedmann.

— Iar Frau Wijsmuller trebuie să îi preia chiar ea, a continuat Eichmann. Va rămâne aici, cu noi, la Viena, ca să

îi ia personal.

Friedmann, înspăimântat peste poate, a reuşit să rostească:

— Dar nu este posibil în atât de puţine zile…

— Vă mulţumesc, Obersturmführer, l-a întrerupt Truus, rămasă în picioare în ciorapi, cu mănuşile galbene în mână. Iar după primii şase sute?

Eichmann a râs – râsul emfatic şi răutăcios al celui obişnuit să i se refuze ceea ce doreşte, dar vrând ca lumea să creadă contrariul.

— După primii şase sute – dar nu mai puţini, nu cinci sute nouăzeci şi nouă –, pura şi nebuna mea Frau Wijsmuller? Privirile lui i-au scrutat faţa şi mâinile goale, pulpele şi picioarele desculţe. Dacă ai aranjat ca Viena să scape de şase sute, poate că voi fi fericit să îţi încredinţez îndepărtarea tuturor evreilor noştri. Sau poate că nu. Acum poţi pleca.

Pe când Desider Friedmann se repezea spre uşă, Truus şi-a reluat locul pe scaun, de cealaltă parte a biroului lui Eichmann. Cu încetineală voită, şi-a pus pantofii şi le-a legat şireturile. La fel de încet, şi-a tras pe mână o mănuşă galbenă, încheind cu grijă nasturele din perlă peste manşeta festonată, apoi şi-a pus cealaltă mănuşă, ignorând în tot acest timp privirea perplexă a câinelui.

S-a ridicat cu uşurinţă şi s-a îndreptat spre uşa prin care dispăruse deja Herr Friedmann.

— O valiză de fiecare, a strigat Eichmann în urma ei.

S-a răsucit către el. Se întorsese la scrisul lui, nemaiacordându-i atenţie, sau prefăcându-se că nu îi mai acordă atenţie.

— Fără multe lucruri, a zis fără să ridice privirile. Nu mai mult de zece mărci pentru fiecare copil.

A rămas în aşteptare, până ce într-un final a catadicsit să o privească.

— Dacă vă veţi afla vreodată la Amsterdam, Herr Eichmann, a zis ea, veniţi să bem o cafea împreună.

Cine râde la urmă

În timp ce părăsea extravagantul palat împreună cu Friedmann, care o aşteptase în faţa biroului lui Eichmann, Truus începuse deja să facă o listă în minte. Venise la Viena pentru a aranja transportul copiilor, dar nu în ideea că îi va lua imediat, de una sigură. A aşteptat însă să vorbească mai întâi Friedmann. El ştia atât de multe despre aptitudinile acestui om ticălos, iar ea atât de puţine. Şi îi părea rău că îl întrerupsese în faţa lui Eichmann, deşi nu o regreta. Uneori o slăbiciune poate fi un atu.

Friedmann a vorbit numai după ce au străbătut aleea în formă de U, au ajuns în stradă şi au cotit pe Ringstrasse, când palatul nu se mai afla în raza lor vizuală.

— Nu este posibil să aranjez atât de repede plecarea a şase sute de copii din Viena, a zis el, şi cu atât mai puţin găzduirea lor în Anglia.

Truus a aşteptat trecerea unui troleu – un troleu în care acestui evreu îi era probabil interzis să mai urce.

— Herr Friedmann, a zis ea când huruitul s-a diminuat, dumneata şi cu mine vom râde la urmă de „mica glumă” a lui Eichmann, deşi va trebui să fim foarte precauţi, desigur.

A traversat strada cu un pas energic acum, cu Friedmann alături.

— Marea Britanie nu va solicita vize sau documente de călătorie eliberate de autorităţile germane, a explicat ea. Home Office-ul va cere numai documente de identitate alcătuite din două părţi, colorate diferit şi preştampilate, care vor servi drept permise de călătorie. O parte a fiecărui document va fi reţinută la Home Office, cealaltă urmând să îl însoţească pe copil, la care se ataşează datele personale şi fotografia. Nu trebuie să depunem decât o listă nominală pentru obţinerea unei vize de grup.

Forma unui picior

Truus şi-a scos în grabă paltonul şi l-a agăţat în dulapul din camera de hotel, aşteptând ca operatoarea să plaseze apelul şi gândindu-se fără voia ei la forma mâinilor, a genunchilor şi picioarelor elegantei Helen Bentwich. Când a sunat telefonul, a ridicat receptorul cu mâna înmănuşată, ezitând să îşi dezvelească degetele chiar dacă Eichmann se afla acum la distanţă de jumătate de oraş. A mulţumit operatoarei şi i-a explicat propunerea primită lui Helen, care a ascultat-o într-o tăcere neîntreruptă. Numai când Truus a terminat ce avea de zis, Helen a întrebat-o:

— Tu eşti bine, Truus?

— Şase sute de copii pot pleca din Viena până sâmbătă. Vei putea fi gata când vor sosi?

— Te asigur, a zis Helen, că, dacă aceşti copii ar bate la uşa Marii Britanii în această clipă, aş scoate uşa din ţâţâni, dacă ar fi nevoie.

Truus a plasat un al doilea apel. Aşteptând ca operatoarea să sune înapoi, a privit afară, dincolo de uşile balconului. Jos, pe Ringstrasse, mărşăluia un melanj de trupe militare şi oameni ieşiţi la plimbarea de duminică.

— Am nevoie de ajutorul tău pentru a aranja transportul a şase sute de copii până sâmbătă, i-a explicat ea lui Joop. Bună.

— În mai puţin de o săptămână, Truus? Dar…

— Doar atât timp mi s-a dat.

— Un tren întreg şi două feriboturi? Nu poţi urca şase sute de oameni pe un singur feribot.

— Copii, Joop.

— Nu poţi urca şase sute de copii pe un singur feribot.

— Două feriboturi, atunci.

— Şase sute de copii şi însoţitorii lor? Nu poţi trece atâţia copii peste graniţă de una singură, şi cu atât mai puţin să îi duci în Anglia.

— Li se va permite unor adulţi din Viena să-i însoţească pe copii.

— Şi dacă nu…

— Adulţii au familii aici, a zis Truus. Ştiu că dacă cineva nu se întoarce, nu doar că nu li se va mai permite altor copii să plece, dar vor fi în pericol şi familiile lor.

— Dar individul acesta, Eichmann, nu poate să te oblige să respecţi un termen atât de strâns. Şi tu ai putere de negociere, Truus: îi oferi un loc unde să trimită pe câţiva dintre evreii lui.

— Joop, eu pot pregăti copiii de plecare de îndată ce ni se pune la dispoziţie transportul. Asta pot face. Dar omul acesta este… Îşi păstrează puterea prin intimidare. Îi pasă de puterea pe care o are mai mult decât de orice altceva. Nu mă îndoiesc că dacă întârziem un minut sau avem un copil mai puţin, va anula transportul. Fără îndoială, ameninţarea aceasta i-a făcut o plăcere bolnavă, dar acum, că a rostit-o, puterea lui depinde de ducerea ei la îndeplinire.

După ce au închis, Truus a intrat în baie şi, cu mâna înmănuşată, a întors robinetul căzii. A urmărit cum şuvoiul de apă umple cada. Abia când cada s-a umplut a închis robinetul şi s-a întors în dormitor, unde a început să se dezbrace.

Fără să îşi dea jos mănuşa, şi-a dezlegat şireturile pantofilor şi i-a scos, aşezându-i deoparte. Şi-a desprins un ciorap bej, l-a rulat în josul coapsei, peste genunchi, peste gambă şi călcâi, apoi l-a scos peste laba piciorului. L-a împăturit cu grijă şi l-a aşezat pe micul birou de scris din camera de hotel. A făcut la fel cu celălalt ciorap, cu bluza, cu fusta mai scurtă pe care i-o cumpărase Joop şi pe care Eichmann o silise să o ridice, şi chiar cu batista, netezind cu grijă ţesătura înainte de a le adăuga una câte una la mormanul ordonat de pe birou. Şi-a scos sutienul şi corsetul, dar le-a pus deoparte, alături de pantofi. Avea un sigur sutien şi un singur corset. Ultimul obiect de care s-a dezbrăcat au fost chiloţii, a întins bine bumbacul şi i-a împăturit, apoi i-a aşezat deasupra celorlalte. Cu aceeaşi grijă, a pus teancul de haine în coşul de gunoi din dreptul biroului.

Abia atunci şi-a scos mănuşile galbene de pe mâini şi le-a aşezat alături de corset. Dezbrăcată complet, cu excepţia celor două inele, s-a întors în baie şi a urcat în cadă.

O distracţie

Otto a scuturat firele de păr tăiat de pe umerii ofiţerului SS în timp ce omul vorbea:

— Este o glumă, desigur. Obersturmführer Eichmann ne oferă tuturor o distracţie: evrei puşi pe goană! Ce bine ar fi dacă nebuna asta ar lua şi părinţii evrei.

Otto a chicotit fals, în timp ce îndepărta pelerina. Nu aveai nimic de câştigat dacă îi contraziceai pe oamenii aceştia.

— Trebuie să îmi spuneţi unde se va petrece totul, ca să râd şi eu, a zis el.

— Pe Seitenstettengasse. Sinagoga unde a trebuit să fie stins focul, cea ascunsă printre alte clădiri care ar fi putut arde odată cu ea.

De îndată ce a plecat clientul, Otto a întors semnul de pe uşă, lăsând la vedere „Închis”, şi a ridicat telefonul.

O femeie din Amsterdam

Otto a intrat fără tragere de inimă în cămăruţa întunecată. Frau Neuman era aşezată în scaunul ei, slabă, palidă şi fragilă ca sculpturile în zahăr din vitrina cafenelei, care păreau gata să se prăbuşească la prima răsuflare, şi totuşi rămâneau în picioare. Walter îi citea o carte iepuraşului de pluş, a cărui hăinuţă albastră era strâmbă – era atât de mic, dar ştia să citească deja. Camera dădea pe afară de piese de mobilier, dar patul era făcut cu grijă, într-o încercare de păstrare a demnităţii. Probabil micuţul Walter îl aranjase, a presupus Otto. Micul Walter care avea grijă de mama sa, deşi aici, cel puţin, aveau ajutor din partea vecinilor.

— Frau Neuman, a zis Otto, am auzit că aici, în Viena, cineva – o femeie din Amsterdam, cred – organizează o acţiune de... de a plasa copii evrei la familii din Anglia, unde pot merge la şcoală şi pot... pot locui în siguranţă până se termină această perioadă îngrozitoare. M-am gândit la Stephan şi la Walter. M-am gândit că, dacă îmi permiteţi, îi pot duce să se înscrie pe listă. Ei...

— Dumnezeu te-a trimis, Herr Perger, l-a întrerupt Frâu Neuman, uimindu-l pe Otto cu uşurinţa cu care a fost de acord să o despartă de fiii ei pentru tot restul vieţii, căci sigur ştia ce urmează. Petrecuse tot drumul cu tramvaiul de la Burgtheater până aici punându-şi în ordine argumentele, căutând cuvinte care să fie blânde, dar şi convingătoare.

— Dar trebuie să îl găsiţi pe Stephan, a continuat ea. Nu este...

— Da, a încuviinţat Otto. M-am gândit să îl iau pe Walter...

— Fără Stephan?

În ochii înfundaţi în orbite ai femeii se adunau lacrimi şi nu îşi găsea cuvintele, şi nu doar din cauza bolii.

— Dar, desigur, un copil în siguranţă ar fi mai bine decât...

— Žofie-Helene îl va găsi pe Stephan, vă promit, Frau

Neuman. Am sunat-o de îndată ce am aflat despre această acţiune. Ea şi Johanna sunt deja la rând şi ţin locul pentru băieţi. Îl voi găsi pe Stephan şi voi aranja ca băieţii dumitale să fie trimişi împreună, ca să poată avea grijă de Walter. Dar acum trebuie să plecăm.

— Walter, a zis mama băiatului fără urmă de ezitare, cu o putere reînnoită care l-a surprins pe Otto, ia-ţi valiza.

Walter a pus iepuraşul de pluş în braţele mamei sale şi i-a înconjurat gâtul cu braţele.

— Cred că nu este vorba decât de înscriere pe listă, a zis Otto. O voi trimite pe Žofie-Helene după valiza lui Walter dacă este mai mult de atât, dar sunt sigur că astăzi nu se face decât înscrierea.

Sărmana femeie a luat braţele lui Walter din jurul gâtului ei şi l-a sărutat cu disperare.

— Trebuie să mergi cu Herr Perger, i-a spus ea băiatului. Fii un băiat cuminte şi du-te. Fă exact cum îţi spune.

— Peter rămâne să aibă grijă de tine, Mutti, a zis Walter.

Orice copil care se află în pericol

Otto a privit coada lungă. Nu puteau fi deja şase sute, nu? Nu, dacă excludeai adulţii, nu credea să fie şase sute.

— Iată-le, Walter! a zis el, remarcând-o pe Žofie-Helene, stând în picioare, cu Johanna în braţe.

Walter a ridicat privirile către el, mut. Băiatul nu rostise niciun cuvânt de când părăsiseră micul apartament. Era atât de mic. Cum să îşi imagineze ce aveau de gând cu el?

Otto l-a condus pe băiat către nepoatele sale, Johanna spunând când au ajuns lângă ele:

— Žozo, îmi este frig.

Žofie-Helene a strâns-o în braţe ca să o încălzească.

— Nu este nimic, micuţa mea *mausebär.* Te încălzesc eu. Am eu grijă de tine.

O femeie care se afla în faţa lor la rând – o mamă izbitor de tânără, cu ochi liliachii, sprâncene perfecte şi clavicule delicate şi cu un prunc în braţe – a spus:

— Ce soră bună eşti!

Oare mama aceasta chiar avea de gând să îşi trimită copilul tocmai în Anglia? Era împreună cu o femeie mai în vârstă, a cărei nepoată, o roşcată micuţă cu ochiul stâng afectat de strabism, se agăţa de fustele ei.

— Este obligatoriu să fie aici copiii pentru a fi înscrişi pe lista de transport? le-a întrebat Otto în timp ce o lua pe Johanna din braţele lui Žofie.

— De ce ne urmăreşte femeia aceea? a întrebat Žofie-Helene.

Cu toţii s-au uitat în aceeaşi direcţie simultan – bunica şi roşcata saşie şi mama frumoasă cu bebeluşul în braţe, ba chiar şi Otto, de parcă vorbele lui Žofie le ascuţise senzaţia că sunt urmăriţi.

O femeie palidă, cu înfăţişare străină, stătea deoparte, la oarecare depărtare de coada formată, părând să aparţină locului şi totuşi nu – o femeie cu bărbie puternică, nas şi frunte zdravene, şi o gură atât de mare, încât ar fi părut cruntă dacă nu ar fi fost îndulcită de ochii cenuşii, blânzi. Şi-

a trecut greutatea de pe un picior pe altul, remarcând tulburarea de pe chipurile celor care îi întorceau privirile, apoi a ridicat o mână îmbrăcată într-o mănuşă galbenă în chip de salut şi şi-a continuat drumul spre clădire, mergând cu paşi mari şi siguri, de parcă sinagoga ar fi fost proprietatea ei.

— Este obligatoriu, a zis bunica, iar la expresia uimită de pe chipul lui Otto, a repetat: copiii trebuie să fie aici pentru a fi puşi pe lista de transport. Li se fac poze şi îi examinează un doctor.

— Žofie, trebuie să îl găseşti pe Stephan, a zis Otto. Convinge-l să vină aici, să stea la rând. Walter cu mine şi Johanna îi vom ţine locul, dar tu dă fuga şi găseşte-l dacă poţi. I-am spus mamei lor că îi înscriu pe amândoi. Asta facem aici. Se fac pregătiri pentru copiii evrei, să fie duşi la adăpost, în Anglia.

— Şi alţii, a zis mama cea frumoasă.

— În alte locuri decât Anglia? a întrebat Otto.

— Alţi copii. Nu doar evrei.

Otto a pus o mână pe umărul lui Žofie înainte ca fata să o ia la fugă, spunându-le femeilor:

— Acceptă şi ne-evrei?

— Copiii de comunişti şi pe cei ai oponenţilor politici.

— Credeţi că le-ar lua pe nepoatele mele? Mama lor a fost arestată pentru publicarea unui ziar cu atitudine critică la adresa Reichului.

Femeile l-au cercetat cu priviri sceptice.

— Žofie-Helene a noastră este un geniu matematic, a zis el. A primit lecţii la universitate de când avea nouă ani. De la profesorul Kurt Gödel, care este foarte vestit. Ar putea studia în Anglia.

— Nu pe noi trebuie să ne convingeţi, a zis bunica.

— Orice copil aflat în primejdie, a zis mama cu ochii liliachii. Aşa a spus Herr Friedmann. Trebuie să fie sănătoşi, asta-i tot. Sănătoşi şi să nu fi împlinit optsprezece ani.

Otto s-a luptat cu propria conştiinţă şi a pierdut repede.

— Žofie-Helene, trebuie să stai aici, a zis el.

— Mă întorc, Grandpapa. Nu îmi voi rata rândul, promit.

Dacă nu dau repede de Stephan, mă întorc.

Deja se îndepărta în fugă, lăsându-l pe Otto să strige după ea, sfâşiat între dorinţa de a o opri de teamă că ar putea păţi ceva şi înţelegerea faptului că, dacă i se întâmpla ceva rău tânărului Stephan, nu şi-o va putea ierta niciodată.

— Mi-e frig, Grandpapa, a zis Johanna.

Otto a tras copilul mai aproape, deşi era înfrigurat şi el acum, înfrigurat de alegerea pe care o avea de făcut, alegerea pe care Frau Neuman o înfruntase cu atâta curaj. Le putea trimite pe nepoatele sale într-o ţară străină, a cărei limbă nu o vorbeau? Iar dacă o făcea, le va mai vedea vreodată? Îl va ierta Käthe vreodată, sau şi ea ar vrea să le trimită departe de Austria?

Walter i-a întins fularul său Johannei.

— Poţi să foloseşti fularul meu, a zis el. Mie nu îmi este foarte frig.

Dumnezeul nostru diferit

Truus a intrat în sinagoga principală de pe Seitenstettengasse, unde coada lungă de afară continua în jurul încăperii principale în formă de scoică, afectate de foc, şi şerpuia în sus pe scări, către galeria femeilor, care supravieţuise nopţii de incendiere a sinagogilor. Acolo, sus, l-a găsit pe Herr Friedmann, care organiza voluntarii aşezaţi la mesele pliante şi pe alţii care aveau în mână mape şi trimiteau copiii într-o parte sau alta. O adolescentă a dispărut în spatele unei cortine pentru examenul medical. Un băiat poza pentru o fotografie. Herr Friedmann a condus-o pe Truus într-un colţ ferit, de unde putea vedea şirul de oameni.

— Cum de aţi dat de veste atât de repede? a întrebat ea.

— Atât de mulţi dintre noi sunt consemnaţi în acelaşi cartier, a zis Herr Friedmann. Miracolul este că părinţii şi-au spus unii altora. Problema nu va fi să găsim destui copii, ci că vor fi prea multe cereri.

— Iar examinarea medicală? a întrebat Truus. Trebuie să dăm asigurări britanicilor că sunt sănătoşi copiii – cu adevărat sănătoşi. Orice probleme apărute cu acest prim transport va periclita încercările viitoare…

— Cât se poate de sănătoşi pentru nişte copii subnutriţi, a întrerupt-o Herr Friedmann. Doctorii noştri se asigură de asta. Norocul nostru este că doctorii evrei au fost privaţi de mijloacele de a-şi câştiga existenţa în Viena nazistă şi sunt liberi să vină aici de îndată ce sunt chemaţi, aşa cum au şi făcut.

— În mod evident, nu va fi greu să îi adunăm pe cei şase sute, a zis Truus. Problema va fi să îi alegem pe cei care vor pleca. Putem evalua care dintre ei se află în pericol mai mare şi pe aceştia să îi luăm cu primul transport?

— Într-un adevărat pericol se află băieţii mai mari, a zis Herr Friedmann. Cei din lagărele de muncă, pentru care stau la coadă mamele.

Băieţii mai mari vor fi cel mai greu de plasat în Marea

Britanie. Familiile vor dori să ia acasă bebeluşi, dar nu se putea organiza un transport de copii mici într-un timp atât de scurt, cu atât de puţini adulţi însoţitori.

— Putem evalua starea de sănătate a băieţilor în lagăre şi să le facem fotografii? a întrebat ea.

Desider Friedmann a recunoscut că nu se poate.

— În acest caz, ne-am întors de unde am plecat: copiii de aici, între patru şi şaptesprezece ani, a zis Truus.

Cei mai drăguţi şi mai mici, şi-a spus ea în gând, dar nu a rostit cuvintele. Copilaşi drăguţi, pe care părinţii din Anglia să şi-i imagineze ca fiind ai lor.

— Să ne asigurăm că luăm destule fete mai mari, care să aibă grijă de cei mici în tren. Fetele mai mari vor fi relativ uşor de plasat. Pot lucra neoficial pe post de ajutoare în gospodărie când ajung în Anglia.

— Copiii aceştia nu sunt destinaţi să devină servitori, Frau Wijsmuller, a spus Friedmann.

Chipurile mamelor din toată camera s-au umplut de groază şi speranţă. Oricare dintre ele ar fi fost fericită să lucreze ca servitoare în Anglia, ca să fie aproape de copilul ei. Servitoare neoficiale. Ideea nu îi aparţinuse lui Truus.

— Herr Friedmann, trebuie să dăm dovadă de spirit practic, a zis ea. Primii copii trebuie plasaţi repede.

— Mi s-a spus că sunt tabere de vacanţă…

— Dacă se umplu taberele, britanicii vor ezita să accepte alţi copii fără case deja pregătite să îi primească.

O altă idee care nu îi aparţinea. Dar Norman şi Helen Bentwich aveau dreptate: cine era ea să pună sub semnul întrebării generozitatea Marii Britanii de a-i primi pe aceşti copii în condiţiile puse de ei? Propria ei ţară refuza să le ofere altceva decât trecere liberă cu trenul de la graniţa cu Germania către feriboturile de la Hoek van Holland.

— Iar găsirea de case ia mai mult timp decât avem la dispoziţie, a zis ea. Ei bine, am putea menţiona educaţia frumoasă a copiilor şi nivelul lor de engleză? Copiii care vorbesc limba engleză vor fi mai uşor de plasat, iar manierele frumoase le vor fi de mare ajutor. Am putea chiar să îi învăţăm câteva expresii în engleză şi să îi alegem pe

cei care învaţă mai repede.

— Nu avem timp decât până sâmbătă, a zis Herr Friedmann.

— Da, desigur, a spus Truus. Sunt atâtea de făcut şi atât de mulţi copii de luat.

— Cred că la coadă sunt deja mai mult de şase sute de copii, a zis Herr Friedmann, iar noi trebuie să decidem cine scapă de aici? Trebuie să ne jucăm de-a Dumnezeu?

Rândul lung şerpuia în jurul galeriei femeilor, în sala principală de jos, devastată de incendiu, şi apoi ieşea în stradă – atât de mulţi părinţi care aşteptau răbdători pentru şansa de a-şi trimite copiii către un tărâm unde nu cunoşteau pe nimeni, cu obiceiuri pe care nu le înţelegeau şi o limbă pe care nu o vorbeau. Tineri adorabili care vor fi uşor de plasat, unii dintre ei, dar şi băieţi neascultători şi fete ca micuţa roşcată cu ochi saşii pe care Truus o văzuse afară. Nu ar fi trebuit să se holbeze la fată, dar o duruse sufletul când şi-o imaginase aliniată într-un şir din care urmau să o aleagă sau nu potenţiali părinţi.

I-a răspuns lui Herr Friedmann:

— „Cine a cunoscut gândul Domnului, ca să-L înveţe pe El?”[25]

A dat să zică „Corinteni”, dar era Noul Testament, cuvântul Dumnezeului ei, nu al lui. A spus în schimb numai:

— Cine suntem noi, Herr Friedmann, să punem la îndoială ordinea în care Dumnezeu îi aduce pe copii la noi?

[25] Corinteni 2:16, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 2437.

Poteca din hârtie

Ajunsă în depozitul de cacao, Žofie-Helene a luat o foaie de la mijlocul mapei şi a rupt-o în bucăţi, lucrând în grabă la lumina slabă a lanternei din depozit, ştiind că în orice moment un angajat al Fabricii de ciocolată Neuman ar putea coborî scara şi să o surprindă acolo. A scris pe o bucăţică de hârtie *Vino la sinagoga din spatele Sfântului Rupert acum! Stăm la rând pentru un bilet de tren spre Anglia cu W...*

A tăiat W-ul şi a *scris fratele tău.*

A repetat mesajul pe alte bucăţele, apoi le-a băgat în buzunar şi a atârnat mapa cu clips la locul ei. A luat cu ea lanterna când a intrat sub scară şi a coborât treptele metalice spre pivniţa inferioară, unde a împăturit unul dintre bileţele în două şi l-a aşezat în echilibru pe una dintre trepte.

Înapoi în tunel, a introdus unul dintre bileţele în capacul octogonal al gurii de canal de la capătul scărilor în spiralã. S-a grăbit să traverseze tunelul spre cripta de sub Catedrala Sfântul Ştefan pentru a lăsa un bilet acolo. Unul la mănăstire. La Şcoala talmudică. Ce alte locuri îi mai arătase Stephan?

Ţinând încă în mână ultimul bileţel, s-a grăbit să se întoarcă pentru a vedea unde ajunsese bunicul care aştepta la coadă. Avea încă destul timp.

A scos din nou lanterna din buzunarul paltonului şi s-a grăbit să o apuce în cealaltă direcţie, spre ieşirea din capătul opus al tunelului faţă de Leopoldstadt, în apropiere de apartamentul unde locuia acum mama lui Stephan.

Numere binare

Žofie-Helene s-a grăbit către primele persoane aflate la coada de la sinagogă, unde Grandpapa aştepta cu Johanna şi Walter în spatele mamei cu ochii liliachii, cu pruncul în braţe, şi a bunicii cu fetiţa roşcată.

— Ah, Žofie-Helene! a exclamat Grandpapa.

Toţi oamenii de la coadă au întors capetele. Žofie se aştepta ca bunica să îl şuşuie pe Grandpapa, aşa cum o şuşuise pe copila roşcată de atâtea ori. Chiar şi personalul de la mesele de înregistrare şi oamenii cu mapele cu clips s-au încruntat la auzul exclamaţiei lui Grandpapa.

Când bunica a fost chemată la una dintre mesele de înregistrare, Grandpapa a coborât-o din braţe pe Johanna, a scos o batistă şi a frecat obrazul lui Žofie. Mama cu ochii ca florile de liliac a fost chemată şi ea, la o altă masă.

— Am căutat peste tot, a zis Žofie către Grandpapa. Am lăsat biletele. Sunt sigură că va fi aici în câteva clipe. Trebuie doar să aşteptăm, aşa cum ai spus…

— Nu putem aştepta, Žofie, a zis Grandpapa. Nu putem aştepta.

Acum, bunica cu nepoata roşcată cerea să i se explice de ce trebuie să călătorească copiii de Sabat. Mama cu ochii liliachii a început să plângă la cealaltă masă, în timp ce femeia care îi privise când aşteptau la coadă – cea cu mănuşi galbene, frumoase – îi vorbea răbdătoare, spunându-i că îi pare rău, chiar foarte rău, dar în acest prim transport nu pot lua bebeluşi. Femeia cu mănuşi a luat-o pe mamă de braţ şi a ajutat-o să se ridice de la masă.

— Nu avem capacitatea de a pregăti oameni care să se îngrijească de ei într-un timp atât de scurt, a spus ea. Copiii trebuie să aibă cel puţin patru ani. Cel puţin patru şi nu mai mult de şaptesprezece.

Patru, cel mai mic număr prim la pătrat. Žofie s-a oprit în tihna acestui număr. Şaptesprezece, suma primelor patru numere prime şi singurul număr prim care este suma a patru numere prime consecutive.

Secretara de la masă le-a făcut semn lui Žofie şi lui Grandpapa să înainteze, s-a prezentat ca fiind doamna Grossman şi i-a înmânat lui Grandpapa nişte formulare pe care să le completeze. Grandpapa a luat două pentru Johanna şi Walter şi i-a înmânat un al treilea lui Žofie, să îl completeze singură.

Grandpapa a întrebat dacă i se poate da un al patrulea formular, ca să îl completeze pentru fratele lui Walter, care, sperau ei, li se va alătura cât de curând. Frau Grossman a răspuns că nu se pot înregistra decât copiii care erau prezenţi.

Žofie a întârziat la completarea formularului, trăgând de timp pentru Stephan.

— Cea mică nu este evreică? l-a întrebat Frau Grossman pe Grandpapa.

— Nu, a zis el, dar…

— Şi nu are decât trei ani, a spus Frau Grossman.

— Împlineşte patru în martie, iar sora ei…

— Îmi pare rău, domnule, l-a întrerupt Frau Grossman. Băiatul este evreu?

Frau Grossman a privit-o nerăbdătoare pe Žofie, care, privind din nou peste umăr – mama cu ochi liliachii o fixa atât de intens, încât se simţea tulburată –, i-a întins foaia cu reticenţă. Nici urmă de Stephan.

Un bărbat îi explica bunicii cu fetiţa roşcată:

— Da, înţeleg că este o alegere plină de cruzime, dar transportul urmează să plece în ziua de Sabat. Fiţi încredinţată că nu este alegerea noastră. Însă trebuie să ne-o daţi în grijă pe nepoata dumneavoastră sau să vă retrageţi şi să lăsaţi locul cuiva care este dispus să ne dea copilul. Dacă se retrage o singură persoană, toţi cei şase sute vor fi împiedicaţi să plece.

Frau Grossman i-a spus lui Grandpapa:

— Îmi pare rău, aici luăm în evidenţă numai copii evrei. Ne-evreii trebuie să…

— Dar am stat deja la coadă ore întregi, a obiectat Grandpapa. Şi ne aflăm aici cu un băiat evreu care şi-a pierdut tatăl şi a cărui mamă este bolnavă. Nu ne putem

afla în două locuri în acelaşi timp!

— Chiar şi aşa…

— Mama nepoatelor mele a fost arestată pentru simplul fapt că a scris adevărul!

Femeia cu mănuşi galbene a făcut un pas înainte şi a luat documentele din mâna lui Grandpapa, zicând:

— Nu-i nimic, Frau Grossman. Aş putea să îl ajut eu pe Herr…?

— Perger. Otto Perger, a zis Grandpapa, încercând să se calmeze.

— Eu mă numesc Truus Wijsmuller, Herr Perger, s-a prezentat femeia. Apoi, i-a întrebat pe ceilalţi lucrători: Câţi sunt până acum?

Frau Grossman s-a consultat cu femeia de la cealaltă masă, fiecare numărând paginile pe care le completaseră şi numele înregistrate pe ultimele pagini, doar parţial completate.

— Să vedem, a zis Frau Grossman. Douăzeci şi opt înmulţit cu nouă este…

— Cinci sute douăzeci şi unu, a zis Žofie.

A regretat încă din clipa când a lăsat să îi scape răspunsul. Cu cât dura mai mult, cu atât avea mai mult timp Stephan să găsească biletele şi să ajungă aici.

Femeia i-a zâmbit binevoitoare.

— Douăzeci şi opt înmulţit cu zece fac două sute optzeci. Apoi, către celelalte: scădem douăzeci şi opt şi ne dă două sute cincizeci şi doi.

Femeia de la cealaltă masă a zis:

— Două sute cincizeci şi doi înmulţit cu doi este cinci sute patru. Plus cele zece ale tale şi cele şaptesprezece ale mele fac…

Femeia cu mănuşi galbene, frumoase şi cu zâmbetul binevoitor adresat lui Žofie-Helene a zis:

— Cinci sute douăzeci şi unu.

Mama cea frumuşică, cu pruncul în braţe, care îi privea încă, a zâmbit şi ea.

— Este un număr prim, a zis Žofie, încercând să le ţină de vorbă. La fel ca şaptesprezece, vârsta maximă a copiilor pe

care îi înregistraţi. Şaptesprezece este singurul număr prim care este suma a patru numere prime. Dacă aduni oricare alte patru numere prime consecutive, obţii mereu un număr par, iar numerele pare nu sunt prime, pentru că se împart la doi. Mă rog, cu excepţia lui doi. Doi este un număr prim.

Celelalte două femei au privit în lungul şirului de oameni care aşteptau să se înregistreze.

— Peste şase sute, a zis Frau Grossman. Mult peste şase sute.

Femeia cu mănuşi a venit către Žofie şi i-a luat mâna, mănuşile din piele fiind mai moi decât pielea mâinii ei, când au atins degetele lui Žofie.

— Iar tu eşti…? a întrebat femeia.

— Sunt Žofie-Helene Perger, a răspuns Žofie.

— Žofie-Helene Perger, eu sunt Geertruida Wijsmuller, a zis femeia care purta mănuşi, dar ce ar fi să îmi spui Tanti Truus?

— Nu sunteţi mătuşa mea, a zis Žofie.

Femeia a râs, un râs plăcut, misterios, ca acela al mătuşii lui Stephan, Lisl.

— Nu, nu sunt, ai dreptate, a zis femeia. Dar multor copii le este greu să pronunţe Frau Wijsmuller. Nu şi ţie, desigur.

Žofie-Helene a cugetat la cele auzite.

— Este mai eficient.

Femeia a râs iar.

— Mai eficient. Chiar aşa, ai dreptate.

— Mie mi se spune Žofie, pentru că este mai eficient, a zis Žofie. Prietenul meu Stephan îmi spune uneori Žofe. Eu nu am o mătuşă, dar el are. Mătuşa Lisl. Îmi place mult. Dar acum se află la Shanghai.

— Înţeleg, a zis Tanti Truus.

— Este şi mătuşa lui Walter. Walter şi Stephan sunt fraţi.

A aşteptat ca Tanti Truus să întrebe despre Stephan, dar femeia a întors capul ca să îl privească pe Walter.

— Ce ar fi să veniţi aici voi doi, ca să vi se facă fotografii? a zis Tanti Truus.

Grandpapa i-a întins femeii actele Johannei.

— Îmi pare rău, Herr Perger, a spus Tanti Truus, dar, vă

rog, credeţi-mă când vă spun că în acest tren ne este imposibil să luăm copii atât de mici. Sperăm să îi putem lua cu următorul transport.

— Dar eu sunt fată mare, a zis Johanna. Am trei ani!

— Ar fi însoţită de sora ei şi, în plus, este o fetiţă cuminte, nu va face probleme, a explicat Grandpapa.

— Sunt sigură, Herr Perger, a zis Tanti Truus, dar pur şi simplu nu pot... Nu avem timp de discuţii cu toată lumea. Vă rog să înţelegeţi. Trebuie să tragem o linie şi să o respectăm.

— Eu... Grandpapa a privit către şirul lung din spatele lor. Da, îmi... îmi pare rău. Desigur.

Tanti Truus a scos o batistă din olandă pentru a şterge mai bine obrazul lui Žofie, apoi i-a desfăcut codiţele şi i-a înfoiat părul.

— Zâmbeşte către fotograf, Žofie-Helene, a zis ea.

Fulgerul bliţului a scânteiat, lăsând stele de lumină jucăuşă în ochii lui Žofie.

Tanti Truus a luat-o pe Žofie de mână şi a condus-o în spatele unui paravan, unde s-a putut dezbrăca pentru a fi examinată de un doctor. Žofie ar fi vrut să îi spună că nu este bebeluş, că Walter are mai mare nevoie de ajutor decât ea. Dar şi-a scos pantofii, ceea ce a părut să o fascineze pe Tanti Truus, chiar dacă ea fusese cea care îi spusese să se dezbrace.

— Dumneavoastră conduceţi aici, Tanti Truus? a întrebat Žofie în timp ce îşi scotea ciorapii şi îi împăturea cu grijă, dorind să rămână în graţiile lui Tanti Truus. Mama conduce un ziar. Oamenii nu se aşteaptă ca o femeie să conducă. Ea spune că acest lucru poate fi întors în favoarea ei.

— Ei bine, în acest caz, aş zice că eu ar trebui să conduc aici, a zis Tanti Truus. Îmi place să întorc lucrurile în favoarea mea.

— Şi mie, a zis Žofie. Eu sunt talentată la matematică.

— Da, am văzut, a zis Tanti Truus.

— Profesorul Gödel a părăsit universitatea, dar eu îl ajut încă la formularea ipotezei continuumului.

Tanti Truus s-a uitat la ea ciudat, aşa cum deseori făceau

ceilalţi.

— Ştiţi dumneavoastră, ipoteza dimensiunilor posibile ale mulţimilor infinite, a zis Žofie. Prima dintre cele douăzeci şi trei de probleme ale lui Hilbert. Prietenul meu Stephan este la fel de priceput la cuvinte cum sunt eu la conceptele matematice. Ar putea studia literatura cu Stefan Zweig dacă ar merge în Anglia. Ar fi trebuit să fie la coadă, cu noi, sau l-aţi putea pune pe listă alături de mine şi Walter când ajunge aici?

— Aşadar, într-acolo băteai. Şi de ce nu se află prietenul tău aici?

— Nu este într-un lagăr, a asigurat-o Žofie.

Îi auzise pe oamenii de la rând că nu va fi destul timp să fie scoşi băieţi din lagăre.

— Atunci, unde este? a întrebat Truus.

Žofie a privit-o în ochi, nedorind să îl trădeze pe Stephan.

— Trebuie să înţelegi, nu pot băga pe cineva de la coadă înaintea celorlalţi, a zis Tanti Truus. Nu ar fi corect. Acum dezbracă-te, Žofie-Helene, ca să poată confirma doctorul că eşti sănătoasă.

— Stephan se ascunde! a lăsat Žofie să îi scape. Nu este vina lui că nu se află aici!

— Înţeleg, a zis Tanti Truus. Şi ştii unde este?

— Poate lua locul meu, a spus Žofie. Eu pot rămâne aici, cu Jojo.

— Of, drăguţa mea, mă tem că nu se poate. Vezi tu, fiecare fişă de identitate este completată pentru un anume copil. Cealaltă jumătate a documentului tău se află în Anglia, şi numai tu vei avea voie să...

— Dar Stephan va împlini optsprezece ani şi va fi prea mare atunci! a zis Žofie, înghiţindu-şi hohotul de plâns care i se urca spre gât. Puteţi trimite fişa lui în locul fişei mele şi să spuneţi că a fost o greşeală. Până şi eu fac greşeli.

Femeia a tras-o spre ea şi a îmbrăţişat-o aşa cum făcea uneori Mama. Žofie nu s-a mai putut abţine; i-au izvorât din ochi lacrimi care au fost absorbite de hainele femeii, la fel de moi ca mănuşile. Atât de mult timp trecuse de când Žofie o văzuse ultima dată pe Mama.

— Cred că acest Stephan are noroc cu o prietenă atât de bună ca tine, Žofie-Helene, a zis Tanti Truus, iar Žofie a simţit buzele femeii apăsând-o pe creştet. Mi-aş dori să am o… prietenă ca tine.

Doctorul a aruncat o privire după cortina care oferea intimitate celor consultaţi. Tanti Truus a ajutat-o pe Žofie să îşi scoată restul hainelor în grabă.

— Bine, inspiră adânc pentru domnul doctor, a zis Tanti Truus. Apoi îmbracă-te cât poţi de repede şi fugi să îţi găseşti prietenul. Adu-l direct la mine. Nu îl pot înregistra fără fotografie sau certificat de sănătate, dar săriţi peste coadă şi adu-l direct la mine.

Doctorul a ascultat-o pe Žofie-Helene cum respiră, ceea ce fata a făcut cât putea de repede.

— Mai încet, a zis doctorul. Respiră încet.

Žofie a închis ochii şi şi-a umplut mintea cu numere, aşa cum făcea seara, când nu putea să doarmă. Ceea ce i-a trecut prin minte în timp ce doctorul punea deoparte stetoscopul şi încheia consultaţia, lovindu-i genunchii cu ciocănelul şi uitându-se în urechile, nasul şi gura ei, era o problemă simplă: dacă înregistrarea fiecărui copil durează, să zicem, patru minute şi sunt înregistraţi câte doi simultan, asta înseamnă că are la dispoziţie două ore şi treizeci şi patru de minute ca să îl găsească pe Stephan. Două ore şi optsprezece minute, de fapt, căci ea şi Walter trecuseră deja de mese şi în acest moment erau înregistraţi alţi doi copii.

— Žofie-Helene, a zis Tanti Truus, îl voi ajuta pe prietenul tău cât pot de mult, dar nu îl pot băga în faţa cuiva care a primit deja un număr înainte de sosirea lui. Trebuie să îmi promiţi că te vei urca în tren cu Stephan sau fără el. Dacă nu o faci, şase sute de copii nu vor avea voie să plece din pricina ta. Înţelegi?

Cinci sute nouăzeci şi nouă, de fapt, s-a gândit Žofie, dar nu a zis nimic, nedorind să piardă timp.

Şi-a tras hainele din nou pe ea, spunând în acelaşi timp:

— Sunt numere binare. Şase sute sau zero.

Zero, numărul ei preferat, dar nu şi acum.

— Înţeleg, a spus ea, şi promit că voi pleca în Anglia chiar dacă Stephan va fi numărul şase sute unu. Îl voi duce pe Walter de aici.

— Numere binare, Doamne Dumnezeule! a exclamat Tanti Truus.

Grăbeşte-te, atunci. Cât poţi de mult!

De-am fi surghiuniţi, proscrişi şi ocărâţi

Žofie-Helene a sprintat până la cea mai apropiată intrare în subterane, încercând să nu se gândească la ce ar fi viaţa ei fără Stephan, dar fiind inundată de amintiri: ziua în care Grandpapa se prefăcuse că taie părul lui Stephan; ziua de naştere a lui Stephan, când nu ştiuse că era ziua lui, când nu ştiuse că locuieşte într-un ditamai palatul de pe Ringstrasse, cu portar şi picturi celebre şi o mătuşă elegantă; prima dată când citise una dintre piesele lui, sentimentul că, deşi nu era despre ea, o înţelegea; seara aceea de pe scena de la Burgtheater, când închisese ochii şi îşi închipuise că nu Dieter, ci Stephan era cel care o săruta; clipa în care Stephan se uitase la ea în timp ce bătea pas de paradă pe promenada din parcul Prater, când ruşinea din ochii lui îi spusese că avea nevoie ca ea să îi mintă pe nazişti şi să îl ducă pe Walter de acolo. Nici măcar nu îi fusese frică în ziua aceea. Frica apăruse mai târziu, când Stephan a refuzat să se mai întâlnească cu ea, când a ajuns să înţeleagă că, salvându-l pe fratele lui, îşi pierduse singurul prieten.

În clipa în care a ajuns în întunericul din subterane, a început să cânte. Cânta încetişor, cu vorbele auzite în ziua aceea în capela regală, cu vocea acelui băiat rămas singur în galeria corului, vocea unui întreg cor care răspundea cântecului său sub bolta ogivală nepictată, ca frumoasa greutate a bolţilor susţinute de coloane, astfel încât tensiunea să fie preluată de zidurile exterioare.

— *Ave Maria, dulce fecioară,* cânta ea încetişor.

Nu era o bună cântăreaţă, în niciun caz ca băieţii din cor. Cu toate acestea, a continuat să cânte mai tare:

— *Ascultă rugăciunea unei fecioare.*

S-a oprit şi a ascultat. Nu se auzea nimic.

— *Tu auzi glasul din pustie,* cânta ea din ce în ce mai tare, ecoul vocii ei fiind acum cel care răsuna în vreme ce ea înainta la lumina slabă a lanternei prin bezna friguroasă. *Tu aduci salvarea în deznădejde. Apăraţi dormim în grija ta;*

de-am fi surghiuniţi, proscrişi şi ocărâţi.

Chiar şi despărţiţi

Abia reîntoarsă în camera ei de la hotelul Bristol, Truus nici nu apucase să se aşeze ca să îşi scoată pantofii, când a sunat telefonul. Operatoarea s-a scuzat că o deranjează la acea oră, dar avea un apel urgent de la Amsterdam. Accepta să vorbească? În timp ce aştepta să se facă legătura, Truus şi-a scos mănuşile, apoi s-a aşezat şi a scos mai întâi un pantof, apoi pe celălalt. A desfăcut clipsul unui ciorap din jartieră şi l-a rulat în jos, cu viscoza în exterior, iar lâna şi bumbacul în interior, pentru un mai mare confort, dând la iveală pielea palidă şi obosită a coapsei, a genunchiului, a pulpei, pielea uscată a călcâiului care s-a agăţat în materialul textil. Şi-a flexat degetele goale, oasele arcuite, unghiile nevopsite. Un picior simplu, de creştină. Cum ar putea un picior de evreică să fie diferit de al ei?

A împachetat ciorapul şi l-a aşezat pe comodă. Hainele pe care le aruncase în seara trecută stăteau frumos împachetate pe comodă acum, nu mai erau în coşul de gunoi. Cu siguranţă camerista fusese nedumerită.

Vocea lui Joop a pârâit în receptor, cerând cu insistenţă un răspuns.

— Unde ai fost, Truus? Toată ziua am încercat să dau de tine!

Truus a dat drumul aerului umed şi rece.

— Şase sute de copii, Joop! a zis ea.

S-a lăsat pe spate în scaun, cu un picior gol, iar celălalt îmbrăcat încă în ciorapi bej deschis. Dacă ar lăsa capul pe spate şi ar închide ochii, ar putea adormi, în poziţia aceea, îmbrăcată.

— Bine, a zis Joop. Vaporul *Praga* va aştepta pregătit la Hoek van Holland. Dar nu am decât un singur feribot. Îmi pare rău. Nu reuşesc să îl obţin pe al doilea într-un timp atât de scurt.

— Şase sute sau niciunul, Joop. Eichmann a fost foarte clar.

— Dar nu are niciun sens. El vrea să scape de evreii din

Viena, iar Anglia este gata să îi primească. De ce să pretindă să plece sâmbătă? De ce nu duminică sau.

— Sâmbătă este Sabatul, a zis ea obosită. Trebuie să găsim şase sute de familii dispuse să îşi lase copiii pe mâinile unor străini pentru a călători în ziua când religia lor le interzice să călătorească, pentru a pleca singuri într-o lume în care vor fi cu siguranţă stingheri şi înfricoşaţi. Iar dacă un singur părinte se răzgândeşte în ultimul moment, întreaga schemă se prăbuşeşte.

— Nu poate fi atât de neîndurător.

— Joop, nu ai crede umilinţa la care…

Adevărul, detaliile, l-ar face să se neliniştească, iar neliniştea nu le-ar face bine nici unuia.

— Abia am început să vedem capacitatea malefică a acestui om, Joop.

— Ce umilinţă, Truus?

S-a ridicat şi, cu receptorul sub bărbie, a adunat hainele împachetate de pe comodă şi le-a pus, aranjate încă într-un teanc ordonat, înapoi în coşul de gunoi, acum gol.

— Truus?

S-a aplecat deasupra coşului şi a scos dintre celelalte haine fusta scurtă pe care i-o dăduse el şi a strâns-o la piept. Voia să îi spună. Voia să îşi ridice greutatea de pe suflet, dar nu ar fi suportat să îl împovăreze pe el. Avusese atâtea de dus în ultima vreme. Merita atâtea lucruri pe care ea nu va putea să i le ofere niciodată, probabil.

— Truus, a zis el cu blândeţe, nu uita, împreună suntem mai puternici, chiar şi atunci când suntem departe unul de celălalt.

Bagaje

Žofie a ales trei dintre caietele ei de matematică şi le-a aşezat în valiza goală de pe pat. A rămas în picioare în faţa micii biblioteci pe care i-o construise tatăl ei, încercând să hotărască pentru câte cărţi cu Sherlock Holmes avea loc. Cel mai mult îi plăcea „Scandal în Boemia" şi romanele – *Un studiu în roşu, Semnul celor patru, Câinele din Baskerville, Valea terorii* dar Grandpapa i-a spus că trebuie să aleagă numai două. Aşa că a preferat *Aventurile lui Sherlock Holmes* pentru povestiri şi *Semnul celor patru,* căci titlul conţinea numărul patru, un număr atât de odihnitor, dar şi pentru că îi plăceau Mary Morstan şi cele şase perle misterioase şi finalul, unde Mary nu ajunge una dintre cele mai bogate femei din Anglia, dar se alege cu doctorul Watson.

Johanna a apărut lângă Žofie, spunând „Žozo" şi întinzându-i o fotografie înrămată cu ele două împreună cu mama, Jojo încă bebeluş, în rama preferată a mamei. A încercat să se gândească la fotografia ascunsă din „Scandal în Boemia" ca să îşi abată atenţia, să nu plângă.

— Va fi frig în Anglia, a spus Grandpapa. Vei avea nevoie de mai multe haine. Şi nu uita, nimic de valoare.

I-a luat fotografia din mână, a scos-o din rama scumpă şi a pus-o în valiză, înăuntrul primului caiet, ca să nu se îndoaie.

Žofie a ridicat-o pe Johanna şi a ţinut-o lipită de ea, frecându-şi nasul de gâtul ei cald şi mirosind a copilaş.

— Johanna nu poate veni, i-a spus ea lui Grandpapa. Stephan nu poate veni. Iar mama nu este aici ca să îmi spună la revedere.

— Vreau să plec cu Žozo, a spus Johanna.

Grandpapa a împăturit puloverul preferat al lui Žofie şi l-a aşezat în valiză, alături de caiete. A adăugat fuste şi bluze, chiloţei şi ciorapi, vorbind în tot acest timp cu voce liniştitoare:

— Mama ta va fi eliberată în scurtă vreme, Žofie. Am fost

asigurat că va fi eliberată curând. Dar, pentru noi, Austria nu mai este un loc sigur. Ea ar vrea să pleci în Anglia. Când va fi eliberată, vom pleca toţi în Cehoslovacia şi vom sta la bunica ta până ce facem rost de vize şi putem veni după tine.

A închis valiza, ca să se asigure că nu o umpluse excesiv, apoi a deschis-o la loc.

— Gândeşte-te la tot ce te aşteaptă acolo, *Engelchen,* a zis el. Vei putea vedea Piatra din Rosetta la Muzeul Britanic.

— Şi Papirusul matematic Rhind, a zis ea.

— Casa lui Sherlock Holmes de pe Baker Street.

— Aş putea să cedez locul meu lui Stephan şi să merg la Grandmère cu tine, cu mama şi cu Johanna, a zis ea. Aşa vor fi încă şase sute.

Grandpapa le-a îmbrăţişat pe amândouă şi le-a ţinut împreună, la adăpost.

— Frau Wijsmuller ţi-a explicat deja, Žofie, că fişele au fost procesate împreună cu nemţii. Trebuie să corespundă atât aici, cât şi la ieşirea din Germania şi în Anglia. Iar Stephan se va afla în următorul tren.

— S-ar putea să nu mai existe un alt tren înainte de a împlini optsprezece ani! a exclamat Žofie, trăgându-se din braţele lui Grandpapa şi ţinând-o încă strâns îmbrăţişată pe Johanna. Tanti Truus nu a putut să promită că va mai fi un alt tren!

— Dacă nu terminăm de împachetat şi nu ajungem la gară, sigur nu va mai fi un al doilea tren şi nici măcar primul, a certat-o Grandpapa.

Johanna a început să bocească. Žofie-Helene a strâns-o la piept, aşa cum făcea mama pentru a le apăra, pentru a le alina.

Grandpapa, şi el cu ochii înlăcrimaţi acum, a spus:

— Îmi pare rău. Îmi pare rău. A întins mâna şi a mângâiat-o pe Jojo pe cap. Îmi este la fel de greu să îmi iau rămas-bun cum îţi este şi ţie să pleci, Žofie-Helene.

Žofie a simţit că începe să plângă în ciuda tuturor promisiunilor ei că nu o va face, că plânsul ei nu va face decât să îi întristeze şi mai mult pe Grandpapa şi pe Jojo.

— Dar le vei avea pe mama şi pe Johanna, a zis ea, iar eu nu îl voi avea decât pe Sherlock Holmes, care nici măcar nu este real.

— Vei avea Cambridge-ul, *Engelchen,* a zis Grandpapa cu mai multă încurajare în glas. Cred că vei avea Cambridge-ul. Acolo ar vrea mama ta să te duci, chiar şi dacă nu am fi nevoiţi să părăsim Austria.

Žofie a dat-o jos din braţe pe Jojo, a luat o batistă şi şi-a suflat nasul.

— Pentru că sunt foarte bună la matematică, a zis ea.

— Eşti extraordinară la matematică, a zis Grandpapa. Cu siguranţă cineva în Anglia va vedea asta şi te va ajuta să îţi găseşti un mentor acolo.

A luat una dintre bluzele ei din valiză şi a pus-o la loc în şifonier.

— Eşti extraordinară, punct, a zis el. Acum, uite, am făcut loc pentru încă o carte cu Sherlock Holmes şi un caiet de matematică. Ai nevoie şi de nişte creioane. Dar acum grăbeşte-te, este timpul să plecăm.

Rămas-bun

Îmbrăcat cu paltonul şi purtând fularul roz ecosez al lui Žofie-Helene la gât, Stephan a sărutat-o pe mama lui pe frunte.

— Ar fi bine să plecaţi, să nu pierdeţi trenul, a zis Mutti. Ai grijă de el, Stephan! Ţine-l mereu lângă tine.

— Wall va fi cel care va avea grijă de mine, nu-i aşa? a spus Stephan.

Mutti a încheiat nasturii paltonului lui Walter şi i-a legat fularul.

— Serios, Stephan, a zis ea. Promite-mi!

Stephan şi-a ferit privirile, îndreptându-le către cele două valize care aşteptau lângă uşă. A lui nu conţinea decât un singur schimb de haine, caietul şi un creion şi volumul din *Kaleidoscop* pe care îl păstrase Žofie, deşi era periculos să deţii cartea aceasta. Era prea periculos să o ia cu el în tren, dar nu conta.

— Ştiu că eşti tânăr, i-a zis Mutti, dar tu trebuie să fii bărbatul acum.

L-a tras pe Walter către ea, inspirând adânc.

— Să faci ce spune fratele tău mai mare, orice spune el, i-a zis ea. Îmi promiţi?

— Îţi promit, Mutti, a spus Walter.

A luat din nou mâna lui Stephan.

— Promite-mi că o să îl ţii de mână tot drumul până în Anglia, a zis ea. Găseşte o familie care să vă ia pe amândoi.

Stephan a privit-o în ochi, ştiind că trebuia să pară că îşi întipăreşte chipul ei în minte, pentru totdeauna. Dacă nu ar fi ezitat atunci când a auzit-o pe Žofie cântând prima oară… Dacă ar fi alergat mai repede… Dar atunci Mutti ar fi rămas singură.

— O să îl apăr, a zis el.

Cel puţin era adevărat.

— Tu şi Stephan veţi merge împreună la o familie, Walter, a zis Mutti.

— Şi Peter? a întrebat Walter.

— Da, şi Peter. Tu, Stephan şi Peter. Veţi locui împreună la o familie. Veţi avea grijă unul de altul.

— Până vii şi tu în Anglia, să ne fii din nou mămică, a zis Walter.

— Da, scumpule, a zis Mutti, vocea trădând-o. Da. Până atunci, să îmi scrii multe scrisori, iar eu îţi voi răspunde.

Văzând cât se străduia să nu plângă, lui Stephan îi venea să plângă. Voia să îi spună că nu trebuie să îşi facă griji, că el va rămâne aici. Că va avea grijă de ea. Că nu va fi singură.

— Învaţă-l să fie un bărbat, aşa cum eşti tu, Stephan, a zis ea. Tu eşti un bărbat atât de bun. Tatăl tău ar fi atât de mândru. Spune-i fratelui tău cât de mult îl iubim, cât de mult vă iubim pe amândoi, indiferent ce se va întâmpla.

Walter a scos batista şi a desfăcut-o cu grijă, apoi a dus-o la ochii iepuraşului.

— Peter vrea să rămână cu tine, Mutti.

— Ştiu că vrea, a zis Mutti şi i-a îmbrăţişat o ultimă dată pe Walter şi pe Peter.

Stephan a ridicat cele două valize.

— Nu uita să-l ţii de mână, a insistat Mutti.

Stephan i-a dat lui Walter valiza mai uşoară, a lui, iar el a luat valiza mai grea, a lui Walter. Şi-a împletit degetele cu cele ale lui Walter, pe lângă urechile Iepuraşului Peter.

— Walter ne va uita, a zis Mutti încetişor. Este prea mic. Nu îşi va aminti de noi, Stephan, decât prin intermediul tău.

Numere

Gara Westbahnhof era deja aglomerată când a sosit Stephan împreună cu Walter. Pretutindeni, femei ţineau strâns de mână copii care strângeau la piept jucării de pluş şi păpuşi. Bărbaţi cu pălării negre, cu bărbi şi perciuni rosteau binecuvântări în ebraică deasupra capetelor celor mici, dar majoritatea familiilor semănau cu cea a lui Stephan, majoritatea ar fi putut fi oricare familie din Viena, dacă nu ar fi fost valijoara aşezată pe peron, în dreptul fiecărui copil.

O mamă care semăna oarecum cu Mutti stătea tăcută în mulţime, cu un coş într-o mână şi un bebeluş în cealaltă. Un tată a luat un copil care plângea din braţele mamei sale şi l-a certat, spunându-i să se comporte ca un băiat mare. Pretutindeni patrulau ofiţeri nazişti, mulţi ducând în lesă câini care se smuceau.

Un bărbat striga nume de pe o listă. O femeie a pus o cartelă cu un număr, legată cu sfoară, la gâtul unui băiat, ca un lănţişor şi i-a lipit pe valiză o etichetă pe care era scris acelaşi număr. Copilul, ducându-şi valiza în mână, s-a îndepărtat de părinţi, mergând către trenul care aştepta.

Femeia care îi rugase să îi spună Tanti Truus se certa cu unul dintre nazişti. Ofiţerul spunea că vagoanele vor fi sigilate, urmând a fi redeschise numai pentru verificarea de documente la graniţă, la ieşirea din Germania.

— Trenul trebuie sigilat pentru siguranţa tuturor, a spus oficialul nazist.

— Dar avem voie să luăm numai şase adulţi şi sunt zece vagoane, a obiectat Tanti Truus. Zece vagoane a câte şaizeci de copii! Acum îmi spuneţi că adulţii nu se vor putea mişca dintr-un vagon în altul, ca să verifice ce fac copiii?

— Este un tren de noapte, a zis oficialul. Cu siguranţă vor dormi.

Stephan a fost luat pe neaşteptate de apariţia lui Žofie, deşi ştia că va fi acolo. Ar fi fost îngrozit dacă fata nu ar fi venit. Trenul nu putea pleca dacă lipsea unul dintre cei

şase sute, iar ea era una dintre ei. Părea mai matură decât fusese vreodată, cu părul lung lăsat liber pe spate, încă umed după ce îl spălase, şi sânii, sub lănţişorul pe care îl purta mereu, încordând nasturii paltonului. În timp ce o săruta pe surioara ei din nou şi din nou, ochii ei mari şi verzi erau aţintiţi din spatele ochelarilor asupra bunicului, care îi spunea un lucru, apoi altul, încercând să condenseze o viaţă de sfaturi într-un rămas-bun, aşa cum făcuse şi Mutti.

S-a aşternut tăcerea când Eichmann a traversat gara împreună cu teribilul său câine. Stephan s-a dat înapoi, în vreme ce Tanti Truus a făcut un pas în faţă.

— Bună dimineaţa, Herr Eichmann, a spus Tanti Truus.

— Şase sute, Frau Wijsmuller, a zis Eichmann fără a se opri şi dispărând pe o scară ce ducea la birourile de la etaj.

Încet-încet, gara a revenit la viaţă, domolită acum.

Stephan l-a strâns pe Walter într-o îmbrăţişare lipsită de cuvinte.

— Wall-man, a zis el.

Voia să fie asemenea lui Žofie-Helene, voia să se asigure că Walter ştia tot ce avea nevoie să ştie tot restul vieţii lui. Dar nu putea rosti niciun cuvânt în afară de porecla pe care i-o dăduse fratelui său. I se părea insuficient. I se părea că ar trebui cel puţin să rostească numele fratelui său. Dar, spunându-i „Walter”, l-ar alarma. Wall-man. Calm şi puternic.

Ţinând încă strâns mâna lui Walter, aşa cum făcuse de când părăsiseră Leopoldstadt – aşa cum îl rugase Mutti să facă pe tot drumul spre Anglia –, Stephan s-a apropiat de Žofie, bunicul şi sora ei. Abia atunci a îngenuncheat în faţa lui Walter, pentru a-i spune adevărul.

— Nu a fost loc şi pentru mine în acest tren, Walter.

Folosindu-i numele de data aceasta, pentru ca el să ştie cât de gravă era situaţia şi încercând din răsputeri să nu dea drumul lacrimilor. Voia să plângă, dar trebuia să fie bărbatul pe care şi-l imaginase mama lui.

— Dar Žofie-Helene va fi cu tine, a continuat el. Va avea grijă de tine, aşa cum aş face-o eu însumi, iar eu voi veni cu

următorul tren. Voi veni cu următorul tren şi te voi găsi de cum voi ajunge în Anglia. Te voi găsi oriunde ai fi.

Pe obrajii lui Walter au început să curgă lacrimi.

— Dar i-ai promis lui Mutti că o să mă ţii de mână până ajungem în Anglia.

— Da, a recunoscut Stephan, dar acum Stephan este Žofie-Helene, înţelegi?

— Nu, nu este.

— Walter, Mutti vrea ca noi să plecăm în Anglia. Ştii asta, nu? I-ai promis că vei fi cuminte până la sosirea în Anglia.

— Dar împreună cu tine, Stephan!

— Da, cu mine. Dar problema este că nu pot lua decât şase sute de copii în acest tren, iar eu sunt numărul şase sute zece.

— Şase sute zece este un număr foarte norocos, Walter. Este al şaisprezecelea număr din şirul lui Fibonacci, a zis Žofie-Helene.

Walter a ridicat spre ea ochii în care se citea aceeaşi îndoială care îl încerca pe Stephan. Voia să îl liniştească, Stephan înţelegea prea bine. Dar ultimul număr norocos de astăzi era un şase sute rotund. De ce nu alergase mai repede?

— Žofie-Helene o să îmi ia locul pentru un scurt timp, a zis el. Doar până ajung în Anglia.

— Eu şi Peter putem merge cu trenul următor, cu tine.

— Dar nu se poate, asta este problema. Dacă nu te urci în trenul acesta, nimeni nu mai poate pleca. Niciunul dintre noi nu va mai pleca vreodată.

— Este un număr binar, a zis Žofie-Helene încet. Şase sute sau niciunul.

— Dar eu voi fi în trenul următor, l-a asigurat Stephan, fără să facă o promisiune.

La un moment dat luase decizia – poate când aflase, în urmă cu câteva zile, că ajunsese prea târziu pentru primul tren – că va face tot posibilul să îl urce pe Walter în tren împreună cu Žofie, că va minţi dacă trebuie, dar va păstra o urmă de adevăr.

— Până ajung eu acolo, i-a zis lui Walter, Žofie-Helene va

avea grijă de tine. Žofie-Helene va fi Stephan.

A scos o batistă şi i-a şters nasul lui Walter.

— Nu uita ce îţi spun, Wall. Žofie-Helene va fi Stephan.

Era adevărat, la fel cum era adevărat ceea ce îi spusese lui Mutti: că va avea grijă ca Walter să ajungă în Anglia, la adăpost. Žofie-Helene promisese să îl ţină pe Walter lângă ea, să îi ia locul lui Stephan.

— Žofie-Helene este Stephan, i-a repetat.

— Doar că ea este mai deşteaptă, a zis Walter.

Stephan a ridicat privirea spre Žofie, zâmbind.

— Da, Žofie-Helene va fi Stephan, dar mult mai deşteaptă decât el. Şi mult mai frumoasă, şi-a zis el. Îmi ţine locul până vin şi eu, iar eu voi fi chiar în următorul tren, căci sunt al şaisprezecelea număr din şirul lui Fibonacci. Nu ştiu câţi copii vor mai lua, dar sunt convins că vor fi cel puţin zece.

— Şi vom merge la o familie împreună?

— Da. Exact. O să te găsesc în Anglia şi vom merge la o familie împreună. Dar până atunci, fă tot ce îţi spune Žofie, ca şi cum aş fi eu.

Walter şi-a scos batista şi a dus-o la nasul Iepuraşului Peter.

Omul cu dosarul a strigat o fetiţă cu părul roşu aprins, iar ajutoarele lui i-au pus de gât numărul şi i-au etichetat valizele.

— Cred că noi urmăm, Walter, a spus Žofie-Helene. Eşti gata? Dă-i o ultimă îmbrăţişare fratelui tău.

Stephan l-a ţinut strâns pe Walter, inspirându-i mirosul pentru ultima dată, în timp ce Žofie a sărutat-o de încă zece ori pe sora ei.

— Walter Neuman. Žofie-Helene Perger, a strigat bărbatul.

Žofie a împins-o pe sora ei spre bunicul lor, dar sărmana fetiţă a început să hohotească.

— Vreau să merg cu Žozo! Vreau să merg cu Žozo!

Şi Stephan ar fi hohotit. I-ar fi luat de mână pe Walter şi pe Žofie şi ar fi fugit. Dar nu avea unde să fugă.

— Să fii o fată cuminte şi să pregăteşti venirea surorii

tale, a spus Herr Perger. O vom pune într-un tren de îndată ce va împlini patru ani. Mama ta şi cu mine îţi vom scrie. Vom veni şi noi de cum aranjăm cu viza. Dar, Žofie, vom fi mereu alături de tine, indiferent ce s-ar întâmpla. Aşa cum te veghează mereu tatăl tău când îţi faci exerciţiile la matematică, şi noi vom fi mereu acolo.

Žofie-Helene l-a luat pe Walter de mâna cu care ţinea urechea iepuraşului, aşa cum făcea Stephan. Împreună au făcut cei câţiva paşi care îi despărţeau de omul cu dosarul. Au lăsat capetele în jos când femeile le-au pus la gât numerele.

Numărul 522 – acesta era Walter. Şi numărul 523 – aceasta era Žofie-Helene. Stephan şi-a întipărit în minte numerele, ca şi cum ar fi avut vreo importanţă.

Lănţişorul

Žofie a îndreptat numărul prins cu o sfoară de la gâtul lui Walter.

— Numărul cinci sute douăzeci şi doi! Este un număr aparte, a zis ea. Se împarte exact la unu, doi, trei, şase şi… ia să vedem… optsprezece, douăzeci şi nouă, optzeci şi şapte, o sută şaptezeci şi patru şi două sute şaizeci şi unu. Şi, desigur, se împarte la el însuşi, cinci sute douăzeci şi doi, ceea ce înseamnă că are zece factori!

Walter a privit în sus, la numărul lui Žofie-Helene.

— Al meu este un număr prim. Nu se împarte decât la unu şi la el însuşi. Dar este şi el aparte, în felul lui.

Dar Walter s-a încruntat.

— Peter nu are nevoie de un lănţişor al lui? a întrebat-o el.

Žofie l-a îmbrăţişat pe Walter, apoi l-a sărutat pe Peter Iepuraşul.

— Peter poate merge gratuit pe biletul tău, Walter. Ce zici de asta?

L-a luat de mână şi s-au aşezat la rând, în dreptul vagonului către care îi îndreptase Herr Friedmann, în spatele roşcatei care se aflase în faţa lor la înregistrarea pe liste. În timp ce aşteptau, s-a apropiat de ei Tanti Truus.

— Žofie-Helene, tu eşti o fată bună şi deşteaptă. Te numesc responsabilă pe acest vagon. Înţelegi? Nu va fi cu voi niciun adult, aşa că va trebui să iei deciziile cele mai înţelepte pentru toată lumea. Poţi să faci asta pentru mine şi Herr Friedmann?

Žofie a dat din cap. Uitându-se la ea, Tanti Truus a părut deodată alarmată. Spusese ceva greşit? Dar nu rostise niciun cuvânt.

— Scumpa mea, nu poţi lua lănţişorul acela cu tine, a zis Tanti Truus.

Degetele lui Žofie au pipăit lănţişorul cu simbolul infinitului, acul de cravată al tatălui ei, pe care Grandpapa îl transformase într-un pandantiv. Era singurul lucru care îi

rămăsese de la tatăl ei.

— Du-i-l bunicului tău, a zis Tanti Truus. Du-te acum, repede!

Žofie a dat fuga înapoi şi i-a întins pandantivul nu lui Grandpapa, ci lui Stephan. L-a sărutat pe buzele traversate de o cicatrice, ude de lacrimi şi un pic umflate, dar atât de moi şi de calde, încât au făcut-o să simtă că se înmoaie şi se încălzeşte pe interior. Abia se abţinea să nu plângă.

— Într-o bună zi vei scrie o piesă care îi va face pe oameni să simtă aşa cum simt când ascultă muzica aceea, sunt sigură că o vei scrie, a zis ea şi s-a grăbit înapoi la rând, l-a luat pe Walter de mână şi a urcat în tren.

Un băiat evreu de şaptesprezece ani

Peste tot în gară, părinţii aşteptau răbdători, distruşi de a-şi fi luat rămas-bun de la copiii lor, în vreme ce mulţi alţii – părinţi care făcuseră bagajele copiii *lor* în speranţa crâncenă că vor avea şansa care nu li se oferise încă – erau distruşi că nu puteau să îşi ia la revedere. Atât de multe micuţe Adele. Atât de multe chipuri de mame pline de aceeaşi speranţă care se citea pe chipul mamei lui Adele în dimineaţa aceea în gara din Hamburg. Truus se întreba cum îi spusese Recha Freier mamei lui Adele despre moartea copilei ei şi cum o suportase Frau Weiss, cât de mult o învinovăţea pe Truus pentru că îi luase copilul sau pe ea însăşi pentru că o dăduse pe Adele. Cum să fie un lucru bun să iei copii de la părinţii lor?

A cercetat gara în căutarea lui Eichmann, întrebându-se unde se afla bărbatul cel neîndurător.

— Nu putem smulge copilul din pat ca să îl urcăm în tren, le-a spus Frau Grossman lui Truus şi lui Desider Friedmann cu o voce joasă, ca să nu fie auzită de patrula nazistă. Ar face toţi pojar înainte de a ajunge la Harwich, iar întreaga operaţiune ar fi stopată. Cu siguranţă există un alt băiat de şapte ani pe care să îl trimitem în locul lui.

— Fişele sunt la Obersturmführer Eichmann, a zis Truus. Nemţii le vor verifica înainte de a permite trenului să iasă din Germania.

Atâţia părinţi îndureraţi aşteptau să facă un ultim semn de rămas-bun copiilor care ar putea să nici nu plece, din cauza unui singur băieţel bolnav. Problemele pe care nu le anticipezi…

— Va trebui să găsim un copil care să se dea drept copilul din fotografie, a zis ea, şi care se pricepe foarte bine să se prefacă.

— Dar este prea mare riscul pe care ni-l asumăm, dacă este descoperită minciuna, a obiectat Herr Friedmann cu o privire îngrijorată spre fereastra de la etajul al doilea, care dădea spre peron.

Truus i-a urmărit privirea spre omul şi câinele care stăteau perfect imobili acolo, sus, observând. În mod ciudat, în minte i-a venit mama sa, stând la fereastra din Duivendrecht în dimineaţa aceea înzăpezită din urmă cu două decenii. Presupunea că omul acela râdea, deşi de data aceasta nu era niciun om de zăpadă. Râsul său ar fi de un tip cu totul şi cu totul diferit de cel al mamei sale.

— Ce variantă avem? a zis ea încet. Fără el nu va pleca niciun copil nici acum şi, probabil, nici în viitor.

Toţi trei au cercetat feţele părinţilor care priveau spre geamurile trenului în căutarea copiilor şi a celorlalţi, care sperau la aceeaşi şansă, se rugau pentru aceeaşi şansă.

Truus l-a remarcat pe băiatul mai mare pe care drăguţa de Žofie-Helene – Žofie, pentru mai multă „eficienţă” – îl adusese la ea, doar că prea târziu ca să mai poată prinde un loc în acest prim tren. Care era numele lui? Se mândrea că reţine uşor numele, dar şase sute de nume erau prea multe ca să fie reţinute, iar el nici nu se afla între cei şase sute. Stătea drept, cu o valiză la picioare, privind spre vagonul în care Žofie-Helene îl urcase pe frăţiorul lui. Truus îşi amintea de el – de băieţel, Walter Neuman. Walter Neuman şi fratele lui, Stephan.

Truus a privit în direcţia spre care se îndreptau ochii lui Stephan şi a văzut-o pe Žofie, în vagon, ştergând condensul de pe un geam, apoi pe micul Walter care ţinea în mână un animăluţ de pluş şi îl ridica să vadă pe geam, în timp ce Žofie ajuta un alt copil să se aşeze.

— Băiatul acela, Stephan Neuman, a şoptit către Herr Friedmann şi Frau Grossman şi, înainte ca ei să poată obiecta, a luat plăcuţa cu numărul şi eticheta pentru bagaje şi s-a grăbit spre Stephan.

— Urcă în ultimul vagon, Stephan, i-a şoptit ea, întinzându-i numerele. Vin la tine de îndată. Dacă te întreabă cineva înainte să ajung eu, spune că te numeşti Carl Füchsl şi s-a făcut o greşeală în legătură cu vârsta ta. Haide, grăbeşte-te!

Băiatul a luat plăcuţa şi şi-a apucat valiza, repetând „Carl Füchsl”.

— Băiatul are cu zece ani mai mult! a exclamat Herr Friedmann în timp ce băiatul se grăbea spre tren.

— Nu avem timp, a zis Truus, atentă să nu privească spre Eichmann, aflat la fereastră, pentru a nu părea că face ceva neobişnuit în această dimineaţă bizară. Trebuie să pornim trenul acesta înainte de a părea că avem cea mai neînsemnată problemă.

— Dar este…

— Este un băiat deştept. S-a ascuns de cei care voiau să îl aresteze timp de câteva săptămâni. Şi l-am pus în ultimul vagon, lângă mine.

— Da, dar…

— Este un băiat evreu de şaptesprezece ani, Herr Friedmann. Cel mai probabil va depăşi vârsta-limită înainte de organizarea unui nou transport.

A predat lista unui oficial nazist, pentru a fi dusă spre aprobare lui Eichmann înainte ca trenul să poată pleca.

Cealaltă mamă

Žofie încerca să convingă un băieţel mut, care îşi sugea degetul, să ia loc, când Walter a strigat deodată „Stephan!” şi s-a căţărat peste copilul aşezat lângă el. A fugit pe coridor, spre uşa vagonului.

— Walter, nu! Rămâi în tren! i-a strigat ea, grăbindu-se pe urmele lui şi văzându-l pe Stephan pe peron, îndreptându-se spre vagonul următor, dar cotind brusc către Walter.

Stephan a săltat în vagonul lor, l-a ridicat pe Walter în aer şi a râs, cicatricea de pe buză aproape dispărând în zâmbetul larg.

— Sunt aici, Wall! Sunt aici!

Din uşa vagonului Žofie a cercetat mulţimea de oameni până l-a găsit pe Grandpapa, aflat cu spatele la tren. Johanna o privea pe Žofie peste umărul lui Grandpapa.

— Žozo, vreau să merg cu tine, a strigat Johanna.

— Te iubesc, Johanna! i-a răspuns Žofie, încercând să nu plângă acum, să nu se gândească la faptul că ar putea să nu îi mai vadă niciodată pe Jojo, pe Grandpapa sau pe Mama. Te iubesc! a strigat ea. Te iubesc! Te iubesc! Te iubesc!

Pe peron, o femeie ai cărei copii nu fuseseră chemaţi a devenit isterică.

Stephan a apucat mâna lui Žofie chiar în clipa când naziştii au apărut din toate colţurile şi au înconjurat-o pe femeie şi pe copiii ei, lătratul câinilor auzindu-se fioros în jurul ei, în toată gara.

Unul dintre câini a rupt lesa sau a fost eliberat. A sărit pe femeie, rupându-i hainele, în timp ce naziştii o loveau cu bastoanele.

Panicaţi, părinţii au luat cu asalt peronul.

— Žofie-Helene, a spus cineva, o voce de femeie.

Femeia de la coadă, la înregistrare, mama bebeluşului, cea cu ochi liliachii, stătea lângă tren şi plângea. A pus un coş de picnic în vagon, la picioarele lui Žofie.

— Mulţumesc, a spus Žofie din reflex.

Din coş s-a auzit un gângurit.

Mama a ridicat privirile spre Žofie, simţind aceeaşi spaimă care o cuprindea pe Žofie.

— Şşşşt! a făcut mama. Şşşşt!

A mai spus ceva, dar Žofie nu o mai asculta, Žofie, suspinând acum, striga:

— Jojo! Grandpapa! Aşteptaţi!

Grandpapa a dispărut după un colţ, împreună cu Johanna.

— Te rog să ai grijă de ea, Žofie-Helene Perger, a spus mama cu ochii liliachii.

Mama a făcut un pas înapoi când naziştii au închis uşa vagonului, blocându-i înăuntru. A răsunat un zăngănit când au fost eliberate frânele trenului şi au început să înainteze cu încetineală. Dincolo de fereastra vagonului, mama cu ochii liliachii privea cum se măreşte distanţa dintre ei. Un tată s-a căţărat pe marginea vagonului aflat în mişcare, strigându-şi copilul. Alţi părinţi alergau pe lângă tren, plângând, fluturând mâinile, strigându-şi dragostea, în timp ce trenul câştiga viteză.

În interiorul vagonului, copiii l-au privit în tăcere pe tatăl care şi-a dat drumul la mâini şi s-a rostogolit pe pământ, alături de şine. Au privit cum dispar mai întâi părinţii, apoi gara. Cum roata de bâlci acoperită de zăpadă se face tot mai mică, iar acoperişurile Vienei se pierd în depărtare.

Cinci sute

Fulgi de zăpadă aterizau şi se topeau pe fereastra din dreptul lui Stephan, dincolo de care era aproape la fel de întunecat ca în subsolurile de acasă. Trenul zăngănea pe şine, încetinind şi balansându-se când lua câte o curbă. Copiii din primele rânduri mâncau alimentele puse de părinţi la pachet, vorbeau, sau stăteau în linişte, îşi exersau engleza, dormeau, sau încercau să îşi ascundă lacrimile. Walter stătea în braţele lui Stephan, în ultimul rând, cu capul pe Peter Iepuraşul, care era sprijinit de geam. În dreptul lor, dincolo de culoar, Žofie schimba un scutec, în acelaşi timp spunând o povestire cu Sherlock Holmes unor copii îngrămădiţi pe scaunul din faţa ei.

Stephan l-a aşezat pe Walter pe banchetă şi a dus scutecul murdar la toaletă, care mirosea mai rău decât scutecul. Unul dintre băieţei, sau poate mai mulţi rataseră probabil ţinta din cauza balansării trenului. Mirosul îi amintea lui Stephan de subterane, de propria lui ruşine. A clătit scutecul în toaletă, apoi l-a stors şi a tras apa şi l-a clătit din nou.

Înapoi în vagon, a întins scutecul ud pe braţul banchetei de lângă Walter, apoi a luat bebeluşul din braţele lui Žofie, ca fata să se poată odihni. S-a aşezat lângă un băieţel care nu scosese până atunci niciun cuvânt şi, din câte văzuse Stephan, nici degetul nu şi-l scosese din gură.

— Numărul cinci sute, fix, a zis Stephan.

— Nu îl putem considera un simplu număr, a spus Žofie. Chiar dacă este un număr atât de frumos.

Stephan nu înţelegea de ce ar fi mai bine să îl considere „băiatul care îşi suge degetul”.

A încercat să îl convingă pe băiat să îi spună numele, dar băiatul s-a uitat l-a el şi a continuat să îşi sugă degetul.

— Ai vrea să ţii bebeluşul în braţe? l-a întrebat Stephan.

Băiatul l-a privit fără să clipească.

Žofie s-a strecurat între ei, ţinând una dintre sticlele de lapte din coş în mână.

— Acela a fost ultimul scutec, a zis ea, luând bebeluşul de la Stephan, ca şi cum ar fi avut nevoie de căldura copilului sau de cineva de care să aibă grijă.

— Eu şi Walter avem batiste pe care le putem folosi, a zis Stephan. La fel şi ceilalţi băieţi, sunt sigur. A mângâiat buclele castanii ale băiatului. Tu ai o batistă, amice?

Copilul nu făcea altceva decât să se uite fix, în timp ce afară se reflectau în apa unui râu luminile unui oraş. Pe un deal şi-a făcut apariţia un castel mare. Au trecut printr-o gară – Salzburg –, dar nu s-au oprit.

Stephan i-a spus lui Žofie-Helene:

— Stefan Zweig a locuit odată aici.

— Aproape am ajuns în Germania, a zis ea.

În tren s-a aşternut tăcerea, copiii care erau treji priveau pe geam.

— Chiar crezi că voi reuşi, Žofie? a întrebat Stephan.

În timp ce legăna copilul să adoarmă, Žofie s-a uitat la el fără să îi răspundă.

— Să scriu piese, a zis el. Aşa cum ai spus în gară.

Atunci când îl sărutase, cu buze mai moi decât cea mai fină ciocolată.

Žofie l-a studiat, genele ei lungi nemişcate, ochii ei verzi, sinceri şi neclintiţi în spatele ochelarilor, care erau curaţi, într-un fel care nu îi stătea deloc în fire.

— Tata îmi spunea că nimeni nu îşi imaginează cu adevărat că este Ada Lovelace, a zis ea, dar cineva trebuie să fie.

Dincolo de fereastră, mărşăluiau soldaţi pe drum, în întuneric.

— Ada Lovelace? a zis Stephan.

— Augusta Ada King-Noel, contesă de Lovelace. A descris un algoritm pentru generarea numerelor Bernoulli, care a făcut să se înţeleagă că motorul analitic al lui Charles Babbage ar putea avea şi alte aplicaţii decât simplul calcul, acesta fiind singurul lucru la care îşi imaginase Babbage că ar putea folosi.

Zgomotul marşului de dincolo de geam a pierit, lăsând numai zăngănitul trenului şi tăcerea care trăda frica

copiilor. Germania.

— Poate vei reuşi să îl întâlneşti pe Zweig la Londra, a zis Žofie. Ţi-ar putea fi mentor, aşa cum a fost profesorul Gödel pentru mine.

Apoi s-a întors către băiatul cu numărul 500.

— Ştii că Sherlock Holmes locuieşte pe Baker Street? l-a întrebat ea. Dar bănuiesc că eşti prea mic ca să îţi placă povestirile lui, nu-i aşa? Ţi-ar plăcea poate să cânţi? Ştii „Luna a răsărit”?

Ochii băiatului o studiau pe deasupra mâinii puse peste gură.

— Sigur că îl ştii, a zis ea. Până şi Johanna îl ştie.

A mângâiat obrazul copilei.

— Nu-i aşa, Johanna? a zis ea şi a început să cânte uşurel: *Luna a răsărit; stelele aurii lucesc pe cer luminoase şi senine.*

Încet-încet, i s-au alăturat ceilalţi copii. Băieţelul nu a cântat, dar s-a sprijinit de Žofie. Degetul mare i-a alunecat din gură când a adormit, purtând încă la gât tăbliţa cu frumosul număr 500.

Scutece jilave

În timp ce trenul se arcuia urmând o cotitură, apropiindu-se de graniţa dintre Germania şi Olanda – apropiindu-se de libertate! Stephan a luat scutecele şi batistele încă ude de pe spătarele scaunelor, căutând deja un loc unde să le ascundă de controlorii de la vama germană. I se părea că merge cu trenul acesta dintotdeauna: toate acele ore lungi de ieri, după plecare, în timp ce asimila irealitatea plecării; întreaga noapte petrecută încercând să doarmă şezând, în vreme ce când un copil, când altul, avea nevoie de mângâiere, chiar şi Peter Iepuraşul avusese nevoie de mângâiere, deşi Walter dovedea un stoicism care îi frângea inima; lunga zi de azi cu prea puţină mâncare, mai tot ce le puseseră părinţii fiind deja mâncat. A deschis un geam să arunce afară scutecele, gândindu-se că cineva le va da scutece noi, scutece adevărate, când vor ajunge în Olanda. Pe şoseaua din dreptul şinelor de tren mărşăluiau soldaţi cu căşti pe cap, de-a lungul întregului drum către arcul făcut de şine, către locomotiva care zvârlea în aer fum negru şi un jet alb de abur, până hăt, departe, cât vedea cu ochii la lumina puternică a acestei a doua zile, peste colinele palid hibernale şi în direcţia pădurilor care păreau imposibil de departe.

A închis geamul şi s-a întors către Žofie, care încerca să adoarmă copilul legănându-l. Simţea spaima ce probabil îl cuprinsese pe doctorul din *Obsedatul,* al lui Zweig, înainte de a se arunca pe sicriul femeii, trăgând sicriul şi pe el însuşi către fundul mării. Amândoi morţi din pricina unui prunc. În minte i-a răsunat vocea lui Papa pe când stăteau amândoi în faţa focului din bibliotecă în Viena, în viaţa sa trecută, iar Papa îi spunea: *Tu eşti un bărbat de onoare, Stephan. Nu te vei afla niciodată în situaţia de a avea un copil pe care nu ar trebui să îl ai.*

Papa fusese un om de caracter, iar acum era mort.

Stephan a trecut pe cealaltă parte a vagonului pentru a arunca scutecele, dar şi acolo erau oameni înşiraţi de-a

lungul şinelor: un bărbat cu şapcă de piele, atât de aproape de tren, încât l-a speriat pe Stephan; un vânzător de cârnaţi cu un client stând lângă cotiga sa teşită; o doică plimbând un prunc într-un cărucior, un copil care, fără îndoială, purta scutece uscate, moi, şi nu batiste. A încercat să îşi imagineze ce ar vrea tatăl lui să facă, ce ar face un om de onoare.

Şi-a deschis valiza şi a îndesat scutecele şi batistele lângă hainele sale, caietul şi cartea cu povestiri de Zweig. Poate că scutecele jilave vor umezi cartea interzisă până ce nu va mai putea fi recunoscută, dar vor rămâne scutecele, dovada copilului pe care nu ar fi trebuit să îl aibă.

Žofie a ascuns copilul în coşul de picnic.

Stephan a închis valiza.

Žofie a băgat coşul de picnic între scaune, făcându-l cât mai puţin vizibil.

— Nu uitaţi, copii, le-a spus Žofie tuturor, fiţi drăguţi cu soldaţii şi nu scoateţi o vorbă despre bebeluş. Este secretul nostru.

— Dacă vorbim, s-ar putea să ne-o ia, a zis băiatul care îşi sugea degetul, numărul 500.

— Aşa este, a zis Žofie, în mod evident la fel de mirată ca Stephan de vocea domoală, dar surprinzător de sigură a băiatului. Ce băiat bun! Bravo!

Trenul s-a oprit cu o smucitură, aburul care se învolbura în faţa geamurilor învăluindu-i ca într-o neaşteptată pelerină a nimicului, ca şi cum ar fi fost singuri pe lume. Auzeau vocile soldaţilor pe care nu îi vedeau, voci de nemţi care comandau urcarea în vagoane, verificarea fiecărui copil şi a fiecărei valize, pentru a se asigura că toţi copiii au actele în regulă.

— Numerele trebuie să se potrivească cu actul de identificare, comanda vocea unui bărbat prin megafon. Să nu aibă la ei marfă interzisă, niciun obiect de valoare care aparţine de drept Reichului. Îi veţi aduce pe evreii care au sfidat regulile direct la mine.

Toc-toc-toc

Truus stătea în capătul vagonului.

— Copii! striga ea. Apoi, mai tare: COPII!

Apoi, cu un ton pe care părinţii ei o învăţaseră să nu îl folosească niciodată faţă de copiii pe care îi primiseră în casa lor în timpul războiului: *„Copii!”*

Vagonul a tăcut, toţi ochii îndreptaţi spre ea. Ei bine, acasă nu fuseseră niciodată mai mult de câţiva copii, iar aici erau şaizeci şi alte nouă vagoane de care să se îngrijească după ce îl desigilau pe acesta. Primul lucru de făcut era, bineînţeles, să îl găsească pe Stephan Neuman, care nu era cu adevărat Carl Füchsl, înainte să dea de el naziştii. Se afla cel mai probabil în următorul vagon, cu fratele său şi cu Žofie-Helene Perger; chiar din prima clipă de alarmă, după ce s-a sigilat uşa vagonului, izolându-i de haosul de pe peron, şi a constatat că Stephan Neuman nu era acolo, a ştiut unde se află. Acum trebuia să îl ducă în vagonul în care ar fi trebuit să se afle Carl Füchsl înainte de a le atrage atenţia în mod inutil.

— Ştiu că a fost deja o călătorie lungă, le-a zis ea copiilor pe un ton mai blând.

Toată ziua şi toată noaptea şi apoi jumătate din ziua următoare, după ce înfruntaseră partea cea mai grea la început, când şi-au luat rămas-bun.

— În curând vom fi în Olanda, dar încă nu am ajuns acolo. Trebuie să rămâneţi în acest vagon acum, indiferent ce se întâmplă. Staţi pe locurile voastre şi faceţi ce vă spun cei de la SS, şi daţi dovadă de cea mai bună purtare. După ce vor termina, trenul va porni din nou şi veţi auzi o schimbare a sunetului pe care îl face trenul. Roţile sale…

Şi-a rotit braţul ca un piston.

— Aici, în Germania, roţile sună aşa: *toc-toc-toc-toc.* Dar când vom ajunge în Olanda, veţi auzi *toca-toc-toca-toc.* Atunci veţi şti că am ajuns în Olanda. Până atunci, nimeni nu coboară din tren.

Gemenii dispăruţi

Când se ridica fumul, Stephan i-a văzut pe naziştii care se urcau deja în celelalte vagoane, atacându-i pe copii cu vocile lor, ba poate chiar mai rău. Stephan nu vedea ce se întâmplă în celelalte vagoane. Nu auzea decât plânsul copiilor, dar putea fi din pricina fricii.

Doi băieţei – gemeni identici – au apărut pe peron, escortaţi de membri SS.

— Unde îi duc pe băieţii aceia? a întrebat Walter.

Stephan l-a înconjurat pe fratele său cu un braţ.

— Nu ştiu, Wall.

— Peter şi cu mine nu vrem să mergem cu ei, a zis Walter.

— Nu, a răspuns Stephan. Nu.

Copii nenumăraţi

Truus a coborât din tren pe peron, în direcţia unui SS-ist care striga:

— Nimeni nu coboară din tren!

Deja erau oameni în gară care priveau: un impiegat în uniformă albastru aprins, cu epoleţi argintii, o femeie care era probabil proprietara setului de vreo zece valize de pe căruciorul care le despărţea, un bărbat pe o bancă din spatele lor, care a lăsat în jos ziarul *Der Stürmer* ca să vadă mai bine.

— Nimeni nu va coborî, dragule. Am eu grijă de asta, l-a asigurat ea pe SS-ist, cu toate că ea tocmai asta făcuse. Iar acum, să nu îndrăzniţi să îi speriaţi pe copii.

A aruncat o privire spre vagonul din faţă, în care, din fericire, vameşii nu se urcaseră încă. De-ar putea să îl facă pe măscăriciul acesta să se mişte mai repede, ca să îl poată trece pe Stephan Neuman în vagonul lui înainte de a observa cineva.

— Ai documentele? a cerut omul.

I-a întins dosarul, spunând:

— Înăuntru este câte un pachet de acte pentru fiecare vagon. Ar trebui să fie totul foarte bine organizat, dar, fiind vorba de şase sute de copii, nu este uşor. Unul-doi ar putea fi în vagonul greşit.

A auzit-o pe femeia cu bagajele exclamând, Judenkinder” cu silă.

A aruncat din nou o privire spre tren. Ofiţerii SS, văzuţi prin geamul unuia dintre vagoane, cotrobăiau prin bagaje, aruncând pe geam valize şi silindu-i pe sărmanii copii să se dezbrace, pentru numele lui Dumnezeu.

— Oamenii dumitale sperie copiii! a zis ea.

Şeful SS-ist a privit cu indiferenţă către oamenii lui aflaţi în tren. Omul de pe bancă a împăturit ziarul, privind, ca şi alţii, la ceea ce se vedea prin geamurile trenului.

— Ne facem datoria, a zis SS-istul.

— Ei nu îşi fac datoria, a insistat Truus, abţinându-se să

spună „tu”, în ciuda faptului că el se inclusese printre soldaţi.

Era mai bine ca apostrofarea să nu îl vizeze personal.

— Se comportă foarte urât, a zis ea.

Frau Grossman venea în goană spre ea, frenetică. Truus i-a făcut semn cu o mişcare a încheieturii să nu îi întrerupă.

— În cazul acesta, i-a zis ea şefului SS-ist, faceţi ceva. Opriţi-i acum, înainte ca şi alţi copii să se scape pe ei de frică, altfel oamenii dumitale va trebui să ne ajute să schimbăm hainele a şase sute de copii.

Asta le-a atras atenţia şi lui, şi privitorilor, care şi-au întors chipurile surprinse în direcţia ei. Nu credea că soldaţii ar ajuta cu adevărat la schimbarea hainelor murdărite, dar nici nu dorea să păzească trenul în timp ce ea şi celelalte însoţitoare îi schimbau pe copii, în timp ce oamenii din gară continuau să privească.

În timp ce SS-istul se grăbea spre tren, strigând către oamenii lui – „Verificaţi bagajele, dar nu speriaţi copiii!” –, lui Truus i-au trecut prin minte toate lucrurile pe care ar fi trebuit să le facă diferit. Ar fi trebuit să aranjeze să călătorească cu ei în tren vameşi plătiţi, în loc să trebuiască să se oprească, prilejuind un asemenea fiasco; ar putea cere ajutorul baronului Aartsen pentru organizarea acestui lucru la viitoarele transporturi, gardieni diferiţi de fiecare dată, pe care i-ar recompensa cu daruri pentru soţiile lor după ce copiii ajung la destinaţie în siguranţă. Ar fi trebuit să aducă ceva cu care să îi poată face atenţi pe copii, poate umbrela ei galbenă pe care putea să o ridice în aer, mai vizibilă decât mănuşile ei galbene, dar când era vorba despre sute de copii, nu îşi putea permite să fie subtilă.

— Truus, a spus Frau Grossman cu frenezie.

Ea a întors capul spre cealaltă femeie, acum, că rezolvase problema cu SS-istul.

— Iartă-mă, a răspuns Truus, dar trebuie să îl găsesc pe Stephan Neuman…

— I-au luat pe doi dintre băieţi, gemenii identici! a zis Frau Grossman.

— Fraţii Gordon? Cum au urcat în tren? Nu erau în primii

şase sute.

— Nu ştiu. Îi instalam pe ceilalţi şi deodată au sigilat uşile, trenul a pornit, iar ei se aflau acolo, lângă uşă, şi plângeau în acelaşi glas.

— Bunul Dumnezeu să ne ajute! a zis Truus, cântărind cine avea mai mare nevoie de ea şi sperând că avea dreptate să se încreadă în instinctul de supravieţuire al tânărului Neuman. Bine, vino cu mine. O să le explici că şi-au aruncat numerele pe geam. Băieţii tot băieţi. Am eu grijă în rest.

— Dar eu… am fost atât de înspăimântată. M-au întrebat de ce nu au numere băieţii, iar eu le-am spus că nu trebuiau să se afle în tren.

Truus a simţit cum i se scurge sângele în picioare.

— Bine, a zis ea. Bine.

— Părinţii băieţilor…

— Să nu îi judecăm pe părinţi, a zis Truus. Şi noi am putea face la fel. Lasă-mă să văd dacă… Nu, mai bine vino cu mine. Poate îi convingem pe nemţi să îţi permită să te întorci împreună cu băieţii la Viena şi să îi lase pe ceilalţi să îşi continue drumul spre Olanda. Nu putem pune tot trenul în pericol. Mai mult nu putem cere. Bine că sunt băieţi frumuşei.

Paradoxul Eichmann

Bărbatul şi-a făcut drum spre biroul lui Michael, cu câinele la călcâi. Anita păşea în urma lui, încercând să anunţe sosirea unui oaspete duminica, atunci când biroul era închis. Când Michael s-a ridicat să îl salute, omul a observat portretul care atârna în spatele biroului, pictura de Kokoschka ce o înfăţişa pe Lisl. Michael pretinsese că portretul îi aparţinea, deşi, desigur, fusese pictat înainte de a fi întâlnit-o pe Lisl. Îi aparţinea lui Herman şi, ca atare, era proprietatea Reichului.

— Am nevoie de şase sute de bomboane de ciocolată pentru o întrunire la Metropole în seara aceasta, a zis omul fără să i se adreseze direct, fără introducere, fără scuzele de rigoare.

— În seara aceasta? a zis Michael, luat prin surprindere nu atât de timpul scurt care i se dădea într-o zi în care maeştrii ciocolatieri nici măcar nu se aflau la lucru, ci mai degrabă de faptul că Eichmann venise pentru acest comision modest. Nici Michael nu se afla acolo decât pentru a se întâlni cu Anita.

— Desigur, Herr Eichmann, a zis el, încercând să îşi revină. Va fi o plăcere pentru Fabrica de ciocolată Neuman să furnizeze…

— Fabrica de ciocolată Neuman? Am fost asigurat că aceasta nu mai este o afacere evreiască.

— Fabrica de ciocolată Wirth, s-a corectat Michael, neştiind dacă să îşi recunoască greşeala sau să simuleze că nu fusese făcută.

Omul era furios şi, aparent, aşa fusese de când plecase din gară trenul plin de copii, în ziua anterioară. Michael îl văzuse pe Eichmann părăsind gara Westbahnhof împreună cu teribilul său câine, după ce trenul se îndepărtase în zare. Era ultimul din cele vreo zece drumuri pe care le făcuse în aceeaşi direcţie în ziua aceea, sperând să îi vadă de la distanţă pe Stephan şi Walter, regretând că nu aranjase să îi trimită cu Lisl la Shanghai. Ar fi putut să o facă chiar şi în

ultima clipă, atunci când plecase ea, în urmă cu câteva săptămâni. Riscul nu ar fi fost mult mai mare dacă făcea rost de trei permise de trecere. Dar nu o făcuse. Apoi, după noaptea violenţelor, nu s-au mai eliberat permise de trecere, iar un ne-evreu care ar fi solicitat bilete către Shanghai ar fi fost privit cu suspiciune, chiar dacă ar mai fi fost bilete.

Băieţii se aflau acum în tren, undeva între Viena şi Olanda. Spera că omul din faţa lui se va ţine de cuvânt şi le va permite să părăsească Germania, dar credea că este foarte probabil să se ivească un pretext pentru a le opri trecerea, iar atunci ce se va întâmpla cu ei?

— Şase sute, a zis el, da, putem face şase sute.

A aruncat o privire spre ceasul de la mână. Îi va chema la muncă pe ciocolatieri. Vor fi nevoiţi să aleagă bomboane din comenzile deja pregătite pentru a fi livrate clienţilor.

— Desigur, suntem onoraţi să vă furnizăm în seara aceasta o selecţie din toate tipurile noastre de bomboane.

— Toate şase sute decorate cu un tren, a zis Eichmann.

— Toate şase sute? a izbucnit Michael. Da, desigur, s-a corectat el repede, neştiind însă dacă ciocolatierii săi vor putea produce atât de multe bomboane în doar câteva ore, fiecare trenuleţ pictat de mână, cu glazuri diferite, dar avea de ales? Aţi dori, poate, o selecţie de bomboane, pentru soţia şi copiii dumneavoastră? i-a oferit Michael, neliniştit acum nu doar de propria greşeală – de a pune sub semnul îndoielii posibilitatea livrării comenzii date de acest bărbat –, ci şi de felul în care acesta cerceta din nou portretul.

— Aveţi copii, Herr Eichmann? a întrebat Michael, umplând tăcerea apăsătoare şi gândindu-se că ar fi trebuit să lase pictura în dulap, alături de cealaltă, pentru a putea pretinde cu credibilitate că fuseseră ascunse acolo de Herman, căruia nu i se mai putea face nimic rău. Eu am…

„Am doi fini”, aproape că a spus. Stephan şi Walter.

— Eu nu am copii, dar cred că avem bomboane pe care este pictată roata de bâlci din parcul Prater, care au mare succes la…

— Voi, vienezii, şi roata voastră ridicolă, a zis Eichmann

nervos. Şase sute de trenuri de livrat până diseară, la şapte.

A întors spatele şi a ieşit din birou, cu câinele la călcâi.

Din fericire, Anita ţinea deschisă uşa liftului – nu era deloc o fată deşteaptă, dar avea un inexplicabil simţ al necesităţii. Când uşa liftului s-a închis în spatele omului şi al animalului său, i-a şoptit lui Michael:

— A fost obligat să îşi lase nevasta şi copiii acasă, în Germania.

Cum se ascunde infinitul

Când a intrat în vagon grănicerul, copiii stăteau în tăcere, cu ochii larg deschişi. Stephan, aşezat pe ultima banchetă, strângea mâna lui Walter într-a sa. Žofie-Helene stătea în dreptul lor, de cealaltă parte a culoarului, alături de băieţelul care îşi sugea degetul şi având la picioare coşul în care se afla pruncul. Din fericire, bebeluşul era liniştit. Dar dacă sergentul se apuca să izbească în stânga şi în dreapta, dacă începeau să plângă copiii aşa cum făcuseră cei din alte vagoane, bebeluşul avea să se stârnească şi el. Era doar un prunc.

Stephan şi-ar fi dorit să fie Tanti Truus cu ei. Ar fi vrut să ştie despre bebeluş, să ştie cum să explice prezenţa lui în tren. Dar dispăruse împreună cu una dintre celelalte femei, pe urma gemenilor a căror soartă nici Walter şi nici Stephan nu voiau să o împărtăşească.

— Toată lumea în picioare, a cerut grănicerul.

S-au supus toţi, iar grănicerul i-a examinat, ochii-i luminându-se la vederea lui Žofie-Helene.

Lui Stephan nu îi plăcea deloc felul în care omul cerceta părul lung al lui Žofie şi ochii ei verzi, sânii care împungeau bluza.

Ca şi cum ar fi ghicit că i-au fost citite gândurile, grănicerul şi-a întors privirile spre Stephan. Stephan, ţinând în mâna sa mâna lui Walter, a privit spre podeaua vagonului.

Lănţişorul ei, şi-a amintit el. Lănţişorul lui Žofie-Helene, prea valoros ca să fie luat în tren – cel pe care Tanti Truus o trimisese înapoi să i-l lase lui Herr Perger –, se afla în buzunarul lui Stephan.

Cu ochii încă îndreptaţi spre Stephan, grănicerul a zis:

— O să vă strig numele, iar voi o să îl repetaţi, apoi vă aşezaţi, dar numai după ce vă fac semn să staţi jos.

Grănicerul a început să citească de pe o listă, verificând după fiecare nume care copil îl repetă şi apoi încuviinţând din cap. După fiecare nume, Stephan încerca să socotească

dacă ar putea să se aşeze pe furiş. Carl Füchsl nu trebuia să se afle în acest vagon; la ce se gândise oare? Avea zece ani mai mult decât băiatul la al cărui nume trebuia să răspundă, un băiat care ar fi trebuit să se afle în alt vagon. Nici măcar nu îi trecuse prin cap să le spună povestea lui Walter sau lui Žofie.

De parcă ar fi suspectat că Stephan intenţiona să îl înşele cumva, grănicerul îi tot arunca priviri de fiecare dată când citea câte un nume, iar copiii se aşezau unul câte unul.

„Sunt un impostor", şi-a zis Stephan. „Sunt un impostor care va fi dat de gol de fratele meu care nu bănuieşte nimic. De data aceasta voi fi bătut aşa cum a fost bătut Papa, sau împuşcat, aşa cum s-a întâmplat cu omul acela din faţa sinagogii în flăcări, în timp ce îşi privea soţia care sângerase până la moarte."

Grănicerul a strigat numele roşcatei despre care Walter spunea că fusese în faţa lor la coada la care stătuseră pentru a se înscrie. Omul a fixat-o cu privirile, dezgustat, înainte de a-i bifa numele. I-a repetat numele şi i-a spus că se poate aşeza.

— Walter Neuman, a strigat grănicerul.

Walter şi-a repetat numele, iar grănicerul l-a privit cum se ţinea încă de mâna lui Stephan, şi îl strângea la piept pe Peter Iepuraşul.

Grănicerul a făcut un semn pe listă şi a zis:

— Tu poţi să stai jos, dar iepurele rămâne în picioare.

Walter, îngrozit, s-a agăţat mai tare de Peter şi s-a zgâit înainte.

— Voi, evreii, nu aveţi deloc simţul umorului, a zis sergentul.

Stephan s-a aplecat şi i-a şoptit lui Walter:

— Peter merge pe biletul tău, el face tot ce faci tu, l-a încurajat el, gândindu-se că el nu conta, dar trebuia să îl apere pe Walter.

— Žofie-Helene Perger, a strigat sergentul.

— Žofie-Helene Perger, a repetat Žofie.

Bărbatul a privit-o de jos în sus, dar nu i-a făcut semn să stea, de parcă ar fi vrut ca ea să se aşeze înainte să îi dea

voie el, pentru a avea un pretext să îi facă ceva. Stephan nu voia să îşi imagineze ce putea să îi facă acest individ. A simţit mâna micuţă a lui Walter într-a sa. Nu îşi putea permite să se gândească la ce i-ar face grănicerul lui Žofie-Helene.

Žofie a rămas liniştită, în aşteptare – sigură şi frumoasă, aşa cum îşi imagina că trebuie să arate femeia din nuvela lui Zweig, *Obsedatul.* Totul era obsedant aici, aşa cum se petrecea în povestire. Lănţişorul. Copilul. Volumul *Kaleidoscop,* prea periculos să fie luat în tren, dar nu urma să se urce în tren atunci când îşi făcuse bagajele, era numărul 610. L-a urmărit pe sergent, văzând obsesia doctorului din povestirea lui Zweig în privirile flămânde pe care omul le arunca spre Žofie, sau poate în propria reacţie la foamea acestuia.

Privind prin ochelarii ei murdari.

Caietul. Tot ce scrisese în el. Nu ar avea nevoie de nimic altceva pentru a-l condamna decât propriile texte, chiar dacă l-ar fi crezut că este acest Carl Füchsl care nu era de fapt, chiar dacă ar accepta greşeala celor zece ani din documente, chiar dacă Walter, neînţelegând ceea ce nu îi explicase – de ce nu îi trecuse prin cap să îi explice? – nu l-ar da de gol.

Grănicerul a făcut un pas spre ei.

Copilul nu scotea încă niciun zgomot.

Grănicerul s-a îndreptat spre Žofie, mai aproape, apoi mai aproape, apoi mai aproape şi mai aproape, până ce a ajuns pe culoar între Stephan şi Žofie, cu faţa spre Žofie, dar atât de aproape, încât Stephan putea să îl atingă, Stephan putea să îi înconjoare gâtul slăbănog cu braţul. Nu era mult mai mare decât Stephan însuşi, şi-a dat el seama, iar vocea lui Mutti i-a răsunat în urechi: *Ştiu că eşti tânăr, dar tu trebuie să fii bărbatul acum.* În toată Germania, băieţii se dădeau drept bărbaţi.

Grănicerul a întins mâna şi a atins părul lui Žofie, aşa cum tânjise Stephan să îl atingă de când o văzuse în gară, cu părul fluturându-i liber pe spate.

Grănicerul i-a făcut un semn din cap. Žofie a rămas în

picioare, privindu-l.

„Nu face asta, Žofie”, a zis Stephan în gând. „Nu face nimic. Stai jos.”

Stephan a ridicat mâna lui Walter aflată în mâna lui, ca Žofie să o vadă, şi a tuşit, scoţând un sunet rapid, înăbuşit. Nici Žofie şi nici sergentul nu s-au întors. De afară, sunetele controlului. Lătratul unui câine.

Stephan a dus un deget la buze, făcându-l pe Walter să înţeleagă că trebuie să păstreze tăcerea.

— Este în regulă, Wall, a zis el, şoptind cu putere, ca şi cum ar fi vrut să nu fie auzit.

Žofie şi grănicerul s-au întors amândoi la sunetul vocii sale în vagonul cufundat în tăcere.

Sergentul s-a întors din nou spre Žofie, a dat din cap şi, din fericire, Žofie s-a aşezat.

Omul a revenit în partea din faţă a vagonului şi a citit ultimele câteva nume unul câte unul. Stephan privea cu groază crescândă cum se aşeza copil după copil.

Numai el a rămas în picioare.

— Nu eşti pe listă, a spus bărbatul.

— Carl Füchsl.

Walter a ridicat privirile spre el. Stephan a înghiţit nervos, rugându-l în minte pe fratele său să nu îl dea de gol. Secundele se scurgeau încet ca secolele. Sudoarea i se scurgea pe spate şi i se aduna pe buza lipsită de păr. De ce nu o ascultase pe Tanti Truus? De ce nu făcuse ce îi spusese ea?

Grănicerul l-a cercetat cu atenţie.

Stephan a rămas complet nemişcat, ţinând mâna lui Walter, care era umedă, la fel ca a lui, piele udă pe piele udă.

Sergentul a examinat lista ca şi cum greşeala ar fi putut fi a lui – speriat, în felul lui, la fel cum era şi Stephan. Când începuse oare lumea să funcţioneze numai pe bază de teamă?

— Carl Füchsl, a repetat sergentul.

Stephan a încuviinţat din cap.

— Zi pe litere..

Stephan a încercat să nu trădeze spaima pe care o simţea: un băiat nu şi-ar greşi niciodată propriul nume.

— C-A-

— Numele de familie, prostule, a zis omul.

— Este numărul o sută douăzeci, a spus Žofie.

Grănicerul a întors capul spre ea.

— Are mărimea vectorială cinci, a explicat fata.

Sergentul s-a uitat la ea, fără să înţeleagă.

— Toţi avem un număr de identificare, a zis ea. Ar fi mai uşor să îl găsiţi după număr.

Sergentul a privit-o timp de câteva clipe incomode, apoi s-a întors şi a coborât din vagon. Stephan l-a privit cum coboară pe peron, apoi se consultă cu un ofiţer.

— Este secretul nostru, Wall, a zis către Walter, dar dacă întreabă cineva, pe mine mă cheamă Carl Füchsl, bine?

A scos lănţişorul lui Žofie din buzunar şi l-a îndesat în cusătura banchetei din spatele său, unde nu stătea nimeni şi nu putea fi nimeni altcineva acuzat. Nu putea ascunde cartea sau caietul, dar cel puţin putea ascunde lănţişorul.

A repetat:

— Mă numesc Carl Füchsl. Numărul o sută douăzeci.

— Are mărimea vectorială cinci, este un număr foarte norocos, a zis Žofie-Helene.

— Sunt Carl Füchsl, a zis Stephan a treia oară.

— Pentru totdeauna? a întrebat Walter.

— Numai până ajungem în Anglia, a zis Stephan.

— După vapor, a zis Walter.

— Da, după ce coborâm de pe feribot, a încuviinţat Stephan.

— În acest caz, Žofie-Helene mai este în locul tău?

Sergentul a reapărut în partea din faţă a vagonului.

— Ai urcat în alt vagon, Carl Füchsl, a zis el. Acum deschideţi toţi bagajele şi goliţi-vă buzunarele.

Neavând de ales, Stephan şi-a deschis valiza odată cu ceilalţi. Marginile paginilor cărţii se văluriseră de umezeala scutecelor. Jurnalul era şi el umed, dar nu atât de rău încât să nu se mai poată citi.

În timp ce sergentul cerceta valizele celorlalţi copii,

Stephan a împachetat cartea şi caietul în scutece, apoi a împachetat totul în singurul lui schimb de haine.

Sergentul a cotrobăit prin obiectele copiilor, aruncându-le pe podeaua murdară a vagonului. Nimeni nu i se opunea. Când a găsit o fotografie a cuiva din familia unui copil, într-o mică ramă din argint, l-a silit pe copil să se dezbrace de haine şi le-a scuturat. Negăsind altceva, a băgat rama în buzunar, cu tot cu fotografie, şi a trecut la următorul copil. A găsit o monedă de aur ascunsă în căptuşeala paltonului unei fetiţe şi a lovit-o peste faţă cu atâta putere, încât i-a despicat buza. Pe obraji i s-au scurs lacrimile, dar a rămas tăcută în timp ce el a băgat în buzunar moneda.

Chiar atunci când sergentul se apropia de Žofie, de Walter şi de el, aflaţi în ultimul rând, aerul s-a umplut de un miros de excremente.

Sergentul s-a uitat către băieţelul care îşi sugea degetul.

„Te rog, fă greşeala asta”, i-a zis Stephan în gând.

Sergentul a întors privirile de la băiat către coşul de la picioarele lui Žofie. A privit la Žofie, apoi şi-a coborât iar privirile spre coş. Şi-a lins buzele şi a înghiţit, mărul lui Adam urcând şi coborând apoi cu duritate în gâtlejul lui slab şi pleşuv.

Stephan a ţinut strâns mâna lui Walter şi a zis:

— Coşul este al meu.

— Nu este adevărat, a insistat Žofie. Este al meu.

Au aşteptat cu toţii ca grănicerul să le ceară să deschidă coşul, în tăcerea care se lăsase, bebeluşul a gângurit. Un singur sunet mititel. Inconfundabilul glas al unui bebeluş.

Sergentul părea la fel de înfricoşat cum se simţea Stephan.

— Ce durează atât de mult? s-a auzit o voce insistentă.

Un al doilea grănicer a intrat în vagon, iar primul s-a îndreptat pentru a-l saluta, spunând „Heil Hitler!”. A aruncat o privire spre coş, nu voia să dea pe mâinile naziştilor un bebeluş, Stephan o vedea pe chipul lui acum, dar nici nu putea să fie prins permiţând trecerea unui copil neînregistrat pe listă, iar în trenul acesta nu era înregistrat niciun bebeluş.

— Îhh! a exclamat al doilea grănicer. Evreii ăştia jegoşi nici toaleta nu ştiu cum să o folosească.

Întregul vagon îl privea.

— Totul este în regulă aici, am scăpat de ei, i-a zis primului grănicer. De-acum sunt problema olandezilor.

Într-o altă direcţie

Žofie s-a aplecat în faţă, încercând să liniştească bebeluşul aflat încă în coş, în vreme ce trenul se strecura afară din gară, spre o baracă roşie şi un gard alb murdar pe care atârna un steag nazist. Oare aceasta era graniţa cu Olanda?

Trenul s-a oprit brusc, făcând-o pe Žofie să se lovească cu capul de partea din spate a banchetei din faţa ei. Trenul s-a hurducat înainte, apoi s-a oprit din nou.

Copiii au rămas tăcuţi, aşteptând, singurul zgomot care se auzea, bebeluşul care se agita la hurducăielile vagonului.

Trenul a început să se mişte încet înapoi, îndepărtându-se de ghereta roşie.

— Ne întoarcem acasă, la Mutti? l-a întrebat Walter pe Stephan, cu aceeaşi speranţă pe care o simţea şi Žofie oarecum, acea parte din ea care îşi imagina că, dacă i s-ar da voie să facă o a doua încercare, ar putea cel puţin să o aducă cu ea pe sora ei, că dacă poate veni un bebeluş lipsit de mamă care să îl îngrijească, atunci ar putea veni şi Jojo.

Trenul s-a oprit din nou. De afară, a răsunat un zăngănit de metal lovit cu ciocanul.

Copiii au încremenit, tăcuţi şi îngroziţi.

Trenul s-a hurducat din nou înainte; era dificil de spus în ce direcţie, dar nu a înaintat decât un pic. Žofie a privit către Stephan. Nici el nu ştia ce se întâmplă.

Vagoanele au început să se mişte atât de încet, încât nici nu ştia în ce parte mergeau. Ar trebui să existe un paradox pentru situaţia asta, şi-a zis ea privind către baraca roşie şi încercând să înţeleagă dacă se apropiau sau se depărtau de ea. Dar dacă exista unul, nu şi-l mai amintea.

Trenul a fluierat, înaintând acum, Žofie era destul de sigură. Căsuţa roşie se apropia, nu-i aşa? A aşteptat nerăbdătoare, concentrându-şi privirile asupra steagului cu svastica, asupra căsuţei roşii şi a mormanului de cărbune din spatele ei.

Stephan a venit lângă ea, s-a aşezat alături pe banchetă şi l-a ridicat pe Walter în poală. I-a îmbrăţişat umerii cu un braţ, atingerea lui grea şi uşoară în acelaşi timp. Paradoxul Stephan-mă-atinge. Nu a spus nimic. A stat nemişcat, cu braţul în jurul ei, iar Walter l-a ridicat pe Peter Iepuraşul spre faţa ei şi a scos un sunet de sărut, discret, iar ea a încercat să nu se gândească la iepuraşul pe care nu apucase să îl mai cumpere pentru Jojo.

La început încet, apoi tot mai repede, imaginea steagului, a gheretei roşii şi a mormanului de cărbuni s-a mărit în ochii ei, deşi, firesc, nu şi în realitate. Treceau de căsuţă, sunetul trenului pe şine schimbându-se din *toc-toc-toc-toc* în *toca-toc-toca-toc,* când s-a auzit un „Uraaa!” triumfător din vagonul aflat dinapoia lor, în care se afla Tanti Truus. Copiii din jurul ei, auzindu-i pe ceilalţi, au preluat ovaţiile: „Uraaa! Uraaa! Uraaa! Uraaa!”

Trenul a oprit din nou câteva minute mai târziu, de data aceasta într-o gară din Olanda, unde nu se vedeau nici soldaţi şi nici câini. O femeie într-un palton cu guler din blană albă s-a apropiat de vagon ducând în mână o tavă imensă cu nişte pachete. A bătut în geamul murdar, la o depărtare de trei locuri în faţa celui pe care îl ocupa Žofie, iar unul dintre copiii mai mari l-a deschis. Uşile vagonului erau încă blocate.

— Cine vrea fursecuri? a întrebat femeia, începând să împartă pachetele mânuţelor care se întindeau de dincolo de geam.

Le-a spus că urmau să li se aducă plăcinte, unt şi lapte, dar puteau mânca fursecurile deocamdată, puteau mânca oricâte fursecuri doreau, chiar dacă era înainte de masă.

— Dar aveţi grijă să nu vi se facă rău, le-a zis femeia veselă, ridicând tava până la înălţimea geamului, iar cei trei copii din dreptul lui au dat mai departe pachetele înainte de a lua şi pentru ei.

De-a lungul întregii lungimi a trenului erau coborâte geamuri.

În dreptul geamului ei murdar, Žofie a văzut cum Tanti Truus era cuprinsă în îmbrăţişarea unui bărbat care i-a sărutat creştetul capului. Žofie a simţit greutatea braţului lui Stephan peste părul lăsat pe spate şi mâna pusă pe umărul ei. S-a gândit la Mary Morstan, la doctorul Watson care vorbea despre trista pierdere suferită în „Casa pustie” şi la felul cum mai târziu s-a mutat înapoi la numărul 221B pe Baker Street, împreună cu Sherlock Holmes. Nu înţelegea de ce era atât de tristă, când toţi ceilalţi erau atât de fericiţi.

Uşile au fost desigilate şi în vagon au urcat alte femei cu mai multă mâncare, cu îmbrăţişări şi sărutări, străine care îi primeau ca nişte mame pe aceşti copii străini, în această ţară străină. Walter a sărit din braţele lui Stephan, iar Stephan s-a grăbit să îl ajungă. La fel şi băieţelul care îşi

sugea degetul, lăsând-o pe Žofie singură cu micuţa Johanna, care dormea în coş, în ciuda zarvei.

Johanna era un bebeluş atât de cuminte. Žofie ar fi vrut să ia copila în braţe, dar se temea că i-ar lua-o femeile acestea.

A privit prin geamul murdar spre peron, unde Tanti Truus vorbea cu bărbatul care o sărutase pe cap, apoi a văzut-o plecând de lângă el şi urcându-se în primul vagon, luând-o cu ea pe una dintre însoţitoare. După un minut, două, a coborât din primul vagon şi a urcat în cel de-al doilea.

Femeile îi escortau pe copiii din primul vagon. Nu pe toţi. Doar pe câţiva.

În jurul lui Žofie, în vagon, copiii reveneau la locurile lor, ducând în braţe cutii cu lapte şi sporovăind, eliberaţi din temniţa fricii. Žofie ar fi dorit să simtă acelaşi lucru. Stephan, Walter şi băiatul care nu îi spusese cum îl cheamă s-au întors aducându-i o cutie cu lapte. A pus-o pe locul de lângă ea, înainte de a se aşeza cineva.

Stephan a privit spre cutia de lapte, apoi la ea. Fata şi-a ferit privirile de mica jignire din ochii lui. S-a aşezat pe locul de dincolo de culoar, iar băieţii s-au căţărat lângă el.

Tanti Truus a urcat în vagonul lor şi a cerut atenţie. Vagonul s-a liniştit, toţi ochii întorşi spre ea. Le-a explicat că majoritatea copiilor va continua drumul prin Olanda, până la Hoek van Holland, unde urmează să se îmbarce pe un feribot spre Anglia, însă nu sunt locuri pentru toţi pe primul feribot. Nu este loc decât pentru cinci sute. Aşa că prietenele aranjaseră ca o sută de copii să rămână în Olanda timp de numai două zile, până ce se va întoarce feribotul să îi ia.

— Eu vreau să merg unde mergi şi tu, Stephan, a zis Walter.

Stephan s-a aplecat spre el şi i-a şoptit:

— Nu uita să îmi spui „Carl” până ce ajungem în Anglia. Nu mai durează mult.

Walter a încuviinţat din cap serios.

Tanti Truus a zis că o prietenă, pe nume doamna Van Lange, va veni să le citească o listă de nume, iar acei copii

trebuiau să meargă cu doamnele. Erau pregătite pentru ei în gară ciocolată fierbinte, le-a spus ea, şi paturi în care să doarmă. Deodată, toţi copiii voiau să rămână în Olanda.

Žofie a constatat cu surprindere că prietena lui Tanti Truus era însărcinată. A stat în picioare în capătul vagonului şi a citit vreo zece nume de copii care apoi au fost luaţi de mânuţe de către doamne, după ce le-au fost găsite valizele. Părea atât de blândă, încât lui Žofie i-a trecut prin minte să îi spună despre bebeluş. Cum urma să aibă şi ea unul, sigur ar lăsa-o pe Žofie să o păstreze pe Johanna.

Doamna Van Lange a strigat numele unui copil aflat pe locul din faţa ei – una dintre fetele care ascultaseră cu mare atenţie povestea cu Sherlock Holmes pe care le-o spusese. Când a venit la ea o femeie care a luat-o de mână, fetiţa cu care împărţea bancheta a început să plângă.

— Nu îţi fie frică, i-a şoptit Žofie. Poţi sta cu Johanna şi cu mine.

A ridicat copila şi a aşezat-o în poala ei. Bebeluşul era încă liniştit. Nimeni nu îl văzuse încă.

Au privit pe geam, la copiii care traversau peronul. Žofie a încercat să nu se gândească la gemenii scoşi din tren în Germania.

După ce copiii care urmau să rămână au părăsit vagonul, ceilalţi s-au aşezat, aşteptând ca trenul să pornească din nou la drum. Dar după o lungă aşteptare, s-a întors doamna Van Lange, strigând un nume:

— Carl Füchsl? Carl Füchsl este în acest vagon?

Žofie a simţit cum intră în alertă. Walter nu putea să îl piardă pe Stephan. Nici ea însăşi nu îl putea pierde pe Stephan.

— Carl Füchsl? a repetat doamna Van Lange.

L-a privit pe Stephan, care stătea locului, ţinându-l strâns de mână pe fratele lui.

— Carl Füchsl, a mai zis doamna Van Lange o dată.

Una dintre celelalte femei s-a consultat cu ea.

— Ştiu, dar nu era în vagonul în care trebuia să se afle, i-a explicat doamna Van Lange femeii, care a sugerat că era

posibil să fi amuţit, aşa cum se întâmplase cu unii dintre copii.

— Ascultaţi, copii, a strigat doamna Van Lange. Dacă vă aflaţi lângă Carl Füchsl – numărul o sută douăzeci –, vă rog să ne spuneţi.

Stephan şi-a întors numărul pe furiş, ca să nu mai fie vizibil. Nimeni nu a răspuns.

— Ar fi bine să o chemăm pe doamna Wijsmuller, a zis doamna Van Lange.

Împreună

Truus a urcat în vagonul în care se afla Klara Van Lange, al doilea din capăt, spunând:

— Unul dintre copii lipseşte?

Sarcina Klarei era acum mai avansată decât fusese oricare dintre sarcinile lui Truus, dar nu putea fi convinsă să nu mai lucreze – deşi acum se limita să rămână de această parte a graniţei.

— Carl Füchsl, a zis Klara.

— Înţeleg, a spus Truus.

A trecut în revistă chipurile copiilor din vagon şi l-a găsit pe Stephan Neuman pe ultima banchetă. Băiatul îl ţinea în braţe pe fratele său. Sigur că nu ar pleca fără fratele lui. Ei bine, Stephan reprezenta o complicaţie, iar partea complicată nu se oprea aici. Băiatul scăpase din mâinile nemţilor, dar mai trebuia ajutat să intre în Anglia. Nu putea risca să intervină vreo întârziere, căci băiatul va împlini optsprezece ani în numai câteva săptămâni.

— Lasă-mă să văd lista, a zis ea, luând-o din mâna Klarei şi examinând-o. În regulă, a zis ea copiilor, cine ar vrea să se oprească aici, ca să bea ciocolată fierbinte şi să doarmă într-un pat cald la noapte?

S-au ridicat aproape toate mâinile. Nici nu era de mirare. Care copil nu îşi dorea să iasă din acest tren acum, că erau într-o oarecare siguranţă?

— Tanti Truus, a zis Žofie-Helene, Elsie a fost tare mâhnită când Dora a fost strigată, şi ea nu. Sunt prietene din Viena. Cred că mamele lor le-au înscris împreună, ca să poată rămâne împreună.

Stephan Neuman a privit îngrijorat cum Truus se apropie de ei de-a lungul culoarului, spunând:

— Elsie, ai vrea să bei o cană de ciocolată fierbinte şi să mănânci fursecuri cu Dora?

Copila s-a agăţat de Žofie – cu inima frântă între fată şi prietena ei –, dar Žofie o ridica deja pe fetiţă în picioare pe culoar şi o îndemna să înainteze, părând să se teamă la fel

de mult ca Stephan însuşi că Tanti Truus l-ar putea lua pe el. Cum de nu au înţeles că intenţiona să ia alt copil?

— Totul este în regulă, Stephan, i-a zis ea băiatului. Poţi merge mai departe, către Anglia, împreună cu fratele tău.

Frăţiorul lui, micul Walter Neuman, a ridicat iepuraşul şi a spus cu o voce ca a unui iepuraş:

— Nu este fratele lui Walter. Este Carl Füchsl.

Truus a ridicat-o pe fetiţă în braţe şi s-a întors, nedorind ca dragul de el să îi vadă râsul în ochi. Dumnezeule, de asta avea nevoie şi ea: un iepure de pluş care să preia responsabilitatea micilor minciuni pe care trebuia uneori să le spună.

Oare această micuţă Elsie se scăpase pe ea? Dar nu. Truus presupunea că acela trebuia să fie mirosul a şaizeci de copii care au stat într-un singur vagon de tren o zi şi o noapte şi încă o zi.

Ajunsă în partea din faţă a vagonului, a întors capul. Se auzise oare glasul unui bebeluş? Doamne, acum îşi imagina tot felul de lucruri.

A aruncat o privire pe geam, spre ancora sa, Joop, încercând să gonească amintirea acelor nou-născuţi aduşi la paturile noilor mămici, în timp ce ea zăcea singură, sub cearşafuri albe, în camera de spital cu pereţi albi. Probabil vederea sarcinii avansate a Klarei fusese factorul declanşator.

— Vai de mine, am uitat de valiza lui Elsie, a zis ea.

Stephan Neuman se apropia deja cu valiza de-a lungul culoarului, făcând o zarvă de neînţeles în timp ce înainta.

S-a auzit din nou. Un gângurit de bebeluş, ar fi putut să jure.

Stephan i-a livrat valiza şi un lung monolog despre cât de mult îi plăcuse lui Elsie povestea cu Sherlock Holmes pe care i-o spusese Žofie-Helene, pentru numele lui Dumnezeu, în timp ce părea că o grăbeşte să iasă din vagon.

— Mulţumesc, Stephan, a zis ea pe un ton menit să îl reducă la tăcere, pentru a putea auzi mai bine.

Sărmanul băiat părea ca luat la rost. Nu ar fi trebuit să fie

atât de tăioasă. I se păruse oare?

Copiii aşteptau tăcuţi. Prea tăcuţi.

A predat-o pe micuţa Elsie în braţele Klarei, ca să o ducă în gară, în căutarea Dorei. Îi va spune ea însăşi lui Joop despre înlocuirea făcută.

S-a întors în vagon şi a rămas în picioare în tăcere, aşteptând. Copiii se holbau la ea. Nimeni nu vorbea.

Tăcerea lor trăda speranţă sau teamă. Nu trebuia să îi suspecteze pe copii că ascundeau ceva de ea. De ce ar ascunde ceva acum, când se aflau la adăpost, scăpaţi din Reich?

Din nou, s-a auzit glasul unui bebeluş venind din partea din spate a vagonului.

Truus a păşit alene de-a lungul culoarului, ascultând.

Încă o dată s-a auzit un bebeluş, care devenea mai agitat.

A examinat fiecare loc, încă întrebându-se dacă nu cumva glasul bebeluşului nu exista decât în imaginaţia ei.

În capăt, între picioarele lui Žofie-Helene, era un coş de picnic. Dinăuntrul lui s-a auzit din nou gânguritul unui copilaş.

Truus a respirat uşurată: nu se sonase, nu îşi imagina bebeluşi care nu existau.

A întins mâna spre coş.

Žofie-Helene, încercând să o oprească, a lovit din greşeală coşul, făcându-l pe copilul dinăuntru să se agite de-a binelea. Privind-o sfidătoare cu ochii ei mari şi verzi, fata a deschis coşul, a ridicat copilul şi l-a strâns la piept, liniştindu-l. Truus a privit-o nemişcată, nevenindu-i să creadă că era un bebeluş aici, nici chiar acum, când vedea minunăţia mică întinzând mâna spre ochelarii lui Žofie.

— Žofie-Helene, a zis ea, cu vocea abia o şoaptă, de unde a apărut bebeluşul acesta, pentru numele cerului?

Fata nu i-a răspuns.

Truus a strigat spre capătul culoarului: „Klara!”, gândindu-se că bebeluşul va trebui să meargă la orfelinat împreună cu ceilalţi o sută până ce reuşea să rezolve această situaţie.

Dar Klara era afară, desigur, mergea cu mica Elsie în căutarea prietenei ei, Dora.

— Este sora mea, a zis Žofie.

— Sora ta? a repetat Truus, nedumerită.

— Johanna, a zis Žofie.

— Dar, Žofie-Helene, nu aveai… Un coş de picnic? Nu aveai un coş de picnic atunci când…

— Când am alergat înapoi cu lănţişorul, aşa cum mi-aţi spus, a zis Žofie. Atunci am luat-o.

Truus a privit-o pe fată, care părea să se descurce cu bebeluşul. Avea o soră, Truus îşi amintea bine. A fost cumplit când a fost nevoită să îi spună bunicului că sora era prea mică. Atât de cumplit, încât amintirea acelui moment nu i s-a şters din minte.

— Sora ta este mult mai mare, Žofie, a zis Truus, amintindu-şi. *Sunt fată mare. Am trei ani.*

Bebeluşul a apucat degetul fetei şi a scos un sunet care putea fi un hohot de râs. La câte luni râde un bebeluş?

— Dacă Marea Britanie acceptă un tren întreg de copii, a zis Žofie, pot să mai accepte un copilaş. Va sta la mine în braţe pe feribot. Nu va avea nevoie de un loc.

Truus şi-a luat privirile de la Žofie-Helene şi le-a întors spre Stephan. De unde apăruse copilul cu adevărat? Žofie proteja sărmana creatură de parcă ar fi fost copilul ei.

Fata insistase să îl salveze pe băiatul acesta. Dar erau prea tineri. Nu se poate să fie…

Truus a întins mâna şi a îndepărtat păturica de pe faţa copilului, pentru a-l vedea mai bine. Un bebeluş fără acte. De numai câteva luni. Nimic nu poţi şti despre un copil atât de mic.

Demontare

— Da, şase sute de bomboane decorate cu trenuleţe, le-a zis Michael ciocolatierilor adunaţi în faţa sa. Înţeleg că numai Arnold decorează de obicei trenuleţele, dar dacă nu cumva le poate face el singur pe toate în câteva ore…

Mai bine să livreze şase sute de trenuri imperfecte, decât să rateze livrarea cu totul.

Şase sute. Petrecerea pentru care pregăteau bomboanele, înţelegea acum, era sărbătorirea „succesului repurtat de Eichmann, de a fi scăpat Austria de şase sute de mici evrei”.

Şase sute, şi-a zis Michael, printre care Stephan şi Walter.

— Folosiţi orice bomboane avem deja, le-a comandat el ciocolatierilor. Obersturmführer-ului Eichmann nu îi pasă de umplutură, ci doar de trenuleţe. Da, le puteţi explica celorlalţi clienţi de ce vor fi incomplete comenzile lor, a zis el.

Faptul că Eichmann plasase o comandă de o asemenea amploare la Fabrica de ciocolată Wirth le va creşte valoarea în ochii întregii Viene, iar ceilalţi vor înţelege că era o cerere de nerefuzat.

După ce a terminat de vorbit cu ciocolatierii şi a aranjat detaliile transportului, Michael i-a cerut Anitei să nu mai fie deranjat şi s-a întors în birou. A închis şi a încuiat uşa, apoi a rămas o vreme îndelungată aşezat pe canapea, măsurând cu privirea portretul lui Lisl, de care se îndrăgostise. Părul negru şi ochii întunecaţi, arzători. Buzele care, la simpla atingere pe gâtul lui, îl înnebuneau de dorinţă. Se culcase cu Kokoschka, presupunea el, deşi nu o întrebase niciodată şi ea nu îi spusese nimic, iar el nici nu voia să afle, de fapt. Se vedea în obrajii ei, în furia scrijelită care nu îi aparţinea lui Lisl, ci mai degrabă pictorului. Aşadar, poate nu se culcase cu el; poate era furia de a fi fost refuzat.

A ridicat fără să se grăbească portretul de pe perete, l-a

aşezat pe podea şi a început să îi desfacă întăritura de pe ramă. A demontat pictura cu atenţie pas cu pas, separând pânza chiar şi din întăritură.

Când pictura a fost eliberată din legăturile care o ţineau în loc, a împins rama goală în dulap, urmând să scape de ea după lăsarea întunericului, într-un târziu de noapte.

A scos cealaltă pictură, cea pe care o depozitase în dulap şi a demontat-o cu aceeaşi atenţie.

A rulat cele două pânze cu grijă într-un singur sul şi l-a legat cu sfoară la fiecare capăt, apoi şi-a pus paltonul şi l-a strecurat sub pulpana lui. A închis cu grijă nasturii peste sul, simţind bubuitul puternic al inimii care reacţiona la acest risc nebunesc, apoi a ieşit din birou, a coborât scările şi a părăsit clădirea, ieşind pe străzile Vienei.

La hotelul Metropole

Eichmann stătea singur, numai cu Tier alături, la singura masă de la etajul superior al restaurantului de la hotel Metropole, cu peretele de sticlă în spatele lui, candelabrele la nivelul său, iar mai jos de el, toţi nemţii care jucau un rol important în Viena ocupată. Oaspeţii săi erau la finalul mesei îmbelşugate, iar orchestra cânta. Urma să le vorbească dintr-o clipă în alta, doar câteva cuvinte prin care să îşi proclame izbânda de a fi scăpat Viena de şase sute dintre evreiaşii săi în dauna britanicilor. Era izbânda sa, într-adevăr; el ordonase să se facă numai în condiţiile impuse de el şi aşa se făcuse.

— În condiţiile impuse de mine, Tier.

Va ordona ca evreul Friedmann să îi fie adus în seara aceasta şi ţinut într-o celulă de la subsol timp de o noapte, două, a hotărât el în timp ce se încrunta deasupra capetelor celor aşezaţi sub el, care râdeau şi socializau. De ce oare le permisese acestor bărbaţi să îşi aducă soţiile aici, când Vera se afla tot la Berlin?

Un chelner s-a apropiat ca să îi aducă lui mai întâi desertul, aşa cum ordonase. Omul a făcut o plecăciune şi a aşezat vasul de cristal în faţa lui: o prăjitură specială, făcută de bucătarul-şef în onoarea lui Eichmann, ornată cu cele mai bune bomboane de ciocolată din Viena, toate decorate cu câte un tren.

La nivelul inferior, chelnerii îndepărtau de pe mese farfuriile, în timp ce alţii aşteptau pregătiţi cu tăvi pe care se aflau prăjituri identice, spre a-i servi pe oaspeţi numai după ce Eichmann îşi va termina desertul şi va ţine discursul.

A ridicat furculiţa şi a tăiat o bucăţică în timp ce chelnerul îi turna cafea dintr-o cafetieră din argint în ceaşca de porţelan. Voia să se termine totul, să izbutească să ducă totul la bun sfârşit. Simţind mirosul amar al cafelei însă, a lăsat furculiţa înapoi pe farfurie, fără să se fi atins de prăjitură. Cât tupeu pe femeia aia odioasă din Olanda, să se

creadă demnă de a lua cafeaua împreună cu el!

A îndepărtat ceaşca din faţa lui.

— Se pare că mi-a pierit pofta, i-a zis chelnerului. Poţi lua cafeaua, iar prăjitura dă-i-o lui Tier.

Luminile oraşului Harwich

Tânărul Walter Neuman a fost primul. Abia se dezlegaseră parâmele vasului *Praga,* iar malul se vedea încă bine când Marea Nordului a pus stăpânire pe stomacul băiatului. Truus îl ajuta pe un alt copil să se instaleze într-o cuşetă de pe feribot, la nici zece metri depărtare. Fratele băiatului tocmai îşi deschisese valiza şi scosese din ea o legătură oribilă, care, pe măsură ce cojea strat cu strat, a dat la iveală scutecele copilului, toate atent clătite cu apă, dar încă umede, dar şi batiste la fel de jilave şi, în miezul legăturii, un jurnal şi o carte. A crezut că băiatul era gata să plângă văzând starea în care se afla cartea, coperta umflată din cauza umezelii cârpelor în care fusese învelită şi paginile vălurite şi lipite între ele.

Frăţiorul lui a aşezat iepurele de pluş pe genunchiul lui Stephan şi a deschis cartea cu lăbuţa Iepuraşului Peter, apoi a dat un mănunchi de pagini.

— Cred că nici Peter nu mai poate citi cartea asta, a zis Stephan.

A râs curajos. Apoi micul Walter a spus că i se face rău şi fără nicio întârziere şi-a dus la îndeplinire ameninţarea, vomitând chiar pe paginile deschise. Asta fusese în urmă cu câteva ore. Primul, dar nici pe departe ultimul.

Acum Truus a ieşit pe puntea feribotului, ţinând mâna unui copil în fiecare dintre mâinile ei.

— Aerul rece al nopţii ne va face bine dacă ne ferim de frig, i-a asigurat pe copii, dar să staţi aici, pe bancă, departe de balustradă şi de apă.

Băieţelul – numărul 500, după cum spunea plăcuţa atârnată la gâtul lui, sub urma de vomă pe care băiatul o şterse cu o batistă deja mizerabilă – a scos degetul din gură numai cât să spună:

— Iar îmi este rău.

— Nu cred că a mai rămas ceva în stomăcelul tău, Toma, a zis ea cu blândeţe. Dar chiar dacă a mai rămas, stai aici. Stai departe de balustradă.

Marea nu era uşor de trecut nici pe vreme frumoasă. Şi lui Truus ar fi putut să i se facă rău, dacă şi-ar fi permis să se lase înfrântă, dacă nu ar fi avut de îngrijit atâţia copii. Cum şi-a închipuit că se va descurca? Multora le era rău sau plângeau sau dormeau, din fericire, din cauza epuizării. Vor face o primă impresie cumplită bunilor oameni din Anglia.

— Îi pot spune bună ziua bebeluşului? a întrebat miniona Erika Leiter, în vârstă de treisprezece ani.

Era fiica unui fabricant de mobilă, unul dintre puţinii copii care vor merge direct către un sponsor din Camborne, în loc să aştepte într-una dintre taberele de vară până ce se găseşte o casă.

Truus a urmărit direcţia privirilor Erikăi şi a văzut-o pe Žofie-Helene stând lângă balustrada feribotului, verde la faţă, la fel ca şi ceilalţi copii.

— Nu vă mişcaţi! le-a ordonat ea copiilor şi apoi s-a repezit spre balustradă şi a luat copilul din braţele lui Žofie-Helene.

— I-am promis mamei ei că voi avea grijă de ea până ce ajungem în Anglia, a zis Žofie.

— În felul acesta veţi ajunge înot în Anglia, a zis Truus. Vino şi caută-mă după ce ţi-a trecut răul de mare şi ţi-o dau din nou în grijă. Dar acum, trebuie să fii atentă. Ce ar fi să te îndepărtezi de balustradă? Ia loc pe una dintre bănci.

— Nu vreau să vomit peste punte, a zis Žofie.

— Te asigur că unul în plus sau în minus nu este nicio diferenţă, a spus Truus.

A apucat-o pe Žofie de braţ cu mâna rămasă liberă şi a îndepărtat-o de balustradă şi de valurile care se vedeau jos, conducând-o spre un loc liber de pe bancă, alături de Erika.

— Priveşte spre linia orizontului, i-a zis. Te va ajuta să te simţi mai bine.

Žofie-Helene s-a aşezat alături de ceilalţi doi, cu faţa spre mare. După o clipă, a zis:

— Acelea sunt luminile oraşului Harwich, presupun.

Abia vizibilă în depărtare: o lumină firavă, pâlpâitoare, care putea fi coasta Angliei, caz în care mai aveau cam o oră de mers.

— Poate este farul de la Orford Ness, a zis Truus. Sau Dovercourt – este foarte aproape de Harwich. Harwich însă nu se vede până ce cotim la Dovercourt, căci se află într-un golf protejat.

— Este o replică dintr-o povestire cu Sherlock Holmes, „Ultima reverenţa”, a zis Žofie. „Acelea sunt luminile oraşului Harwich.”

— Chiar aşa? a făcut Truus. Ei bine, ţine-ţi privirile aţintite asupra luminii şi te vei simţi mai bine. Eu voi duce copilaşul uneia dintre celelalte fete.

A dus copilul în schimb nu uneia dintre celelalte fete, ci într-un loc liniştit, unde nu putea să o vadă Žofie-Helene.

S-a aşezat la rândul ei pe bancă şi a legănat uşurel copilul – Johanna, cum apucase să îi spună Žofie-Helene, dându-i numele surorii ei. Truus trebuia să le despartă pe cele două. Acest lucru nu putea duce la nimic bun.

În Anglia nu era pregătit un loc pentru bebeluş, iar gândul de a explica prezenţa unui alt copil, de a-i ruga pe englezi să aibă grijă de un bebeluş pe care nu îl aşteptau şi pentru care nu aveau un cămin... Mai bine ar duce copilul înapoi la Amsterdam cu ea, până ce i se găseşte o casă.

— Ţi-ar plăcea să locuieşti la Amsterdam, nu-i aşa, copil fără nume? a întrebat ea drăgăstoasă, încercând să alunge amintirea micuţei Adele Weiss întinse în sicriul minuscul.

Truus nu îi povestise nici măcar lui Joop despre sicriul cel minuscul.

Apoi a început să le cânte copiilor un vechi cântec popular:

— Luna a răsărit; stelele aurii lucesc pe cer luminoase şi senine.

A ridicat ochii, aşteptându-se să îl vadă pe Joop privind-o încruntat, cu toate că, desigur, Joop era acasă, singur, dormea îmbrăcat în pijamaua lui, în timp ce pe masă aştepta o singură farfurie, pregătită pentru micul dejun solitar pe care îl alcătuise dintr-un pic de pâine de la brutar şi fulgi de ciocolată din borcan. Era un copil cel care stătea în faţa ei, cu vomă scursă pe toată partea din faţă a paltonului. Alţi copii s-au adunat în jurul ei, iar o

adolescentă a venit în goană, strigând că doi dintre băieţi se bat.

— Unul dintre ei m-a muşcat, Tanti Truus, a zis fata.

I-a arătat lui Truus mâna – urme superficiale de muşcătură. Truus a cedat locul fără tragere de inimă şi a pus copilul în braţele fetei.

— Ţine-o până mă întorc, a zis ea. Am eu grijă de băieţi.

Apoi, către copilul care vomitase:

— Vino cu mine, inimioară! Să te spălăm niţel.

Iar după ce i-a pus la locul lor pe băieţii care se ciorovăiau şi l-a curăţat pe copil, s-a strecurat sub punte, ca să îi verifice pe copiii de acolo. I-a văzut pe Stephan şi pe fratele său, Walter, dormind buştean cu iepurele din pluş în braţe. Pe podea era cartea – imposibil de salvat. A întors-o ca să îi vadă cotorul: un volum de Stephan Zweig, intitulat *Kaleidoscop.*

Din buzunar îi atârna capătul unui lănţişor de aur pe care Stephan nu ar fi trebuit niciodată să îl aducă cu el. Ar trebui să îi atragă atenţia. Riscase siguranţa întregului transport, aducând cu sine în tren un lanţ de aur şi o carte interzisă? Pe de altă parte, nici nu se aşteptase să fie în tren; sărmanul băiat venise să îl urce în tren doar pe fratele său. Iar acum totul se sfârşise, iar el scăpase neprins într-un fel sau altul, iar băieţii aceştia veneau dintr-o familie atât de bogată – nu doar material, ci şi sufleteşte – şi acum li se luaseră atât de multe, până şi această carte, pe care băiatul o sacrificase de dragul copilaşului.

I-a băgat lanţul mai adânc în buzunar şi l-a mângâiat pe păr, gândindu-se că lui Joop i-ar fi plăcut să aibă un fiu care să semene cu băiatul acesta. Lui Joop i-ar fi plăcut să aibă un fiu.

Harwich

Aerul se simţea rece prin mănuşi, pălării şi paltoane încheiate până la gât, în timp ce feribotul plutea spre docurile din Harwich. Un operator de film şi câţiva fotografi îi filmau pe copiii ce priveau posomorâţi de la balustrada *Pragăi* valurile care se loveau de vas şi păsările ce le dădeau rotocoale şi ţipau. Truus simţea că i se frânge inima pentru aceşti micuţi acum, când vedeau în faţa lor siguranţa oferită de Anglia – o siguranţă din care lipseau părinţii lor, rudele şi prietenii, într-o ţară cu o limbă pe care puţini o cunoşteau şi obiceiuri pe care niciunul nu le ştia. Dar cu siguranţă vor ajunge în familii bune. Cine, dacă nu oamenii buni, ar primi copii refugiaţi dintr-o altă ţară şi de o altă religie în vieţile lor pentru o perioadă care se poate prelungi la câţiva ani?

Văzând-o pe Helen Bentwich care aştepta pe mal cu o mapă în mână, Truus a lăsat alinierea copiilor după număr în seama celorlalţi adulţi. Se gândise să înceapă cu copiii-problemă – bebeluşul şi Stephan Neuman –, dar a decis în cele din urmă să coboare copiii în şir indian în ordine numerică. Helen solicitase să procedeze astfel, şi chiar dacă o părticică din toate acestea o sâcâia pe Truus – aceşti copii cu nume şi personalităţi şi dorinţe, cu un viitor de-acum, să fie reduşi la numere scrise pe o plăcuţă atârnată la gât –, exista avantajul că procesul va fi deja pornit înainte de a fi necesare orice fel de explicaţii. Era uşurată că va trebui să-i dea explicaţiile lui Helen. Helen, femeia care nu spunea niciodată nu. Erau puţini astfel de oameni rămaşi pe lume.

Truus simţea că ar trebui să le spună copiilor ceva profund, dar ce era de spus? S-a mulţumit să le spună că erau copii foarte cuminţi.

— Părinţii voştri sunt foarte mândri de voi, a zis ea. Părinţii voştri vă iubesc foarte mult.

Parâmele au fost aruncate jos şi legate, scândura coborâtă pentru a-i cupla pe aceşti copii cu ţara care

devenise noua lor casă. Truus a apucat mâna primului copil din rând – micul Alan Cohen, care purta la gât plăcuţa cu numărul 1 – şi a pornit să coboare încet pe pasarelă. Copiii au urmat-o într-o tăcere înfricoşată, cei mai mici strângând la piept singura păpuşă sau animăluţ de pluş pe care li se permisese să le ia cu ei, aşa cum făcea şi Alan. Bineînţeles că erau înspăimântaţi. Truus era şi ea cumva înspăimântată, acum, că totul se terminase, acum, că îşi jucase rolul în separarea acestor copii de părinţii lor. *Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, de ce i-ai părăsit?*[26] Dar, desigur, aceşti copii nu erau cei părăsiţi; asemenea lui Iisus, aceştia erau copiii care vor trăi din nou.

A ajuns la capătul scândurii, a ajuns pe pământ englez, iar mânuţa micului Alan Cohen o strângea cu putere.

— Nu ştiam că vei fi aici, Helen! a zis ea. Ce bucurie şi ce uşurare.

Cele două femei s-au îmbrăţişat, Truus fără să dea drumul mâinii lui Alan Cohen.

— Nu am putut să stau deoparte, ştiind că te vei afla aici, a zis Helen Bentwich.

— Cerule, eu însămi nu eram sigură că voi ajunge aici până acum o clipă! a zis Truus şi au râs amândouă.

— Doamnă Bentwich, îmi permiteţi să vi-l prezint pe Alan Cohen? a zis ea, întinzând mâna băiatului spre Helen, care a prins-o între mâinile ei şi a strâns-o drăgăstos, liniştitor.

Truus i-a spus băiatului:

— Alan, das ist Frau Bentwich.[27]

Alan a privit-o pe Helen cu precauţie. Firesc să fie precaut.

— Alan este din Salzburg, a zis Truus.

Familia băiatului fusese mutată la Viena după invazia germană, în ghetoul din Leopoldstadt în care nemţii îi adunau pe evreii din Austria până ce se hotărau ce să facă cu ei, dar casa lui era în Salzburg, iar Truus voia să onoreze acest lucru, Truus voia ca Helen să ştie că fiecare copil era

[26] Evanghelia după Matei, 27:46, Biblia, versiune de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Litera, pagina 2185.

[27] Alan, aceasta este doamna Bentwich. (în limba germană în original).

un individ, nu un număr, chiar dacă acesta purta numărul unu.

— Are cinci ani şi doi fraţi mai mici. Tatăl său este bancher.

Tatăl său fusese bancher în Salzburg, până ce îi fusese interzisă activitatea, dar Helen Bentwich ştia cu siguranţă acest lucru. Helen era şi ea dintr-o familie de bancheri evrei şi, prin urmare, la curent cu felul în care Germania îi lipsea pe evrei de orice.

— *Willkommen în England*[28]*,* Alan, a zis Helen Bentwich.

Lui Truus i-a venit să plângă la auzul numelui băiatului, întâmpinat în limba sa maternă.

În timp ce Truus apuca mâna următorului copil aflat la rând, Harry Heber, în vârstă de şapte ani, Helen a mângâiat cu duioşie capul animăluţului de pluş al lui Alan Cohen… era greu de spus ce reprezenta; fusese dezmierdat până nu mai rămăsese mare lucru din el.

— *Und wer ist das?* l-a întrebat Helen pe băiat. *Cine este acesta?*

Alan a răspuns vesel:

— *Herr Bär. Er ist ein Bär!*

— Chiar aşa, este un urs, nu-i aşa? a zis Helen cu vioiciune. Ei bine, domnule Cohen şi domnule Urs, domnul Bates, aici de faţă, o să vă ajute să urcaţi în autobuz, a spus ea, arătând spre două autobuze supraetajate care aşteptau la o mică depărtare. Ceilalţi copii vor veni şi ei, dar mă tem că, fiind primii, s-ar putea ca timp de un minut…

Truus a privit în lungul a ceea ce părea, în ciuda distanţei lungi pe care băiatul o străbătuse deja, o pustietate care se întindea între ei şi autobuzele care aşteptau. I-a spus băiatului în limba lui:

— Alan, ce ar fi ca tu şi domnul Urs să aşteptaţi aici un minut, până ce îi prezint eu pe Harry şi pe Ruth doamnei Bentwich, apoi domnul Bates vă va conduce pe toţi trei? În felul acesta, tu şi domnul Urs nu veţi fi nevoiţi să aşteptaţi singuri în autobuz. Eşti de acord?

Băiatul a încuviinţat din cap solemn.

[28] Bun venit în Anglia, Alan! (în limba germană în original).

Helen şi Truus au schimbat o privire înţelegătoare.

— Doamnă Bentwich, a spus Truus, strângând uşor mâna lui Harry, vi-l prezint pe Harry Heber.

Din nou, trecând mâna băiatului în mâinile lui Helen.

— Iar aceasta este sora mai mare a lui Harry, Ruth. Sunt din Innsbruck, unde părinţii lor erau postăvari.

În gara din Viena, sărmanul tată rostise o binecuvântare peste capetele iubiţilor săi copii.

— Lui Ruth îi place să deseneze, a zis ea.

Fata îi povestise lui Truus despre creioanele cu mină din cărbune aflate în valiza ei; era tot ce îi rămăsese fetei: câteva haine şi creioanele de desen. Dar Ruth şi Harry se aveau unul pe celălalt. Mulţi dintre copii nu mai aveau nici măcar atât.

Două autobuze se umpluseră, iar Truus îşi luase la revedere în inima ei de la mai mult de o sută dintre copii, cei mai mari urmând să meargă spre Lowestoft, iar cei mai mici spre Dovercourt, când Stephan Neuman a ajuns la capătul şirului. În mână nu ţinea decât o singură valiză, scăpată acum de scutecele şi batistele jilave şi ducând numai un schimb de haine, jurnalul umed şi cartea distrusă.

— Doamnă Bentwich, i-a spus lui Helen, permite-mi să ţi-l prezint pe Stephan Neuman, Carl Füchsl avea pojar. Mi s-a părut mai bine să îl înlocuiesc cu un copil sănătos, decât să îţi aduc un vapor întreg de copii bolnavi.

— Mulţumesc pentru asta, Truus! a zis Helen.

— Tatăl lui Stephan…

Tatăl lui Stephan fusese fabricant de ciocolată înainte de a muri în acea înfiorătoare noapte de violenţe împotriva evreilor din Germania.

— Familia lui Stephan a dat lumii unele dintre cele mai bune soiuri de ciocolată, iar Stephan însuşi este un bun scriitor, mi s-a spus, a zis Truus, amintindu-şi de felul în care Žofie-Helene pledase cazul băiatului la înregistrare. Are şaptesprezece ani, iar engleza lui este excelentă. Acum, ştiu că îi trimiţi spre Lowestoft pe copiii mai mari, care nu au fost încă plasaţi la familii, dar fratele mai mic al

lui Stephan, Walter, se află mai în spate, împreună cu o prietenă de-a lor, care este şi ea o persoană foarte responsabilă. Ai putea să îl trimiţi pe Stephan, împreună cu prietena lor, Žofie-Helene Perger şi Walter la Dovercourt? Îmi imaginez că ai nevoie de câţiva copii mai mari care să aibă grijă de cei mici, iar unul care vorbeşte engleza ar fi de mare ajutor.

Helen a tăiat numele Carl Füchsl din dreptul numărului 120, a inserat numele şi vârsta lui Stephan în locul lui şi a notat Dovercourt.

— Mergi la autobuz, Stephan, a zis Truus.

— I-am promis mamei că nu îl voi scăpa din privire pe Walter, a zis Stephan într-o engleză perfectă, deşi cu accent.

— Dar nici nu urma să te afli în acest transport.

— Eu i-am spus că sunt. Nu credeam că îl va lăsa să plece altfel. Iar ea este…

Şi-a înăbuşit emoţia.

— Iar mama mea este moartă.

Truus i-a pus o mână pe umăr, spunând:

— Tot, Stephan? Das habe ich nichtgewusst…[29]

Stephan, agitat, a încercat să explice.

— Nu, nu moartă. Este…

Înţelegând că, fie că îl ştia, fie că nu, cuvântul nu îi venea pe limbă de epuizare şi ruşine, Truus i-a explicat lui Helen că mama băiatului era bolnavă, nevrând să explice cât de bolnavă, dar încercând să o facă să înţeleagă prin mimica ei că în curând băieţii aceştia nu se vor mai avea decât unul pe celălalt. Câţi dintre copii vor înfrunta acest viitor? Dar Truus nu putea schimba situaţia; nu putea face decât ceea ce putea face.

Helen Bentwich a zis:

— Stephan, în acest caz, ce ar fi să îl aştepţi pe fratele tău lângă autobuz? Eu o să am grijă ca tu şi el să rămâneţi împreună.

★

Se apropiau de capătul rândului când Truus, prezentând

[29] Moartă, Stephan? Asta nu știam... (în limba germană în original).

fiecare copil lui Helen pe numele său, a ajuns la Žofie-Helene şi la bebeluş, împreună cu micul Walter. Bebeluşul era tăcut, probabil dormea. Era un copilaş atât de cuminte. Cine ar refuza un copil atât de cuminte?

— Doamnă Bentwich, ţi-o prezint pe Žofie-Helene Perger, a zis ea.

— Helene, te cheamă la fel ca pe mine, deşi numele meu nu are o pronunţie atât de frumoasă, a zis Helen.

— Žofie a fost atât de bună, încât să aibă grijă de acest bebeluş pe tot drumul încoace de la Viena, a zis Truus. Copilul a fost…

Dumnezeule mare, avea să plângă chiar acum, când aceşti copii depindeau mai mult de puterea ei?

Helen a dus o mână la braţul ei, ceea ce a părut să o domolească, aşa cum făcuse în ziua aceea în care s-au cunoscut, când Truus stătea în mijlocul biroului lui Helen cu globul de sticlă în mână şi timp de o clipă îşi lăsase mintea să-şi imagineze un copil care ar arăta ca Joop, care într-o zi ar construi un om de zăpadă, sau ar arunca cu un bulgăre în ea, făcând-o să râdă.

— Copilul a fost pus în tren de mama sa, a reuşit să zică Truus, încă incapabilă să înţeleagă, să îşi imagineze adâncimile disperării care ar face-o pe o mamă să pună un copil atât de neajutorat în braţele unei fete care nu este nici ea decât un copil, fără un nume şi fără speranţa de a-şi mai găsi vreodată copilul.

O mamă care îşi imagina că îşi dă copilul pentru a fi dus la adăpost, când în realitate copilul putea scăpa din braţele fetei, putea să cadă peste balustrada feribotului, în apă. Putea fi pus în pat seara de o femeie care l-ar putea iubi ca pe propriul copil, numai ca să moară într-o unitate friguroasă de carantină, într-o ţară străină. Putea muri într-o unitate de carantină, când ar fi fost atât de uşor să trăiască cu un cuplu fără copii, care ar fi iubit-o, care ar fi reuşit cumva să o elibereze pe mama ei, să reunească mama şi copilul.

— Este pusă în tren într-un… S-a întors spre Truus. Cum se spune *Picknickkorb,* Tanti Truus? a întrebat Žofie-Helene.

— Într-un coş de picnic, a reuşit Truus să spună.

— Nu ştiam că este un bebeluş, a zis Žofie.

Helen s-a uitat la fată cu priviri neîncrezătoare. Desigur că i se părea o poveste improbabilă şi era o poveste diferită de cea pe care i-o spusese fata la început lui Truus. Lui Truus i-a revenit în minte relaţia de prietenie dintre Žofie şi Stephan, băiatul având aproape optsprezece ani şi în mod vădit îndrăgostit de ea, iar fata nu cu mult mai tânără şi amorezată şi ea de el.

— Ei bine, nu ştim cine este copilul, i-a spus ea lui Helen. Cel puţin afirmaţia aceasta era adevărată, mai ales în ceea ce o privea pe ea. Va fi primul copil plasat, pun pariu: un copil mic, fără părinţi care să îl ceară înapoi.

Helen a cercetat chipul lui Truus atât de lung, încât Truus a trebuit să îşi înfrângă dorinţa de a întoarce capul.

— Ce nume să scriu în dreptul ei, atunci? a întrebat Helene.

— Johanna, a zis Žofie-Helene.

— Bebeluş fără nume, a spus Truus cu fermitate. Aşa, noii ei părinţi nu se vor simţi împovăraţi în alegerea unui nume. Cred că, dacă le trimiţi pe amândouă la Dovercourt, Žofie-Helene va avea grijă de fetiţă până ce va fi plasată într-o familie.

Žofie a rămas tăcută cât timp Helen i-a bifat numele pe listă.

— În regulă, te poţi îndrepta către autobuz, a spus Helen.

— Să îl aştept pe Walter? a întrebat fata în limba ei, adresându-se lui Truus. Era înaintea mea. Este numărul cinci sute douăzeci şi doi, iar eu sunt cinci sute douăzeci şi trei.

Truus a zâmbit. Fata avea un suflet bun şi cine era ea să o judece, având în vedere viaţa la care fusese condamnată Žofie în ultimul an, tatăl mort, mama, Dumnezeu ştie unde, familia ei nici măcar nu era de origine evreiască, iar mama şi-a pus familia în pericol de dragul altora. Şi, de fapt, o credea pe fată. Simplitatea poveştii cu coşul de picnic suna a adevăr: bebeluşul pus în ultima clipă în braţele cuiva care să o salveze, pus în tren numai când mamei nu i-a rămas

altă variantă şi nici timp să se răzgândească.

— Doamnă Bentwich, Žofie va aştepta aici cât timp ţi-l prezint pe prietenul ei, Walter Neuman, a zis ea, luând mâna lui Walter. Este fratele mai mic al lui Stephan Neuman, care a aşteptat răbdător în tot acest timp.

Helen Bentwich s-a uitat în direcţia autobuzului, de unde privea cel mai mare dintre fraţii Neuman. L-a mângâiat pe căpşor pe iepuraşul de pluş al lui Walter.

— Şi cine este acest domn? a întrebat ea. *Und wer ist er?*

— *Das ist Peter,* a zis Walter şi a continuat, explicând în germană, Žofie mi-a spus că nu are nevoie de un lănţişor al lui, că poate veni gratis pe numărul meu.

Žofie a dat din cap a încurajare.

— Este un număr special, a zis ea. Are zece... noi le zicem *faktoren?* Unu, doi, trei, şase, optsprezece, douăzeci şi nouă, optzeci şi şapte, *Einhundertvierundsiebzig, Zweihunderteinundsechzig, Fünfhundertzweiundzwanzig*[30]*.*

Helen a râs încântată.

— *Willkommen in England, Walter und Peter,* a zis ea. Sunteţi amândoi norocoşi, după cum se pare!

Truus a privit cum cei trei copii s-au îndreptat spre băiatul cel mare, Stephan l-a ridicat în braţe pe Walter cu atâta bucurie şi l-a învârtit şi l-a sărutat mai întâi pe el, apoi pe Peter Iepuraşul, în timp ce Žofie-Helene râdea, iar bebeluşul s-a trezit; bebeluşul a scos un gângurit încântător, care nu ar putea supăra pe nimeni, chiar de ar fi să te ţină treaz noaptea întreagă.

— Un bebeluş pe care nu îl caută nimeni, Truus, a zis Helen.

Truus şi-a ferit privirile, uitându-se în schimb la apa de oţel ce se lovea ritmic de carena feribotului care o va duce acasă, singură.

— Te-ai gândit că ai putea să o iei cu tine, la Amsterdam?

— Pe fetiţă?

Helen i-a aruncat o privire.

— Nu este prea târziu, a zis ea, ridicând o mână pentru a

[30] O sută șaptezeci și patru, două sute șaizeci și unu, cinci sute douăzeci și doi (în limba germană în original).

atrage atenţia şoferului şi făcându-i semn să aştepte. Până când pleacă autobuzul, mai pot schimba lista.

Truus a privit cum copiii dispar în interiorul autobuzului, încercând să îşi imagineze vieţile lor aici. Totul va fi bine pentru bebeluş. O femeie cu inimă bună sigur îşi va dori un copil mic, la fel ca Truus. O femeie asemenea ei va vedea în copilul acesta o binecuvântare de la Dumnezeu. O femeie se va îndrăgosti de bebeluş şi va purta în suflet vinovata speranţă secretă că nu va veni niciodată un părinte să îl ia înapoi. Care erau şansele? Ce le va face Hitler evreilor dacă va fi război? „Dacă" – de parcă exista vreun dubiu că războiul va începe, în ciuda faptului că lumea întreagă se prefăcea că nu va veni.

A privit către scurtul şir de copii care aşteptau încă pe pasarelă şi pe feribot, către întinderea mării pe care urma să o traverseze din nou, fără copii bolnavi pe care să îi îngrijească, nimic care să îi îndepărteze gândurile de la făgaşul dureros printre ce avea şi ce nu avea, familia pe care ea şi Joop se pare că nu o vor avea niciodată.

— Mai sunt o sută de copii care aşteaptă în Olanda, un alt feribot de organizat, a zis ea. Şi în Austria sunt încă atât de mulţi copii.

Helen a prins-o de mână pe Truus, aşa cum aceasta din urmă îi luase de mână pe copii înainte de a-şi lua rămas-bun de la ei, trimiţându-i către noua lor viaţă.

— Eşti sigură, Truus?

Truus nu era sigură de nimic. Fusese sigură vreodată? În timp ce privea, neputând să îi răspundă lui Helen, să spună că nu la bebeluş îi era greu să renunţe, au început să cadă fulgi uşori de zăpadă.

Helen a strâns-o de mână, înţelegând cumva ceea ce nici Truus însăşi nu înţelegea bine, apoi a făcut un semn şoferului de autobuz, iar motorul a prins viaţă. Un copil striga din autobuz, apoi Žofie-Helene striga de la unul din geamurile de la etaj: „Te iubim, Tanti Truus!" Geamurile autobuzului, cele de jos şi cele de sus, s-au umplut deodată cu mâinile fluturânde ale copiilor care strigau „Te iubim, Tanti Truus! Te iubim!" Îl vedea pe Walter, fluturând lăbuţa

lui Peter Iepuraşul în semn de rămas-bun. Şi pe Žofie-Helene, care ţinea bebeluşul cu faţa spre ea şi îi flutura degetele de copil rămas fără mamă, în vreme ce autobuzul se îndepărta huruind, iar Žofie-Helene flutura şi ea o mână.

Dovercourt

Stephan privea pe geam, cu Walter în braţe, în timp ce autobuzul trecea pe sub un panou pe care scria „Tabăra de Vară Warner”. Au avansat pe o alee de acces udă în urma scurtei rafale de ninsoare care se terminase deja, lăsând lumea mai înfrigurată, dar nu şi mai frumoasă. Autobuzul a oprit într-un complex alcătuit dintr-o clădire centrală lungă şi scundă şi căsuţe triunghiulare învechite, aliniate de-a lungul plajei bătute de vânt.

— Lui Peter îi este frig, a zis Walter.

Stephan i-a înconjurat cu braţele pe fratele său şi iepurele lui de pluş.

— Nu îţi face griji, Peter, a spus el. Uite, se vede fumul care iese din şemineu în clădirea cea mare. Cred că într-acolo mergem.

Dar copiii din autobuzul aflat înaintea lor îşi duceau deja valizele spre căsuţele lipsite de coşuri de fum. Numai adulţii care au ieşit din maşini s-au îndreptat spre clădirea cea mare.

O femeie care ducea o mapă cu clips a urcat în autobuz.

— Bine aţi venit în Anglia, copii! le-a zis ea. Eu sunt domnişoara Anderson. Vă rog să îmi spuneţi numele voastre pe măsură ce debarcaţi. După ce vă voi da numărul cabanei, vă puteţi lua lucrurile.

Copiii au schimbat priviri confuze.

Žofie i-a şoptit lui Stephan:

— Ce înseamnă a „debarca”?

Stephan nu ştia cuvântul, dar înţelesese că femeia voia ca toată lumea să meargă de la autobuz la căsuţe.

— Die Hütten, a zis el. Căsuţele.

Cu siguranţă există calorifere electrice în căsuţe.

— Mergi tu înainte, dar mă aştepţi? l-a rugat Žofie.

Stephan şi Walter au coborât scările, cu Žofie şi bebeluşul chiar în spatele lor, şi s-au alăturat şirului de copii de la etajul inferior al autobuzului.

— Stephan şi Walter Neuman, a zis Stephan când le-a

venit rândul.

— Walter Neuman, tu eşti în cabana douăzeci şi doi, copile, a spus domnişoara Anderson. Apoi a verificat încă o dată lista. Nu am aici niciun Stephan Neuman, a zis ea. Te-ai urcat greşit în autobuz. Aici este Dovercourt. Copiii mai mari sunt trimişi la Lowestoft.

— Eu sunt Carl Füchsl, a spus Stephan, neştiind sigur cum să pronunţe numele mai clar în această limbă învăţată. El are… *masern?* Este bolnav. Doamna Bentwich mi-a spus să ajut cu băieţii mai mici.

Domnişoara Anderson l-a privit lung, poate încercând să înţeleagă dacă este capabil de o asemenea sarcină.

— Bine, cabana paisprezece.

— Tanti Truus a spus că eu şi fratele meu vom fi împreună.

— Cine? A, bine. Rămâi aici până ce îi aranjez pe ceilalţi, apoi vom găsi o cabană pentru voi doi.

Stephan i-a mulţumit cu cele mai frumoase cuvinte pe care le ştia în engleză şi l-a înghiontit pe Walter, care a spus şi el „mulţumesc” în engleză.

Când s-au dat într-o parte, iar domnişoara Anderson i s-a adresat lui Žofie, un bărbat şi o femeie s-au apropiat de Walter.

— Uite, George, ce băieţel simpatic! a zis femeia.

— Suntem fraţi, a zis Stephan.

— Draga mea, am ales deja un băiat din lotul german, a spus omul. Cred că, la vârsta ei, doica nu se poate ocupa decât de un singur băieţel de cinci ani. Ni s-a spus să mergem şi să îl luăm.

Domnişoara Anderson, care vorbea cu Žofie-Helene, a zis:

— Dumnezeule, acest autobuz este plin de copii pe care nu ne aşteptam să îi primim? În regulă, stai acolo, lângă băieţi, şi lasă-mă să termin cu restul copiilor.

Femeia care îl găsise pe Walter simpatic a exclamat:

— George! Ah, ce mi-ar plăcea un bebeluş care să fie al nostru. Ne-au spus că nu vor fi copii atât de mici. Te rog, ia-l înainte să îl ia altcineva.

— Aceşti copii tocmai au sosit din Austria, a zis soţul ei. Nici nu s-au spălat încă.

Soţia a mângâiat faţa pruncului, spunând:

— Cum te cheamă, micuţule?

— Pe sora mea o cheamă Johanna, a zis Žofie-Helene.

Soţia a încercat să ia copilul din braţele lui Žofie, dar Žofie a ţinut-o strâns.

— Eşti cam mare să ai o soră atât de mică, nu-i aşa? a zis femeia, făcând un pas înapoi, ca şi cum Žofie ar fi fost infectată.

Žofie a privit-o cu o expresie pe care Stephan nu o văzuse niciodată în ochii ei: nesiguranţă. Era atât de inteligentă. În limba ei maternă, ştia întotdeauna totul.

Femeia l-a luat pe soţul ei de braţ şi a pornit către clădirea principală, spunând:

— Cerule, ne trimit fete ruinate!

Stephan a rămas privind în urma lor, vrând să se ridice în apărarea lui Žofie, deşi nu pricepea cu exactitate ce voia să spună femeia. Ruină. La fel ca ruinele oraşului Pompeii, care nu va fi reconstruit niciodată. Nu se poate reconstrui ceva ce a ajuns ruine, dar se poate ca un lucru să fie ruinat şi totuşi încă în perfectă stare.

Un altfel de viză de ieşire

Ruchele a început să plângă cu mult timp înainte ca bunicul lui Žofie-Helene să termine ce venise să îi spună, că toţi cei trei copii ajunseseră în siguranţă în Anglia.

Otto Perger a lăsat deoparte pălăria, pe care până atunci o ţinuse în mâini. Ruchele s-a făcut cât a putut de mică, de teamă că o va atinge. Nu credea că poate suporta manifestări de afecţiune.

— Stau într-o tabără de vacanţă în Harwich, până ce vor fi plasaţi la familii, a spus el.

Ea a plâns şi a plâns şi a tot plâns – o slăbiciune, ştia asta. Trebuia să facă un efort şi să se adune, dar nu putea. Şi oricum, nu mai avea ce să adune din ea.

— Este atât de greu să îi ştim departe, a conchis Herr Perger.

Ruchele şi-a adunat puterile numai cât să spună:

— Este o uşurare să îi ştim în siguranţă. Vă mulţumesc, Herr Perger.

Omul a zâmbit uşor.

— Otto, a zis el. Vă rog.

Ar fi trebuit să îi răspundă spunându-i numele ei de botez, dar nu se putea forţa să o facă. Nu pentru că, aşa cum sigur îşi va imagina el, chiar şi aici, chiar şi deposedată de tot ce îi conferise sentimentul de demnitate umană, se simţea deasupra lui. Nu simţea asta. Înţelegea că odată avusese această senzaţie şi regreta. I-ar fi plăcut să îi ceară iertare, dar îi rămăsese atât de puţină putere şi mai avea acest ultim lucru de care să se ocupe.

A tras din ultimul sertar al biroului vreo patruzeci de plicuri mici care conţineau scrisori pe care le scrisese pe hârtie împrumutată, cu timbre pe care i le cumpărase Frau Isternitz cu ultimii bani pe care îi dăduse Michael. Pe plicuri erau scrise numele lui Stephan şi Walter, dar lipsea adresa. Simpla mişcare i-a provocat durere, dar a refuzat ajutorul lui Otto. Nu trebuia să o creadă slabă. Dacă trebuia să vadă ceva la ea – mai bine nu ar fi văzut nimic, dar dacă tot era

să vadă –, mai bine să fie puterea ei, hotărârea ei.

I-a întins toate plicurile, mai puţin ultimul, netimbrat.

El a rămas cu ochii aţintiţi la scrisori, refuzând să le ia, ca şi cum ar fi ştiut ce spuneau şi ce i se cerea să facă.

— Herr Perger, a început ea, îmi este foarte greu să ies şi mi-a rămas atât de puţin timp…

— Nu, nu le iau, nu s-a lăsat el.

— Este nedrept să vă cer ceva, ştiu, a recunoscut ea. Eu sunt evreică.

— Nu este vorba despre asta, a zis el. Sigur că nu despre asta este vorba, Frau Neuman. Nu trebuie să…

— Le-aş da altcuiva, a zis ea, dar noi suntem… Nimeni nu îşi imaginează că vom rămâne aici. Soţul meu a murit deja, Herr Perger, iar eu voi muri oricum. Vedeţi că sunt pe moarte: mi-au lăsat o cameră întreagă numai pentru mine.

Şi-a adunat toate puterile ca să zâmbească slab. Spera că era un zâmbet. Trecuse atât de mult timp de când zâmbise ultima oară.

— Sunteţi bun să îmi faceţi acest serviciu? l-a implorat ea. Dacă nu pentru mine, atunci pentru fiii mei.

Îi era tare recunoscătoare pentru dragostea arătată lui Stephan.

— Trimiteţi câte o scrisoare pe săptămână, ca să ştie că sunt bine.

— Aţi putea să…

— Ca să se poată ocupa de noua lor viaţă în Anglia şi să aibă grijă unul de celălalt, fără să îşi facă griji pentru mine.

Cuvintele veneau ca şoapte, cu durere fizică, dar şi altminteri.

— Ultima scrisoare este scrisă de o altă mână, ca să îi informeze că am murit, a reuşit să mai spună. Se vor aştepta la asta, Stephan cel puţin, şi nu vreau să sufere pentru că nu primesc veşti de la mine.

El şi-a dus degetele nesigure la barbişon.

— Dar… Dar când voi şti când să o trimit?

Ruchele l-a privit fără să spună nimic. Era bătrân, iar ochii din spatele ochelarilor rotunzi şi grei aveau un început de cataractă. Dacă ar fi silită să traducă totul în cuvinte, el

s-ar opune. Oricine s-ar opune. Chiar şi un om bătrân, care ar putea să înţeleagă.

— Frau Neuman, dumneata… Şi-a pus palmele peste mâinile ei, peste scrisori. Nu trebuie să…

— Herr Perger, ceea ce trebuie să fac în viaţă este să mă asigur că fiii mei vor ajunge bărbaţi de nădejde. Fermitatea din propria voce a surprins-o, aşa cum, fără îndoială, îl surprinsese şi pe el. Nu am cuvinte să vă mulţumesc pentru că mi-aţi permis să îmi duc datoria la capăt, a continuat ea pe un ton mai blând. Acum lăsaţi-mă să mă odihnesc ştiind că fiii mei sunt în siguranţă.

I-a băgat scrisorile între mâini.

— Nu au adresă, a zis el.

— Nu ştiu unde se vor afla, dar aţi putea să îi scrieţi lui Žofie că dumneavoastră aţi adăugat adresa şi le-aţi pus la poştă, pentru că mie îmi este greu să scriu? Žofie, cred eu, va şti întotdeauna unde se află Stephan.

Ochii i se umpleau din nou de lacrimi. Cum va putea fetiţa aceasta străină să îi împlinească speranţele pe care le avea pentru Stephan şi, odată cu el, pentru Walter?

— Mă voi întoarce mâine, a zis Otto Perger. Voi aduce ceva de mâncare. Trebuie să mâncaţi, Frau Neuman.

— Vă rog, nu vă neliniştiţi pentru mine, a zis ea, doar puneţi scrisorile la poştă una după alta.

— Dar trebuie să vă păstraţi puterile. Fiii dumneavoastră au nevoie să fiţi puternică.

— Voi primi toate îngrijirile de care am nevoie de la vecinii mei, iar dumneavoastră nu aţi face decât să vă puneţi în pericol.

I-a cercetat chipul. Ştia fără să ştie – o vedea în ochii lui din spatele lentilelor, o simţea în tensiunea mărită din degetele cu care ţinea scrisorile. Voia să ştie şi nu voia.

Nu şi-a ferit privirile. Dacă îi înfrunta privirea, dacă îşi păstra puterea până în ultimul moment, va ezita să se întoarcă, să vină nepoftit.

— Atunci, peste câteva zile, a zis el.

— Vă rog, scrisorile sunt singura rugăminte pe care o am la dumneavoastră.

— Când voi primi veşti de la Žofie-Helene. Sunt sigur că veţi dori să aflaţi când primesc de veste de la ea. Iar eu voi dori să aflu ce veşti aflaţi de la Stephan şi micuţul Walter.

A încuviinţat din cap, temându-se că nu va pleca dacă s-ar fi opus, iar acum, că îi pusese scrisorile în mâini, trebuia ca el să plece. Ce ar face dacă bătrânul s-ar răzgândi? – un gând care i-a trecut prin minte când a amintit de scrisorile pe care le va primi de la fiii ei.

S-a ridicat fără tragere de inimă, întorcând capul din uşa mică şi hodorogită. Ea a închis ochii, ca şi cum nu se mai putea lupta cu somnul.

Când uşa s-a închis fără zgomot în urma lui, ea a scos din plicul rămas o fotografie cu Stephan şi Walter împreună. A sărutat fiecare chip o dată şi apoi încă o dată.

— Sunteţi băieţi tare buni, a şoptit ea. Sunteţi băieţi tare buni şi aţi adus atâta dragoste în viaţa mea.

A băgat fotografia între haine, la piept, apoi a scos un şerveţel din plic şi a desfăcut ultima dintre ramele de ras ale lui Herman.

— PARTEA A III-A —
TIMPURILE DE DUPĂ,
IANUARIE 1939

Iepurele numărul 522

Stephan s-a aşezat pe marginea patului lui Walter.

— Haide, Wall, este timpul să te mişti, i-a zis cu blândeţe. Ceilalţi băieţi au plecat de multă vreme.

A tras pătura într-o parte.

— Este o nouă zi, un nou an!

Walter şi-a tras pătura înapoi peste cap.

— Ai pierdut deja micul dejun, a zis Stephan.

Primul mic dejun din 1939. În numai câteva săptămâni, Stephan va împlini optsprezece ani. Şi atunci? Dacă el şi Walter nu erau plasaţi la o familie înainte ca el să împlinească optsprezece ani, îi va mai căuta o familie de plasament?

— Lui Peter nu îi este foame, a zis Walter. Peter spune că este prea frig ca să mănânce.

„Isteţ iepure”, şi-a zis Stephan.

— Am o scrisoare nouă de la Mutti, a zis Stephan.

Poşta taberei, aflată la un capăt al sălii principale din clădirea cea mare, era închisă duminica, dar Stephan păstrase scrisoarea venită cu o zi în urmă, vrând să o aibă astăzi, după plecarea potenţialilor părinţi. Era obositor, o zi întreagă de stat pe scaun şi de făcut conversaţie politicoasă cu străini care ţineau în mâini viitorul tău, pe care îl puteau azvârli la gunoi. Până acum, viitorul lui şi al lui Walter fusese azvârlit la gunoi. Dar aceasta era abia a treia duminică, iar săptămâna trecută fuseseră vizitaţi de foarte puţini potenţiali părinţi, căci fusese Crăciunul. Acasă, ar fi avut *Christkindlmarkt,* cu turtă dulce şi *glühwein* şi decoraţiuni, oameni veniţi din toată ţara să vadă bradul din Rathausplatz. Acasă, ar fi decorat bradul cu ornamente aurii şi argintii şi o stea făcută din paie, ar fi aprins luminile bradului şi ar fi schimbat cadouri în ajun de Crăciun şi ar fi cântat „Stille Nacht! Heilige Nacht!” – aceeaşi melodie, dar cu versuri atât de diferite de cele pe care le cântau englezii. Nişte băieţi de la un colegiu de lângă tabără îi învăţaseră versiunea în engleză, ca modalitate de a începe să înveţe

limba. Stephan se întreba cu cine cântase Mutti, sau dacă ea cântase.

L-a ridicat pe Walter în capul oaselor şi i-a tras un al doilea pulover peste cămaşa şi puloverul în care dormise, apoi i-a pus paltonul şi fularul. Căciula şi mănuşile le avea deja; amândoi dormeau cu căciuli şi mănuşi, Stephan cu braţele încolăcite în jurul braţelor lui Walter, în acelaşi pat, pentru că le era mai cald împreună. Îi pusese pe toţi băieţii din cabană să doarmă cu căciuli şi mănuşi, câte doi în pat ca să se încălzească.

După ce Walter a fost îmbrăcat, Stephan i l-a întins pe Peter Iepuraşul, apoi a luat plăcuţa cu numărul lui Walter, gata să o strecoare peste capul fratelui său. Walter s-a lăsat în jos, încercând să se ferească de ea. În ultima vreme se încăpăţâna să nu o poarte. Nu că Stephan i-ar fi găsit vreo vină. Nici lui Stephan nu îi făcea plăcere să poarte eticheta, ura să fie redus la un număr rece, indiferent cât de speciale încerca Žofie să facă să pară numerele. Dar asta era regula: copiii de la Dovercourt erau obligaţi să poarte numerele, tot timpul.

— Ştiu, a zis el cu blândeţe. Ştiu, dar…

A luat plăcuţa şi a înfăşurat sfoara în trei, zicând:

— Ce ar fi ca astăzi să poarte Peter numărul?

Walter s-a gândit la propunere, apoi a încuviinţat din cap.

Stephan a înfăşurat sfoara peste capul lui Peter: iepurele numărul 522.

Era ceva mai cald în clădirea principală, datorită şemineurilor, totuşi copiii îşi luau micul dejun cu paltoanele pe ei, terminându-şi scrumbiile afumate şi terciul de ovăz la mesele lungi. La un radio se auzea muzică, iar doi băieţi mai mari strângeau pomul de Crăciun. Una dintre îngrijitoare a strigat în engleză către trei copii care se certau la masa de ping-pong.

— Aveţi grijă şi purtaţi-vă frumos, că altfel vă trimitem înapoi în Germania.

Copiii au întors capetele spre ea, dar dacă au înţeles ce spunea, nu au arătat-o.

Walter, confuz, a şoptit:

— Dacă sunt băieţel *rău,* mă pot întoarce acasă, la Mutti?

Deodată, Stephan a simţit că începe să îl doară gâtul.

— Cum aş supravieţui aici fără tine, cine mi-ar ţine de cald noaptea, Wall?

— Ai putea să fii şi tu băiat rău, a zis Walter, apoi s-a adresat iepuraşului: Peter, tu ai putea fi un iepure rău?

— Dar asta ar întrista-o pe Mutti, a zis Stephan. Cum ar putea veni ea în Anglia dacă noi ne ducem acasă?

— Putem citi scrisoarea lui Mutti acum? l-a rugat Walter.

Stephan a scos plicul din buzunarul paltonului cu degetele înmănuşate, numele lor scrise de mâna lui Mutti, dar adresa, ca şi pe primele două scrisori, scrisă de Herr Perger. Prima scrisoare a lui Mutti venise însoţită de un bilet de la bunicul lui Žofie, care le spunea să nu îşi facă griji în legătură cu mama lor, că o ajuta el – o ajuta punându-se pe el şi pe Johanna în mare pericol, Stephan ştia bine; dacă Herr Perger era băgat la închisoare pentru că a ajutat un evreu, cine va mai avea grijă de sora lui Žofie? Mama lor era încă reţinută de autorităţile naziste.

Stephan a privit prin încăpere în căutarea lui Žofie, dar ea nu venise încă, deşi tabla pe care angajaţii o foloseau pentru a scrie lista de copii aleşi să fie plasaţi în familii în fiecare săptămână era acoperită de ecuaţii care nu fuseseră acolo când Stephan plecase la culcare în seara dinainte.

— Putem citi scrisoarea lui Mutti acum, dacă o citim repede, i-a zis fratelui său. Dar nu plângem, da? S-ar putea ca familia care ne va lua să vină astăzi, peste numai câteva minute.

— Dacă ne aleg pe noi, a zis Walter, vom merge într-o casă cu căldură pentru mine şi Peter şi o bibliotecă pentru tine.

Stephan i-a întins scrisoarea.

— Putem spera că vom avea şi o bibliotecă, dar căldură cu siguranţă vom avea. De data asta citeşte tu.

— Peter vrea să citească, a zis Walter.

— Bine, Peter, atunci.

Walter, cu vocea pe care o folosea pentru Peter Iepuraşul, a citit:

Dragii mei fii,
Ne este dor de voi aici, în Viena, dar mă linişteşte să ştiu că sunteţi împreună în Anglia şi veţi avea mereu grijă unul de celălalt.

La fel începuseră şi primele două scrisori ale lui Mutti, scrisori pe care le-au citit şi recitit împreună de atâtea ori, încât Walter le memorase de-acum. Walter citea din ce în ce mai bine; citiseră mult împreună în ultimele două săptămâni, neavând ce altceva să facă. Cum mai toate cărţile din tabără erau însă în engleză, Walter se descurca acum să citească mai bine în engleză decât în propria limbă, fapt pe care l-a înţeles abia când Walter a ridicat ochii spre el cerând ajutor. Desigur, cărţile pe care le citeau erau tipărite, pe când Mutti scria de mână, iar scrisul ei era greu de descifrat până şi pentru Stephan. Şi el trebuia să facă apel la memorie.

Stephan i-a şters lacrimile lui Walter cu o batistă – un fost scutec din tren –, vorbindu-i cu blândeţe:

— Haide, Wall. Lacrimile sunt permise numai noaptea.

Žofie şi bebeluşul au venit lângă ei, bebeluşul înfăşurat în pături pe care le aduseseră câteva dintre femei. Stephan a luat ochelarii lui Žofie, aburiţi de schimbarea de temperatură de la frigul de afară la aerul oarecum mai cald dinăuntru. I-a şters cu degetele înmănuşate şi i-a pus la loc pe nas.

— Cine ar fi ghicit că se va răci? a zis el.

— Temperatura tot scade după solstiţiu, chiar dacă zilele se lungesc acum, deoarece căldura verii stocată în pământ şi în mări continuă să se disipeze, a spus Žofie.

— Eu şi Stephan am dormit împreună, cu toate hainele pe noi, şi tot mi-a fost frig! Peter a îngheţat. El nu are decât o jachetuţă. Dar poate ne ia o familie astăzi.

— Sunt sigură că da, Walter, a zis Žofie. Mi se pare că asta este săptămâna ta.

La tablă, una dintre femei a ridicat buretele şi a şters toate ecuaţiile. Stephan l-a luat pe Walter de mână, iar toţi patru s-au alăturat copiilor care se adunau în jurul ei, o fată exclamând: „Eu! Eu! Eu! Merg la o familie!”, în timp ce creta scârţâia pe tablă. Când lista a fost gata, şirul de copii format la uşă – care urmau să fie duşi înapoi, la cabane, ca să îşi strângă lucrurile – era alcătuit numai din fete şi băieţei foarte mici. Ceilalţi au început să se aşeze la mese. Urmau să vină potenţialii părinţi.

— Bine, Wall-man, a zis Stephan. Să te aud.

— Bună ziua. Vă mulţumim că ne vizitaţi astăzi, a zis Walter, într-o engleză mai limpede decât fusese în urmă cu o săptămână. Practica te face mai bun, chiar dacă nu perfect.

— Vreau să stau cu Žofie şi Johanna, a zis Walter. Toţi părinţii vin să o vadă pe Johanna.

Aşa că au stat ca întotdeauna, alături de Žofie şi de bebeluş, pe scaunele care fuseseră întoarse cu spatele la mese, ultimele farfurii de la micul dejun fiind deja îndepărtate în vederea pregătirii unei alte duminici lungi şi triste a ceea ce Stephan începuse să considere a fi „Inchiziţia”. Cu toate acestea, privea cu speranţă când uşile s-au deschis şi potenţialii părinţi au pătruns înăuntru.

Nouăsprezece lumânări

Stephan s-a trezit tresărind, dezorientat de micuţa cabană mohorâtă şi de fratele său ghemuit lângă el în pat. Astăzi împlinea optsprezece ani. Dacă s-ar fi aflat la Viena, nu ar mai fi fost admis în programul Kindertransport. Era deja în Anglia, dar nu fusese încă plasat la o familie. Oare îl vor trimite înapoi?

A închis ochii şi s-a văzut mergând spre patul lui cald, în palatul de pe Ringstrasse, despre care nu îi trecuse niciodată prin minte că ar putea aparţine altcuiva, nici chiar după ce fusese luat de nazişti. S-a văzut coborând scara de marmură, pe sub candelabrele de cristal, atingând statuile la fiecare cot al scării până la femeia de piatră de la capăt, cea cu sâni ca ai lui Žofie. S-a imaginat cum trece pe lângă picturile din hol – trunchiurile de mesteceni cu perspectiva lor ciudată; Malcestine pe lacul Garda, făcut de Klimt, unde îşi petreceau uneori vacanţele de vară; pictura lui Kokoschka, înfăţişând-o pe mătuşa Lisl. S-a văzut intrând în salonul de muzică, unde cânta Suita nr. 1 pentru violoncel a lui Bach – preferata lui. A văzut un tort făcut din cea mai fină ciocolată a tatălui său şi gătit de Mutti numai anul trecut, după care fusese nevoită să stea tot restul zilei în pat, obosită de pregătirea unui simplu tort. Tatăl său ar aprinde lumânările de pe tort, aşa cum făcuse la fiecare sărbătorire a zilei de naştere a lui Stephan, până la aceasta. Nouăsprezece lumânări ar fi fost, câte una pentru fiecare an şi una pentru noroc. Iar Stephan ar fi privit pe fereastră, aşteptând-o pe Žofie cu o nouă piesă pe care să i-o dea să o citească. Ar trebui să scrie o piesă nouă. Ar trebui să scrie în engleză, noua lui limbă. Dar nu ştia cum va suporta să scrie despre locul acesta.

Nu putea spune nimănui despre ziua lui de naştere. Nici lui Walter. Nici măcar lui Žofie-Helene.

S-a îmbrăcat în camera îngheţată, i-a trezit pe toţi băieţii şi i-a ajutat să se îmbrace, apoi i-a grăbit să traverseze curtea rece către clădirea principală. Le-a dat drumul la

joacă, iar Walter a plecat împreună cu ei, lucru care l-a bucurat pe Stephan. L-a privit pe fratele său o clipă înainte să o caute din priviri pe Žofie, care stătea ultima la lunga coadă din faţa oficiului poştal.

S-a dus lângă ea şi au aşteptat răbdători, ocupându-se de distrarea bebeluşului. Când a venit rândul lor, lui Stephan i s-au dat o scrisoare şi un pachet, de care abia a avut timp să se minuneze, când Žofie a spus:

— Uite, Stephan!

I-a arătat un plic, cu adresa scrisă nu de mâna bunicului ei, cu scrierea lui aplecată spre stânga, aşa cum se vedea pe plicul lui, ci cu un scris cu bucle graţioase.

I-a dat copilul lui Stephan şi a rupt plicul. Stephan a lăsat plicul şi pachetul pe una dintre mesele lungi, ca să nu scape bebeluşul. Scrisoarea sa avea, ca întotdeauna, numele lui şi al lui Walter scrise de mâna lui Mutti, iar adresa de Herr Perger. O va păstra până ce Walter termină joaca; era bucuros că fratele său îşi făcea prieteni. Dar pachetul îi era adresat numai lui, nu şi lui Walter, cu un scris mai ordonat decât al lui Mutti sau al lui Herr Perger. Fără timbre?

— Este de la mama! a exclamat Žofie-Helene. Sunt în Cehoslovacia! Mama a fost eliberată săptămâna trecută şi au plecat de îndată. Au scăpat de mâna lui Hitler.

Apoi a început să plângă, iar Stephan, ţinând bebeluşul cu un braţ, şi-a pus celălalt braţ peste umerii ei, stângaci, îmbrăţişându-i împreună pe ea şi pe copil.

— Ei, hai, nu plânge, a zis el. Sunt în siguranţă.

Dar Žofie a hohotit mai puternic.

— Sunt toţi împreună, a spus ea, iar acum nu vor mai veni în Anglia niciodată, nici măcar Johanna.

Stephan a luat scrisoarea cu mâna liberă şi a parcurs-o în grabă.

— Mama ta spune că vor solicita vize pentru Anglia din Cehoslovacia, Žofie. Nu va dura mult timp; merge mult mai repede pentru cei care nu sunt evrei. Pun pariu că până la primăvară vor fi aici.

Stephan nu s-a mai gândit la scrisoarea primită până când Žofie s-a oprit din plâns şi s-a aşezat la masă pentru a primi terciul de ovăz şi laptele turnat din căni mari, albe. În timp ce desfăcea pachetul, Žofie i-a zâmbit.

— E ziua ta!

— Şşşt! a făcut el, iar fata a privit în jur, alarmată. Optsprezece.

A scos din hârtia maronie în care era împachetată o carte, atent înfăşurată în hârtie de cadou şi legată cu o panglică. A rupt hârtia, dând la iveală un volum nou-nouţ: cartea lui Stefan Zweig, *Kaleidoscop* – cartea care aparţinuse tatălui său, pe care acesta i-o dăruise şi pe care el i-o dăduse lui Žofie, pe care Žofie i-o adusese înapoi în acele zile îngrozitoare, când trăia în subteranele Vienei.

— Ce carte frumoasă! a zis Žofie.

Stephan a deschis coperta şi a dat paginile.

— Este în engleză.

Žofie a spus:

— Este semnată, Stephan. Uite. Are o dedicaţie scrisă de Stefan Zweig. „De la un scriitor la altul, laolaltă cu urări de la mulţi ani de la o femeie care te admiră foarte mult.”

— De la un scriitor la altul, laolaltă cu urări de la mulţi ani de la o femeie care te admiră foarte mult, a repetat Stephan.

— Este de la mama ta?

Stephan a privit-o cu scepticism. Făcea pe neştiutoarea? Mama lui nu şi-ar fi ascuns identitatea. Mama lui ar fi scris „te iubeşte”, în loc de „te admiră”.

A căutat printre ambalajele aruncate, gândindu-se că, dacă într-adevăr nu venea din partea lui Žofie, atunci cine a trimis-o a inclus şi un bilet. Dar nu era nimic altceva care să indice de unde venea. Nicio felicitare. Nici măcar numele sau adresa expeditorului pe pachet.

— Nu a venit prin poştă, a zis el. Nu are ştampila poştei.

Ceea ce însemna că trebuia să fie de la Žofie.

— A fost livrată personal? a zis Žofie.

— Žofie, a zis el, nu îmi place să îţi spun asta, dar nimeni de aici nu ştie că astăzi este ziua mea, în afară de tine. Nici

Walter nu îşi aminteşte şi nu îşi dă seama.

Expresia de pe chipul ei: ruşine subită. Nu avea nimic pregătit pentru el. Niciunul dintre ei nu avea nimic.

— Pariez că este de la mama ta, a zis ea.

Dar cine în afară de Žofie ştia că aceasta era singura carte pe care o adusese cu el, că volumul lui fusese împachetat în scutece umede şi apoi fratele lui vomitase peste el? Cine în afară de Žofie şi-ar imagina că păstrase volumul distrus? Ruinat. Nu mai putea fi citit niciodată.

— Se prea poate să ai dreptate, a zis el, neconvins. Iar scrisoarea este categoric de la Mutti!

Aceasta purta ştampila poştei din Cehoslovacia. Probabil Herr Perger o avusese la el şi urma să o trimită când mama lui Žofie a fost eliberată şi au părăsit Austria. Trebuia să se considere norocos că Herr Perger îşi amintise să o pună la poştă. Spera că mama lui va putea găsi pe altcineva care să îi expedieze scrisorile. Ele l-au ajutat pe Walter să treacă greul, să se spele pe faţă în fiecare duminică dimineaţă şi să îşi pună cele mai bune haine, să îşi dea jos paltonul şi să aştepte din nou în încăperea mare şi rece pentru a fi ales. Se gândea că ar trebui să aştepte şi să deschidă scrisoarea împreună cu Walter, dar Walter se juca fericit, iar aceasta era ziua lui de naştere, în definitiv.

A deschis plicul, a scos hârtia subţire dinăuntru şi a citit: *Urări de la mulţi ani de la Viena.*

Lui Mutti îi părea rău că nu îi putea trimite un dar ca să marcheze ocazia, dar acum era bărbat în toată firea, avea optsprezece ani şi ea voia să îi spună cât de mândră era de el.

Cei nealeşi

Žofie-Helene era din nou aşezată la masa lungă împreună cu Johanna şi îl privea pe Stephan. Grandpapa ar fi zis că băiatul avea nevoie de o tunsoare, dar toţi băieţii din Tabăra de Vară Warner aveau acum nevoie de o tunsoare. Însă lui Žofie îi plăcea mai mult de acest Stephan mai puţin protocolar. Arăta îngrijit, chiar şi aşa, înfrigurat, fără palton şi mănuşi.

A scos paltonul lui Walter şi i-a îndreptat gulerul cămăşii şi sacoul.

— Încă o dată, Wall-man, a zis el.

— Lui Peter nu îi place cum se uită adulţii la el, a spus Walter.

— Ştiu. Şi eu încep să mă simt ca un măr stricat pe taraba de la piaţă, a zis Stephan. Dar nu a trecut chiar atât de mult timp. Încă o dată, haide.

— Bună ziua. Ne bucurăm că ne vizitaţi, a zis Walter, lipsit de entuziasm.

Žofie şi-a ascuns nasul în gâtul bebeluşului, gândindu-se la adevărata Jojo aflată acum în casa bunicii Betta, împreună cu Mama şi Grandpapa. Poate într-o bună zi Stephan va scrie o piesă despre toate astea, cu un personaj ca această doamnă cu înfăţişare plăcută care se apropia deja de Walter. Este un băieţel tare drăguţ. Ar fi putut ajunge deja la o familie bună, dacă l-ar fi lăsat Stephan, dar de fiecare dată când încerca să discute această problemă cu Stephan, el spunea că îi promisese mamei şi, oricum, ea vorbea? Dar cu siguranţă, acum, că avea optsprezece ani – fiind prea mare ca să fie plasat, deşi se prefăcea că nu este –, va accepta ca fratele său să fie luat.

— Cum te cheamă, băieţel? l-a întrebat femeia pe Walter.

Stephan a răspuns, aşa cum făcea întotdeauna:

— El este Walter Neuman. Eu sunt fratele lui, Stephan.

Žofie a oftat.

— Bună ziua, a spus Walter. Ne bucurăm că aţi venit să ne vizitaţi. Acesta este Peter Iepuraşul. Vine şi el cu noi.

Femeia a zis:

— Înţeleg. Voi vreţi să rămâneţi împreună, băieţi?

Asta spuneau toţi părinţii când îşi dădeau seama că vor fi nevoiţi să îl ia şi pe Stephan odată cu Walter.

Žofie a zis atunci:

— Stephan este un dramaturg foarte talentat.

— Un bebeluş! a exclamat femeia. Am crezut că nu sunt bebeluşi!

Şi-a legănat cheile în faţa Johannei, iar copila a întins mâinile după ele, gângurind.

Žofie a lăsat-o să o ia în braţe pe Johanna. Întotdeauna le permitea persoanelor pe care le plăcea să ia bebeluşul în braţe. Le era greu să o dea înapoi.

— Ah, da, cred că am casa potrivită pentru tine, i-a zis femeia Johannei.

Žofie a întrebat într-o engleză perfectă:

— Unde locuiţi?

— Unde locuiesc? a repetat femeia, luată prin surprindere şi apoi a râs cu căldură, un râs misterios pe care Žofie îl asocia cu persoanele cele mai inimoase. Ei bine, avem o casă pe Bishops Avenue, în Hampstead, nu-i aşa, drăguţo? Şi mai deţinem proprietatea Melford Hall, la ţară.

— Sună foarte frumos, a zis Žofie.

— Da, aşa este. Chiar aşa.

— Este în apropiere de Cambridge?

— Melford Hall? Da, este.

— Aş putea fi dădaca copilului, a zis Žofie. Eu am avut grijă de Johanna pe când lucram cu profesorul Gödel. La Universitatea din Viena. L-am ajutat la formularea ipotezei continuumului.

— Ah! Eu… Dar… Ei bine, nu cred că doica Bitt ar fi de acord. Este la noi de când s-a născut Andrew al meu, iar el are acum vârsta ta, aş zice. Tu eşti… ruda copilului… sora?

Žofie-Helene a privit-o, încercând să se decidă cum să răspundă mai bine. Era nevoie de ceva diferit, ştia asta, dar nu ştia ce.

Johanna a ridicat privirile spre ea, spunând:

— Mama!

Femeia, surprinsă, i-a dat-o înapoi pe Johanna lui Žofie-Helene. Apoi s-a îndepărtat în grabă.

Žofie a strigat după ea.

— Johanna şi Žofie-Helene Perger.

S-a întors către Stephan, care se holba la bebeluş.

— Nu ştiam că vorbeşte.

— Nici eu, a zis Žofie.

Şi-a frecat nasul de gâtul ei mic şi cald, zicând:

— Eşti o Johanna deşteaptă, asta eşti.

LEGE PRIVIND COPIII REFUGIAŢI PROPUSĂ ÎN CONGRESUL AMERICAN

Legea a întâmpinat opoziţia organizaţiilor preocupate
de soarta americanilor nevoiaşi
de KÄTHE PERGER

PRAGA, CEHOSLOVACIA, 15 februarie 1939 – O lege bipartizană a fost introdusă pe ordinea de zi a Senatului american de către senatorul de New York Robert F. Wagner şi pe cea a Camerei Reprezentanţilor de către Edith Nourse Rogers din Massachusetts, prin care se solicită primirea, într-o perioadă de doi ani, a unui număr de 20.000 de copii sub 14 ani, refugiaţi din Germania. Numeroase organizaţii caritabile lucrează în cel mai serios mod pentru a consolida susţinerea acestei legi, împotriva opoziţiei feroce născute din teama că ajutorul dat unor copii de altă naţionalitate se va face în dauna americanilor nevoiaşi.

Este nevoie de o imediată relaxare a restricţiilor privitoare la imigrare stabilite împotriva cetăţenilor Reichului, având în vedere tratamentul abject la care sunt supuse persoanele de origine evreiască în Germania, Austria şi Regiunea Sudetă, cedată Germaniei prin Pactul de la München, care a fost semnat anul trecut în septembrie în schimbul păcii. În ciuda pactului, Germania şi-a reînnoit de curând ameninţările de a ne distruge oraşele dacă nu sunt deschise graniţele cehe pentru a permite înaintarea trupelor sale...

O altă scrisoare

Stephan s-a ghemuit cu braţele înlănţuite în jurul lui Walter – era prea devreme pentru culcare, dar era deja întuneric şi, oricum, ce importanţă avea ce făceau? A încercat să îşi ia gândurile de la scrisoare, a şasea de la ziua sa de naştere, câte o scrisoare continuând să ajungă la ei în fiecare săptămână. Numele lui şi al lui Walter scrise de mâna lui Mutti, iar scrisoarea dinăuntru începând ca toate celelalte, prin a spune cât de dor îi era de ei şi că voia ca ei să ştie că îi este bine. Restul scrisorii relata despre faptele vecinilor ei din micul apartament din Leopoldstadt, în Viena. Dar adresa de pe plic era din nou scrisă de mâna lui Herr Perger şi purta ştampila poştei cehoslovace, cu timbre ceheşti lipite peste cele austriece.

Pe plajă

Stephan, Walter, Žofie şi bebeluşul stăteau pe o pătură aşezată pe nisip, Žofie lucrând la o demonstraţie în caietul din poală, Stephan scriind în jurnal. Iarna se înmuiase, iar nisipul era acum mai auriu şi oceanul mai albastru datorită albastrului cerului. Chiar dacă nu era propriu-zis cald, era totuşi destul de plăcut să stea afară în paltoane, cu apa clipocind spre ei, dar fără să îi atingă.

Walter a aruncat cartea de poveşti pe pătură, nemulţumit.

— Nu înţeleg nimic din cartea asta.

Stephan a închis ochii, văzând încă lumina soarelui prin pielea subţire a pleoapelor, simţindu-se vinovat pentru tot: pentru că îl ignorase zile la rând pe fratele său, în timp ce bătuse la maşina de scris Mark Stevens, pe care i-o adusese unul dintre studenţii care îi învăţau pe copii limba engleză şi care era un alt admirator al lui Zweig; pentru că duminica trecută dorise să îl dea pe Walter unui părinte, oricărui părinte; pentru dezamăgirea pe care o va simţi Mutti.

A pus un braţ pe umerii fratelui său şi a deschis cartea.

— Oare Peter ne poate ajuta să o citim? l-a întrebat. Se pricepe foarte bine să citească în limba engleză.

— Este chiar mai bun decât tine, a zis Walter, cuibărindu-se lângă Stephan, în căutare de afecţiune.

Sigur că avea nevoie de afecţiune. Sigur că Stephan nu îl putea da pe mâinile unui străin. Doar că uneori Stephan îşi imagina ce ar face el, neîmpovărat de grija fratelui său. Uneori îşi imagina că părăseşte tabăra şi îşi găseşte un loc de muncă, orice loc de muncă, undeva unde ar începe o viaţă nouă, ar aduna bani cu care să îşi cumpere cărţi şi hârtie, şi ar avea timp să scrie.

— Îţi aminteşti de toate cărţile din biblioteca lui Papa? i-a zis Stephan lui Walter. Pun pariu că acum Peter le-ar putea citi pe toate.

Parcă auzea vocea lui Mutti: *Walter ne va uita. Este prea*

mic. Nu îşi va aminti de noi, Stephan, decât prin intermediul tău.

Johanna a pornit-o în patru labe peste pătură, spre nisip, iar Žofie a aruncat cât colo caietul ca să ridice copilul, spunând:

— Asta, nu, nu se poate!

— Mama, a replicat copilul.

— Nu eu sunt mama, prostuţo, a zis Žofie drăgăstoasă. Mama este femeia care ne va lua acasă.

Urmărindu-le, Stephan a pipăit scenariul din ghiozdanul său – ghiozdanul, tot de la Mark.

— Am scris o piesă nouă, a zis el, luându-şi inima-n dinţi pentru a scoate scenariul şi a i-l întinde. M-am gândit că ai putea să îl citeşti şi să îmi spui ce crezi.

Gata, o făcuse. O spusese. Lucrul acesta trebuia făcut.

Când fata a luat paginile, Stephan l-a luat în braţe pe Walter şi s-a ridicat, punându-l pe fratele său în picioare alături de el, pe nisip.

— Hai să ne întrecem! a zis el, aşa cum îl provoca tatăl lui odată, în vacanţele de vară petrecute în Italia.

Împreună s-au întrecut până la malul apei, Stephan luptându-se cu dorinţa de a privi înapoi, spre Žofie-Helene, până ce au ajuns departe, pe plajă, iar Walter alerga după o pasăre la lumina neaşteptatelor raze ale soarelui. Žofie a rămas aşezată, cu fetiţa în braţe, cu capul aplecat peste paginile lui, cu părul căzut peste cuvintele pe care el le scrisese numai pentru ea:

PARADOXUL MINCINOSULUI
de Stephan Neuman
ACTUL I, SCENA I

În încăperea principală a Taberei de vară Warner, copiii stau aşezaţi, mai tăcuţi decât sunt de obicei copiii. Potenţialii părinţi privesc spre mese, ca şi cum ar fi în căutarea unei bucăţi de carne pentru cină, a unei pere nelovite, a unei vinete de pus într-un bol la masă, doar pentru decor. Au rămas numai copiii mai

mari, cei foarte mici au fost luaţi în săptămânile anterioare.

Lady Montague, înaltă şi elegantă, se apropie de o adolescentă frumoasă, Hannah Berger, care ţine în poală un bebeluş.

Lady Montague: Ce bebeluş frumos! Nu eşti mama copilului, nu-i aşa? Nu aş putea lua un bebeluş de la mama sa…

Un bebeluş anonim dintr-un tren

Stephan a ridicat blazerul lui Walter şi pe Peter Iepuraşul de pe jos, apoi l-a strigat pe Walter să iasă din meciul de fotbal care se juca în faţa clădirii principale.

— Nu trebuie să te murdăreşti, a zis el.

— Adam a spus că pot apăra poarta.

Stephan i-a băgat cămaşa în pantaloni lui Walter şi l-a ajutat să îşi pună blazerul cu mâneci deja prea scurte, dar era cea mai bună haină pe care o avea Walter. I l-a întins pe Peter Iepuraşul.

— În regulă, a zis el. Încă o dată, Wall-man.

— Haide, a zis Walter. Bună ziua. Mulţumim că aţi venit să ne vizitaţi.

În interiorul clădirii principale, Žofie era deja aşezată la una dintre mesele lungi, cu bebeluşul în poală şi un caiet deschis în faţă. Fetiţa era spălată şi purta o rochiţă curată, pe care cineva o donase taberei. Părul lui Žofie era eliberat de obişnuitele codiţe şi pieptănat pe spate, lung şi ondulat.

— Ce ar fi să stăm azi la o altă masă, Wall? a zis Stephan.

Walter l-a studiat o clipă îndelungată, ca şi cum i-ar fi putut citi gândurile trădătoare.

— Peter vrea să stea cu Johanna, a zis Walter şi s-a îndreptat spre Žofie şi bebeluş, urcându-se pe un scaun alături de ele.

— Aceasta este o demonstraţie la care lucrez, Johanna, îi zicea Žofie fetiţei când Stephan a ajuns lângă ele. Vezi tu, problema este că…

A ridicat privirile spre Stephan.

Stephan a întins mâna pe lângă Walter ca să îi ia ochelarii de la ochi.

— Este doar un bebeluş, i-a zis el în timp ce îi ştergea lentilele murdare cu poalele cămăşii. Nu ştie să spună nici trei cuvinte.

— Papa zicea că matematica este o limbă ca oricare alta, a spus ea. Cu cât o înveţi mai devreme, cu atât îţi vine mai firesc să o vorbeşti.

A privit spre ecuaţie prin lentilele curăţate, vorbind cu bebeluşul:

— Vezi tu, problema este – să o numim „Paradoxul lui Stephan” – dacă mulţimea tuturor prietenilor care s-au purtat nejustificabil de nedrept unii cu alţii şi refuză să îşi ceară iertare mai este alcătuită din prieteni adevăraţi. Dacă îşi cer iertare, atunci nu mai sunt nejustificabil de nedrepţi. Dacă nu o fac, atunci nu sunt prieteni.

— Îmi pare rău, Žofie, a spus Stephan, dar eu nu cred că îţi ajuţi prietenii dacă îi laşi să repete greşelile care ne împiedică să ne găsim familii. Trebuia spus.

I-a împins peste masă foile scenariului, cu corecturile făcute de ea:

PARADOXUL MINCINOSULUI
de Stephan Neuman
ACTUL I, SCENA I

În încăperea principală a Taberei de vară Warner, copiii stau aşezaţi, mai tăcuţi decât sunt de obicei copiii. Potenţialii părinţi privesc spre mese, ca şi cum ar fi în căutarea unei bucăţi de carne pentru cină, a unei pere nelovite, a unei vinete de pus într-un bol la masă, doar pentru decor. Au rămas numai copiii mai mari, cei foarte mici au fost luaţi în săptămânile anterioare.

Lady Montague, înaltă şi elegantă, se apropie de ~~o adolescentă frumoasă, Hannah Berger~~ *un adolescent frumos, Hans Nieberg,* care ţine în poală ~~un bebeluş~~ *pe fratele său mai mic.*

Lady Montague: Ce ~~bebeluş~~ *băieţel* frumos! Nu eşti ~~mama~~ *fratele* copilului, nu-i aşa? Nu aş putea lua un ~~bebeluş~~ *băieţel* de la ~~mama sa~~ *fratele său…*

Stephan s-a aşezat, holbându-se la cuvinte.

— Îmi pare rău, a spus Žofie-Helene aproape în şoaptă, dar trebuia spus.

— Ce trebuia spus? a întrebat Walter.

Stephan a împăturit paginile scenariului şi le-a îndesat în rucsac. I-a dat lui Walter o carte de citit şi şi-a deschis jurnalul. Duminicile treceau mai repede de când luaseră decizia de a face ceva, în loc să stea degeaba, aşteptând ca părinţii să îi refuze în favoarea nou-sosiţilor.

— Ce trebuia spus? a repetat Walter.

— Că până şi un nenorocit de iepure de pluş ar putea scrie o piesă de teatru mai bine decât mine. Acum citeşte acolo, în linişte, bine?

Walter şi-a tras iepurele mai aproape de el, desigur.

— Îmi pare rău, a zis Stephan. Îmi pare rău, Walter. Îmi pare rău, Peter.

A mângâiat iepurele pe cap cu blândeţe. Cât de jos căzuse, să fie nevoit să îi ceară iertare unui iepure de pluş?

— Nu am vrut să îţi critic talentul de scriitor, iepuraşule, a zis el.

Walter s-a uitat spre el pe sub genele lungi, care erau umede acum. Umede, dar nu ude. Lui Stephan îi venea să plângă acum, nu pentru că fratele lui era în lacrimi, ci pentru că nu plângea, pentru că în numai câteva săptămâni se călise atât de mult.

— Îmi pare rău, Wall. Mi-a ieşit altfel decât am gândit, a zis el. Sunt şi eu arţăgos ca moş Rolf, nu-i aşa?

— Mai arţăgos ca el, a zis Walter.

Stephan s-a întors apoi spre Žofie.

— Mark Stevens mi-a spus că circulă un zvon cum că organizatorii vor închide tabăra.

Žofie, încă nemulţumită, a zis:

— Prietenul tău admirator al lui Zweig?

— Zice fata care a învăţat toate replicile din Sherlock Holmes.

Deşi nici acum nu era drept. Žofie nu memorase aşa cum o fac oamenii obişnuiţi; ea doar citea şi reţinea, îşi amintea totul.

— Atunci, vor fi nevoiţi să ne trimită la familii? a zis Žofie.

— În cămine, cred. Sau la şcoli cu internat.

Până la sfârşitul lunii martie, aşa îi spusese Mark, detaliu ce părea destul de precis pentru un simplu zvon. Astăzi era

12 martie. Stephan bănuia că el şi Walter nu pot merge la aceeaşi şcoală şi, prin urmare, ziua de astăzi putea fi ultima lor şansă de a fi împreună.

— Mie mi-ar plăcea să merg din nou la şcoală, ţie nu? a zis Žofie. Poate merg la Cambridge.

Ceea ce spusese Mark era că vor fi trimişi la şcoli speciale pentru evrei, dar Žofie nu era evreică, aşa că Stephan nu era sigur în cazul ei.

— Nu cred că primesc fete cu copii mici la Cambridge, a zis el.

Era o răutate. Ştia că este o răutate şi că nu ar fi trebuit să o zică, a văzut-o în felul în care Žofie a trasat în grabă liniile unui simbol pe care îl scrisese deja în caiet. Dar refuza să înţeleagă ce îşi imaginau oamenii; refuza să înţeleagă că potenţialii părinţi credeau că bebeluşul era copilul ei şi poate şi al lui, că bebeluşul îi împiedica să îşi găsească o familie. Mulţi părinţi îşi doreau bebeluşul, până ce le trecea prin cap că Johanna ar putea fi, aşa cum sugerase femeia aceea în ziua în care ajunseseră la Dovercourt, copilul unei fete „ruinate”. Nu doar discreditate, ci ruinate, dincolo de recuperare. Dar ruina lui Žofie nu era ceea ce înţelegea acum că voise să spună femeia aceea. Žofie era ruinată, la fel ca el şi ca Walter, de circumstanţe, de obârşie, de faptul că o lume întreagă nu făcea nimic, când cineva, *cineva* trebuia să se ridice împotriva a ceea ce se întâmpla.

Žofie a lăsat jos creionul şi a depus un sărut pe creştetul copilului.

— Mama ei mi-a spus pe nume, a şoptit ea. Cum o va găsi mama ei dacă nu mai este cu mine?

Stephan s-a uitat fix la jurnalul lui, la cuvintele care se înceţoşau când şi-o imagina pe Mutti căutându-i pe Walter şi pe el.

— Mă întreb dacă Peter nu a obosit de atâta citit, a reuşit să spună, adresându-se iepurelui. Ce ar fi să citesc eu pentru amândoi?

Walter i-a întins cartea şi s-a aplecat spre el, imposibil de iertător.

— Semeni atât de mult cu Mutti, Walter, a spus Stephan, punându-şi un braţ după umerii fratelui său şi trăgându-l mai aproape, apoi deschizând cartea. Îmi pare rău că am fost arţăgos. Tare rău îmi pare.

Potenţialii părinţi au început să sosească, iar o superbă doamnă de vârstă mijlocie şi soţul ei s-au apropiat de ei, doamna adresându-se bebeluşului.

— Bună, micuţule, cum te cheamă?

Între timp, soţul ei arunca o privire peste caietul lui Žofie.

— Pot să mă uit? a întrebat-o bărbatul pe Žofie.

Stephan îl plăcea deja. Mai toţi potenţialii părinţi ar fi presupus că se pot uita la ce lucra Žofie dacă doresc să o facă, sau la ce scria Stephan.

— Mă joc un pic, a zis Žofie, într-o engleză mult mai bună decât la sosirea lor aici.

Bărbatul, cu scepticism *(scepticism* era un cuvânt pe care Stephan abia îl învăţase; îi plăcea cum sună), a zis:

— „Te joci un pic” cu axioma alegerii?

— Da! O ştiţi? a spus Žofie. Este destul de controversată, desigur, dar nu văd alt mod de a aborda mulţimile infinite, nu-i aşa?

— Nu este chiar domeniul meu, a zis bărbatul. Câţi ani ziceai că ai?

— Nu am zis. Aş fi spus, dar nu m-aţi întrebat. Am aproape şaptesprezece ani.

Bărbatul a zis către soţia sa:

— Uite, draga mea! Uită-te aici! arătând spre caietul lui Žofie.

Soţia sa nu îl auzise; era în cealaltă parte a camerei, unde vorbea cu un voluntar. S-a uitat spre soţul ei şi i-a zâmbit larg, apoi s-a grăbit să se întoarcă la el.

Stephan o privea pe Žofie, care privea spre femeie şi strângea copilul la piept. De obicei, ajunşi la acest punct, întindea bebeluşul potenţialului părinte. Ştia cât de uşor este să te îndrăgosteşti de Johanna odată ce o ţii în braţe, cât de mult îşi dorea cel care o ţinea să o ia acasă şi toţi ştiau că acesta era scopul, să găsească părinţi care să îi ia acasă. Dar Žofie nu făcea decât să strângă şi mai tare

copilul la piept. Voia prea mult această familie, pe acest om care vorbea pe limba ei când venea vorba de matematică, chiar dacă nu era chiar domeniul lui. Stephan îşi dorea să ştie cât ştia omul acesta. Ar fi vrut să poată discuta cu Žofie despre toate acele semne din caietele ei de matematică. Regreta că scrisese piesa aceea nenorocită, că o presase. Dacă o lua familia aceasta? Voia să fie luată de o familie, sigur că voia. Dar nu putea suporta gândul.

— Doamne sfinte! a zis femeia către soţul ei, coborând tonul ca şi cum ar fi fost un secret. Copilul nu are acte. S-a întors către bebeluş, spunând: Nu ai acte, nu-i aşa? Apoi a continuat către soţul ei: Este complicat, ştiu, dar… ştii, am putea să îl rugăm pe fratele meu Jeffrey să… să rezolve cu un certificat de naştere, ce crezi? Adică, dacă… în caz că nu vine nimeni să o ceară? Trebuie să fie orfană. Cine şi-ar trimite copilul din Germania numai cu nişte străini?

Soţul s-a uitat către Žofie-Helene. Soţul era gata să o ia pe Žofie. Stephan era convins. Stephan prefera să o ia pe Žofie. De ce nu o spunea?

Žofie, încercând în mod vădit să nu plângă, a pus copilul în braţele femeii, aşa cum făcea în fiecare săptămână, doar că de obicei avea ochii uscaţi.

Bebeluşul a atins obrazul femeii şi a râs.

— Ah, aş putea să te mănânc, a zis femeia.

Bărbatul a întrebat-o pe Žofie:

— Este… este sora ta?

Žofie-Helene, incapabilă să vorbească, a clătinat din cap.

— Cum o cheamă, scumpo? a întrebat femeia.

— Johanna, a mormăit fata..

— Ah, aş putea să te mănânc de drag, micuţă Anna, a zis femeia. O să te iubesc mult.

— Iar numele de familie al copilului? a întrebat bărbatul.

Žofie nu a răspuns. A privit spre Stephan prin lentilele murdare. Dacă ar fi încercat să spună vreun cuvânt, ar fi plâns cu siguranţă.

— Nu ştim, i-a zis Stephan omului. Este doar un bebeluş anonim dintr-un tren. Am găsit-o acolo, într-un coş, după ce s-au închis şi s-au sigilat uşile.

Fraţi

Stephan aştepta în clădirea principală împreună cu Walter, care îşi ţinea în mână valiza şi pe Peter Iepuraşul. Žofie aştepta împreună cu ei, toţi trei la uşă, care era deschisă spre primăvara de afară, aşa cum el şi Walter aşteptaseră împreună cu ea atunci când veniseră părinţii să o ia pe Johanna, în urmă cu două zile, deşi fusese o zi rece, ploioasă, iar uşa era închisă.

— I-ai promis lui Mutti că vom merge împreună la o familie, a zis Walter.

— Ştiu, i-am promis, a încuviinţat Stephan, reluând explicaţiile. Dar adevărul este că acum am optsprezece ani şi trebuie să merg la muncă. Sunt prea mare ca să mă ia o familie şi încă nu pot avea grijă de tine aşa cum trebuie. Dar mă voi gândi la tine în fiecare zi, iar tu vei fi foarte ocupat la şcoala cea nouă. Te voi vizita la sfârşit de săptămână. Familia Smythe zice că te pot vizita la fiecare sfârşit de săptămână. Iar după ce voi aduna nişte bani, voi cumpăra un apartament şi voi veni să te iau, ca să putem locui din nou împreună, bine?

— Şi cu Mutti?

Stephan şi-a ferit privirile, uitându-se spre tablă, unde „Walter Neuman” se afla pe lista copiilor plasaţi la familii. Radioul era deschis, se auzeau cântece cu versuri englezeşti şi ştiri în engleză, ca să îi ajute să înveţe. De fapt, nu ştia nimic despre Mutti. Nimic sigur. Scrisorile ei veneau din Cehoslovacia şi vorbeau despre viaţa din Viena; singura explicaţie pe care o putea găsi era una pe care nu voia să o ştie, o explicaţie pe care Mutti nu ar fi vrut ca el să i-o dea lui Walter, şi cu atât mai puţin astăzi.

— Voi veni să te văd de îndată ce voi putea, a promis el. Pe tine şi pe Peter.

— O să vină şi Žofie? Walter l-a întors pe Peter Iepuraşul cu faţa spre Žofie. O să vii să ne vezi, Žofie? a întrebat el cu vocea de iepuraş. Doamna Smythe spune că ne putem

întâlni la Tower Bank Arms, din *Răţuşca Jemima*[31]. Nu este vorba despre imaginea din carte, ci de clădirea adevărată.

Era drum lung de la Cambridge până în Ţara Lacurilor, unde locuia familia la care fusese plasat Walter. Drumul era şi mai lung de la Chatham, unde se va afla Stephan, la Şcoala Regală de Inginerie Militară – nu ca elev, ci pentru a primi o slujbă. Nu i se spusese încă despre ce slujbă era vorba, dar urma să aibă două zile libere pe săptămână, timp în care abia putea să ia trenul spre Windermere şi să se întoarcă, asta dacă pleca imediat după ce îşi termina treaba.

— Žofie va fi foarte ocupată, a zis Stephan.

Tatăl care luase bebeluşul aranjase să studieze matematica la Cambridge, unde preda el.

— Voi veni şi eu să vă vizitez pe tine şi pe Peter, a promis Žofie, dându-le mai întâi Iepuraşului Peter şi apoi lui Walter câte un sărut pe obraz. Şi poate Stephan vă va aduce pe amândoi în vizită la mine. Sau ne-am putea întâlni la Londra, pe Baker Street, la numărul 221B!

Chiar atunci au sosit soţii Smythe, într-o berlină neagră, un Standard Flying Nine, cu patru portiere, prăfuită de pe drum. Abia oprise maşina, că domnul Smythe a şi sărit afară pe picioarele lui lungi şi s-a grăbit să deschidă uşa pentru doamna Smythe. În timp ce se apropiau, Stephan l-a strâns pe Walter într-o îmbrăţişare. Nu îşi închipuise cât de greu va fi acest moment.

— Domnul Iepure este pregătit pentru o nouă aventură? a întrebat doamna Smythe.

— Promiţi, Stephan? a întrebat Walter.

Stephan a înghiţit pentru a-şi drege glasul. Ce rost avea o promisiune? Îi promisese lui Mutti atât de puţine şi o dezamăgise la fiecare pas.

Walter a apăsat obrazul lui Peter pe cel al lui Stephan şi a scos un sunet care imita sărutul. Stephan l-a ridicat pe Walter şi l-a strâns în braţe o ultimă oară.

— Promit, a zis.

---

[31] *Povestea răţuştei Jemima*, carte pentru copii, scrisă şi ilustrată de Beatrix Potter.

L-a lăsat jos pe Walter şi a scos de la gâtul lui mic plăcuţa, numărul 522.

— Acum du-te, Wall. Şi nu uita, nu privi înapoi!

Apoi l-a întors pe fratele său cu faţa spre soţii Smythe.

Domnul şi doamna Smythe l-au luat fiecare de o mânuţă, domnul Smythe ţinându-l şi pe Peter Iepuraşul. Au început să îi povestească veseli despre dormitorul confortabil pe care îl pregătiseră pentru Walter şi Peter în noua lor casă de la Ambleside, aflată în apropiere de o căsuţă despre care se spunea că este cea mai mică din toată lumea. Acum, că vremea se îmbunătăţea, îl puteau duce pe Peter la plimbare pe lac. Îşi puteau transporta bicicletele cu feribotul până la golful Mitchell Wyke şi apoi să meargă pe ele până la Near Sawrey, pentru a vedea locurile din cărţile ilustrate ale doamnei Potter.

— Peter nu ştie să meargă pe bicicletă, a zis Walter.

— Am pus un coş pe bicicleta ta pentru el, l-a asigurat domnul Smythe.

— Voi avea o bicicletă? a întrebat Walter.

— Am pregătit-o deja, a zis domnul Smythe. Ai spus că albastrul este culoarea ta preferată, la fel ca hăinuţa lui Peter, aşa că ţi-am cumpărat una albastră.

— Nici eu nu ştiu să merg pe bicicletă, a spus Walter.

Domnul Smythe l-a ridicat în braţe şi, după ce a aruncat o privire înapoi, spre Stephan, i-a şoptit teatral, destul de tare ca să audă şi el:

— O să te învăţ eu, ca să îi facem o surpriză lui Stephan, când va veni să te vadă! Stephan ştie să meargă pe bicicletă?

— Stephan ştie totul, a zis Walter. Este mai deştept chiar şi decât Žofie-Helene.

În clipa următoare erau în maşină, iar Walter privea afară şi îl ţinea pe Peter Iepuraşul în dreptul geamului ca să poată vedea. Stephan a strâns în pumn numărul fratelui său, iar Žofie i-a luat cealaltă mână într-ale ei.

— Nu i-ai spus, a zis Žofie cu blândeţe.

Nu a răspuns. Nu putea răspunde. Nu putea spune niciun cuvânt. Dar, într-un fel, se ţinea de promisiunea făcută lui

Mutti, care nu voise ca Walter să ştie, care nu voise ca vreunul dintre ei să ştie. Îndeplinea într-un fel promisiunea făcută mamei sale în timp ce privea în urma maşinii care trecea pe sub panoul de la intrarea în Tabăra de Vară Warner şi dispărea în lungul drumului.

Paradoxul Kokoschka

Cum mai toţi copiii fuseseră plasaţi deja la familii, la coada din faţa micului oficiu poştal al taberei nu se aflau multe persoane în dimineaţa aceea. Žofie nu a fost nevoită să aştepte mult timp până ce poştăriţa i-a înmânat darurile zilei: o scrisoare de la Mama şi o alta de la Jojo. Pe Stephan însă poştăriţa l-a rugat să aştepte. În timp ce aştepta alături de el, Žofie a deschis scrisoarea de la Jojo, lipsită de cuvinte, dar cu un desen care îi înfăţişa pe ei toţi împreună – Mama, Grandpapa, Grandmere Betta şi Žofie însăşi.

Poştăriţa s-a întors cu o scrisoare pentru Stephan de la mama lui, care îl întrista de fiecare dată. Žofie i-ar fi scris lui Grandpapa, rugându-l să nu le mai trimită, dar credea că singurul lucru care l-ar întrista pe Stephan mai tare decât să primească scrisorile mamei sale de dincolo de mormânt ar fi să nu le mai primească deloc.

Astăzi însă a sosit pentru el şi un pachet misterios – o cutie îngustă şi lungă, aproape de înălţimea lui Žofie.

— Are ştampilă de Shanghai, a zis Žofie. Trebuie să fie de la mătuşa Lisl. Haide, deschide-o!

Stephan a aşezat pachetul pe masa lungă şi goală, unde până de curând mâncau împreună şi scria fiecare în caietul său – Žofie cu problemele de matematică, iar Stephan cu piesele sale – şi aşteptau ca potenţialii părinţi să treacă prin faţa lor, dar nu îi alegeau. Stephan a deschis pachetul cu grijă. Înăuntru se afla un plic, prins de un obiect rulat şi împachetat în hârtie de măcelărie. A desigilat plicul şi a citit.

Žofie l-a atins tandru pe braţ, văzând lacrimile care îi curgeau pe obraji. El i-a întins scrisoarea, ca să o poată citi.

> Dragul meu Stephan,
>
> Îmi pare foarte rău să îţi trimit vestea morţii mamei tale. Ştii bine cât de mult te-a iubit.
>
> Sper că ştii şi cât de mult vă iubesc eu – pe tine şi pe Walter. Vă iubesc aşa cum mi-aş iubi propriii fii.

Mă rog pentru ziua când suferinţa aceasta va lua sfârşit şi vom putea fi din nou împreună.

Îmi fac griji pentru tine, Stephan. Ştiu că ai împlinit optsprezece ani şi eşti probabil prea mare ca să mai poţi fi plasat într-o familie? Tu eşti atât de talentat. Ştiu că îţi vei găsi ceva de lucru. Dar mama ta ar vrea să îţi continui studiile. Aşa că îţi trimit pachetul acesta, pe care Michael a aranjat să îmi parvină aici, la Shanghai. Este singurul lucru de valoare pe care ţi-l pot trimite. Găseşte-l pe artist, Stephan. Locuieşte la Londra acum. S-a mutat de la Praga la Londra anul trecut, dar el este din Viena. Spune-i că eşti nepotul meu, că eşti fiul mamei şi al tatălui tău şi te va ajuta să găseşti un negustor respectabil.

Ştiu că nu vei vrea să îl vinzi, dar am portretul mamei tale şi îţi promit că voi aranja să îl primeşti pe acela într-o zi. Dar pe acesta, Stephan, *trebuie* să îl vinzi. Ştiu că vei dori să îl păstrezi de dragul meu, dar mă voi bucura pentru oricine îl va cumpăra. Va însemna că ţi-au permis să mergi la universitate, că ţi-au permis să înfloreşti.

Cu multă dragoste,
Mătuşa Lisl

Žofie ştia ce conţine pachetul înainte ca Stephan să scoată cu mare atenţie pânza din cutie şi să desfacă portretul mătuşii sale Lisl, cu obrajii juliţi. Tensionat şi elegant. Îmbujorare şi rană.

GAZETA DE PRAGA

TRUPELE NEMŢEŞTI INTRĂ ÎN CEHOSLOVACIA

Hitler rosteşte proclamaţii din Castelul din Praga
de KÄTHE PERGER

PRAGA, CEHOSLOVACIA, 16 martie 1939 – Ieri, la 3:55 a.m., în urma unei întâlniri cu Hitler, preşedintele Hácha a predat soarta poporului ceh în mâna Reichului. După două ore, armata germană mărşăluia peste graniţa noastră în mijlocul unei furtuni de zăpadă, urmată în noaptea trecută de un convoi de zece vehicule care l-au adus pe însuşi Hitler la Praga.

Hitler a fost întâmpinat nu de uralele mulţimilor, ci de străzi părăsite. A petrecut noaptea în Castelul Hradčany, de unde a vorbit astăzi...

La gara din Praga, 1 septembrie 1939

Käthe Perger a urmărit chipul mic al Johannei la fereastra vagonului de tren, până ce nu a mai putut să o vadă pe fiica ei. Împreună cu ceilalţi părinţi, a privit cum dispare trenul, apoi a privit la spaţiul gol rămas în urma lui. A stat locului, privind în gol, până ce mai toţi ceilalţi părinţi s-au scurs pe lângă ea şi a rămas aproape singură, apoi s-a îndreptat către cabina telefonică.

A închis uşa de sticlă şi a format numărul serviciului de telefonie internaţională, i-a spus operatoarei numărul lui Žofie de la Cambridge – un număr pe care Žofie i-l trimisese în ultima ei scrisoare. Žofie-Helene studia matematica la Cambridge. Greu de imaginat! A introdus numărul de monede specificat de operatoare şi, din fericire, telefonul de la celălalt capăt al firului a început să sune imediat.

A răspuns o tânără englezoaică, iar când telefonista a cerut cu Žofie-Helene Perger, fata a spus că o cheamă la telefon imediat. Käthe a ascultat pocnetul receptorului lăsat jos şi sunetele slabe ale vieţii pe care Žofie o ducea în acea altă lume.

În timp ce Käthe o aştepta pe Žofie, în gara din Praga doi ofiţeri Gestapo cu câini în lanţ se îndreptau hotărâţi spre ea.

— Vă rog! a strigat în receptor. Vă rog! Spuneţi-i lui Žofie că vine sora ei! Spuneţi-i lui Žofie că Johanna este în trenul care vine de la Praga!

— Mama? a zis o voce, vocea lui Žofie.

Käthe abia s-a stăpânit să nu plângă.

— Žofie-Helene, a zis ea, cât putea de calmă.

— Johanna vine în Anglia? a întrebat Žofie-Helene.

— Trenul ei taman ce a plecat, a spus Käthe în grabă. Are un sponsor, aşa că va fi trimisă direct la Londra, la gara de pe strada Liverpool, de unde o va lua familia ei. Ar trebui să ajungă la unsprezece dimineaţa, pe 3 septembrie. Dacă ajungi acolo, o poţi vedea şi îi poţi cunoaşte familia. Poţi să ajungi, nu-i aşa? Acum trebuie să închid, trebuie să îi las şi pe ceilalţi părinţi să folosească telefonul.

Nu erau alţi părinţi. Nu erau decât ofiţerii Gestapoului, iar unul dintre ei deja deschidea uşa cabinei telefonice.

— Te iubesc, Žofie-Helene, a zis ea. Te voi iubi mereu. Nu uita asta. Să îţi aminteşti tot timpul.

— Ceri şi tu viza, Mama? a întrebat Žofie. Şi Grandpapa Otto?

— Te iubesc, a zis Käthe din nou şi a pus receptorul în furcă, uşor, de parcă ar fi fost pruncul care fusese odată Žofie-Helene, un prunc aşezat în pătuţ şi pe care îl aşteaptă o întreagă viaţă frumoasă.

— Käthe Perger? a auzit şi s-a întors fără grabă dinspre telefon spre ofiţerii care stăteau în faţa cabinei.

Dar copiii ei erau în siguranţă acum. Numai asta conta. Žofie şi Johanna erau în siguranţă.

Colegiul Newnham, Cambridge

Žofie-Helene a rostit în receptorul telefonului din hol:

— Da, la gara Liverpool Street, poimâine – pe trei.

A ascultat, apoi a replicat:

— Ştiu. Şi eu.

A închis şi s-a întors în sala de studiu aglomerată, unde câteva dintre celelalte fete au ridicat ochii spre ea când şi-a reluat locul în faţa unei demonstraţii matematice scrise de mâna ei, întinsă pe masă.

— Totul este în regulă, Žofe? a întrebat-o colega ei de cameră, aşezată în scaunul de lângă ea.

— Vine sora mea, a zis Žofie. I-au găsit un sponsor, iar mama tocmai a urcat-o în trenul care vine de la Praga. Va sosi la Londra poimâine şi pot să o văd la gara de pe strada Liverpool şi să îi întâlnesc noua familie înainte de a fi luată de ei.

Colega ei de cameră şi-a aruncat braţele în jurul ei, spunând:

— Dar este minunat, Žofie!

— Este, a zis Žofie, dar nu se simţea minunat.

Vocea mamei nu o lăsa să creadă că este minunat. Dar cu siguranţă mamei îi fusese greu să se despartă de Jojo. Ar fi vrut să vină şi Mama şi Grandpapa, ba chiar şi Grandmère Betta. Ar fi vrut să vină şi Papa, dar asta era imposibil, bineînţeles.

— Vrei să nu fii singură? a întrebat-o colega ei de cameră. Pot să merg cu tine la Londra, cu trenul.

— Eu… îţi mulţumesc, dar mă întâlnesc acolo cu cineva de la Viena, care studiază literatura la University College.

Prietena ei a ridicat o sprânceană. Žofie a zâmbit doar şi s-a întors la demonstraţia ei.

Era trecut de ora cinei, iar Žofie se afla înapoi în sala de studiu, împreună cu alte câteva fete, când institutoarea a intrat în încăpere şi a deschis radioul.

— Fetelor, cred că ar fi bine să lăsaţi studiul şi să

ascultaţi ştirile, a zis femeia.

Vocea care se auzea era a lui Lionel Marson, de la BBC – Lionel, ce nume caraghios, şi-a zis Žofie. A încercat să nu intre în panică, să nu îşi imagineze toate lucrurile îngrozitoare pe care şi le imaginase de când Mama închisese telefonul fără să aştepte măcar ca Žofie să îi spună că şi ea o iubeşte.

— …Germania a invadat Polonia şi a bombardat multe oraşe, spunea Lionel Marson. În Marea Britanie şi Franţa s-a ordonat mobilizarea generală. Parlamentul a fost convocat la ora şase în această seară. Ordinele de mobilizare a armatei, forţelor navale şi aeriene au fost semnate de Rege într-o şedinţă a Consiliului de Coroană…

— Spune că Anglia şi Franţa se află în război cu Germania? a întrebat-o Žofie pe colega ei de cameră.

— Încă nu. Dar suntem pe cale de a declara război.

Gara Liverpool Street: 3 septembrie 1939

Žofie a ieşit din vagonul de tren în mijlocul aburului şi al sunetelor de metal care se freacă de metal. În haosul gării de pe strada Liverpool, oameni pretutindeni, un ceas care arăta 10:43. Cerceta din ochi mulţimea în căutarea lui Stephan, când el a înconjurat-o cu braţele venind din spate.

— Stephan! Eşti aici!

S-a întors, şi-a pus braţele în jurul gâtului său şi l-a sărutat – surprinzându-se până şi pe sine.

Dar el a sărutat-o iar şi iar.

I-a scos ochelarii şi apoi a sărutat-o din nou, un sărut lung care a atras priviri dezaprobatoare. Žofie nici nu a remarcat privirile la început, dar nici chiar atunci când a făcut-o, când sărutul luase sfârşit, nu i-a păsat. Žofie era obişnuită cu priviri dezaprobatoare. Chiar şi la Cambridge, oamenii o priveau cu suspiciune de câte ori vorbea. Chiar dacă nu era la fel de graţioasă şi bine îmbrăcată ca Mary Morstan a doctorului Watson, înţelegea acum ceea ce înainte nu fusese decât o poveste: cum te simţi când poţi exprima sentimente pe care le-ai ţinut ascunse înăuntrul tău.

— Dacă trenul tău ar mai fi întârziat puţin, a zis Stephan, aş fi murit de-atâta aşteptare.

I-a şters lentilele ochelarilor cu poalele cămăşii sale, i-a pus la loc pe nas şi i-a zâmbit strâmb.

— Am căutat trenul cu care vine Johanna, dar nu au anunţat încă peronul, a zis el. Trebuie să ajungă dintr-un minut într-altul.

Fata şi-a strecurat mâna în mâna lui pe când traversau peronul gării, degetele lui rămânând împletite cu ale ei în timp ce priveau în sus, la tabelul de afişaj, pe care lamelele s-au rotit pentru a anunţa un tren de la Harwich, trenul lui Jojo.

Au aşteptat la capătul peronului, în timp ce pasagerii debarcau: femei şi soldaţi, mame cu copii. Žofie era mai fericită chiar decât în ziua când aflase că va studia la

Cambridge.

În timp ce ultimii pasageri se scurgeau pe lângă ei, Žofie a zis:

— Oare am greşit trenul?

Johanna nu era nicăieri. Nu era niciun copil neînsoţit.

Stephan a spus încetişor:

— Cu toţii facem greşeli. Chiar şi tu, Žofie. Vom întreba şi vom afla care este trenul corect.

— Dar dacă a sosit deja şi a plecat mai departe? a zis Žofie.

— Atunci vom găsi o cale de a ajunge la casa familiei ei.

Îi dădea atât de multă siguranţă Stephan.

— Chiar şi atunci când nu te afli cu mine, la Cambridge, i-a zis ea, scot scrisorile tale şi le recitesc. Întotdeauna mă ajută să mă simt mai bine.

— Ştii că nimeni nu spune astfel de lucruri, Žofe?

— Şi de ce nu? a întrebat ea.

El a scos un râs frumos, misterios.

— Nu ştiu. Oricum, şi eu recitesc scrisorile tale.

Stephan ezita. Nu putea suporta gândul de a renunţa la lănţişorul cu simbolul infinitului, dar l-a scos din buzunar şi i l-a întins.

— Lănţişorul meu! a exclamat Žofie.

Stephan ar fi renunţat la orice pentru a vedea fericirea pe chipul ei – chiar şi la acest fragment rece de aur pe care îl ţinuse de atâtea ori între degete în căutarea unui strop de alinare de când i-l dăduse ea în gara din Viena, de când îl recuperase din cusătura banchetei din tren la primele urale ale copiilor.

— Aveam de gând să ţi-l dau mai devreme, a spus el. Ar fi trebuit să ţi-l dau mai devreme, dar am... am vrut să păstrez o bucăţică din tine.

Žofie-Helene l-a sărutat pe obraz şi i-a spus:

— Ştii, Stephan, nimeni nu spune astfel de lucruri.

— Şi de ce nu?

Ea a zâmbit şi a zis:

— Nu am nici cea mai vagă idee.

Stephan a luat lănţişorul şi i l-a pus la gât, i-a fixat încheietoarea, aşezându-l acolo unde îi era locul, pe pielea ei frumoasă.

— Mai toţi oamenii spun ceea ce spun ceilalţi, sau nu spun nimic, ca să nu pară proşti.

— Dar tu nu faci aşa, a zis Žofie.

I-a venit în minte un citat din Zweig, ceva ce citise în seara dinainte: *O mie de ani nu vor aduce înapoi ce s-a pierdut într-o singură oră.* Citise jumătate din noapte, neputând să doarmă la gândul că o va vedea pe Žofie-Helene. Încercase să se gândească la ce îi va mărturisi, cum să îi spună că o iubeşte. Apoi ea îl sărutase din senin, înainte de a putea rosti vreo vorbă.

A ezitat, nevrând să rupă vraja afecţiunii ei, dar trebuind să fie cinstit, ca ea să ştie tot ce era de ştiut.

— Ba da, şi eu o fac, a zis el încet. Am salutat trupele germane, Žofie, în ziua în care au intrat în Viena.

S-a aşteptat să fie ultragiată, îngrozită sau pur şi simplu dezamăgită. Cum a putut să iasă în întâmpinarea soldaţilor care veneau să îi ucidă tatăl? Nu ştiuse că pentru asta veneau, dar ştiuse că nu trebuie salutaţi, ştiuse că nicio persoană din întreaga Austrie nu trebuie să salute trupele de invadatori. Dar Žofie nu a făcut decât să îi ia mâna într-ale ei din nou şi să o strângă.

A dus un deget la pandantivul de la gât, atingându-i şi pielea în acelaşi timp.

— Era matematician tatăl tău? a întrebat el.

— Era bun la matematică, dar era scriitor, ca tine. Zicea că ar fi fost un matematician mai bun, dar scriitorii sunt mai importanţi acum, din cauza lui Hitler.

Au mers împreună către o cabină telefonică roşie. În timp ce aşteptau ca un bărbat să îşi termine convorbirea, s-a auzit în difuzoare o voce, a prim-ministrului Neville Chamberlain, spunând: „În dimineaţa aceasta, ambasadorul britanic la Berlin a înmânat guvernului german un ultimatum care spune că, în cazul în care nu primim până la ora unsprezece mesajul că se pregătesc să îşi retragă fără întârziere trupele din Polonia, între cele două ţări se va

instaura starea de război

Peste întreaga gară s-a lăsat liniştea. Bărbatul a ieşit din cabina telefonică şi a rămas alături de ei. Stephan s-a uitat la ceas, simţind în stomac o mie de pietre. Ora unsprezece a venit şi a trecut.

— Trebuie să vă spun, a continuat Chamberlain, că nu a fost primit un demers în acest sens şi, în consecinţă, ţara noastră este în război cu Germania.

Stephan, ţinând-o încă de mână pe Žofie, a păşit în cabina telefonică şi a format numărul centralistei. Telefonul a tot sunat, în timp ce Chamberlain spunea: „Dumnezeu să vă binecuvânteze pe toţi. Să îi apere pe cei drepţi. Vom lupta împotriva răului – forţa brută, reaua-credinţă, nedreptatea, opresiunea şi persecuţia – şi împotriva lor sunt sigur că va triumfa binele.”

În liniştea care a urmat cuvintelor prim-ministrului, în gară s-a ridicat un murmur slab. Abia atunci s-a oprit ţârâitul în receptor şi o voce care înăbuşea un suspin a zis:

— Centrala. Cu ce vă pot ajuta?

— Organizaţia pentru îngrijirea copiilor din Germania, vă rog, a zis Stephan cu o voce gâtuită. Cred că este localizată în Bloomsbury.

A tras-o pe Žofie înăuntrul cabinei, după el, a închis uşa şi a îmbrăţişat-o cu braţul rămas liber. A înclinat receptorul, ca să audă şi ea.

— Da, bună ziua. Sun în legătură cu trenul care aduce copii de la Praga la Londra, a zis el.

Paris: 10 mai 1940

Truus stătea în balconul apartamentului din Paris al lui Mies Boissevain-van Lennep, cu o hartă între ele. Sunetul unui radio se filtra spre ele, dar nu îi dădeau prea mare atenţie. Erau adâncite într-o discuţie legată de posibilele consecinţe ale agresiunii Germaniei.

— Dar germanii, cu comunicaţiile lor radio şi mobilitatea de care dispun, se pot coordona, a zis Mies. Văd o slăbiciune, transmit informaţia şi…

S-au oprit din vorbit, dându-şi seama ce se spunea la radio:

— …dat fiind nelegiuitul atac german asupra Olandei, un atac pornit fără niciun fel de avertisment, guvernul olandez consideră că s-a instituit starea de război între Regat şi Germania.

Truus a lăsat ceaşca pe masă şi s-a ridicat în picioare.

— Ar fi periculos să te întorci, Truus, a zis Mies. Joop va ieşi. Joop este probabil…

— Dar, Mies, sunt atâţia copii care se află încă în Olanda.

IJmuiden, Olanda: 14 mai 1940

Autobuzul plin de copii s-a oprit lângă Bodegraven. Truus a întors capul ca să vadă al doilea autobuz, cel al lui Joop, oprind în spatele lor lângă docuri. Deja o ridica pe mica Elizabeth din poala surorii ei, spunând:

— Grăbiţi-vă, copii! Să mergem.

Copiii s-au revărsat din autobuze, împinşi de la spate de voluntari – şaptezeci şi patru de copii, fără acte de identitate care să le permită intrarea în Marea Britanie, dar Truus hotărâse să îi lase pe britanici să se ocupe de această problemă.

— Uite, Elizabeth, a spus ea. Vezi vaporul acela?

— Este foarte murdar, a spus copila.

Truus i-a scos fetiţei ochelarii cu lentile mânjite şi i-a şters, apoi i-a pus la loc pe năsucul ei adorabil.

— Mai este murdar?

Fata a râs.

— Da! Este murdar.

— Mda, ai dreptate, i-a zis Truus, gândindu-se că în această lume pe dos, numai din gura copiilor se mai aude adevărul. De obicei transportă cărbune, dar o să vă ducă pe voi în Anglia, unde îi vei transmite urările mele de bine prinţesei Elizabeth.

— O cheamă la fel ca pe mine? a întrebat Elizabeth.

— Şi are o soră pe nume Margaret, ca sora ta, doar că sora ei este mai mică, iar a ta este mai mare.

— Prinţesele vor veni să ne întâmpine la vapor, Tanti Truus? a întrebat sora fetiţei.

Truus a mângâiat-o blând pe păr. Fata a ridicat spre ea ochii îngrijoraţi, dincolo de lentilele la fel de murdare cum fuseseră ale surorii sale, lentile care i-au amintit lui Truus de Žofie-Helene Perger. Era o problemă binară, copila înţelesese acest lucru. Viaţa însăşi era o problemă binară acum. Corect şi greşit. Bine şi rău. Luptă sau abdicare. Război fără opţiunea neutralităţii de data aceasta.

— Dar dacă nu ne primeşte nimeni? a întrebat micuţa

Elizabeth. Putem sta la tine, Tanti Truus?

— Off, Elizabeth!

Truus a sărutat-o pe fată o dată, apoi încă o dată şi încă o dată, amintindu-şi cum o întrebase Helen Bentwich la Harwich dacă era sigură că nu vrea să ia bebeluşul cu ea la Amsterdam. Niciodată nu fusese bebeluşul pe care ar fi vrut să îl păstreze.

— Chiar dacă prinţesele nu vor fi acolo ca să vă întâmpine, le-a spus lui Elizabeth şi surorii ei, cineva o să vă găsească o familie tare bună, care să aibă grijă de voi, o mamă care să vă iubească.

I-a sărutat în grabă în semn de la revedere pe ultimii şaptezeci şi patru de copii, adresându-se fiecăruia pe nume în timp ce îi trimitea spre vapor.

A rămas pe loc, urmărindu-i pe ultimii care se îmbarcau şi plângând acum, când nu o mai vedeau copiii, încercând să alunge gândul înfricoşat că tot ce le promisese celor două surori ar putea să nu se îndeplinească. Alternativa, să rămână în Olanda, era acum de neconceput. La Haga, guvernul dădea chiar în acest moment, în care Truus şi Joop îi conduceau la vapor pe ultimii copii, ordin armatei olandeze să capituleze în faţa Germaniei.

Joop a pus un braţ pe după mijlocul ei şi au privit vaporul care se îndepărta şi copiii care fluturau mâinile spre ei de pe punte, strigând:

— Te iubim! Te iubim, Tanti Truus!

— PARTEA A IV-A —
CE A URMAT...

Zece mii de copii, dintre care trei sferturi evrei, au găsit un refugiu în Anglia datorită adevăraţilor eroi implicaţi în organizarea efortului denumit Kindertransport, printre aceştia numărându-se Geertruida Wijsmuller şi soţul ei, Joop, din Olanda, Norman şi Helen Bentwich din Anglia şi Desider Friedmann din Austria, care a murit la Auschwitz în octombrie 1944. Copiii salvaţi au ajuns artişti de prim rang, politicieni, oameni de ştiinţă şi chiar şi laureaţi ai Premiului Nobel, cum este cazul lui Walter Kohn, salvat din Viena, pe când avea şaisprezece ani, de Tanti Truus.

Ultimul feribot, transportând şaptezeci şi patru de copii, a părăsit Olanda pe 14 mai 1940, ziua capitulării olandezilor în faţa Germaniei. Începând cu primăvara aceea, mulţi dintre băieţii mai mari care au fost aduşi la adăpost în Anglia au fost carantinaţi de britanici, uneori alături de prizonieri de război nazişti; mulţi dintre ei s-au înrolat în forţele Aliate.

S-au efectuat demersuri pentru organizarea unor transporturi similare către Statele Unite, prin Legea Wagner-Rogers introdusă pe ordinea de zi a Congresului în februarie 1939, dar care s-a lovit de opoziţia grupurilor antisemite şi anti-imigrare. Pe 2 iunie 1939, un memoriu prin care se solicita ajutorul preşedintelui Roosevelt pentru aceste demersuri are următoarea notă, scrisă de mâna preşedintelui: „A nu se acţiona. FDR”.

Scriitorul Stefan Zweig, care se număra printre cei mai iubiţi autori din lume în anii ’30 şi la începutul anilor ’40, a părăsit exilul din Anglia, alegând exilul în Statele Unite şi, în cele din urmă, în Petrópolis, în munţii de la nord de Rio de Janeiro. Acolo şi-a terminat cartea de memorii, *Lumea de ieri,* şi ultima sa povestire, pe care a trimis-o prin poştă editorului său, pe 22 februarie 1942. A doua zi, aduşi la disperare de război, exil şi viitorul umanităţii, el şi cea de-a doua soţie a sa s-au sinucis, ţinându-se de mână.

Metoda lui Adolf Eichmann de a deposeda evreii din

Viena de bunurile şi de libertatea lor a devenit un model în tot Reichul. El a supravegheat deportări masive către lagărele morţii. După război, a fugit în Argentina, unde a fost capturat în 1960, a fost apoi judecat în Israel şi găsit vinovat de crime de război. A fost spânzurat în 1962.

Ultimul Kindertransport din Reichul german – al nouălea din Praga –, care transporta 250 de copii, a plecat pe 1 septembrie 1939, ziua în care Germania a invadat Polonia şi a început al Doilea Război Mondial. Nu a mai ajuns în Olanda. Soarta acelor copii a rămas necunoscută.

Cei mai mulţi dintre copiii salvaţi prin Kindertransport nu şi-au mai văzut niciodată părinţii.

Geertruida Wijsmuller – Tanti Truus – a rămas în Olanda de-a lungul ocupaţiei naziste şi a continuat să treacă pe furiş copii evrei peste graniţa spre Elveţia, Franţa regimului de la Vichy şi Spania. Arestată de Gestapo a doua oară în 1942, a fost din nou eliberată, aşa cum se întâmplase şi la Viena. Într-un necrolog era descrisă ca „Mamă a 1001 copii, care a făcut din salvarea copiilor evrei misiunea vieţii ei”.

Mulţumiri

Drumul meu către scrierea acestui roman a început într-o după-amiază, în urmă cu mai mult de un deceniu, când fiul meu, pe atunci în vârstă de cincisprezece ani, s-a întors acasă de la Teatrul de Copii din Palo Alto; Michael Litfin, un regizor cu care lucra Nick, venise cu ideea ca un mic grup de copii amatori de teatru pe care îi iubea foarte mult să afle mai multe despre puţin cunoscutul fenomen numit Kindertransport şi să scrie o piesă de teatru pe această temă. Fiul meu – de regulă extrem de volubil – era îngrijorător de tăcut când a ajuns acasă după primul dintre cele patru interviuri pe care el şi prietenii săi de la teatru le-au făcut cu Ellen Fletcher, Helga Newman, Elizabeth Miller şi Margot Lobree. Când Michael a murit, după numai câteva luni, de cancer de stomac, directoarea teatrului, Pat Briggs, i-a făcut o promisiune pe patul de moarte, să ducă povestea mai departe, într-un fel sau altul. Pat, aflată la capătul vieţii şi cu copiii de odinioară crescuţi şi împrăştiaţi prin lume, mi-a permis să preiau proiectul şi să îl duc mai departe în felul meu. Am păstrat în inimă tăcerea fiului meu cât timp am scris această poveste şi de asemenea dragostea regizorilor lui pentru copiii pe care i-au educat.

Cartea a fost inspirată de Truus Wijsmuller-Meijer şi a fost scrisă ca un omagiu adus ei, copiilor pe care i-a salvat, precum şi acelor numeroase persoane care au făcut posibile transporturile de copii. Am făcut tot ce am putut să respect faptele istorice, Anschluss-ul, Kristallnacht şi schimbările uluitor de rapide care s-au petrecut în societatea vieneză în cele câteva luni dintre aceste două evenimente, printre care şi rolul jucat de tânărul şi ambiţiosul Adolf Eichmann şi eforturile depuse de britanici şi de Truus pentru a efectua primul transport din Austria. Dar cum cartea este una de ficţiune, mi-am permis mici libertăţi în interesul naraţiunii. Istoricul va descoperi, de pildă, că Helen Bentwich, deşi în realitate a depus importante eforturi în vederea efectuării Kindertransport-

urilor, nu a călătorit la Amsterdam împreună cu soţul ei pentru a o convinge pe Truus, şi că Lola Hahn-Warburg, şi nu Joop, a fost cea care a aranjat transportul cu feriboturi de la Hoek van Holland la Harwich. Am citit şi răscitit cartea lui Truus, *Geen Tijd Voor Tranen (Nu e timp pentru lacrimi),* dar cea mai mare parte a personajului Truus ilustrat în această carte este produsul imaginaţiei mele, inspirată de acea sobră relatare a vieţii ei.

După cum mi-a sugerat Melissa Kacker, de la Asociaţia Transporturilor de Copii, „anumite detalii legate de transporturile de copii sunt încă neclare". Relatările variază chiar şi atunci când este vorba despre momentul primului Kindertransport din Viena. Atât *Times of London,* cât şi *New York Times* informează în articole foarte scurte că primul transport a plecat de la Viena pe 5 decembrie 1938 – în aceeaşi zi în care Truus scrie că l-a întâlnit prima dată pe Adolf Eichmann. Relatarea mai detaliată a lui Truus afirmă că a plecat spre Viena pe 2 decembrie, s-a întâlnit cu Eichmann în următoarea zi de luni (care trebuie să fi fost 5 decembrie), apoi a făcut aranjamentele necesare pentru plecarea copiilor din Viena în ziua de Sabat, să ajungă la Köln la ora 3:30 duminică (11 decembrie) şi în aceeaşi zi să fie preluaţi de feriboturi pentru transportul de noapte de la Hoek van Holland. Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite susţine că primul Kindertransport de la Viena a sosit la Harwich pe 12 decembrie 1938, ceea ce concordă cu povestirea lui Truus – şi cu cronologia pe care am hotărât în cele din urmă să o folosesc.

Printre sursele la care am apelat, pe lângă autobiografia lui Truus şi interviurile făcute de copiii de la teatru, s-au numărat materiale găsite pe internet şi informaţii pe care le-am primit la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite; interviurile existente la Biblioteca Holocaustului Tauber, în cadrul Centrului Holocaustului pentru Servicii pentru Familie şi Copii din San Francisco; „Interviu cu Geertruida (Truus) Wijsmuller-Meijer, 1951, Institutul olandez pentru Documentarea de război NIOD, Amsterdam"; *Into the Arms of Strangers (În braţele*

străinilor) de Mark Harris şi Jonathan şi Deborah Oppenheimer; *My Brother's Keeper (Paznicul fratelui meu)* de Rod Gragg; *Never Look Back (Nu privi înapoi)* de Judith Tydor Baumel-Schwartz; *Nightmare's Fairy Tale (Poveste de coşmar)* de Gerd Korman; *Rescuing the Children (Salvând copii)* de Deborah Hodge; *Children's Exodus (Exodul copiilor)* de Vera K. Fast; *The Children of Willesden Lane (Copiii de pe Willesden Lane)* de Mona Golabek şi Lee Cohen; *Ten Thousand Children (Zece mii de copii)* de Anne L. Fox şi Eva Abraham-Podietz; „Touched by Kindertransport Journey" (Impresionaţi de călătoria copiilor) de Colin Dabrowski; „The Children of Tante Truus" (Copiii lui Tanti Truus) de Miriam Keesing şi „The Kindertransport: History and Memory" (Kindertransport: Istorie şi memorie) de Jennifer A. Norton, teza ei de masterat în istorie, susţinută la Universitatea de Stat din California, situată în Sacramento. De enorm ajutor mi-au fost şi cărţile lui Norman Bentwich, *The Found Refuge (Refugiul găsit)* şi *Men of Vision: Anglo-Jewry's Aid to Victims of the Nazi Regime 1933-1945 (Oameni cu viziune: Ajutorul dat de evreii englezi victimelor regimului nazist 1933-1945)* de Amy Zahl Gottlieb, precum şi filmele *Defying the Nazis: The Sharps' War (Sfidarea naziştilor: Războiul familiei Sharp), The Children Who Cheated the Nazis (Copiii care i-au păcălit pe nazişti) şi Nicky's Family (Familia lui Nicky)* ale lui Ken Burns, dar şi filmul Melissei Hacker despre mama sa, *My Knees Were Jumping (Genunchii îmi tremurau).*

Alte surse au inclus atât *Lumea de ieri* a lui Stefan Zweig, cât şi romanele şi nuvelele sale; extraordinar de mişcătoarea carte *The Hare with Amber Eyes (Iepurele cu ochi de chihlimbar)* de Edmund de Waal; *The Lady in Gold (Doamna în auriu)* de Anne-Marie O'Connor; *The Burgtheater and Austrian Identity (Burgtheater şi identitatea austriacă)* de Robert Pyrah; *Becoming Eichmann (Formarea lui Eichmann)* de David Cesarani; *If It's Not Impossible: The Life of Sir Nicholas Winton (Dacă nu este imposibil: Viaţa lui Sir Nicholas Winton)* de Barbara Winton; *Whitehall and the Jews, 1933-1948 (Whitehall şi evreii,*

1933-1948) de Louise London; *Eichmann Before Jerusalem (Eichmann înainte de Ierusalim)* de Bettina Stangneth; *50 Children (50 de copii)* de Steven Pressman; *Incompleteness: The Proof and Paradox of Kurt Gödel (Incompletitudine: Demonstraţia şi paradoxul lui Kurt Gödel)* de Rebecca Goldstein şi *Jewish Vienna: Heritage and Mission (Viena evreiască: Moştenire şi misiune),* publicat de Muzeul Evreiesc din Viena.

Rămân îndatorată Patriciei Heberer-Rice, cercetător istoric principal la Muzeul Memorial al Holocaustului din Statele Unite, care a răspuns la întrebările mele, Sandrei Kaiser, care a facilitat acest dialog, precum şi doamnei Yedida Kanfer, de la Centrul Holocautului JFCS, care m-a ajutat cu cercetările efectuate acolo. Asociaţia Kindertransport, al cărei membru discret sunt, mi-a oferit multe informaţii şi idei; mulţumiri speciale Melissei Hacker. Muzeul Evreilor din Viena şi aplicaţia „Between the Museums" au fost utile în încercarea de a înţelege Viena. Iar vizitarea colecţiei de obiecte din valize a muzeului Kindertransport din Viena este o experienţă pe care nu o voi uita niciodată; mulţumirile mele lui Milli Segal pentru că mi-a oferit acces la colecţie şi un loc liniştit unde să plâng.

Mulţumiri pe care nici nu sunt capabilă să le exprim bine în cuvinte merg spre redactorii care şi-au manifestat dragostea pentru acest roman încă de la început, mai ales către trioul de la HarperCollins, Lucia Macro, Laura Brown şi uimitoarei mele editoare, Sara Nelson. Intuiţia ei profundă, minuţiozitatea şi entuziasmul nelimitat al Sarei sunt visul oricărui scriitor. Mulţumirile mele pentru toţi cei de la Harper, printre care Jonathan Burnham, Doug Jones, Leah Wasielewski, Katie O'Callaghan, Katherine Beitner, Robin Bilardello, Andrea Guinn, Juliette Shapland, Bonni Leon-Berman, Carolyn Bodkin şi Mary Gaule.

Sunt, ca întotdeauna, recunoscătoare pentru uimitoarea susţinere pe care o primesc de la prieteni şi familie. De data aceasta îmi exprim recunoştinţa în mod deosebit fiului meu Chris, pentru că mi-a făcut rost de primele pagini pe care le-am văzut din autobiografia lui Truus (şi Bibliotecii

Harvard, care este unul dintre puţinele locuri din Statele Unite care deţin o copie), şi lui Murielle Sark pentru că mi-a adus restul cărţii şi m-a ajutat să traduc pasajele asupra cărora Google Translate nu a reuşit să mă lămurească. Recunoştinţa mea se îndreaptă şi spre Brian George, care a scotocit prin vestiarul teatrului împreună cu mine şi m-a încurajat tot timpul; Nitza Wilon, pentru entuziasmul arătat cărţii încă de la început, şi Elizabeth Kaiden, pentru atenta lectură a unei prime versiuni dramatice a textului; David Waite, pentru ajutorul dat la înţelegerea limbii germane şi pentru că a călătorit de la Berlin ca să ne putem întâlni în Austria; Claire Wachtel, pentru lectura generoasă a cărţii şi pentru că mi-a sugerat scrierea notei de început; Mihai Rădulescu, Hannah Knowles; Bev Delidow; Tip Meckel; Kristin Hannah; Karen Joy Fowler; nenumăraţii librari care ne fac atât de mult bine, şi mai ales lui Margie Scott Tucker; şi prietenei mele Adrienne Defendi, un fotograf cu un talent extraordinar.

Mulţumiri Brendei Rickman, pentru că este Brenda, cea mai bună prietenă dintre scriitori. Lui Jenn DuChene şi Darby Bayliss, fără a căror prietenie aş fi mult mai săracă. Celor patru fraţi Waite şi surorilor pe care am norocul de a le fi căpătat prin căsătorie. Şi lui Don şi Anna Tyler Waite, care au fost mereu alături de mine (Mamă, ca întotdeauna, îţi mulţumesc pentru că ai citit cartea).

Lui Marly Rusoff, pentru că a fost mereu Marly, agent literar şi prietenă, a cărei încredere în capacitatea mea de a scrie această carte, exprimată din momentul în care am început să mă gândesc la ea, mi-a permis să cred în reuşită. Îţi mulţumesc, Marly, pentru că m-ai ajutat de atâtea ori în aceşti peste zece ani şi pentru că ai prezentat acest roman lumii într-un mod minunat.

Şi lui Mac pentru că a citit. Şi a citit. Şi a citit din nou. Pentru că m-ai convins să stau la Viena. Şi pentru uimitoarea ta vioiciune şi simţ al umorului din timpul lungilor plimbări prin Viena, Amsterdam şi Londra şi pentru compania tăcută pe care mi-ai ţinut-o în cabina din trenul de noapte de la Viena. Pentru că m-ai ajutat să îmi păstrez

sănătatea mentală. Pentru tot.

În Viena anului 1938, Stephan Neuman are 15 ani și este fiul unei familii evreiești cu stare și influență, viitor dramaturg care, în căutare de inspirație, cercetează atât străzile, cât și tunelurile ascunse ale vechiului oraș. Cea mai bună prietenă a lui Stephan este sclipitoarea Žofie-Helene, o tânără creștină, matematiciană de geniu, a cărei mamă este redactorul-șef al unei reviste antinaziste. Curând, zilele lipsite de griji ale celor doi adolescenți sunt strivite sub bocancii naziștilor care preiau controlul asupra Austriei.

Speranța însă nu moare. Truus Wijsmuller, membră a mișcării olandeze de rezistență, își riscă viața scoțând pe furiș copii evrei din Germania și trimițându-i către națiunile care îi acceptă. Misiunea aceasta devine încă și mai periculoasă după Anschluss – anexarea Austriei de către Hitler – fiindcă multe țări europene își închid granițele în fața miilor de refugiați.

Tanti Truus este hotărâtă să salveze cât de mulți copii poate. După ce Marea Britanie adoptă o lege prin care acceptă să preia copii refugiați din Reichul german, ea își face curaj și îl abordează pe Adolf Eichmann, nazistul care avea să vină cu ideea „soluției finale în chestiunea evreiască", în încercarea de a scoate copii precum Stephan, frățiorul lui, Walter, și Žofie-Helene din iadul care se arată.

„O poveste absolut fascinantă, minunat scrisă,
despre iubire, pierdere și eroism."
Kristin Hannah

Tradiție din 1989
ISBN
9786063357992
virtuti project
eBook disponibil